

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

SEYİTBEK DESTANI'NDAKİ
EPİK UNSURLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan:
Yasemin KARADEMİRLİDAĞ

Danışman:
Doç. Dr. Nerin KÖSE

İZMİR 2006

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ	I
KISALTMALAR	IV
GİRİŞ	1
A. Seyitbek Destanı Üzerinde Yapılan Çalışmalar	1
1. Türkiye Dışında Yapılan Çalışmalar.....	1
2. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar.....	5
B. Seyitbek Destanı’nın Özeti.....	7
 BİRİNCİ BÖLÜM	
SEYİTBEK DESTANI’NIN TEŞEKKÜLÜ, TARİHİ TABAKASI VE COĞRAFYASI	10
A. Seyitbek Destanı’nın Teşekkülü.....	10
B. Seyitbek Destanı’nın Tarihi Tabakası.....	17
C. Seyitbek Destanı’nın Coğrafyası.....	27
 İKİNCİ BÖLÜM	
SEYİTBEK DESTANI’NDAKİ KAHRAMANLAR VE ÖZELLİKLERİ	33
A. Destanın Asıl Kahramanı: Seyitbek.....	33
B. İkinci Dereceden Kahramanlar.....	44
1. Dölön Han.....	44
2. Möl.....	47

C. Üçüncü Dereceden Kahramanlar.....	50
1. Zayırbek.....	50
2. Akkan Han.....	58
D. Dördüncü Dereceden Kahramanlar.....	63
1. Kalkanbay.....	63
2. Kamal Ake.....	63
3. Tamurkan.....	65
4. Vazılkan.....	65
5. Teyişkan.....	66
6. Soyan Sana.....	67
7. Erke ve Torko.....	68
8. Kara Sınçı.....	70
9. Börü.....	70
10. Sancırgal.....	71
11. Kölbök.....	72
12. Emilbek.....	73
13. Dege.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYİTBEK DESTANI'NDA DEDE KORKUT, MANAS VE AK MÖÖR

DESTANLARI İLE OLAN BENZERLİKLER.....	75
A. Dede Korkut İle Olan Benzerlikler.....	75
B. Manas Destanı İle Olan Benzerlikler.....	79
C. Ak Möör Destanı İle Olan Benzerlikler	90

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SEYİTBEK DESTANI'NDAKİ EPİK UNSURLAR.....	97
A. At.....	101
B. Rüya.....	112
C. Kırk Sayısı.....	115
D. Kalın.....	120
E. Ant.....	123
F. Toy.....	129
G. Aş.....	130
SONUÇ.....	133
METİN.....	135
SÖZLÜK.....	547
BİBLİYOGRAFYA.....	553
ÖZET.....	565
ABSTRACT.....	565

ÖNSÖZ

Kırgız dili, asırlar boyu sözlü gelenekte yaşatılmıştır. Sözlü gelenek, çeşitli tür, konu ve şekillerde meydana getirilmiş eserlerde de Kırgız hayatının her alanını estetik açıdan anlatabilme gücüne erişmiştir. Araştırmacıların da belirttiği üzere, Kırgız Edebiyatı hakkındaki söylemlerin her zaman sözlü gelenekten başlaması gayet doğaldır.

Ne zaman, nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği hakkında kesin, kaydedilmiş bir tarihi olmayan Kırgız sözlü geleneği eserlerinin kayda geçirmeye başlanması 19. yüzyılın ikinci yarısından sonraya dayanır. V. V. Radlof, Ç. Valihanov gibi bilim adamları bu sözlü gelenek eserlerini derleme, yayınlama ve araştırma işlerini başlatmıştır. Daha sonra ise 20. yüzyılın 20’li yıllarından itibaren devlet kuruluşlarınca planlı bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Sonuç olarak, Kırgız sözlü geleneğinin, benzeri olmayan eserleriyle, zengin ve gerçek bir millî hazine olduğu ortaya çıkmıştır.

İlk araştırmacılar, Kırgız folklorunda başka türlere nispeten kahramanlık destanlarının bir hayli geliştiği konusunda hemfikir olmuşlardır. Çalışmamızın konusu olan Seyitbek Destanı da bu gruba giren, sözlü gelenek içinde önemli bir yere sahip olan destanlarımızdan biridir. Bu sebeple, Oruzbay Urmambetov’un Kırgız İlimler Akademiyası Til Cana Adabiyat İnstitutu’sunca 1971’de, Frunze’de, Bişkek bastırılan ve “Coodarbeşim-Seyitbek”adlı kitabın ikinci anlatması olan Seyitbek Destanı’nı ele aldık. Konu hakkında yapılan çalışmalar, inceleme ve metin aktarması şeklindeki çalışmamız hariç giriş ve dört bölümden ibarettir.

Giriş bölümünde Seyitbek destanı üzerinde Türkiye dışında ve içinde yapılmış çalışmalar konu edilmiş, ardından destanın kısa bir özeti sunulmuştur.

Birinci bölüm “Seyitbek Destanı’nın Teşekkülü, Tarihi Tabakası ve Coğrafyası” adını taşımakta olup, alt başlıklar halinde üç kısımda değerlendirilmiştir. “Teşekkülü” kısmında, Seyitbek’in teşekkülü, destan türünün oluşumundaki aşamalar göz önüne alınarak ortaya konmuş, “Tarihi Tabakası” kısmında destanın ortaya çıktığı tarihî dönemlerle, Kırgız Türklerinin bu dönemdeki siyasî yapısı, politik ilişkileri ele alınmış,

“Coğrafyası” kısmında ise anlatıdaki vakanın geçtiği mekânlar saptanarak, metinden örneklerle kaydedilmiş ve yorumlanmıştır.

İkinci bölümde destan kahramanları konumlarına göre asıl kahraman ve 2., 3., 4. dereceden olmak üzere sıralanmış; örneklerle incelenmiştir.

Üçüncü bölüm ise, “Seyitbek Destanı’nda Manas, Dede Korkut ve Ak Möör Destanlarının İzleri” başlığını taşımaktadır. Ardından alt başlıklar halinde; Dede Korkut ile Olan Benzerlikler, Manas Destanı ile Olan Benzerlikler ve Ak Möör Destanı ile Olan Benzerlikler şeklinde sözü edilen destanlardan Seyitbek’e geçen hususlar belirtilerek örneklendirilmiştir.

Son bölüm olan dördüncü bölümde Seyitbek Destanı’ndaki epik unsurlar incelenmiştir. Bunlar alt gruplar halinde tek tek belirtilip metinden gösterilen örnekler aracılığıyla pekiştirilmiştir. Bahsedilen alt başlıklar şöyledir:

1. At
2. Rüya
3. Kırk Sayısı
4. Kalın
5. Ant
6. Toy
7. Aş

Tezin kısa bir özeti şeklindeki “Sonuç Bölümü”nü Seyitbek Destanı’nın Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktardığımız “metin kısmı” takip etmekte olup önce metnin transkripsiyonu ardından Türkiye Türkçesi’ne aktarımı ayrı ayrı verilmiştir.

Çalışmamız da inceleme kısmındaki alıntılar Kırgızca ve Türkiye Türkçesi şeklinde olup Kırgızca metinler “K.T” Türkiye Türkçesine aktarılan metinler “T.T” olarak verilmiş, diğer destanlardan alıntıların sadece Kırgızcası verilmiştir. Sözlük ve Bibliyografya bölümleriyle bitirilmiştir.

Hem lisans hem de yüksek lisans dönemlerimde benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN'e teŖekkr ederim

Lisans ve yüksek lisans öğrenimim sırasında bana her türlü desteği veren, yardımlarını hiçbir konuda esirgemeyen, özellikle de son iki yılda gerek ders aŖamamda, gerekse tez aŖamamda ihtiyaım olduğu her an yanımda olan değerli hocam, tez danıŖmanım Doç. Dr. Nerin KÖSE'ye sonsuz teŖekkr bir borę bilirim.

Hem lisans hem de yüksek lisans dönemimde yardımlarını ve desteğini esirgemeyen saygı değer hocam, sayın Prof. Dr. Yavuz AKPINAR'a da sonsuz teŖekkr ederim.

Ayrıca tezimi yazarken bana yardımı dokunan, bana destek olan arkadaşlarıma; her zaman ve her durumda yanımda olan aileme Ŗkranlarımı bildiririm.

KISALTMALAR

Mad. : Madde

a. g. e : Adı geçen eser

A . B. D. : Anabilim Dalı

C. : Cilt

Y: Yıl

S. : Sayı

s. : Sayfa

No: Numara

Yay. : Yayınlar

D. : Dizi

Bkz. : Bakınız

m: Metin

a.g.e : Adı Geçen Eser

Tür. Tü. Akt. : Türkiye Türkçesine Aktaranlar

K.T : Kırgızca Metin

T.T : Türkiye Türkçesine Aktarılan Metin

Haz. : Hazırlayan

Çev. : Çeviren

GİRİŞ

A. SEYİTBEK DESTANI ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

1. TÜRKİYE DIŞINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Makaleler:

Saparbek Zakirov'un "Coodarbeşim, Seyitbek" destanlarını içine alan kitaba koyduğu "Kiriş Söz"de "Manas"a, "Semetey ve Seytek"le, "Kococaş"a, "Moldocaş"la, "Er Töştük"e, "Coodarbeşim"le ilgili bölümlerin eklenmesinin "Kurmanbek"te de görüldüğünden söz edilirken söz konusu destanın da oğlu Seyitbek ile devam ettiği söylenmekte¹; bazen bu iki kahramanla ilgili hikâyenin "Teyitbek"ın bir devamı olarak da anlatıldığı² da belirtilmektedir.

Zakirov, "Gülgaakı", "Canış, Bayış", "Coodarbeşim" gibi destanlarla birlikte Seyitbek Destanı'nın da Kırgız SSR İlimler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nün Folklor Bölümünün el yazmaları kısmına teslim edildiğini ve Oruzbay Urmambetov anlatmasına göre baskıya hazırlandığını ifade eder. Hâlihazırda bu anlatmanın başka varyantı olmadığını ancak "Yiğit Kurmanbek'in Oğlu" olarak söylenmiş eklentilerin olabileceğini bildirir. Urmambetov ise, Seyitbek Destanı'nı amcası Indıbay'dan duyarak yazdığını, "Semetey"den 8 yaşındayken birçok şey öğrendiğini söyler.

Zakirov, şöyle devam eder; Urmambetov'un "Seyitbek"i Akiev'in Kurmanbek'inin ikinci kısmıdır³.

Zakirov, Seyitbek'in yetim kalışından ve babası Kurmanbek'in vasiyetinde onu Akkan'a emanet ettiğinden söz eder. Akkan'ın "Kunun kuuyum" ifadesi dikkat çekicidir. Kurmanbek'in kanı yerde kalmayacaktır⁴.

S. Zakirov'a, göre Seyitbek'in 12 yıl sonra doğduğu yere vatanına gelişi, babasının öcünü alışı destanda coşkulu bir şekilde tasvir edilir⁵.

¹ ZAKİROV, Saparbay; "Kiriş Söz" Coodarbeşim - Seyitbek 1971.Frunze: Kırgız SSR İlimler Akademiyası Til Adabiyat İnstitutu - Kırgızistan Basması. s. 5

² ZAKİROV, Saparbay; a.g.e. , s. 8

³ ZAKİROV, Saparbay; a.g.e. , s. 8 - 9

⁴ ZAKİROV, Saparbay; a.g.e. , s. 9

⁵ ZAKİROV, Saparbay; a.g.e. , s. 9

Yine, Zakirov'un üzerinde önemle durduğu bir konu da milli kahraman niteliğindeki Seyitbek'in yiğitlik göstermesi, Kırgız ülkesi, milleti için savaşması, milletin birliğini, vatanın bölünmezliğini muhafaza etmesidir⁶.

Bir başka konu ise Seyitbek Destanı'nı Kurmanbek Destanı'ndan ayıran farklılıktır. Seyitbek'in Vazilkan'ın kızı Möl ile karşılaştığı yerin tasvirini, bu sıradaki olaylar zincirini – duvardan atlayışı, pencereden girişi – diğer olaylarla birleştirilmez. Zakirov bu durumu “şüphe yaratmak” ifadesiyle dile getirir. Akının izahı, destan zamanı nasıl olursa olsun diğer destandan şikâyet edildiğinin göstergesi olduğunu söyler. “Geçmişin sesi, bugünün doğrusu, geleceğin umudu ele alınır.” diyerek bu konuya noktayı koyar⁷.

Batıma Kebekova'nın Canış – Bayış Destanı'nın başına eklediği yazıda ise Oruzbay Urmambetov'un (1927 – 1980) varyantının önceki nesillerden ayrıldığını belirtir. 1927'de Isık Göl'de doğan Urmambetov'un yüksek öğrenim gördüğü ve iki diplomaya sahip olduğunu ifade eder.

Sözlü edebiyattaki ustalığından bahsedip, milli destanlardan “Kurmanbek”, “Coodarbeşim”, “Gülgaakı”, “Seyitbek” ve “Kız Saykal”ı yazıp Dil – Edebiyat Enstitüsüne teslim etmiştir. Bunlardan üçünün neşredildiğine değinir.

Urmambetov'un halk arasındaki Kurmanbek'in oğlu Seyitbek hakkındaki şayia ve hikâyelere önem verdiğinden söz eder.

Son olarak eserin devrinin, mazmununun, tema ve amaçlarının, kahraman ve tiplerinin, milletin tarihindeki yerinin, vaka zincirinin, kompozisyon ve üslubunun farkına değinir⁸.

S. Baykocoyev ise Manas Destanı'ndaki başkahraman ve evlatlık kavramından bahseder⁹.

⁶ ZAKİROV, Saparbay; a.g.e. , s. 9

⁷ ZAKİROV, Saparbay; a.g.e. , s. 9

⁸ KEBEKOVA, Batıma; “Canış, Bayış” Canış, Bayış, 1998. Bişkek: Kırgız Respublikasının Uluttuk İlimder Akademiyası, Manastaanu Cana Körköm Madaniyattın Uluttuk Bolboru. El Aralık “Meyrim” Kayımduuluk Fondusu, Şam Basması. s. 25 – 28

⁹ BAYHOCOYEV, S. ; “Söz Başı” Kurmanbek 1957. Frunze: Kırgız SSR İlimder Akademiyası, Til cana Adabiyat İnstitutu, Kırgızistan Mamlekettik Basması. s. 8

Prof. Dr. C. Zakirov'un değindiği ve belirttiği hususlara katılır¹⁰. S. Musayev ve Abıldacan Akmataliyev'in "Elbaylığı Elge" adlı makalesinde de 40 ciltlik bir külliyyattan bahsedilir. Seyitbek Destanı da bu külliyyatın içindedir. Bu külliyyat şöyledir:

1. "Kococaş"
2. "Er Tüştük"
3. "Coodar Beşim"
4. "Canış, Bayış"
5. "Kurmanbek", "Seyitbek", "Şırdakbek"
6. "Sarinci, Bököy", "Cañıl Mirza", "Mendirman"
7. "Bağış"
8. "Toltoy"
9. "Kedeykan", "Olcobay menen Kişimcan"
10. "Er Eşim", "Er Soltonoy", "Er Bolot"
11. "Karaç", "Kökül bayanı", "Er Tabıldı"
12. "Boston", "Taylak baatır", "Coloy Kan"
13. "Begerstan"
14. "Ak Maktım", "Kulmurza menen Aksaktın", "Ak Möör", "Kaçkan Kız"
15. "Muñduk, Zardık", "Kız Dariyka", "Kız Saykal", "Gulgaaki"
16. "Boz Cigit", "Kozuke, Bayan", "Kız Cibek"
17. "Narikbay", "Şakir menen Şakiret", "Körüülü Sultan", "Alpamış Baatır"
18. "Makal – cakaptar"
19. "Tabışmaktar", "Cañılmaçtar", "Kalptar", "Uçkul sözdör", "Çeçendik sözdör"

¹⁰ AKMATALIYEV, Abıldacan - MUSAYEV, S.; "El Baylığı Elge"Kocacaş,1996, Bişkek; Kırgız Respublikasının Uluttuk İlimder Akademiyası, Manastaanu cana Körköm Madaniyyatın Uluttuk Borboru, El Aralık "Meyerim" Kayrımduuluk Fondusu, "El Adabiyatı"Seriyasının I.Tomu,Şam Basması. s. 33

20. “Balbar folkloru – oyun ırları”
21. “Koşoktoy”
22. “Tarihîy Koşoktor”
23. “Tarihîy ırlar”
24. “Arman ırları”
25. “Emgek ırları”
26. “Süyüü ırları
27. “Sanat – nasıyat, terme ırları
28. “Küü ırları”
29. – 30. “Aytıştar”
33. – 34. “Sancıralar”
35. “Alkış, kargış, bata, tilek, kereez, caramazan, coktoo”
- 36 – 39. “Coo comoktor”
40. “Mifter, legendalar, ulamış – aңыз”

Prof. Dr. Süleyman KAYIPOV ise “Yüzyıllardır Devam Eden Söz Sanatı” adlı makalesinde şunları söylemektedir:

Kırgız destanlarının bir kısmı muhteva ve şekil bakımından farklılık arz eder. Yani söz konusu destan türünün temel temasını, milleti, vatani koruma meselesi oluşturur. Arkaik motifler, mitolojik unsurlar bu destanlarda esas düşünceyi yansıtmak için kullanılan bir araçtır. Bu tür destanlara “Manas” üçlemesinin başında bulunduğu, temel kahramanların ismiyle adlandırılan “Canış, Bağış”, “Kurmanbek”, “Er Tabıldı”, “Seyitbek”, “Toltoy”, “Bağış” vb. destanlar girer. Bu destanlara, arkaik unsurlara nazaran tarihi unsurlar (örn: ulus, millet, devlet, düşman vb.) daha çok olduğu için tarihi baatırdık comoktor (tarihi – kahramanlık destanları) denilmektedir¹¹.

¹¹ KAYIPOV, Süleyman; “Yüzyıllardır Devam eden Söz Sanatı”, www.kultur.gov.tr/TR/dosyagoster.aspx?DIL=1&

2. TÜRKİYE’DE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Belirtmemiz gerekir ki Seyitbek Destanı ile ilgili Türkiye’de yapılmış çalışmalar Doç. Dr. Nerin Köse’ye ait olup makale bildiri ve konferanslardan ibarettir.

Makaleler:

Türk Kültürünü Dergisinin S.473, XL, Eylül 2002 tarihli makalesinde Köse Seyitbek Destanı’nda müstakil türlere (Atasözleri, Alkışlar, Kargışlar, Deyimler) ve ikilemelere değinip örnekler vererek açıklamıştır¹².

Milli Folklor Yayınlarından çıkan; “Seyitbek Destanı Üzerine”, 2001, Güz, C.7, Yıl 13, s.28 adlı makalesi ve aynı yayınlardan çıkan “Kurmanbek ve Seyitbek” Destanları, 2000, Kış, C.6, Yıl 12, s.48 adlı makalesinde de Köse Seyitbek Destanı’ndan örnekler vererek destan hakkında bilgiler vermiş söz konusu destanların birbirinin devamı olduğunu ve bu iki destan kahramanlarının özelliklerini, kahramanların babalarının Kırgız Türkleri’nin birliği konusunda yaptıklarını, evliliklerini, seçtikleri eşlerini ve destanın tarihi tabakalarını ifade etmiştir.

Bildiri:

Yukarıdaki makalelerin dışında Doç. Dr. Nerin Köse’nin “Kurmanbek ve Seyitbek Destanları” adını taşıyan bir bildirisi bulunmaktadır. Her iki destanda yer alan belli başlı unsurların anlatı içindeki önemi ile bazı Türk destanlarıyla olan paralellikleri, özellikle de söz konusu iki destan kahramanının düşman ülkelerin kızları ile evlenmek istemesine kızan babaların bu davranışları üzerinde durulmuştur. Söz konusu bildiri 1999 yılında düzenlenen VII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi’nde, İstanbul’da sunulmuştur.

Konferanslar:

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi’nin konferans salonunda 6 Haziran 2001’de Doç. Dr. Nerin Köse tarafından verilen konferansta “Kırgız Destanlarının Tasnifi Üzerine” konulu konferansta Kırgız Destanları mitik, kahramanlık ve aşk konulu olmak

¹² KÖSE, Nerin, (VIII) “Seyitbek Destanındaki Müstakil Türler ve İkilemeler, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları S.473, XL, Eylül, Ankara, 2002. s. 32

üzere üçe ayrılmış ve Seyitbek Destanı'nın, Kurmanbek Destanı gibi "kahramanlık" konulu bir destan olduğu savunulmuştur.

25 Ekim 2001 tarihinde ise, Köse'nin Manisa Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmada "Manas", "Kurmanbek", "Teyitbek", "Seyitbek", "Kızcibek", "Cañgıl Mırza" ve "Ak Möör" destanlarının ortak unsurları değerlendirilmiştir.

B. SEYİTBEK DESTANI'NIN ÖZETİ

Yiğit Kurmanbek öldükten sonra Kanışay yüreğine hançer saplayıp ölür. Seyitbek altı yaşında yetim kalır. Kaşkar Hanı Akkan Seyitbek'i yanına alıp memleketine götürür. Babasını öldüren Dölön Han'a karşı onu yetiştirir.

Kurmanbek şerefiyle, Teyit ise Akkan tarafından öldürülmesiyle kalır, milleti başsız kalır. Dağılmadan Teyiş'i han seçip Aksay, Arpa, At – Baş'na göç ederler. Dölön Han'ın zulmünden buralara sığınarak yazlayıp – kışlarlar. Kalmuklar ise Akkan'dan çekindiklerinden Kırgızlara saldırmaz. Ganimet almaktan vazgeçip, önceden Kurmanbek'e ödedikleri vergiden kurtulduklarını kar sayarlar.

Arada kalan kırk yiğit Teyiş Han'a sığınır sa da Teyiş hepsinin kafalarını kopartır. Bu durumdan yalnız Zayırbek adındaki kırk yiğidin lideri, Kurmanbek'in gözde yiğidi kurtulur. Geceli gündüzlü Kurmanbek ve Kanışay'ın türbesinde tam 12 yıl, vaktiyle Kurmanbek'in yanında olamadığı için pişmanlıkla yaşar. Zayırbek Kurmanbek ile öteki dünyada karşılaştığında onun yüzünü kara çıkartmamak için Seytbek'i bulmaya karar verir. Derviş kılığında Akkan'ın şehrine varır ve Seyitbek'i görür. Heybetinden onu hemen tanır. Bir müddet onu tanımayan biri gibi davranıp derviş oşduğunu belirterek konuşurlar.

Kedinden bahsettikten sonra, Seyitbek, konuşmasında geçem "yetim" kelimesinden şüphelenir. Karşılıklı konuşmanın ardından Seyitbek onun derviş

olduğuna inanmaz. Rüyasında anne ve babasının ölümünü kendini olayların ortasında görür

Gelişmelerin sonucunda Zayırbek kimliğini açıklar. Babasının yiğitliğinden, eski günlerden bahseder ve ne kadar pişman olduğunu söyler. Zayırbek ölümden korkup Kurmanbek'e destek olmadığı için vicdan azabı çekmektedir. Oniki yıl boyunca da onların türbesinde bu yüzden kalmış, onları korumuştur. Zayırbek Akkan'ın huzurunda yaptıklarından kendini sorumlu tuttuğunu ve çok üzgün olduğunu belirtir, hatta ölüm cezasını bile hak ettiğini söyler. Akkan ise ona merhamet eder. Seyitbek'in yanında – Dölön Han'dan alacağı intikam ve Kırgızkarın mücadelesi için – Kara – Şaar'a yollamayı düşünür. Nitekim Seyitbek'in vatanını ve Kırgız milletini kurtarması için ileri gelenlerle birlikte karar alınır. Seyitbek ise hem Kırgızların birliği ve dirliği için hem de babasının intikamı için sabırsızlanıyordur. Yapılan hazırlıkların ardından, annesinin (Akkan'ın eşı Tumarkan) hayır duasını ve sevgilisi güzel Möl'ün hediyesi olan sungurunun boynuna asacağı çingırağı da alarak Kaşkar'dan ayrılır.

Nihayet Teyişkan'ın karargâhına varırlar. Burada babasından ona kalan ve onun da bindiği Teltoru'yu alır. Ancak Teyişkan, hanlığı elinden alınacak endişesiyle milletin bir kısmıyla göç edip uzaklaşır.

Kırgız milletin kalını Seyitbek'i han seçer ve Aksay, Arpa, At – Başı'na yerleşir. Seyitbek'in 30 yaşına kadar kimseyle evlendirilmemiş olması Kırgız milleti tarafından yadırganır. Seyitbek'e Kırgız kızlarından birini seçip evlenmelerini önerirler. Ancak Seyitbek görevinin öncelikle Kalmuklarla savaşmak olduğunu söyler.

Kırgız ve Kalmuklar arasındaki mücadele başlamadan 40 yiğit seçilir. Seyitbek yakaladıkları bir Kalmuk bekçisiyle Dölön Han'a haber gönderip teslim olmasını söyler. Ancak Dölön bunu kabul etmez hatta kendi habercilerini de Seyitbek'i övdükleri için cezalandırıp, öldürür. Hatta Seyitbek'e gözdağı vermek ister, onunla gözünü korkutacak şekilde konuşur. Seyitbek ile Dölön sonunda dövüşmeye başlarlar. Bu mücadelenin galibi Seyitbektir; böylece babasının öcünü de almış olur. Fakat savaş bitmemiştir. Dölön'ün en güvenilir iki yiğidinden Erke'yi Zayırbek yener; Torko'yu ise yiğit Börü yaralar. Sonunda Torko kalabalığın içine kaçar. Akkan da bu zaferi tepeden izlemiş ve onları tebrik etmeye gelmiştir.

Kalmuk cephesinde ise Torko tedavi edilip han seçilir. Ancak Kırgızları yenemeyeceklerini anlarlar ve teslim olurlar. Obalarını Cazı'dan söküp göç ederler. Barış, kardeşlik, birlik ve beraberlik olmasını isteyen Seyitbek Dölön Han'ın dokuz yaşındaki oğlu Dege ile ant içer. Torko ise kızı Sancırgal'ı Seyitbek ile evlendirmek ister. Ama Seyitbek'in aklında ve gönlünde güzel Möl vardır. Her ne kadar onun Möl ile evlenmesi doğru bulunmasa da, Seyitbek kararını değiştirmez; Sancırgal'ın da yiğit Börü ile evlenmesini uygun görür. Nihayaet Kaşkar'a dönüp güzel Möl'ü babasından isterler. Yapılan hazırlıklar ve toyun ardından Sancırgal ile Börü, Möl ile Seyitbek evlenirler.

Sonunda yiğit Seyitbek düşmandan geri aldığı Cazı Topraklarını Teyişkan'a – büyük Bağışlar'a – verir. Kendisi de Koşoy – Korgon'dan, Çolok – Kayındı'ya göç ederek, karargâh kurar, Börü'yü de kırık yiğide lider seçerek buraya yerleşir.

İki yıl sonra Şırdakbek isminde bir oğlu olur. Seyitbek Kıpçak milletine han olup huzur içinde yaşar.

I. BÖLÜM

SEYİTBEK DESTANI'NIN TEŞEKKÜLÜ, TARİHİ VE COĞRAFİ TABAKASI

A. TEŞEKKÜLÜ

Seyitbek Destanı'nın teşekkülünden bahsetmeden önce Kurmanbek'in adını verdiği Kurmanbek Destanı'nın teşekkülü kısmından bir alıntı yapmak istiyoruz:

Kurmanbek Destanı, Kalmuk (Oyrot)ların Kırgızlara yaptıkları akınları ve Kırgızların mücadelelerini anlatan bir kahramanlık destanıdır. Kırgız Türkleri'nin ideallerini, beklentilerini ve özgürlüklerine olan düşkünlüklerini yansıtan bu destanın hem varyantlarında, hem Karakalpak versiyonunda bu durum, gayet açıktır. Kurmanbek vaka boyunca adaletin, özgürlüğün ve milletin özgürlük bayrağını taşımakta; destan Kırgız tarihinin beş asırlık bir dönemine ışık tutmaktadır. Üstelik halk ağzında hâlâ bir türkü olarak söylenegelmesi¹³ de, destanın önemini bir kat daha arttırmaktadır. Destanın teşekkülüne baktığımızda ise, Akiyev'in Kırgız tarihini, epik geleneği iyi bilmesi kadar Manas, Seyitbek, Semetey başta olmak üzere pek çok Kırgız destanında görülen ve halkın hafızasında hâlâ canlılığını koruyan Kalmuk akınlarının izlerini fark etmemek, mümkün değildir¹⁴.

Belirtildiği üzere Seyitbek Destanı'nda da Kırgız – Kalmuk mücadeleleri yer almaktadır. İncelemiş olduğumuz bu destanda 17. yüzyıl sonları 18. yüzyıl başlarında yaşanmış olaylardan söz edilmektedir. Teyitbek, Kurmanbek ve Seyitbek Destanları'nın bir üçleme olduğu ve Seyitbek Destanı'nın bu üçlemenin son halkası olduğu düşünülecek olursa, söz konusu izlerin olmaması mümkün değildir.

Bilindiği üzere bir destanın teşekkülünde üç aşama söz konusudur:

¹³ URUSTANBEKOV, B. U. – T. K. ÇOROYEV “Kurmanbek” Kırgız Tarih, Kısaça Ençiklopediyalık Sözlük 1990: Frunze, s.91

¹⁴ KÖSE, Nerin ; (I) Kurmanbek Destanı, İzmir, 2006, s:51'den naklen

1. Toplumu etkileyen önemli ve büyük bir olayın gerçekleşmesi ve bu olayın, halk ve şairler tarafından dizelere dökülmesi,
2. Zaman içinde başka olaylara ait türkülerin, söz konusu büyük ve esas olayı anlatan türkülere eklenmesi,
3. Bir halk şairinin bu destan parçalarını (yani türküleri) epik geleneğe göre tespit edip düzenlemesi¹⁵.

Tüm bunlardan yola çıkarak Seyitbek Destanı'ndaki çekirdek olay, Teyişkan'ın hâkimiyeti altındaki Zayırbek'in onun zorbalığından kaçarak oniki yıl Kurmanbek'i bulmak üzere Akkan'ın hükümdar olduğu Kaşkar Hanlığı'na gelmesi; Seyitbek'in asıl ailesini öğrenerek babasının yarım bıraktığı işi, yani Kırgızların Kalmuklar'dan öçlerinin alınmasıdır.

1. Manas ve Semetey arasındaki baba-oğul ilişkisi; Manas'ın ölümü Semetey'in babasının öcünü alma isteği gibi konulardaki benzerliği,
2. Tarihteki Çağatay, Kaşgar, Buhara, Hive ve Hokand hanlıkları dönemindeki siyasi yapı,
3. XVI.-XVIII. Asırlarındaki Kalmuk akınları, Kırgızlarla olan mücadeleleri ve Kalmukları yenip vatanlarını ele geçirme gibi vaka örgüleriyle geliştirilerek genişletildiğini görmekteyiz.

Ayrıca incelediğimiz destanda şu noktalar da epik gelenek kuralları, form ve motifleriyle çerçevelendirilmiştir:

1. Kırgızların yakın ve geçmiş tarihinden başka, yakın ve uzak devlet ve milletlerle olan ilişkileri yani tarih bilgisi
2. Akkan'ın Seyitbek'i evladı ile birlikte büyütmesi, yani "tutunç oğulluk"
3. Vatan hasreti
4. Yıllar sonra adeta bir baba yadigârı olan, kırk yiğidin başı, Kurmanbek'in sağ kolu Zayırbek'in ona esas kimliğini bildirmesi

¹⁵ KÖSE, Nerin ; (I) a.g.e, 2006, s:51'den naklen

5. Vatanı, milleti ve atasına olan bağlılığı derinden saygı ve sevgisi ile Kalmuklardan vatan toprağını alma, milletini özgürlüğüne kavuşturma ve elbette babasının intikamını alma arzusu

6. Galibiyetin ardından “Bu yaşa kadar bekâr kalan yiğit olmaz.” Düşüncesiyle Kalmuklardan Torko’nun, kızı Sancırgal’ı onunla evlendirmek istemesi – yani aynı boydan olmayan bir kadınla evlenme.

Savaşın bitmesin ardından iki millet de yani Kalmuk ve Kırgızlar barış ve ilan edecektir. Daha doğrusu Seyitbek “Bir olalım” fikrini benimsemiş ve kardeş olup eski günlerdeki gibi özgür, hep beraber mutlu ve huzurlu yaşanmasını istemiştir.

Cakşı cışaaan, seyitbek,

Epke kelip eki coo

El boluşup turganı.

Çatak, cabış basılğan,

Tıncılık eldin cırgalı

(K.T, s.277)

İyilik nişanesi Seyitbek,

Uygun bulup iki düşman,

Millet oldular beraber.

Kavga, ihtilaf bitmiş,

Sükûnet halkın huzuru.

(T.T, s.484)

Munu ugar zamat Torko batır toktoboy cügürüp, elçinin sözünö süyünüp, elin cıyıp bülünüp, Seyitbektin dosun toluk bütürüp, boz üyün çeçip, Cazı dan köçüp, kerney-surgay tartıp, kızıl narga altın-ümüş artıp, uluu kızı Sancırgaldı Seyitbeke dep artanıp, ak celek aldırıp, özü baş bolup cönödü. (K.T, s.277)

(Bunu duyar duymaz yiğit Torko koşturup, elçinin söylediklerine sevinip, milletini toplayıp, Seyitbek’in talebini tam olarak yerine getirir, obayı sökerler, Cazı’dan göç edip, davul zurna çalıp, deveye altın-gümüş yükleyip, büyük kızı Sarcıngal’ı Seyitbek’e vermek üzere ak bayrağı tutup kendisi başta olmak üzere yola çıkar)

(T.T, s.483)

Seyitbek'in hâlâ bekâr kalması ve evliliği ile ilgili konularda ise şu örnekleri verebiliriz:

Çındığında Seyitbek,

Boy cürüşü caraybı.

Kaşkardan sulu tappaapsın

Kırgızdan suluu tandagın

Koluktu alıp kubanıp,

Elime çoñ toy kamdagın.

(K.T, s.204)

Aslında Seyitbek'in,

Bekâr olması doğru mu?

Kaşkardan kız bulamamışsın,

Kırgızın güzellerinden seç.

Nişanlı alıp sevinip.

Milletine büyük bir toy ver.

(T.T, s.410)

Bu konuda ekleyeceğimiz son şey de; geçmişte Kurmanbek'in yaptığı evlilik gibi dışarıdan yabancı bir kızla evlenmesini, bu konuyu tartışan kalabalığın doğru bulmadığıdır.

Dede Korkut hikâyelerinde tasvir edilen evlenme düğün adetleri ise çok eski devrin hatıralarıdır. Bu adetlerin başında ekzogami yasasının tatbik edildiğini görüyoruz. Oğuz kahramanları bir tehlike karşısında bulundukları zaman, eşleri için “yad kızı helalim” diyorlar. Kazan Bey'in oğlu Uruz esarette bulunduğu anda şöyle diyor: “... Üç ayda varmazsam öldüğümü ol vakit bilsin; aygır atım boğazlayıp aşım versin, yad kızı helalime destur versin” (K. 81; ME. 57) Deli Dumrul Azrail'e “yad kızı helalim var” diyor. (K.92; ME. 66) İç – Oğuzlardan olan Kazan Bey Dış – Oğuzlardan olan Uruz Bey'in yeğeni (yani hemşiresinin oğlu)dur¹⁶.

Bu ekzogami yasası birçok Türk boylarında yerleşik hayata geçtikten sonra bile uzun müddet devam etmiştir. Başkurtlarda bu yasa XIX. asrın başlarına kadar şiddetle tatbik edilmiştir. Yakutlarda bu yasayı teyid eden bir atasözü vardır: “Kız ogo omukka

¹⁶ İNAN, Abdülkadir; (I) Makaleler ve İncelemeler 2.Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991. s. 241

anallah kıl boulağa = Kız çocuk yabancıya tayin edilmiş yaratıktır.” İç – Oğuzlardan olan Beyrek’in karısı da Dış – Oğuz Beyinin kızı idi. Genel olarak Oğuzlarda ekzogami yasası yürürlükte olmuştur.

Seyitbek üçün Kaşkardan
Tababız go bir kızdı.
Unutpaylı, tuugandar,
Ordoluu curt kırgızdı.
Unutup koyuş caraybı,
Obolku ötkön turmuştu.
Atasına til albay,
Kız izdegen Kurmanbek,
Erdigine çıdabay
Erden başka cerlerden
Erdigi aşkan adamdan
Kişi izdegen Kurmanbek
Men bilbes cerge barat dep,
Düşmanım kızın alat dep.
Kasın tikken uluna,
Kargış tiygen Teyitbek,
Atam Akkan oylonup,
Aylıña esen bar dedi.
Buyurgan bolso koluktu,
Kırgızdan tandap al dedi.

(K.T, s.206)

Seyitbek için Kaşkar’dan
Buluruz herhalde bir kızı.
Unutmayalım kardeşler,
Büyük Kırgız milleti
Unutmak doğru olur mu?
Geçmişte yaşananları.
Babasını dinlemeden,
Eş aramış Kurmanbek.
Yiğitliğine dayanamayıp,
Vatanından başka bir yerden,
Daha yiğit insanlardan,
Adam aramış Kurmanbek.
Bilmediğim yerlere varacağım diye,
Düşmanın kızını alacağım diye,
Karşı çıkmış oğluna,
Kahrolası Teyitbek.
Babam Akkan düşünüp,
Milletine sağ-salim var dedi.
Nasip ederse nişanlını
Kırgızlardan seçiver dedi.

(T.T, s.412)

Seyitbek, evlilik konusunda tercihini en başta yapmıştır. Akkan'ın yanında büyüdüğü sırada âşık olduğu Möl ile hayatını birleştirmek istemektedir. Sancırgal'a düşman kızı olarak bakmamakla birlikte onu yiğitlerinden biri olan Börü ile evlendirmeyi uygun bulur.

Atayın, aba, anığın,

Çatak cumuş uşunda.

Seyitbek boydok eken dep,

Maga arnap kelgen kızın da

Ulam oylop oltursam,

Ötkön iş kelet esime.

Sulunu çansam albayım dep,

Kalarımın, aba, kesirge,

(K.T, s. 283)

Söyleyeyim amca gerçeği,

Kavga durumları da böyle.

Seyitbek bekârmış diye,

Takdim ettiği kızın da

Düşüncelere dalsam

Gençler geliyor aklıma.

Güzele evlenmen deyip almam dersem

Başıma amca felaket gelir.

(T.T, s.490)

Sancırgal beker kız emes.

Altından boosun çalsa deym,

İlayık Börü baatırğa.

(K.T, s.289)

Sancırgal basit kız değildir.

Altından kuşak bağlasa,

Uygundur yiğit Börü'ye.

(T.T, s.496)

7. Sevdğine kavuşması

8. Çifte düğün yapılması (Börü-Sancırgal, Seyitbek-Möl)

9. Seyitbek'in bir oğlunun doğması gibi.

Destanın nazma çekilmesiyle de anlatıya son şekli verilmiştir.

B. TARİHÎ TABAKASI

Bir destanı destan yapan unsurların en önemlisi, olayların dayandırıldığı tarihî tabakadır. “ Milletlerin sözlü tarihi” olarak da bilinen destanların, ait olduğu milletin geçmişinden izler taşıması, önemini bir kat daha arttırmaktadır. Bu bakımdan destanın tarihî tabakası, anlatanın ortaya çıktığı dönemin tespitinde büyük bir öneme sahiptir. Kahramanlık konulu destanlarda ise bu daha da belirgindir¹⁷.

Aslında, hiçbir destan tarih değildir¹⁸. Ancak destanların teşekkülünde de görüldüğü üzere bazen da eski bir olayın merkezine çok eski bir dönemde yaşamış olan kahramanların oturduğu görülür¹⁹. Bir yerde bu, destana karışan kahramanlarla birlikte söz konusu kişilerin içinde bulundukları dönemin tarihi olaylarının da dâhil olması demektir. Bir başka ifadeyle destanlar, tek bir tarihi olayı veya dönemi değil, biren fazla tabakayı içerirler.

Seyitbek destanı için de aynı durum söz konusudur. Nitekim Teyitbek – Kurmanbek – Seyitbek üçlüsünün son halkası olan bu destanda Kurmanbek Destanı’ndaki olayların izlerini fark etmemek, imkânsızdır. Ancak biz daha önce Kırgız Türkleri’nin tarihi hakkında kısa bir hatırlatma yapmayı uygun görüyoruz.

Türk tarihinin bilinen eski kavimlerinden biri Kırgız Türkleri’dir. Çin kaynaklarının verdiği bilgiye göre, Kırgız Türkleri ilk devletini M.Ö. III. asırda kurmuşlardır. Bu ilk Kırgız Devletinin adı “Ki-Ku, Kie Ku” idi. Kırgızlar’ın bu devleti

¹⁷ KÖSE, Nerin ; (I), a.g.e, s. 58

¹⁸ EVLİYOĞLU, Sait; BOZKURT, Şerif; Türk Halk Bilimi, Ankara, 1988. s. 35

¹⁹ TOĞAN, Zeki; “Türk Destanlarının Tasnifi IV”, Atsız Mecmuası, S.1, 1931. s. 4 – 5

kurdukları yıllarda bugünkü Kırgızistan topraklarından Doğu'ya ve Kuzey Doğu'ya doğru uzanan bölgede yaşadıkları anlaşılmaktadır²⁰.

Bir müddet sonra bu Kırgız Devleti'nin yıkıldığını ve Kırgızlar'ın Hun İmparatorluğu idaresinde yaşayan ve Töles başta olmak üzere diğer boylarla birlikte "Usun Birliği" içinde yaşadıkları görülmektedir. Hunlar zayıfladıktan sonra bu birlik de bozulmuştur²¹.

VI. asrın ikinci yarısında, Kırgız Türkleri'nin Göktürk Hakanlığı'nın idaresinde yaşamıştır. Kırgız Türkleri bir asır kadar Göktürk Hakanlığı idaresinde yaşadıkdan sonra Göktürkler'in duraklama döneminde daha müstakil hareket etmişler, hatta Çin ile ayrı ilişkiler kurmuşlardır²².

Kırgızlar II. Göktürk Hakanlığı zamanında yeniden Göktürk idaresine girmiştir. II. Göktürk Devleti'nin duraklama döneminde Kırgızlar yeni kurulan Uygur Hakanlığı'na bağlanmışlardır. Ancak Kırgızlar bundan memnun değildir. Aralarında yapmış oldukları savaşı Kırgızlar kazanarak Uygur Devleti'nin kuzey tarafını işgal etmişlerdir²³.

Tanrı dağlarına yerleşen Kırgızlar, Cengiz istilası başlayınca (XIII. yüzyıl) Altay ve İrtiş nehirlerinin vadilerine yerleşirler ve XV. yüzyılın sonuna kadar bölgeye hâkim olan Cuci, Çağatay ve Moğollara bağlı olarak yaşarlar. XVI. yüzyılda Moğol devleti yıkılınca bugünkü Alatau (Aladağ) bölgesine gelerek yerleşirler. Daha sonraki yıllar, Kırgızların komşu kavimlerle ve iç kabileler arası mücadeleleri ile geçer. 1876'da Çarlık Rusyası'nın Orta Asya'yı işgali ve Hokand'ın düşmesiyle Rusların hâkimiyeti başlamıştır. 1917 Komünist İhtilali ile de Sovyetler Birliği içinde bir Kırgızistan Cumhuriyeti kurulmuştur. Tam bağımsızlıklarını kazanmaları, Sovyetlerin dağılması ile 1991 yılında gerçekleşmiştir²⁴.

²⁰ ARAT, Reşit Rahmeti ; "Kırgızistan" mad. İslam Ansiklopedisi, C.VI. s. 740

²¹ ÖGEL, Bahaeddin; (III)"İlk Töles Boyları" Belleten, S.48, 1948. s. 795 – 811

²² KAFESOĞLU, İbrahim; Türk Millî Kültürü, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1986. s. 131

²³ SARAY, Mehmet; Yeni Türk Cumhuriyeti Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996. s. 199

²⁴ TÜRKMEN, Fikret; Manas Destanı Üzerinde İncelemeler (Çeviriler) I, Türk Dil Kurumu Yayınları: 623, Ankara, 1995. s. 1 – 2

Bununla birlikte Kırgız tarihi üzerine yazılan kaynaklarda da belirtildiği üzere Kırgızlar XI.-XII. yüzyıllarda kabile halinde yaşamaktaydılar:

1. Çerik
2. Çoñ Bağış
3. Kütçü
4. Noygut
5. Adigine
6. Kıpçak olmak üzere...²⁵

Kırgız Türkleri'nin bütün kabilelerine dağılmakla birlikte Kıpçaklar en çok Kıtay Kırgızları içinde yerleşmişlerdir. Söz konusu kabiledaki Türkler Kızıl Suu'nun sağ ve sol tarafına dağılmışlar; kendi aralarında da Oñ Kıpçaktar(içkilik) ve sol Kıpçaklar olarak ikiye bölünmüşlerdi. Daha sonra Kıpçaklar Aral Gölü'nün doğu tarafında ve tarihte Deşt-i Kıpçak olarak bilinen vadide aynı adla bir hanlık kurmuşlar; XVI.- XVII. Yüzyıla kadar bu düzenle yaşamaya devam etmişlerdir²⁶.

Sözünü ettiğimiz yıllarda Kıpçaklar'ın huzurları kalmamış; onlar da eski yurtlarına çekilmişlerdir. Coğunluğu Kırgızlar arasına girip Türkleşirken –giderek kaybolmakla beraber- kendilerine “Eski Kıpçaklar” demeyi de ihmal etmemişlerdir. Bugün Kazak, Kırgız ve Özbek Türkleri arasında pek çok Kıpçak Türkü yaşamakta olup, bunlardan biri de XVI. Yüzyılda yaşamış olan Kurmanbektir²⁷.Seyitbek'in de Kurmanbek'in oğlu olduğunu hatırlatacak olursak aynı durum Seyitbek ve Seyitbek Destanı –tarihi izler açısından- için de geçerlidir.

²⁵ KÖSE, Nerin; (I), a.g.e. , s, 66'dan naklen

²⁶ KÖSE, Nerin; (I), a.g.e. , s, 66 - 67'den naklen

²⁷ KÖSE, Nerin; (I), a.g.e. , s, 67'den naklen

Seyitbek Destanı'nın tarihi tabakasını Kalmuklar'la Kırgızların savaşları, bu konunun başka destanlarda da olduğunu – bir yerde – belirten “geçmişe dönük kinleri ve öçleri” teşkil eder. Elbette Kırgızlar tarihleri boyunca sadece Kalmuklar'la savaş yapmamışlar; başka milletlerle de karşı karşıya kalmışlardır. Ancak hemen bütün Kırgız destanlarında Kırgızların en büyük düşmanları olarak karşımıza çıkan Kalmuk akınlarının biz – aşağıda da açıklanacağı üzere – “tarihleri boyunca en çok Kalmuklar'la savaştıkları”na değil de “zayıf anlarında saldırmaya hazır halde bekledikleri”ne bağlamayı uygun buluyoruz.

Kırgızların Kalmuklar'la olan mücadelelerinden bir kaçını hatırlayacak olursak XIII. y.y.'ın ikinci yarısında Yenisey Kırgızları'nı yerlerinden etmiş; Segiz Suu taraflarına sürmüşler; XIII. – XVI. y.y. lar arasında Xubilay'a boyun eğip bir kısmı ise Kalmuk (Oyrat)lar'a tab olmuşlardır²⁸

XIV. yy. sonları ile XV. yy. ın başlarında ise Kırgızlar Oyrotlar'la Moğollar'ın savaşlarında – Moğolistan'da beylik elde etmek için – Oyrotlar'ın yanında savaşmışlarsa da Elibek Han'ın güveyinin Oyrotlar tarafından öldürülmesi üzerine aralarındaki kısa süreli anlaşmazlık bozulur²⁹.

1399 – 1425 yıllarında Oyrotlar ile Moğollar üzerindeki beylik hâkimiyetini evam ettirip barış içinde yaşayan Kırgızlar hâkimlerinin öldürülmesi üzerine araları bozulur. Moğollar, Oyrotlar'ın ve Kırgızlar'ın huzurunu bozar. Ancak Moğollar Kırgızlar'la birleşmekte gecikmez ve 1449 – 1450 ortak bir bayrak altında Pekin'e saldırırlar. Manas Destanı'ndaki “Beecin'e yapılan büyük savaş” öbür adıyla “Pekin Seferi epigotu” olarak kabul edilen bu çatışma sonunda Moğollar'la Oyrotlar da sık sık çatışmaya başlarlar³⁰.

²⁸ KİÇANOV, E. – T. BEYŞENALİYEV KIRBAŞEV, Keneş; Manas Eposının Stili, 1983. Frunze, s. 241 – 243

²⁹ KİÇANOV, E. – T. BEYŞENALİYEV KIRBAŞEV, a.g.e. , s. 244 – 245

³⁰ KİÇANOV, E. – T. BEYŞENALİYEV KIRBAŞEV, a.g.e. , s. 244 – 246

Verdiğimiz bir iki örneği bir yana bırakacak olursak araştırmacıların da belirttikleri üzere Kırgızlar özellikle XVI. – XVIII. yy. larda defalarca (Oyrot) akınlarına maruz kalmışlardır³¹.

Kırgız ve Kalmuklar arasındaki mücadelelerin boyutlarını aşağıdaki:

Unutulup murdagı.

Bastaşıp cürgön düşmanın,

Başına cetti kılganı.

Bet kelişken cerinden,

Kasıñ Dölön çok boldu.

Kırgız,kalmak bolgonu,

Karmaşa tüşüp toktoldu.

(KM, s.277)

Unutulup geçmişi.

Çekiştiğin düşmanın,

Kendisine döndü yaptıkları.

Yüzleştiginiz yerde,

Düşmanın Dölön can verdi.

Kırgız Kalmuk arasındaki,

Anlaşmazlıklar son buldu.

(T.T, s.484)

Kara Kırgız kalk için,

Atañ ölgön Dölöndön,

Altı caşar keziñde.

Kan kusup ölgön Kanışay,

(K.T, s.171)

Kara Kırgız Milleti için,

Babanı Dölön öldürdü

Sen altı yaşındayken

Kan kusup ölmüş Kanışay,

(T.T, s.376)

Beymaral catkan elderdi,

Kalmaktar kanday talasa,

Huzur içindeki milletini

Kalmuklar nasıl yağma ettiyse

³¹ BARTHOLD, W. W. ; Tiyaşandık Kırgızdar XVI. cana XVII. Kılımdarda “Kırgızlar 2 Sanara – Tarih – Muras – Salt” 1993. Bişkek: Kırgızistan, s. 181, 166 – 177, BEKTENOV, Z – T BAYCİYEV; Kırgız AdebİYatı 9. 1993: Bişkek: Mektap Basması (1943), s. 194, URUSTANBEKOV, B. U. – T. K. ÇOROYEV; a.g.e. , s. 9

Men da oşondoy talayın.

Başın kesip Dölöndün,

Kümbözünün batırdın

Töböşünö sayamın.

(K.T, s.173)

Ben de öyle yapayım.

Başını kesip Dölön'ün

Kumanbek'in türbesinin

Tepesine saplayayım.

(T.T, s.378)

Kööp kelgen buruttun,

Esinen ketkis kılayın.

Tarabın çilçe kırayın,

(K.T, s.228)

Dolu dizgin gelen “burut”ları

Aklını başından alayım

Askerleri paramparça edeyim

(T.T, s.435)

Atayılap kıpçaktan

İzdep kelgen nemebi ?

Başkaga nege söz katpayt,

Menmin go anın keregi.

Ce bolboso özümdü.

Sınap cürgön can beken ?

(K.T, s.161)

Özellikle Kıpçaklardan

Arayıp gelen biri mi?

Başkalarıyla niye konuşmaz,

Benim herhalde onun istediği

Veya değilse de beni

Deneyip duran biri mi?

(T.T, s.366)

Kuştu birge salışkam,

Kızdı birge alışkam,

Kalmaktar menen kağışkam,

Cortuulga birge barışkam

Kuşu birlikte salmışız

Kızı birlikte almışız

Kalmuklarla birlikte savaşım

Yağmaya birlikte gitmiştik

(K.T, s.164)

(T.T, s.368)

Kalmaktar kamap keligende,

Kalmuklar işgal ettiğinde

Kayrılıp bir ooz cur degen.

Dönüp “hadi” demiş

Talkalaybız kalmaktı,

Mahfederiz Kalmuk’u

(K.T, s.164)

(T.T, s.369)

Kızay ayında konoktorgo arnalıp, katar “ kemege” kazıldı, kazısı karış bee, kuyruğu kuçak koy soyulup, et asıldı. Baatırlar baş koşup, coolaşkandı unutup, türkün sözdön salıştı.

(K.T, s.282)

(Kıtay köyünde konuklara mahsus uzunca bir kemeğe kazılır, yağlı kısarak, koca kuyruklu koyun kesip, et pişirirler. Yiğitler birleşip, savaştıklarını unutup her türlü konuda konuşurlar.)

(T.T, s.488)

satırlarında da rahatlıkla görebiliyoruz.

• Seyitbek Destanı’nda Moğolların Kırgız ve Kıpçaklarla olan ilişkilerine de rastlamaktayız. Nitekim:

Katagan, azık, moñoldor.

Katagan, Azık, Moğol boylarında.

Uyutkuluu el bolot,

Kuvvetli millettir onlar da.

Dañkı bizge belgilüü.

Şöhreti bize malumdur,

(K.T, s.192)

(T.T, s.398)

satırlarından da alaşılacağı üzere Moğolar; yaptıkları saldırılarla Kırgızları canından bezdirmiş olup Kıçanaov ve Beyşenalıyev'e göre bu akınlar, XIII. yy. dan XVIII. yy. sonuna kadar sürmüştür³².

Mesela 1439'lu yıllar, Moğolların idaresi altında ki bazı bölgelerde Kırgızların yaşadıkları yıllardır. O sebepten sık sık Oyratlarla Moğollar birleşerek Kırgızlara saldırırlar ki, bu saldırılar daha çok Doğu Türkistan taraflarındaki Kırgızlara karşı gerçekleştirilmiştir. Aslında 1399 – 1425 yıllarında Kırgızların Moğolistanı idare etmek istemeleri ve ellerine geçirdikleri beylikleri koruma maksadıyla ortaya çıkan bu savaşların bir kısmı Kırgızların Kazaklarla birleşerek Şeybânilerle karşı karşıya gelmelerine de sebep olmuştur³³.

• Destanda Çağatay Hanlığı zamanındaki Kırgızlarla ilgili satırlara da rastlamaktayız ve en önemlisi Seyitbek'i büyüten Akkan Han ile ilgili satırlardır. Seyitbek'te

Balası boldum Akkandın.

Cetitem dep cetimdi,

Bilemin anın aytkanın.

Irazımın men özüm,

Calganda Akkan atama.

(K.T, s.158)

Çocuğu oldum Akkan'ın

Yetimi büyüteyim diye

Söylediğini bilirim

Müteşekkirim ben kendim

Dünyada babam Akkan'a

(T.T, s.363)

satırlarıyla gördüğümüz Akkan Han konusunda diyebiliriz ki; destanda Çağatay Hanlığı ile ilgili olan bir başka husus da, Kaşkar Hanı Akkan Han'dır. Çağatay Hanlığı'nın sınırları içinde yer alan Kaşkaristan bölgesinde Sait Han, 1533'e kadar hüküm sürmüştür. Daha sonra oğlu Raşit Han ve onun oğlu Abdül Kerim'in idaresinde

³² KİÇANOV, E. – T. BEYŞENALİYEV KIRBAŞEV, Keneş; a.g.e. , s. 243 - 251

³³ KİÇANOV, E. – T. BEYŞENALİYEV KIRBAŞEV, Keneş; a.g.e. , s. 245 - 247

kalan Kaşkaristan'da³⁴ Özbek Hanlığı'nın Asttrahan sülalesi tarafından idaresi sırasında da³⁵ yönetim, Abdül Kerim'in ölümünden sonra hocaların eline geçer. Nitekim Muhammed Yusuf ve Makdumi Nura adlı, birbirine düşman iki hocanın 1600'lerden itibaren ülkeyi nüfuzu altına aldığı; 1678'de de Apak Hoca'yı başa getirdikleri bilinmektedir³⁶. Kırgız bilim adamlarının Appak Han olarak tanımladıkları ve asıl adının Abdilitin olduğunu belirttikleri³⁷ bu hanın ölüm tarihi konusunda ise farklılıklar vardır³⁸.

Sözünü ettiğimiz Appak Han, destandaki Akkan olup :

Kaşkardın hanı bek Akkan

...

Men aytayın kırk cigit

Kaşgar hanı Akkandı

Urumçu, Manas, Üç Aral

Buda karayt Akkanga!

Tekes, Kıyaz, Nañı Cer

Kulca karayt Akkanga!

Aksı, Küçar, Altı Şaar

Turpan karayt Akkanga!

³⁴ GÜRÜN, Kamuran; Türkler ve Türk Devletleri Tarihi 1984 (1981) Ankara, Bilgi Yayınları Özel Dizi:20. İBRAYEV, Şakir; Destanın Yapısı, Ankara Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1998. s. 570

³⁵ GÜRÜN, Kamuran; a.g.e. , s. 608

³⁶ GÜRÜN, Kamuran; a.g.e. , s. 570

³⁷ ACI, üsöyün; "Kırgız Sancırası – Kurmanbek" Kırgızlar 2 Sancıra – Tarih – Müras – Salt 1993, Bişkek – Kırgızistan, s. 122

³⁸ GÜRÜN, Kamuran; a.g.e. , s. 570, ACI, üsöyün; a.g.e. , s. 122

(Kalık Akiyev varyantı, m. s. 218) satırlarında da görüldüğü üzere, Kaşkaristan Hükümdarıdır ve sözü edilen Kaşkar, Turpan (Turfan) Tekes Çağatay Hanlığı sınırları içinde yer almaktadır³⁹.

Bu konuda sonuç olarak diyebiliriz ki Seyitbek Destanı'nın tarihi tabakası Orta Asya Türk tarihinin 13. ve 18. yüzyılları arasında ve bugünkü Kırgızistan Cumhuriyeti topraklarını aşan büyük bir coğrafi sahada cereyan eden olayları, Kırgızların söz konusu dönemlerinde komşuları ile olan sosyal ve siyasi ilişkilerini, kurdukları hanlıkları ve yayıldıkları toprakları içine alacak kadar zengin ve geniştir. “Seyitbek”te – Kurmanbek’in devamı olmasına rağmen – söz konusu destandaki gibi tarihi tarihi tabakanın zengin olmasını ise, Seyitbek’in ana temasının “Kahramanın Kalmuklar tarafından öldürülen babasının öcünü almak” olmasına bağlamayı uygun görüyoruz.

C. COĞRAFYASI

Bilindiği üzere “coğrafya”, bir topluluğun hayatında ve kültürünün teşekkülünde büyük bir rol oynar. Bir başka ifadeyle söyleyecek olursak bir bölgenin iklimi, gölleri-akarsuları, bitki örtüsü, tarım ürünleri gibi coğrafi şart ve imkânlarının toplumların hayat tarzlarında, yerleşim yerleri ve göç hareketlerinde, endüstrisinde; sosyal, siyasi, hukukî ve dini hayatlarında yani kültürlerindeki etkisi, inkâr edilemez⁴⁰. Bu itibarla söz konusu topluluğun sözlü ürünlerinde de “coğrafya”nın etkisi, mutlaka olacaktır. Kısacası bir destanın coğrafyası, en az tarihi kadar önemlidir. Çünkü bu husus, destandaki tarihî olayların tespitinde de büyük rol oynayacaktır. Aslında hiçbir destanda vakanın geçtiği yerleri tam olarak tespit etmek mümkün değildir. Başka bir ifadeyle kahramanın faaliyetlerinin yürüdüğü yolları harita üzerine yerleştirmenin imkânı, her zaman söz konusu değildir. Çünkü toplum içindeki olaylara destan nasıl kucak açıtıysa, avcı ve göçebe halkın ezelden beri göçüp konduğu, yaşadığı yerleri de öyle içine

³⁹ GÜRÜN, Kamuran; a.g.e. , s. 573

⁴⁰ KAFESOĞLU, İbrahim; a.g.e. , s. 26 - 27

almaktadır. Eğer biz destan kahramanının aynı gün içinde varıp döndüğü yolda bulunan birkaç ismi derlemekle sınırlı kalsaydık ortada o büyük olaylardan ve o büyük mirastan hiçbir eser kalmazdı. O nedenle destandaki yer adlarını olaylara doğru genişletmenin daha doğru olacağına inanıyoruz.

Destandaki yer adlarını tarihî bir temele oturtmak, bir başka ifadeyle destanın temelini tarihle aynı düzeye getirmek her zaman mümkün olmadığı gibi destanın “şiiir” özelliğini göz ardı etmek de, doğru olmaz. Zira destandaki yer adları geçmişten bugüne, asırların süzgecinden geçerek gelmiştir. Buna destancının isteğini, bilgisini ve ilgisini de eklenecek olursak “vakanın yayılacağı mekânın geçmiş zamanla harmanlandıktan sonra geniş bir coğrafyaya yayıldığı, yer adlarının her varyantta değişebildiği” kendiliğinden ortaya çıkacaktır⁴¹.

Coğrafyanın bu kadar etkili olduğu destanlar içinde kuşkusuz Seyitbek Destanı’nda geçen yer adları da dikkate değerdir. Şimdi bu coğrafyalara bakacak olursak şu örnekleri verebiliriz:

“Karısa da Teyiştî kan, kötürüp, seçiverip alıp bul cerge turbay mal-can esen kezinde ayılloo, Aksay, Arpa, At-Başıga köçüp ketip keteli.” (K.T, s.136)

(Kocasa da Teyişt’i han seçiverip bu yerde durmayıp malımız canımız iyi iken meşhur Aksay, Arpa, At-Başına göçüp gidiverelim.) (T.T, s. 340)

Başkı atañ turak kılğan cer

Büyük atalarının yaşadığı yer

Bardar Kaşkar kalası

Zengin Kaşkar şehri

(K.T, s.138)

(T.T, s.342)

Kelse Turpan carıktık,

Gelse göz nuru Turfan’a

⁴¹ İBRAYEV, Şakir; “Kazakların Eski İnançlarında At” Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık, İstanbul; TJK Yayınları, Resim matbaacılık; 1995, s. 133 - 164

Kara turpak kör eken.

(K.T, s.184)

Kara toprak mezar imiş.

(T.T, s.390)

Köz cetpegen tüz bolup,

Aylanası keñ eken.

(K.T, s.185)

Uçsuz bucaksız düzlük olup

Sınırları geniş imiş.

(T.T, s.390)

“Zayırbek bilgen Karool çokuga çığışıp, Taş küzgüdüy catkan Çatır-Köldü,
cıbratıp bee baylagan...”

(K.T, s.187)

(Zayırbek’in bildiği Karool tepesine çıkıp, ayna gibi parlayan Çatır-Köl gölünü
bir sürü bağlı kısrağı...)

(T.T, s.393)

Destanda Isık Göl, Talas ve yakınındaki coğrafyalar:

Tetiği catkan Kara-Too

Aşuu su Taş-Rabat.

(K.T, s.189)

Ötede yükselen Kara-Too

Geçidi ise Taş-Rabat

(T.T, s.395)

Anık cerdin sorusu,

Isık-Köl cana Talas bar.

(K.T, s.191)

Toprakların en güzeli

Isık Göl ve Talas var.

(T.T, s.397)

şeklinde verilmektedir.

İncelediğimiz destanda, Kırgız ve Kazaklar’ın geçmişte birlikte yaşadıklarından
söz edilmektedir. Bu kısım şu şekilde ele alınmıştır:

Köldün ceegin kılaap,
Bugu, sayak el catat.
Karkıranı caylaşıp,
Kazaklar menen karattaş
Cana bar baatır elderden
Katagan, azık, moñoldor.
Uyutkuluu el bolot,
Dañkı bizge belgilüü.
Caanger, Koşoy oyondor.
Bizdin Kıpçak el catat.
Ak-Say menen Arpa'da.
Kamalıp kalgan kezi eker.
Kañçalık kenen bolso da.
Turağı bız başında,
Aytıluu Cazı ceri ele.

(K.T, s.192)

Göl kenarı boyunca,
Yerleşmiş bugu, Sayak boyu
Turnaları öldürüp
Kazaklar ile komşu olup
Ayrıca başka yiğitler de var.
Katagan, Azık, Moğol boylarında.
Kuvvetli millettir onlarda.
Şöhreti bize malumdur.
Caanger, Koşoy yiğitlerin
Bizim Kıpçak boyu yaşar.
Ak-Say ile Arpa'da.
Kuşatılmış her tarafı,
Ne kadar geniş olsa da
İlk konduğumuz yer,
Meşhur Cazı tarafı idi.

(T.T, s.397)

“ Dölön kan Kara şaarda ekenin, kamsız catkanın cana beş cıl murun Kızay
Kazagın çapkanın ayıp bedri.” (K.T, s.223)

(Dölön Han Kara Şaar'da olduğunu, rahat bir yaşam sürdüğünü ve beş yıl önce
Kıtay Kazaklarını yağma ettiğini anlatır.) (T.T, s.429)

Kızıl-Kıya kesembi,
Kırgız elin esenbi?

Kızıl-Kıya'yı böleyim mi?
Kırgız milletin iyi mi?

Kara-Kıya kesembi,

Kalkıñ burut esenbi?

(K.T, s.240)

Kara-Kıya'yı böleyim mi?

Burut milletin iyi mi?

(T.T, s.446)

Çındap Kuday buyursa,

Kırk bir baştı baylanıp,

Kambılga şanduu ketemin.

(K.T, s.243)

Allah nasip ederse,

Kırk bir kafayı bağlayıp,

Kambıl'a şerefle giderim.

(T.T, s.450)

Bunların dışında, Seyitbek Destanı'nın başlangıcında Zayırbek'in konuşması içinde geçen yer adları ilgi çekicidir. Adı geçen aşağıdaki yer adlarının İslâmi etkilerle destana girdiğini düşünmekteyiz.

Ziyarat kılıp kelatam

Medina, Mekke, saabaga

(K.T, s.139)

Ziyaret edip de gelmekteyim

Kutsal Medine, Mekke, Kâbe'yi

(T.T, s.343)

Seyitbek Destanı'ndaki önemli yere isimlerinden biri de Aydınköl'dür. Aydınköl yüksek bir coğrafyadır ve pek çok eserde sık ormanlarla kaplı her çeşitten hayvanın yaşadığı bir mekân olarak tasvir edilir. Anlatıda şu şekilde geçmektedir;

Aydıñ kölün aralap,

Ak kuuga şumkar salanbı?

(K.T, s.154)

Aydın gölünü dolaşarak

Ak kuğuya sungur salayım mı?

(T.M, 358)

Aydınköl hakkında tıpkı Cazı diyarında olduğu gibi bugün ne Kazakistan, ne Kırgızistan ne de Orta Asya’da bu isimle bir yer adı geçmemektedir. Muhtemelen Aydınköl bugünkü Hazar Denizi’dir.

Kurmanbek Destanı’ndan sonra gelen yani Teyitbek-Kurmanbek-Seyitbek üçlemesinde yerini alan Seyitbek Destanı’ndaki yer adarını değerlendirirken Kurmanbek Destanı’nın coğrafyasına da bakmak gerekmektedir. Dikkat edilecek olursa Kurmanbek’in coğrafyası Ürgönç (Urgenç), Urumçu, Kaşkar, Tacik Ülkesi, Buhara, Kırgız-Kıpçak Eli, Alay, Karaşar, Kabil ve Oogan başta olmak üzere bugünkü Özbekistan, Kırgızistan, Afganistan, Kazakistan ülkelerine ve; XVI.yüzyıl başlarındaki Çağatay Hanlığı’nın toprakları içindeki Kaşkar, Karaşar, Türkistan, Buhara, Kuça(Kulca), Kabil, Tekes şehirleriyle, Uyguristan, Kaşkaristan, Fergana ve Harezm topraklarında geçmektedir. Seyitbek Destanı’nda sözü edilen Kaşkar, Turpan, Kara Too, Tala, Isık Köl, Aksay, Arpa, Cazı, Kambıl bölgeleri de yine Kurmanbaek Destan’ındaki coğrafyayı vermektedir. Ayrıca destanda adı geçen “ Kambıl” adının ise bugünkü Kazakistan haritasında yer alan Cambıl veya (anlatıda sık sık “Karaşar” ile “Kambıl” ın birlikte kullanıldığına bakarak) günümüzdeki Çin sınırlarında geçmişte bu adla anılmış yine mahallî ve eski bir yer adı olduğunu tahmin ediyoruz⁴².

II. BÖLÜM

SEYİTBEK DESTANI’NDAKİ KAHRAMANLAR VE ÖZELLİKLERİ

Destanlar konu bakımından tahkiye (narration, anlatı) esasına dayanır ve duygudan ziyade herhangi bir şeyi anlatmaya yönelik bir üslup çizer. Konu da uzun bir şekilde anlatılır yani kompozisyon uzun solukludur.

Mehmet Tekin “Roman Sanatı” adlı eserinde bu konu üzerinde durmuştur. Düşünceleri özetle şöyledir:

⁴² KÖSE, Nerin ; (I), a.g.e. , s. 57

Nasıl ki bir hikâyeci veya romancı anlatıyı sürükleyecek kişiyi anlatının niteliğine uygun olarak çiziyor ve ona beşeri bir yapı kazandırarak onu canlandırıyor ya da yani “karakterizasyon” yapıyorsa destan anlatıcısı da bunu yapar.

Hikâyeci ya da romancı karakter çiziminde iki yol takip eder. Biri çizilmek istenen kişiyle ilgili bilgilerin bizzat yazar tarafından verilmesine dayanan “açıklama yöntemi”; diğeri kişinin davranış, düşünce ve duygularıyla kendi kendini ortaya koymasına dayanan “dramatik yöntem”dir. Destan anlatıcısı da pratikte bunun benzerini yapar⁴³. Destan kahramanını açıkladığı mensur kısımlarının yanında, destanda bunu diyalogların ya da monologların olduğu manzum kısımlarda da anlatır.

Kahramanları kendi içinde sınıflandırmak mümkündür. Kişilerin tüm anlatı türlerinde dikkati çeken temel unsurlar arasında olduğu düşünülecek olursa bu, önemli bir noktadır.

Seyitbek Destanı’nda başkişi (pretagonist) ya da asıl kahraman Seyitbek’ten başka ikinci, üçüncü derecede önemli kahraman veya kişiler de bulunmaktadır.

Bunun dışında tıpkı roman ve hikâyede de karşımıza çıkan dekoru tamamlayan destanda önemli bir fonksiyonu olmayan “epizodik figürler” de yer alır⁴⁴. Bunları dördüncü, beşinci dereceden kahramanlar veya kişiler diye ayırmak da mümkündür.

A. DESTANIN ASIL KAHRAMANI

1. Seyitbek

Destanın merkezindeki kahraman Seyitbek’tir. Bunun en açık kanıtı da adını anlatıya vermiş olmasıdır. Olay örgüsü onun etrafında döner. Babası Kurmanbek’in Dölön Han tarafından öldürülmesi ve annesi Kanışay’ın intiharının ardından Akkan’ın elinde büyümüş vatanına hasret kalmıştır. Daha sonra Zayırbek ile tanışıp özünü

⁴³ TEKİN, Mehmet; Roman Sanatı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2001. s. 63

⁴⁴ TEKİN, Mehmet; a.g.e. , s. 63

keşfetmesi, Kalmuklarla savaşıması sırasında vaka zincirinin kilit noktasını oluşturmuştur.

Seyitbek Destanı'nın aşağıda belirttiğimiz kısımlarında, kahramanımız Seyitbek'in fiziksel yönünü görmekteyiz.

Seyitbek destandaki dış görünüşüyle heybetli, güçlü, cesur ve kara yağız bir yiğit olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Nitekim aşağıda verdiğimiz:

Atı tulpar alkınat	Tulpar atı zaptedilmiyor,
Kolunda şumkar talpınat.	Elinde sungur çırpınıyor,
Adamdan bölök aybatı,	İnsandan başka görünüşü,
Arstanday kayratı.	Arslan gibi kuvveti.
Boluçuday boluptur,	Yeteri kadar büyümüş,
Boy müçösü toluptur,	Tüm bedeni gelişmiştir,
Başına kiygen tuulga,	Başına giymiş tolga,
Coluktum baatır vulga.	Karşılaştım yiğit oğulla,
Ak olupogu conunda,	“Ak olupog”u sırtında
Ak şumkarı kolunda.	Ak sunguru elinde
Ak tulparı adlında,	Ak tulparı altında
Arstanday bir adam	Arslan gibi birisi.
(K.T, s.194)	(T.T, s.400)

Bala baatır Seyitbek,	Yiğit çocuk Seyitbek
Teltoru atı mingende.	Teltoru ata bindiğinde,
Caraktı boygo ilgende,	Silahı boynuna astığında,
Körsöñ köönüñ bölünüp,	Dikkat edip baksan,

Kurmanbekten karanı
Kıyla ese artık körünüp.
(K.T, s.217)

Heybeti Kurmanbekten
Daha fazla görünüp
(T.T, s.423)

Eki miñ kolgo Seyitbek,
Calgız alı cetçüdöy.
Nayzası cok, kılıç cok,
Telтору at menen kalmaktı,
Tebeletip ketçüdöy.
(K.T, s.231)

İki bin askere Seyitbek,
Tek başına gücü yetecek gibi,
Mızrağı yok, kılıcı yok,
Telтору atıyla Kalmuk’u
Çiğneyerek ezip geçecek gibi.
(K.T, s.438)

satırlarında da bu durum, açıkça belirtilmiştir.

Dölön Han ile olan karşılıklı mücadele sırasında Seyitbek’in çizdiği tablo şöyledir:

Ondop nayza karmanıp,
Teltorunun üstündö
Töşün kerip kaykayıp,
Uyutup koygon çoyunday,
Çıñ denesi zalkayıp.
Tuura öñürüp nayzasın,
Eki tizgin kolunda.
Kanday baatır tura almak,
Kaçırgan döönün coluna,

Düzeltip mızrağına güvenip,
Telтору’nun üzerinde
Gövdesini gerip yaslanıp
Yoğurulmuş demir gibi
Her tarafı savaşa hazır.
Mızrağı yanına alıp,
İki dizgini elinde
Hangi yiğit ayakta kalır,
Saldıran devin önünde.

Karap turup Zayırbek,

Aldası keldi oozuna.

(K.T, s.248)

Kızıktı minday kim körgön,

Sala berip denesin,

Aygışkan coosuna,

Kırk cigittin Seyitbek,

Tayanıp kelgen toosu da

(K.T, s.248)

Seyredip durup Zayırbek

Şaşkıllıktan dilini yuttu.

(T.T, s.454)

Böyle heveslisini kim görmüş,

Korkmadan ileri atılıp

Hiddetli düşmanına

Kırk yiğidin, Seyitbek,

Dayandıkları dağıydı.

(T.T, s.455)

Özellikle bu kısımda Seyitbek'in heybetinden şu şekilde bahsedilmiştir:

Atasından balban, er,

Dübürtünön baatırdın,

Düñgürödü kara cer.

Tügöngür emne bolor dep,

Türölö karap kalıñ el.

Nayzasın bolot aştagan,

Cortuuldu coogo baştagan,

Taamay urgan nayzasın,

Közgö saysa cazbagan.

(K.T, s.257)

Babası gibi pehlivan yiğit,

Heybetinden yiğidin,

Uğuldadı kara toprak,

Kahrolası ne olacak diye,

Baka kalır bütün millet.

Mızrağının sapı çelikten,

Düşmana karşı savaş açmış,

İsabet ettirip mızrağını,

Göze saplasa yanılmamış.

(T.T, s.463)

Seyitbek'in sosyal yönünün vurgulandığı bölümleri ise şöyledir:

Seyitbek, - kudaga şügür, “tört tülük mal” tolgon eken, bul – bereke. El içine kezdeme saktan kerben kelbeyt eken. Biz ar şaarga adam ciberip, malga kezdeme kelip saktan kerben çakırtalı, bolboso ečki ton kiygen kız – cigitten arılbaybız, – dedi.

(K.T, s.202)

(Seyitbek, – Allah’a şükürler olsun, dört tülük mal çoktur, bu ise bizim rızkıımızdır. Milletin içine kumaş satan kervan gelmiyor. Biz her şehre adam gönderip, kumaş – iplikleri satan kervanları çağırtalım, yoksa keçi derisi giymiş kızlardan– yiğitlerden kurtulamayız” der.)

(T.T, s.408)

satırlarından da görüleceği üzere yiğitlerinin her an yanında, başarılı ve sadece kendini değil, milletin genç kız ve yiğitlerini de düşünen, onların bir adım olmasını isteyen bir liderdir.

Seyitbek’in milletine ve vatanına olan bağlılığı destanda sıkça vurgulanmaktadır. İnceleme kısmının diğer bölümlerinde de bu konu üzerinde geniş olarak durulacaktır.

Bu özelliklerinin yanında Seyitbek’in yetim olarak Akkan’ın yanında büyüdüğünü görmekteyiz. Yaşadığı Kaşkar diyarını memleketi gibi bilse de asıl vatani olan Cazı Kıruları yani Kırgız diyarı da öte yandan onu beklemektedir.

Başlarda Zayırbek’e olan şüpheleri – derviş olduğuna inanmak istemez – kafasını karıştırmıştır, bunun dışında içinde vatan hasreti, ana – babasının intikamı vardır. Seyitbek’i artık hiçbir güç yerinde tutamaz Aşağıdaki satırlarda da görüldüğü üzere işte o tam bu noktada tipik bir destan kahramanı modeli çizer.

Nitekim Dölön’e meydan okuyuşu sırasında:

Kuru beker tooruba,

Boşuna başımı ağrıtmı,

Kudaydın cazuun körürmün
Karmaşıp anan bilebiz,
Kim ceñilip, cenërin.
Kazat taşsak köröbüz,
Kim aman, kimder ölöörün.
Kılkıldagan kol menen,
Kötörölbö, Dölönün.
Kırgızdan kelgen kırk cigit,
Körürsün azır önürün,
Coşodoy cerge caynatıp,
Kim kimdin kanın tögörün.

(K.T, s.244)

Allah'ın yazdığını görüyorum,
Savaştıktan sonra biliriz,
Kimin kazanıp kimin kazanmayacağını
Savaşırsak görürüz,
Kimin kalıp kimin öleceğini
Akıp askerlerinle
Gururlanma Dölön'üm
Kırgızdan gelmiş kırk yiğidin
Görürsün şimdi hünerlerini
Balçık gibi yere yayılıp
Kimin kanını kimin dökeceğini

(T.T, s.451)

söylediği sözlerde bu, açıkça ifade edilmektedir.

Seyitbek'i vatani himaye edip toparlayan bir komutan olarak da görüyoruz. Kırgız hatta Kazak ve tüm Kaşkar milleti için gözünü kırpmadan kendini feda edeceğini şahit oluyoruz. Örneğin:

Turagıbz başında,
Ayılloo cazı ceri ele,
Eç cayloogo almaş pas,
Aymağı tüpsüz keñ ele.
Eelep aldı Dölön Kan,
Kayran cazı talaasın.
Kayratın salıp ürküttü,
Camı Kıpçak balasın.

İlk konduğumuz yer,
Meşhur Cazı tarafı idi,
Hiçbir yayla ile değişilmez.
Arazisi sonsuz geniş idi,
İşgal etti Dölön Han,
Güzelim Cazı bozkırını.
Kuvvetiyle korkuttu
Bütün Kıpçak çocuklarını,

Kapa bolbo, Seyitbek,

Kazat açıp barabız.

Ata – babam konoşun,

Buyursa tartıp alabız

(K.T, s.192)

Kederlenme Seyitbek,

Onlarla savaşı ederiz,

Ecdadımızın Toprağını

İsterse çekip alırsız.

(T.T, s.398)

dizelerinde bu, rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Seyitbek'in vatanın bölünmezliği, milletin tek çatı altında toplanması gerektiği konusunda da kararlı bir lider vasfında olduğunu da görmekteyiz.

Berekem, elim, seni estep.

Kara çay ötpöy alkımdan.

Kindik kanım tamgan curt.

Aylanam Kırgız Kalkımdan.

Ak kalpak Kırgız el üçün,

Arnalsa boldu altın can.

(K.T, s.200)

Bahtım, milletim seni anıp,

Çay bile geçmedi boğazımdan

Göbeğimin kesildiği yurt

Kırgız millete kurban olayım,

Ak kalpaklı Kırgız millete,

Feda olsun değerli canım.

(T.T, s.405)

Eline cetti surağı,

Ayak – başı cıynalıp,

“Orun” algan ubağı.

Baatır bala Seyitbek,

Üzülgöndü uladı.

Çaçılğan eldi cıynadı.

Milletini himaye etti

Her şeyi düzenleyip

Tahta geçtiği zaman

Yiğit oğlan Seyitbek

Ayrılanları birleştirdi.

Dağılmış milleti topladı.

İşi oñolup küñdön – kün
Örgö taşı kuladı.
Bargan sayın arıdı.
Dos, tamırı, tuuganı.
Kandın kılğan işine,
Kalayık bolup ıraazı.
Akl menen imerip,
Buzulgan eldi oñdodu.
Aytkanı siñip çalpıga,
Tetir aytkan bolbodu,
Ordo salıp cay kıldı.
Ayılloo Koşoy korgondu

(K.T, s.201)

Kırgız, kalmak el bolup
El deşsek kantet kayradan.

(K.T, s.275)

Buzulgan ırktı cön kılıp,
Intımakka keliñiz.

(K.T, s.275)

Günden güne düzeltip,
İşleri yoluna koydu.
Gittikçe daha fazlalaştı
Dost, akraba, kardeşleri.
Hanın yaptıklarından.
Bütün millet memnun oldu.
Aklını kullanıp,
Bozulmuş milleti yola koydu.
Sözlerini dinleyen herkes
Bir dediğini iki etmedi.
Ordo kurup yerleşti
Meşhur Koşoy kalesine.

(T.T, s.407)

Kırgız, Kalmuk bir olup,
Bir millet olsak yeniden

(T.T, s.481)

Huzursuz yaşamı düzeltip
Birlik oluşturunuz.

(T.T, s.482)

satırlarında da belirtildiği gibi...

Seyitbek'in psikolojik yönünün destanda yansıtıldığı kısımları ise onun daha çok yetim oluşu, bu halinden yakındığı zamanlarda görmekteyiz. Sevgilisi Möl'e olan bağlılığı iyi bir lider, evlat, eş ve baba oluşu da yine onun bu yanının bir göstergesidir.

Balapança acırap,	Küçükken ayrılıp
Baykuş cetim ne bolom?	Zavallı yetim, ne olacağım?
Kara közüm çaçırıp,	Kara gözlerimle şaşkın şaşkın,
Kaldımbı karan talaada	Kaldım mı bu melun vadide
Ata – enemden acırap?	Babamdan annemden ayrılıp?
Kurmanbektin balası	Kurmanbek'in yavrusu
Men caş cetim Seyitbek.	Ben yeni yetim Seyitbek.
Kabarın ayttıñ atamdın,	Haberini verdin babamın,
Kalmaktan boldu şeyit dep.	Kalmuklarca şehit edildi diyerek.
Kara coldun boyunda	Ulu yolun kenarına
Salındı “köçpös beyit” dep.	Konuldu “bir tek mezar taşı göçmez” diye
Caşımdı kaldım karasız,	Genç yaşımda kaldım dayanaksız
Cayımdı kantip tabasız?	Durumuma nasıl çare bulacaksınız?
Caldıragan cetimdi,	Şaşırp kalan bu yetimi,
Kayakka alıp barasız?	Ne tarafa alıp götüreceksiniz?
Kantip ösöt köñülüm	Nasıl keyfim yerine gelir

(Köse I, s.397)

Seyitbek baatır coodon kayra algan Cazı cerin Teyişkanga – Çoñ bargıştarga ençilep bedri. Özü Koşoy – korgondon Çolok – Kayıñdıga köçüp, ordo saldırıp, Börü

baatırdı kırk cigitke başçı kılıp, ordosunan cay berip turuktuu bolup aldı. Eki cılga aylangandan kiwin kubanıçka kuçağı toldu. Seyitbek baatır Şırdakbek Kıpçak eline kan bolup, cırgap catıp kalgan eken. (K.T, s.338)

(Yiğit Seyitbek düşmandan geri aldığı Cazı topraklarını Teyişkan'a – Büyük Bargışlar'ın hissesine verir. Kendisi ise Koşoy – Korgon'dan Çolok – Kayındı'ya göç edip, karargâh kurdurup, yiğit Börü'yü kırk yiğide önder yapıp, sırayından yer verip daimi olarak kalırlar. Aradan iki yıl geçtikten sonra içi sevinçle dolar. Yiğit Seyitbek'in Şırdakbek adında oğlu olur. Güzel Möl endamlı eş olup, Seyitbek Kıpçak milletine han olup, huzur içinde yaşamına devam eder.) (T.T, s.546)

B. İKİNCİ DERECEDE KAHRAMANLAR

1. Dölön Han

Kalmuk hükümdarı Dölön, Han Seyitbek'in babası Kurmanbek'i öldürmüş, bir şekilde de annesi Kanişay'ın ölümüne sebep olmuştur. (Eşinin ölümüne dayanamayan Kanişay intihar etmiştir.)

Dölön Han destanda daha çok savaş sahnelerinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de Seyitbek ile olan diyalogları dikkat çekici olan Dölön Seyitbek'i tehdit etmektedir:

“Ölüm izdep kelipsiñ,	Ölümüne susayıp gelmişsin,
Köpölök aydap özüñdö.	Kelebek kovalayıp arkandan,
Altımış azuu saygan go.	Altmışında azı dişi çıkarmış
Teltoru atıñ kargan go.	Teltoru atın yaşlanmış.
Teñirim tedir cazgan go.	Tanrım kötü yazmış olmalı
Başındı acal çalgan go.	Ecelin gelmiş olmalı
Tek cata berbey üyüñdö.	Rahat durma evinde
Tübü korduk arman go.”	Sonu eziyet umutsuzluk olmalı.

(K.T, s.242)

“Kıyılıp turam, Seyitbek,
Kırçınday bolgon çaşıña.
Kalarıñ sezip kıynalam,
Kıyın iş kelip başıña.
Tübüñ düşman bolsoñ da.”

(K.T, s.242)

(T.T, s.448)

Acıymaktayım Seyitbek,
Bu gencecık yaşına.
Öleceğini anlayıp üzülüyorum.
Kötülük gelecek başına
Aslında düşman olsan da.

(T.T, s.448)

“Baştanıp kalıp cübögün.
Atañ menen eveñdi,
Cazdanıp kalıp cübögün.
Cürögümö sıynayza
Malnıp kalıp cürbögün.
Karıp bayın çubalıp
Carılıp kalıp cürbögün.
Kuu mamının başına.
Sayılıp kalıp cürbögün.
Kızıl kanıñ coşodoy,
Cayılıp kalıp cürbögün.
Kırçınıñda kıyılba,
Kızgın körböy düynönün.”

(K.T, s.243)

Şaşırmış halde kalmayasın.
Baban ile ananı,
Kucaklayıp kalmayasın.
Yüreğine boyalı mızrak,
Saplayıp da kalmayasın.
Karın yağın saçılıp
Yarılıp kalmayasın
Kuru “mamı”nın başına
Öldürölüp kalmayın
Kızıl kanın balçık gibi,
Saçılıp da kalmayasın.
Genç yaşında telef olma
Sefasını sürmeden dünyanın.

(T.T, s.449)

satırlarında da görüldüğü gibi Seyitbek'i tehdit etmektedir. Dölön Han'ın Seyitbek tarafından öldürüldüğü sahne ise söyle dile getirilmiştir.

“Nayza tiydi balk etip,

Kecigeden aç bolot

Çığa tüştü cark etip.

Bilinen kaksak üzölüp,

Sınıp ketti karç etip.

At calına kol cetpey,

Dölön kandan al ketip,

Tuuçunaktın üstünön

Kulap barat calp etip.”

(K.T, s.258)

Mızrak değdi şak diye,

Ensesinden keskin pulatı,

Çıkıverdi parlayıp,

Belinden mızrağın “günderi” çözölüp

Kırılıp gitti gıcırdayıp.

Atın yelesine tutunamadan,

Dölön Han dermansız kalıp,

Tuuçunak'ın üzerinden

Düşüverir pat diye.

(T.T, s.465)

2. Möl

Seyitbek Destanı bir kahramanlık destanı olsa da içinde insana dair pek çok maddî ve manevî özellikler barındırır. Bunlardan biri de Seyitbek'in yaşadığı aşktır. Ancak bu aşk, Seyitbek'in maceralarının önüne geçmemiş arka planda kalmıştır. Bu da, destanın kahramanlık konulu olmasıyla ilgili bir durumdur.

Möl kervanbaşı Vazılkan'ın kızıdır. Aralarındaki ilişkinin derinliği ve bağlılıklarını yine destandaki parçalardan örnekler vererek açıklayacağız, en çok da Möl'ün Seyitbek'in sunguruna hediye olarak özel bir çingirak yaptırması ilgi çekicidir. İşte Seyitbek'in gözünden çok sevdiği Möl:

“Aşıktık kıyın iş eken,

Calınsız otko küygömün.

Katlar köz neçen suludan,

Âşıklık zor bir işmiş

Alevsiz ateşte yanmışım

Ceylan gözlü güzellerden

Caktırıp birdi süygömün.

(K.T, s.284)

Beğenip birini sevdim.

(T.T, s.491)

“Kılığı menen münözün.

Teñegim kelbeyt bir kızga.

Termelip turgan bir özün.

Kaltarday bassa çubalıp.”

(K.T, s.285)

Tabiatı ile hareketleri.

Kıyaslamak istemem bir kızla

Süzülüp duran bir taneyi.

Mavi tilki gibi ihtişamlı.

(T.T, s.492)

“Külgönü ketpeyt közümdön.

Camalı ayday, calcalım,

Taasiri başka sezilgen.

Bermeti canıp közünön

Beş kökül çaçı örülgön.

Denesi calın, kızıl çok,

Betinen nuru tögülgön.

Barçınday sınduu müçösü,

Maralday basıp kerilgen.”

(K.T, s.287)

Gülüşü gitmiyor gözümnden.

Ay gibi cemali, sevgilim.

Tesiri başka sezilen.

İnci gibi parlayan gözünden

Beş belik saçı örülen

Vücudu ateş, kızıl kor,

Yüzünden nuru akan

Barçın gibi endamı

Meral gibi süzülüp yürüyen.

(T.T, s.494)

dizeleriyle, göz alıcı görünüşüyle tarif edilmektedir.

Destanda “gelin olmaya layık, akıllı, şefkatli ve Möl değil de göl gibi güzel” bulunan güzelliği anlatıla anlatıla bitirilemeyen Möl ile Seyitbek bir gece yine buluşurlar. Fakat bu kez Seyitbek savaştan dönmüş ve gizlice onun odasına pencereden

girivermiştir. Aşağıdaki dizeler, onun Möl'ü görmeden geçirdiği günlerde çektiği özlemine anlatmaktadır:

“Sen ketken de Seyitbek,
İçken aşım uu boldu.
Bal içsem daamı suu boldu.
Sanaaga batıp caş canım,
Sargarıp öñümün kuu boldu.
Oyloy berip özüñdö
Uktabay tañdı atardım.
Uçu cok oygo çömülüp,
Uykunu boydon kaçırdım.
Ubaydı calgız men tarttım,
Uçkan kuştay dayınsız.
Uzakka ketip asılım.”

(K.T, s.316)

Sen gittiğinde Seyitbek
Yediğim yemeklerim ağu oldu.
Bal yediysem tadı su oldu
Düşünceye dalıp genç başım.
Sararıp yüzüm soldu.
Aklımdan çıkaramadan seni
Uyumadan sabahı ettim.
Sonsuz düşüncelere dalıp
Uykuları kaçırdım.
Sıkıntını sadece ben çektim
Uçan kuş gibi belirsiz.
Uzağa gittin kıymetlim.

(T.T, s.523)

Möl'ün güzelliği ise:

Kırgıy müçö, kınça bel,
Kızıl cibek küynöğü.
Buralıp bassa kubulup.
Bulgundan içik camınıp.
Kız alınan cañılıp.

Atmaca uzuvlu ince bel
Kızıl ipekten gömleği
Yürüyor herkesin dikkatini çekip
Bulgun kürk giyinip,
Kız halini kaybedip

Başına cooluk salınıp.	Başını örttü.
Çagılışıp kün memen.	Boynunda güneşten parlayan
Moynunda kabat bermeti.	Kat kat incisi
Caraşıktuu, turpattuu.	Hoş ve güzel
Möl sulunun kelbeti.	Güzel Möl'ün endamı
Çolpondoy canıp carkırap.	Zühre yıldızı gibi parlıyor.
Ot cagılın közünön.	Ateş parlıyor gözünden
Almaday bolgon eki emçek.	Elma gibi iki memesi
Tirelip turat töşünöp.	Dayanmış göğsüne.
Acarı candan artıkça,	Güzel yüzü benzersiz,
Nur tögülüp betinep.	Nur saçılıyor bedeninden.
Oymok ooz, kalem kaş.	Ağzı küçük, ince kaşlı.
Dalısınan tögülöp,	Omzundan uzanmış,
Kunduzday bolgon kara çaç.	Su samuru gibi kara saçı.
(K.T, s.328)	(T.T, s.535)

satırlarıyla dile getirilmektedir.

C. ÜÇÜNCÜ DERECEDEN KAHRAMANLAR

1. Zayırbek

Zayırbek Kurmanbek'in kırk yiğidi arasında olup onların başında gelir. Kurmanbek'in gözde savaşçısı olan Zayırbek, Kurmanbek, Dölön'e karşı savaşa gittiğinde onu yalnız bırakan yiğitlerden biri olmuştur. Kurmanbek ise bu savaşa yalnız gitmek zorunda kalmış; sonuçta da Dölön Han'a yenik düşerek öldürülmüştür.

Teyişkan, Kurmanbek'e yoldaş olan kırk yiğidi öldürmüştü fakat aşağıdaki satırlarda da görüleceği gibi Zayırbek kaçarak Kurmanbek ve Kanışay'ın türbesine sığınmıştır:

Cigitterdin içinen Zayırbek degen bir cigit Teyişkandan kaçıp çıkıp, Tupandagı Kurmanbek menen Kanışaydın kümbözün paanalap, kopup – tüpöp, kiyik atıp cep kün körüp kaldı. Zayırbek kezinde Kurmanbektin cakşı körgö baatır çalış cigitti bolot. Baburdun kızı Kanışaydı Kurmanbek baatır izdep barganda alcol baştap bargan ele. Kiyin colgo attanbay 40 cigit buzulup catkanda al dagı koş köñül bolup. Kurmanbek menen birge coogo attanbay kalgan. Zayırbek kiyin esine kelip, “kayranım” dep ökürüp, ötkönünö ökünüp tirüü arbak bolup, calgız kümbözdü, paanalap kaldı. (K.T, s.137)

(Yiğitlerin içinden Zayırbek denen bir yiğit Teyiş Han'dan kaçıverip Turfan'da ki kurmanbek ile Kanışay'ın türbesine sığınıp geceli gündüzlü geyik vurup, yiyip yaşamaya başlar. Zayırbek zamanında Kurmanbek'in beğendiği bahadır yiğitlerden olur. Baburdun kızı Kanışay'ı yiğit Kurmanbek aramaya gittiğinde o kafilenin başındadır. Sonra at binip yola çıkmadan 40 yiğit bozguna uğradıklarında da memnun olup Kurmanbek ile birlikte düşmana at sürmemiştir. Daha sonra Zayırbek'in akı başına gelip “ Zavallım” deyip üzülüp geçmişte geçenlere pişman olup sanki Kumanbek'in ruhu gibi olup, bir türbeye sığınıp kalmıştır.) (T.T, s.341)

Zayırbek'in yaşadığı pişmanlık ve vicdan azabıyla Seyitbek'i bulmaya karar vermesi ise destanda şu satırlarla anlatılır:

Bul cerde uşul keypi menen tuura on iki cıl çaşadı. Sakal, çaçı ösüp, kiyimi cırtılıp kiyiktin terisin kiyip ölböstün suusun içip, eptep kün ötközdü. Zayırbektin oyu “tigi düynödö Kurmanbekke cüzü kara bolboy, ak ölsön” degende ele. Seyitbek Boygo cetse, atayı izdep barıp kalgan künöömdü keç desem keçer bele. Seyitbekten başka baş kalkalar kara kalgan cok, emne bolso da Seyitbektin kolunan ölöyün dep, tuura on eki cıl ötköndö Kaşkardı közdöy dubana bolup, kayırçılık kılıp col gartat. El aralap barıp,

elbin – selbin kiyim kiyip, çokusuna ükü, taş tagınıp asa tayak alıp, kak dubananın özü bolup kalat. (K.T, s.137)

(Bu yerde bu düşünceyle tas tamam 12 yıl yaşadı. Saçı sakalına karışıp, üstü başı yırtılıp, geyik derisi giyip, ölmezün suyunu içip günlerini böyle geçirir. Zayırbek'in düşüncesi “öteki dünyada Kurmanbek'e yüzü kara olmayıp, temiz öleyim” şeklindedir. Seyitbek büyüse, özellikle izleyip varıp kalan günahımı affet desem, affeder mi acaba, Seyitbekten başımı koruyacak kimse yok, öleceksem de Seyitbek deyip tas tamam 12 sene geçtiğine Kaşkar tarafına düşkün bir halde dilencilik yoluna devam eder. Halk arasına girip, örtünecek kadar giyinip, başına uki taş takıp, baston alıp tam bir deli gibi olur.) (T.T, s.341)

Zayırbek Akkan ve Seyitbek'e önce kendini diyâr diyâr gezen bir derviş gibi tanıtır:

Kudayım nasip kılıptır

Asa tayak, seldeni

Aldanıp atın tanıktan,

Ayarıñ memnin eldegi

Ziyarat kılıp kelatam

Medina, meke, saabaga

Es tartkanı üy körböy

Ömürüm ötkön talanda

On altı cilda aylanıp

Bir kelem Kaşkar kalaaga

(K.T, s.139)

Tanrım nasip etmiştir,

Baston değnek, sarığı.

Aldanıp adını bildirmişti.

Senin ayarın benim memleketteki

Ziyaret edip de gelmekteyim

Kutsal Medine, Mekke, Kâbe'yi

Ev yüzü görmeden

Ömrüm geçer bozkırda

On altı yıl dönüp dolaşıp

Bir geleydim Kaşgar şehrine

(T.T, s.343)

Tübüm Kırgız urugu

Cam dubana ulugu

colun kuugan atanın

ukumunan tukumu.

Atam Kapal dubana.

Colun bergen özümö.

Ötkön eken düynödön,

Beknazar kandın kezinde.

Men duban bolgonu.

(K.T, s.148)

Köküm Kırgız soyu.

Bütün dervişlerin başı,

Yolunu izleyen atanın,

Soyundandır tohumu,

Babam Derviş Kapal'dır.

El vermiştir bana,

Göçmüştür bu dünyadan.

Beknazar Han'ın devrinde,

Ben derviş olalı.

(T.T, s.353)

Zayırbek'in Seyitbek ile olan şu konuşması, onun bir derviş olmadığının haberini verir ve Seyitbek bundan şüphe eder:

Ömürüm, balam, sen boldu,

Elime cetpey talaalap,

Kanday çunak balasıñ,

Ötköndö oygo salasıñ,

Unutkan eldi estetip,

Cumurga ottu cagasın

Agarıp sakal murutum.

Seksen üç çaşka çıkkamın.

Kırk cıldan beri kırgızdan,

Kılaygan kabar ukpadım.

Ömrüm hep seninle doldu,

Vatanıma dönmeden bozkırda dolaşıp

Nasıl hayırsız bir evlatsın?

Geçmişini hatırına getiresin.

Unutan millete hatırlatıp

Ciğerine ateş düşüresin.

Saçım sakalım ağarıp,

Seksen üç yaşına gelmişim.

Kırk yıldır Kırgızlardan,

Hiçbir haber almadım.

(K.T, s.149)

(T.T, s.354)

Zayırbek'in Akkan'a asıl kimliğini itiraf ettiği an ise şu şekildedir:

Beti kara buzuktu
Zayırbek menmin çın uşul.
Ak bolotum dat algan.
Akılı Kuday katuu algan.
Azamat atım öçürüp,
Aylıma buzuk atalgam.

(K.T, s.163)

Hayırsız ve ahlaksız,
Zayırbek benim, gerçek bu.
Ak pulatım paslanmış,
Allah aklımı başımdan almış,
Yiğit namımı unutturup,
Köyde adım kötüye çıkmış.

(T.T, s.367)

Corugum Kuday katuu algan.
Colbors atım coyulup
Coboloñduu atalgam.
Corgonu minip col çalıp,
Kan Kurmanbek baatırda
Coldoş bolgom coo sayıp.
Körgöz gönbüz erdikti,
Coodon kaçpay kılçayıp.
Kuştı birge salışkam,
Kızdı birge alışkam.

(K.T, s.163)

Allah seni yürümez etti.
Kaplan namım kaybolup,
İşe yaramaza çıktı adım.
Yorgoya binip, yola çıkıp,
Han Kurmanbek bahadıra
Yoldaş oldum, düşman öldürüp.
Yiğitlik göstermişiz,
Düşmandan korkup kaçmadan.
Kuşu birlikte salmışız,
Kızı birlikte almışız.

(T.T, s. 368)

Zayırbek, eski hükümdarına hala bağlı olup bunu oğul Seyitbek'e de göstermekte gecikmez. Kısacası o, sadık, vatanını – milletini seven, bu sebeple Seyitbek'i büyüten Akkan'ın memleketinin yolunu tutan birisidir.

Öl deseñ Akkan, ölöyün,

Aytkanıña könöyün.

Baatırdan kalgan cetimge,

Sadaga bolup bereyin.

Bilekte kaşık kanımdı,

Seyitbek üçün tögöyün

(K.T, s.168)

Öl desen Akkan, öleyim.

Söylediklerine inanayım,

Bahadırdan kalan yetime,

Feda oluvereyim.

Kanımın son damlasını

Seyitbek için dökeyim.

(T.T, s.373)

satırlarında da belirtildiği gibi.

Savaş meydanında ise bambaşka bir Zayırbek görmekteyiz. Destanda da belirtildiği üzere Zayırbek'in üzerindeki ölü toprağı artık kalkmış; Akkan'ın verdiği tulpar ata binip Kırgız milletinin özgürlüğü için savaşmaya hazır durumdadır:

Akkandan kelgen Ak tulpar,

Zayırbek erge ılayık.

Taamay sayıp nayzanı.

Cañılğan emes kılayıp.

Duşmanga nayza sayganda

Kalçu eleolpok kılayıp.

Zayırbek aralaşkandar,

Kelçu ele dayım kulayıp.

Akkandan Ak Tulpar,

Yiğit Zayırbek'e layık.

Hedefine vurup mızrağı,

Yanılmamış hiçbir zaman.

Düşmana mızrak saplandığında

Kaftanı sarkıp kalırdı.

Zayırbekle gidenler,

Dönerlerdi hep neşeli.

Betteşkeni tura albay,
Cıgılğan attan kulanıp.
Çekege özüñ çıgasıñ,
Dayar bolgun, Zayırbek.
Baştağı ele gürüñ bar.
Kaçırıp coogo kirgende
Kabılan erdey sürüñ bar.

(K.T, s.212)

Karşısına çıkanlar durmadan
Attan düşüp yıgılmış.
Özellikle kendin çıkarsın,
Hazır bulun, Zayırbek.
Eskisi gibi yiğitliğin var.
Saldırıverdiğinde düşmana,
Kaplan gibi heybetin var.

(T.T, s.418)

El ortonu elüü çaş,
Tabındasıñ şumkarım

(K.T, s.213)

Ortalama yaş ellidir,
Tavındasın sungurun.

(T.T, s.420)

Er Zayırbek abañdın,
Çaş baladay Erkeni,
Kötürüp atka saldı emi.
Azoodan beter möñkütüp,
Kırk cigittin adlına,
Öñörüp alıp bardı emi.

(K.T, s.266)

Yiğit Zayırbek amcanın,
Küçük çocuk gibi Erke'yi
Ata bindirdi şimdi.
Vahşi hayvandan fazla bağırıp
Kırk yiğidin huzuruna
Koşturup alıp geldi şimdi.

(T.T, s.472)

Kısacası Zayırbek, Kurmanbek'in sağlığında yürüttüğü "sadık yardımcı ve iyi savaşçı" kimliğini bu destanda da yürütmektedir.

2. Akkan Han

Destanda Akkan Han ile ilgili geçen ilk tanım cümlesinden yola çıkacak olursak:

“Teyitbektin Kaşgardın kanı Akkan şay kılıp Teltoruga süyröüp, kömüüsüz taştatat. Akkan Kurmanbek menen Kanişayga kümböz saldırıp uulu Seyitbekti cetiltip turup kalmaktan öç alaman dep özü menen koşo Kaşkarga alıp ketet.” (K.T, s.136)

(Teyitbek’in Kaşkar Han’ı Akkan bulunduğu Teltoru’ya sürükleterek Kurmanbek’i gömmeden bıraktırır. Akkan, Kurmanbek ile Kanişay’a türbe yaptırır, oğlu Seyitbek’i de büyütür Kalmuklar’dan öç alayım diyerek kendisiyle beraber Kaşkar’a götürür.) (T.T, s.340)

satırlarında da görüldüğü gibi Teyitbek’i Teltoru ata bağlayarak sürükleyip cezasını veren, Kurmanbek ile Kanişay’ı gömdükten sonra oğul Seyitbek’i memleketine götüren örnek bir dost olarak belirtilmekte;

“Akkan Seyitbekti öz ulunan kem körböy erkin asıragan Seyitbek Kurmanbektey albettüü, sürdü, er münözdüü boygo cetip, bolumduu cigit bolgon Seyitbek ‘altmış uruu’ atıkkın karakçılardı talkalap, bala baatır degen atka da kongon.” (K.T, s.137)

(Akkan, Seyitbek’i öz oğlundan eksik görmeyip rahat büyütmüş. Seyitbek Kurmanbek gibi kuvvetli, heybetli er görünüşlü olarak büyüyüp tam bir yiğit olan Seyitbek, ‘Altmış hırsız uğuru’ diye adlandırılan soyguncuları da yenerek çocuk kahraman diye anılmaktadır.) (T.T, s.341)

Akkandan çocup düşmanı”

Akkan’dan korkardı düşmanlar

Kalkının tıngan sanaası

Boyunun yok olmuş tasası

Cetimiş elden dos kütüp

Yetmiş iki millete dost olup

Cakın bolgon arası

(K.T, s.138)

Düzelmiştir arası

(T.T, s.342)

“Kıyılına cakandı

Bir tuuganday baalaçu

Akkanday elde cok çıgar,

Ar – namıska caraçu

(K.T, s.138)

Hoşuna gidenleri

Öz kardeşi gibi görmüştür

Memlekette Akkan gibisi yok

Arı – namusu düşüneni

(T.T, s.342)

Azaptuunun ayınan

Cüröktö zildüü caratı

Cetim kelse koluna

Cetilip uçkan kanatı

Beçaraga kayırılıu

Başınan Akkan adatı”

(K.T, s.138)

Zulüm görenler yüzünden

Yüreğindedir vicdan azabı

Yetim gelse yanına

Kol kanat oluvermiştir.

Fukaraya yardım etmek

Akkan’ın en büyük görevidir.

(T.T, s.342)

bilgileri ise onun yardımseverliği, fakirleri koruyuculuğu, dostu Kurmanbek’in oğlunu kendisinininkinden ayırmadan büyüten adil bir hükümdar, iyi bir baba olarak karşımıza çıkmaktadır.

Seyitbek’in ağzından da Akkan:

“İrazımın men özüm,

Calgand Akkan atama.

Asıradı oyumça

Tüşürböy meni kapaga.

Müteşekkirim ben kendim

Dünyada babam Akkan’a

İsteğime göre yetiştirdi,

Düşürmeden beni sıkıntıya

Kantip ıgat esimden
Balapan kuştay bakkadı.
(K.T, s.159)

Nasıl ıkarırımaklımdan
Yavru kuş gibi bakan.
(T.T, s.363)

Atam menen anttaşgan
Dosulugun aktadı.
Cumuray cetim kalganda,
Ölumdön canım saktadı.
Atam Akkan buradar
Kıraakı kişi emespi.”
(K.T, s.159)

Babam ile antlaşıp
Dostluğunu gösterdi
Büsbütün yetim kaldığında,
Beni ölümden kurtardı.
Babamın kardeşi Akkan,
Tecrübeli kişi değil mi?
(T.T, s.364)

dizeleriyle, babasına ait dostluğunu en iyi şeklinde göstermiş biri olarak tanımlamaktadır.

Akkan Han yetim büyüttüğü Seyitbek ile vedalaşmadan önce – onu savaşa yolladığı sırada:

“Bir mildet bar balanı,
At, tonun kamdap şay kılıp,
El, curtuna cetkirüü.
Andan başka bir cumuş,
Attanuu kerek kalmakka.
Ak columdu akın dep,
Calındıp kудay, arbakka.”
(K.T, s.172)

Bir vazifem var, oğlanı,
Atını, elbisesini hazırlayıp güç verip,
Milletine, vatanına kavuşturmak.
Bundan başka bir görevin de
Kalmuk’a at sürmek gerek
Yolumu açık edin diye,
Yalvarıp Allah’a, ruhlara.
(T.T, s.377)

demekte Vatan – Devlet – Aile birliğinin onlar için ne kadar önemli olduğunu anlamaktayız.

Seyitbek’in galibiyetinin sonunda, gün batımında silahları parlayan kalabalık görülmektedir. Gelenlerin Akkan Han nderliğindeki Kaşkar ordusu olduğu ise:

“Seyitbek drb salıp karasa, 60 adamı menen kele catkan Akkan eken. Akkan şor–Toosunan baatırlardın tamaşasına kumarı kanıp, kalmaktardın kakanın krp catkanele.” (K.T, s.268)

“Seyitbek dürbün ile baktığında, 60 kişi ile gelenin Akkan olduğunu anlar. Akkan şor–Too’dan yiğitlerin yaptıklarına memnun olup, Kalmukların nasıl kaçtıklarını seyretmiştir.” (T.T, s.475)

satırlarıyla açıklanmaktadır.

Akkan Han Torko ile en son yaptığı konuşmada da artık savaşın yerini barışın, kardeşliğin, birliğin alması gerektiğini ifade eder:

“Andan kr, baatır, eskini unutup mından arı knlbzdc agartıp, ziyandaşpay kuda – sk bolup caşasak deymen!” (T.T, s.300)

“Ondan sonra, yiğit, geçmişi unutup birbirimize zararımız dokunmadan dnr olup yaşayalım diye düşünüyorum!” (K.T, s.507)

satırlarıyla; birlik beraberliğin savaşmaktan daha önemli olduğu şeklinde ifade eder.

D. DÖRDÜNCÜ DERECEDEN KAHRAMANLAR

1. Kalkanbay

Kurmanbek şerefiyle öldükten sonra, babası Teyit'in de ölümüyle millet lidersiz kalır. Bunun üzerine destanın sadece baş kısmında gördüğümüz ileri gelenlerden Kalkanbay onlara yol gösterir. Destandaki:

“Oşondo kalk kariyası Kalkanbay eldi cıyıp: - Bul caman coruk boldu go, kalk karasız kalat degen emne? Tüp ataları bir tuugan aga- ini emespi Teyitbek Beknazardın uulu bolso Teyiş Baynazardın uulu. Karısa da Teyiştı kan kötörüp Aksay, Arpa, At-Başıga köçüp kitip keteli.” (K.T, s.136)

(O zaman halk aksakalı Kalkanbay herkesi toplayıp: - Sanırım bu gidişat fena oldu, halk başsız kalmış değil midir? Atalarının hepsi aynı soydan değil midir? Teyitbek Beknazar'ın oğlu ise Teyiş de Baynazar'ın oğludur. Kocasa da Teyişi han seçiverip bu yerde durmayıp malımız canımız iyi iken meşhur Aksay, Arpa, At – Başı'na göçüp gidiverelim.) (T.T, s.340)

satırlarından da anlaşılacağı üzere Kalkanbay, ileriye gören, mantıklı, vatanının – milletinin geleceğini düşünen bir “aksakal” olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Kamal Ake

Kamal Ake, Kaşkar'ın hâkimi Akkan Han'ın baş danışmanıdır. Kırk yiğide akıl verir ve Seyitbek'e nasihatlerde bulunur. Bu bölümlerde Seyitbek'in bir kahraman olarak sosyal yönü de ortaya çıkartılır. Kamal Ake milletini toplayacak, devletini kuracaktır. Destandaki:

“Kan Kurmanbek tagına,
Kadimkidey konup al.
Talimin aldın Akkadın.
El asırap oñgo sal.”

(K.T, s.179)

Han Kurmanbek’in tahtına,
Eskisi gibi yerleşiver.
Terbiyeni aldın Akkan’dan.
Milletini toplayıp yönetiver.

(T.T, s.385)

“A degende ceriñdi al,
Akıl menen imerip,
Ak kalpak Kırız eliñdi al.

(K.T, s.137)

İlk önce yerini al,
Aklında idrak edip,
Ak kalpaklı Kırız milletini kurtar.

(T.T, s.277)

Söök, tamır, dosuñdu al.
Kuramadan curt kurap,
Azgandın barın koşup al.
Uyutkan atın el degen,
Uçasın balam, el menen.”

(K.T, s.180)

Hısım, akraba, dostunu kurtar.
Dağılmış yurdunu toplayıp
Fakirlerin hepsini toplayıver
Birleştirdiğin millet adın demek.
Yükselesin yavrum milletinle.

(T.T, s.386)

satırlardan da anlaşılacağı üzere Kamal Ake’nin Kırız milletinin bağımsızlığı ve birliğinden başka bir düşüncesi bulunmamakta, bu yolda Akkan’a yerinde nasihatlar vermektedir.

3. Tumarkan

Akkan Han’ın eşi ve Seyitbek’in yetişmesin de katkıları olan, ona annelik yapmış bir insandır. Destanda kendisinden çok az bahsedilmiş; sadece:

“Tumşuguñ sıgıp çoñoytkon

Tumarkan asıl apañ bar.”

(K.T, s.178)

Ağzıyla besleyip büyüten

Asil annen Tumarkan var.

(T.T, s.383)

dizeleriyle karşımıza çıkarılmaktadır.

4. Vazılkan

Seyitbek’in sevdiği insan olan Möl’ün babasıdır, kendisi kervanbaşısıdır. Nadiren destanda yer almıştır. Möl’ün istenmesi sırasında dahi üzerinde pek fazla durulmamış; destanda ancak:

“Bul turuşu Seyitbek aşıktık otko küyüşün, kerben başı Vazılkanın Möl degen kızı menen süyüşüp kalgan ele.”

(K.T, s.182)

(Seyitbek’in bu hali, aşkından yandığını, kervanbaşısı Vazılkan’ın Möl adında kızıyla seviştiklerini göstermektedir.)

(T.T, s.387)

“Akkan eli-curtu menen uçuraşıp bolup, Vazılkanga barıp kadırın salıp, Möl suluunu Seyitbekke berip dep ubadasın alıp, aldirtan işti bütürö berdi.” (K.M,s.306)

(Akkan milletiyle selamlaşıp, halini hatırını sorduktan sonra, Vazılkan’a gelip hürmetle güzel Möl’ü Seyitbek’e ver diye söz alıp, gizlice işi bitirmeye devam eder.)

(T.T, s.513)

satırlarıyla tanıtılmaktadır.

5. Teyişkan

Destanın başında Kırgız milletinin dağılmaması adına han seçilmiş. Seyitbek'in vatanı Cazi topraklarına dönüşü üzerine duyduğu rahatsızlık:

“Seyitbek kendi degen kabar el arasın düñgüröttü. Buga Teyişkan da tıncı kete baştıdı katuu namıstadı. On eki cıldan beri kan bolup aldağı orunoçok alıp kalgan eken. ‘Akırı kandığımdı tartıp alat, cakında Kurmanbektin kunun kuuymun dep kalmakka aydap barıp, carımıñdı kırıp salat’ dep, Teyişkan elge uşak taratıp buza baştıdı.

(K.T, s.200)

(Seyitbek geldi diye haber herkese dağılır. Buna Teyişkan rahatsız olmaya başlar, mahcup olur. Oniki yıldır han olarak belli bir yere, toprağa sahip olmuştur. “Sonunda Seyitbek hanlığımı elimden alacak, yakında Kurmanbek’in intikamını alacağım diye Teyişkan insanlara dedikodu yapıp, kötülük yapmaya başlar.”)

(T.T, s.406)

satırlarıyla açıklanmış; Teyişkan hanlığını kaybetme korkusuyla Kıpçaklardan Teniberdi kabilesini Ak-Talaa ve Kulanak’a göç etmesi ve Teyiş’in kendi içinde yaşadığı rekabet duygusu ile taht mücadelesi de çarpıcı bir şekilde gösterilmiştir.

6. Soyan Sana

Yaşı otuzu geçkin, lafı dinlenen akli başında bir seyistir. Avcı kuşları eğitir ve bu konuda uzmandır. Destan’da Seyitbek’e söylediği:

“Dobulbas ünü dañ etse,

Çoçubagan er kerek.

Sandı körsö kaçpagan,

Sanası durus şer kerek

(K.T, s.208)

Davul sesi güm dese,

Korkmayacak yiğit gerek.

Sayısız düşman görse de

Dürüst düşünceli arslan gerek

(T.T, s.414)

Bul doobuz beker doo emes,
Dölön kan beker coo emes.
(K.T, s.208)

Bu davamız kolay bir dava değil,
Dölön Han kolay bir düşman değil.
(T.T, s.414)

“Çuudan korkup kaçpagan,
At sonunu kamdaylı
Nayzadan korkup kaçpagan,
Er sonunun tandaylı.”
(K.T, s.208)

Savaştan korkup kaçmayan,
En iyi atları hazırlayalım.
Mızraktan korkup kaçmayan,
En iyi yiğitleri seçelim.
(T.T, s.414)

sözlerde görüleceği gibi “Yiğitliğin, erliğin önünde düşmanın duramayacağı” yolunda nasihat ve önerilerini ortaya koyar.

7. Erke ve Torko

İsmi geçen bu iki yiğit Dölön Han’ın en çok güvendiği, en gözü kara, heybetli ve kuvvetli yiğitleridir. Savaş öncesinde ve sırasında kendilerinden bahsedilmiştir.

“Erke, Torko er carar,
Bir colu kelgen boroongo.
Karışkır özü töşkön go,
Kaysalap kelip koroomo.”
(K.T, s.229)

Erke, Torko yiğitler halleder
Bir defa gelen boranı,
Kurt kendi girmiş olmalı,
Şasırp gelip obama.
(T.T, s.435)

satırlarıyla bahsedilmekte; Dölön Han’ın ölümünden sonra Torko’nun han tayin edilişi de:

“Dölön kan attan kulap ındını öçüp kalmaktar kıcılğa tüşüştü. Kalmaktar katuu namıstanıp, köp toktop turbay Torko baatırğa kaldık col beriştı.” (K.M,s.262)

(Dölön Han atın üzerinden düşer, dünyadan ilişkisini keser. Kalmuklar kendi aralarında konuşmaya dalar. Kalmuklar çok utanıp, pek fazla beklemeden yiğit Torko’ya hanlık yolunu açarlar.) (T.T, s.468)

dizelerinde dile getirilmektedir.

Zayırbek ile savaşmaya hazırlandığı sırada iki yiğit ise ;

“Zayırbek, Erke eki döö,	Zayırbek Erke, iki dev,
Mingerderi tulpar at,	Bindikleri tulpar ata,
Canda kılıç baylalu,	Yanlarında kılıç bağlı
Carak karmap nayzanı,	Ellerinde mızrakları
Bir- birine eki şer,	Birbirine iki arslan,
Körgözmök boldu aylanı.	Göstermek istediler güçlerini
Köküröktö tagıluu,	Göğüslerine takılı,
Bolotton kılğan kalkanı.”	Çelikten yapılmış kalkanı
(K.T, s.262)	(T.T, s.468)

şeklinde iri yapılı, atları, kılıçları ve mızraklarıyla “iki aslan” diye tarif edilmektedir.

8. Kara Sınçı

Dölön'ün sınçısıdır yani savaş silahlarından, atların savaş takımlarından, savaş hassalarından iyi anlayan görevli kişidir. Elçi olarak Seyitbek ile konuşan kişilerden biri de Kara Sınçı'dır. Aşağıdaki satırlardan da anlaşılacağı üzere o da diğerleri gibi Seyitbek'in azametinden söz edince Dölön Han'ın gazabına uğrar:

“Kara sınçını cigitterine sabatıp, eki közün oydurup saldı. Sokur Kara atalıp Kalmaktan kaçıp, cer kısıp ketkeni da oşondan eken.” (K.T, s.234)

(Sınçı Kara'yı yiğitlerine dövdürüp, iki gözünü oydurur. Kör Sınçı Kara adını alması, Kalmuk'tan kaçması ve her yerde avare dolaşması bu yüzden imiş.)

(T.T, s.441)

9. Börü

Seyitbek'in kırk yiğidinin içinde yer alan bir bahadırıdır. Kendisi Torko ile dövüşmüş canını zorla kurtarmıştır:

“Torko baatır menen Börü baatır bir kezde bet kelişe kaldı. Börü baatır Torkonun nayzasın kagıp ötüp ayrı töşkö taamay ayza urup öttü ele, eñgirey tüşüp esin cıyıp, koldun kalıñ cerin aralay kaçıp kutuldu.” (K.T, s.266)

(Yiğit Torko ile yiğit Börü yüzyüze gelir. Yiğit börü Torko'nun mızrağını kırıp göğsünün iki tarafına da bir anda mızrağı vurup geçer. Torko birazdan kendine gelip, askerlerin yoğun olduğu tarafa karışıp kurtulur.) (T.T, s.473)

“Akkan Seyitbek menen Börü baatırğa eki cerge cay casalgalatıp kirgizip, köp kün kelin toyun berdi.” (K.T, s.329)

(Akkan, yiğit Seyitbek ile yiğit Börü'ye iki yere ev yaptırıp, epey gün ziyafet verir.) (T.T, s.537)

satırlarından ise biz destanın sonlarına doğru Sancırgal ile evlendiğini anlıyoruz.

10. Sancırgal

Torko'nun büyük kızıdır ve Seyitbek'e galibiyet hediyesi olarak, aynı zamanda da barış ve birlik amacıyla eş olarak sunulur. Seyitbek ise bunu uygun bulmaz ve karşı tarafı da incitmeden:

“Sancırgaldı aluunu	Sancırgal ile evlemeyi
İlayık körböy turamın.	Uygun görmüyorum.
Kanattuunun uçkulu,	Kanatlının uçanı
Karçıga oñoy kuş emes.	Karçıga kolay kuş değildir.
Azamat erge ılayık.	Bahadır yiğide uygun
Sancırgal beker kız emes.”	Sancırgal sıradan kız değildir.
(K.T, s.289)	(T.T, s.496)

diye cevap verir.

11. Kölbök

Torko'nun Seyitbek'e barış için yolladığı bir elçi, aynı zamanda da söz ustasıdır. Ancak o, karşı safta olmasına rağmen Seyitbek'in yiğitliğini bilmekte;

“Andan körö ortogo tañdayında möörü bar, tilinde söölü bar, sözündö balı bar Kölbök çeçendi mal-başım tartuu dep, Seyitbekke cibereli, bolboso kıyın kündö kalabız. Seyitbekke kan Erke baatır barında alıbiz cetken cok, emi alıbiz kelebi?” (K.T, s.273)

(Bu yüzden söz ustası, tatlı dilli Kölbök'ü hediye sunup diye, Seyitbek'e gönderelim, yoksa zor günler yaşarız. Seyitbek'e han, yiğit Erke hayattayken gücümüz yetmedi, şimdi nasıl karşı geliriz?) (T.T, s.480)

sözlerinden de anlaşılacağı üzere Torko'ya "barış yapmak zorunda olduğunu" anlatacak kadar cesaret ve sağduyu sahibidir.

"Kırgız, kalmak el bolup,	Kırgız, Kalmuk birleşip
Eldeşsek kantet kayradan"	Bir millet olsak yeniden.
(K.T, s.275)	(T.T, s.481)

sözlerinden de Kölbök'ün "birleşmek", "tek bir millet olmak" fikri destanın bu kısmına nüfuz etmiştir. Savaşın bitirilmesi ve barış yapılması isteği gerçekten de dikkatimizi çeken destandaki hem hümanist hem de realist durumlardan biridir.

12. Emilbek

Akkan'ın kendisininde itibar ettiği aksakallardan biridir. Destanda kendisinden "Emilbek Amca" diye bahsedilir. Akkan galibiyet müjdesini yiğitlerini göndererek ona bildirirdiğinde Emilbek ona:

Tandagan eken suluudan.	Seçmiş güzelden
Zayıp aldı bul dağı,	Eş aldı o da,
Nasili tili burudan.	Kökü yabancıdan
Salıptır ata saltına,	Atalar âdetine uyup,
Kaşkarlıktan alğanı,	Kaşkarlı ile evlendi.
Ceter beken barkına?	Bilecek mi değerini?

Uşak – ayıñ söz bolop	Dedikodu olarak
Aytılar beken artına?	Konuşacak mı ardından?
Teñ keler sulu cok bele.	Denk gelecek güzel yok muydu?
Ce ak kalpak Kırız kalkıñda?	Yoksa Ak kalpaklı Kırız milletinde?
Aytkanın nege tandı eken,	Söylenenleri niye inkâr etti,
Kırızdı nege çandı eken?	Kırızları niye hakir gördü?
Kaşkarlıktın suluusun,	Kaşkar'ın güzelini,
Kay maksat menen aldı eken?	Hangi amaçla aldı acaba?

(K.T, s.330)

(T.T, s.538)

sözleriyle, “Kırız bir kadınla evlenmediği için” diye tenkit ederek cevap verir.

Bu kısımda Kurmanbek'in geçmişte yaptığı evliliğe bir gönderme, hatta Seyitbek'i bu konuda uyarma isteği ve nasihat vardır. İleriki sayfalarda “Epik Unsurlar” kısmında bu konu detaylı olarak ele alınacaktır.

13. Dege

Torko'nun oğlu Dege Seyitbek Destanı'nda çok az geçse de ileride hükümdarlığın yani Kalmukların başında kimin olacağını göstermesi bakımından önemlidir. Destanda dokuz yaşında olan Dege önceleri Seyitbek'i düşman bellese de; daha sonra babası Torko'nun arzuladığı gibi dost olurlar. Bu durum daha sonra:

“Adegende Seyitbekti katuu düşman körüp, argasızdan baş urup Torko batırdın küçü menen kelgen. Er Seyitbekti körgöndön kıyın sürünö tañdanıp, kelbetine ıraazı bolup, kırk cigit köñülünö tolup, bala kıyalı oop, baştagıdan açuusu boşoñdop ötköndü unutup, köñülü uyup, zuga sıyınıp, dos degen Seyitbekke kol karmaşıp ant bedri.”

(K.T, s.303)

(Önce Seyitbek'i büyük düşmanı sayıp, çaresiz olduğundan yiğit Torko'nun zorlamasıyla gelmiştir. Yiğit Seyitbek'i gördükten sonra heybetine hayret edip, kılığına memnun olup, kırk yiğidin hoşuna gidip, çocukluk hayallerini değişip, önceki öfkesi gidip, geçmişi unutup, kinini unutup, Zu'ya sığınıp, dost denen Seyitbek ile el sıkışıp yemin eder.) (T.T, s.510)

satırlarında da açıkça belli olmaktadır.

III. BÖLÜM

SEYİTBEK DESTANI'NDA DEDEKORKUT, MANAS, AK MÖÖR DESTANLARI OLAN BENZERLİKLER

A. DEDE KORKUT İLE OLAN BENZERLİKLER

Dede Korkut'un Seyitbek Destanı'ndaki izlerini daha çok sosyal hayatta renkli bir şekilde görmekteyiz.

- Destanlar çok eski inançları, görenek ve gelenekleri ayna gibi aksettirmektedirler. Müslüman Türklerin İslam dinini yaymak için savaştan gizli kahramanlarının hayatını anlatan destanlarda bile evlenme, doğum, ad verme, yas ve defin törenleri İslam'dan çok önceki devrin izlerini taşımaktadır⁴⁵.

Nitekim Dede Korkut'ta hanlar hanı Bayındır Han'ın düzenlediği toylar oldukça önemli olup hikâyelerin birçoğu bu şekilde başlamaktadır. Dede Korkut hikâyelerinde hanlar hanının yılda bir kez toy düzenleyip bu toyun sonunda bütün mal varlığını yağmalatması, yani o döneme göre sosyal adaleti sağlaması gibi, Manas Destanı'nda da hanın zenginliği, ilin zenginliği demektir; bunu paylaşmak suretiyle han veya törö,

⁴⁵ İNAN, Abdülkadir; (II)Tarihte ve Bugün Şamanizim, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1954, s. 239

adaletini göstermekte veya olumsuz durumlarda gösterememektedir⁴⁶. Buna ek olarak şunları da ifade edebiliriz ki bazı hikâyeler hanlar hanı Bayındır Han'ın düzenlediği toylarla başlar. Bunlar çok zengin ziyafetlerdir ve galip olarak dönülen her akından sonra yedi gün – yedi gece süren yeme içme olur⁴⁷.

Seyitbek Destanı'nda ise Seyitbek Kırgız diyarına geldiğinde, zafer kazandığında, evlendiğinde toy verilmiş, milleti ile hep birlikte kutlamışlardır.

Altı künu toy bolup,

Aş tamak, külkü mol bolup.

Toy ayagı бүtkön kez,

Atana turgan col bolup.

(K.T, s.305)

Altı gün boyunca toy olup

Yemek eğlence bol olup

Düğünün sonu geldiğinde,

Çıkmaları gereken yol olup.

(T.T, s.512)

Sancırgalday suluunu,

Börü'ö nıke kırsak deym.

Esepsız maldı kırsak deym,

(K.T, s.290)

Sancırgal gibi güzeli

Börü'ye nikâhılasak diyorum

Pek çok hayvan keselim, diyorum

(T.T, s.496)

satırlarında da görüldüğü üzere...

Dede Korkut ve Seyitbek asındaki bir diğer ortak nokta ise “rüya” motifidir. Dede Korkut'ta Ulaş oğlu Salur Kazan'ın: “Meğer hanım o gece kudretli Oğuz'un Devleti, Bayın Han'ın güveysi, Ulaş oğlu Salur Kazan kara kaygılı rüya gördü. Sıçradı ayağa kalktı” der: biliyor musun kardeşim Kara Göne, rüyamda ne göründü? Kara kaygılı rüya gördüm. Yumruğumda çırpınan şahin kuşumu ölüyor gördüm, gökten

⁴⁶ YILDIZ, Naciye; “Manas Destanı'nda Sosyal ilişkiler ve Dede Korkut Hikâyeleri ile Mukayesesi”, NASKALİ; Bozkırdan Bağımsızlığa Manas, Ankara 1995, s. 179.

⁴⁷ GÖKYAY, Orhan Şaik, Dedem Korkut'un Kitabı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s. CCCXCIII

yıldırım ak otağımın üzerine çakıyor gördüm, kapkara duman yurdumun üzerine dökülüyor gördüm. Kunduz kurtlar evimi dişleyip yırtıyor gördüm, kargı gibi kara saçımı uzanıyor gördüm, uzanarak gözümü örtüyor gördüm, bileğimden on parmağımı kanda gördüm, ne vakit ki bu rüyayı gördüm, ondan beri aklımı fikrimi toplayamıyorum. Hanım kardeş bu rüyayı yor bana, dedi. Kazan'ın gördüğü bu rüyayı Kara Göne: “kara bulut dediğin senin devletindir, kar ile yağmur dediğin senin askerindir, saç kaygıdır, kan karadır, geri kalanını yoramam Allah yorsun”, diye yorumlar.

Bunun üzerine Kazan: “Benim avımı bozma, askerimi dağıtma, ben bugün yağız ala atı ökçelerim, üç günlük yolu bir günde alırım, öğle olmadan yurdumun üstüne varırım, eğer sağdır, esendir, akşam olmadan gene ben bana gelirim, yurdum sağ esen değilse başınızın çaresine bakın, ben gittim” diye cevap verir⁴⁸.

Seyitbek Destanında ise bu durum şöyle geçmektedir:

“Seyitbektin tüşündö atası Kurmanbektin cürögündö bir kulaç nayza, enesi Kanışaydın cürögündö eki mizdüü ak şamşar sayılğan. Kıp kızıl kan orguştap atılıp, cerdi sugarıp catat. Tegerektegen köp el. Seyitbek ata – enesin bakırıp barıp kuçaktayt, eki çengeli, eki mürösü kızıl çoşo kan bolot. Uykudan çoçu oygonso tüşü eken.”

(K.T, s.155)

(Seyitbek'in rüyasında babası Kurmanbek'in kalbine bir kılıç mızrak, annesi Kanışay'ın kalbine iki uçlu beyaz kılıç saplamıştır. Kıp kızıl kan fişkırarak toprağı sulamaktadır. Herkes etrafı kuşatmıştır. Seyitbek ana – babasını hıçkırıklara boğularak bağrına basar. İki avucu, iki omuzu kanla boyanır. Uykudan ürpererek uyandığında rüya olduğunu anlar.)

(T.T, s.359)

⁴⁸ ERGİN, Muharrem; Dede Korkut Kitabı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 41 - 42

Yine Dede Korkut'ta alplerin adının sorulması âdeti vardır. “Kalarda kaparda yiğit yerin ne yerdir, karangu tün içinde yol azsan umun nedir? Alp eren erden adın saklamak ayıp olur.” (Türk Dünyası El Kitabı, S.13) şeklinde sorulmaktadır.

Seyitbek Destanı'nda ise Dölön Han'ın gönderdiği elçiler Zayırbek ve Seyitbek ile konuşup Dölön Han'a bilgi verirken bunu hissetmekteyiz:

Arasında bar eken.	Aralarında var imiş,
Buurul sakal bir adam.	Kır sakallı bir adam
Köpkö tiktep otursam,	Onlara dimdik baksam
Közgö cıluu taanış can.	Göze aşına tanıdıklar,
Zayırbek atuu er eken,	Zayırbek adlı yiğitmiş,
Köptön kiyin taanısam.	Epey sonra tanıdım ki,
Oşol okşoyt sıyagı,	Ona benziyor yürüyüşü.
Kazattın colun baştağan.	Savaşta rehberlik etmiş
(K.T, s.232)	(T.T, s.438)

Ayrıca daha önce de üzerinde durduğumuz ve “ant motifi” maddesinde de ayrıntılı olarak belirteceğimiz oç alma ve bunun için yemin etme konusu bakımından da ortak noktalar bulunmaktadır.

Mesela “Uşun Koca Oğlu Segrek Boyı”nda Segrek, kardeşi Egrek'in Alınca Kalası'nda, kâfirler tarafından esir edildiğini duyunca, babasına, “imdi Egrek'e Segrek yaraşur, Kardaşum sağ imiş kayurmazam, kardaşsuz Oğuzda turmazam”⁴⁹; annesine ise “... ağam tutılan kal'aya varmayınca, agamuñ ölisin, dirisin bilmeyince, öldiyse kanın almayınca kalın Oğuz iline gelmegüm yoh”⁵⁰ diyerek kardeşini kurtarıp getireceğine dair yemin eder⁵¹.

⁴⁹ ERGİN, Muharrem; a.g.e. , s. 226

⁵⁰ ERGİN, Muharrem; a.g.e. , s. 228

⁵¹ KÖSE, Nerin; a.g.e. , s. 83

Denilebilir ki Dede Korkut'un Seyitbek'e olan tesiri daha çok epik unsurlarla ilgili olup, bir yerde destan teşekkülünü de gözler önüne sermektedir.

B. MANAS DESTANI İLE OLAN BENZERLİKLER

İncelemiş olduğumuz Seyitbek Destanı ile Manas Destanı'nın ortak noktaları, Seyitbek'teki kahramanların ifade şekli ve bir takım motiflerin benzerliğinden ibarettir.

Seyitbek Destanı'nda bu durumu örneklendirecek olursak:

Kök işberlüü kerüügö ottu becıldata caktırıp, kazısı karış beni cardırıp, çüygündöp etti can kazanga saldırıp, Esenbayga ayköl Manastın comogunan ayttırıp, cıldızduu asman, ayluu tündü cañırtıp aldo kanday bolot dep tuş – tuşka karool koyup catıp kalıştı (K.T, s.199)

(Yeşil otlarla örtölmüş dağ yamacında ateşi alev alev yakıp, kadısıyla kısrağı kesip, yağlı etlerden pişirip, Esenbay' a “ ayköl “ Manas Destanı'nından bir bölüm söyletip yıldızlı gökyüzünü, aylı geceyi yankılandırıp, ne olur ne olmaz diye her tarafa bekçi koyup uykuya dalarlar.) (T.T, s.341)

dizelerinde de dile getirilmektedir.

Manas Destanı'nda Manas ile Seyitbek'in liderlik vasıflarının benzemekte olduğu da:

Manas, dokuz yıl benzeri bulunmayan han oldu. Manas tahta oturdu sonra halkı muhtaçlıktan kurtuldu, bahadırı çoğaldı. Altay, Kazak, Uygur, Moğol ve komşu kabileler arasında itibar sahibi oldu. Kırgızlar oradan kız oladılar, onlara kızlarını verdiler, onları ata bindirdiler, onlarla mal değiştirdiler, kervan kurup ticaret

yaptılar. Manas'ın tarlası (toprağı) Altay'dan Kaşkar'a, Kaşkar'dan Tibet'e, Tibet'ten Samarkand'a ulaştı⁵².

Yiğit Seyitbek düşmandan geri aldığı Cazı topraklarını Teyişkan'a -Büyük Bağışların hissesine verir. Kendisi ise Koşay- Korgon'dan Çolok-Kıyındı'ya göç edip, saray kurdurup, yiğit Börü'yü kırk yiğide önder yapıp, sarayından yer verip daimi olarak kalırlar. Aradan iki yıl geçtikten sonra içi sevinçle dolar. Yiğit Seyitbek'in Şırdakbek adında oğlu olur. Güzel Möl endamlı eş olup, Seyitbek Kıpçak milletine han olup, huzur içinde yaşamına devam ettirmiştir. (T.M.s,546)

satırlarıyla verilmektedir.

• Manas'ın milletperverliği ile Seyitbek'in milletine olan bağlılığı ise şu örnekte açıkça görülmektedir:

“Milletim, düşmanın gölgesinden korkup kızıışmayalım. Beni han yaptınız, Hanın sözünü dinleyiniz! Babalarınız düşmana kanını verse de topraklarını vermiş değildir. Çinliler topraklarımızı elimizden aldılar. Topraklarımızı geri alalım. Bunu yapmazsak Kırgız olmayalım. Şerefimizi koruyarak intikamımız, topraklarımızı aldıktan sonra Ala Dağ'a göç edelim.”⁵³ ve:

Turagıbiz başında,	İlk konduğumuz yer,
Aytiluu cazı ceri ele,	Meşhur Cazı tarafı idi,
Eç cayloogo almaş pas,	Hiçbir yayla ile değişilmez.
Aymağı tüpsüz keñ ele.	Arazisi sonsuz geniş idi,

⁵² YUSUPOV, Keneş; Manas Destanı, Türkiye Türkçesine Aktaran: Fikret TÜRKMEN - Alimcan İNAYET, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1995, s. 65

⁵³ YUSUPOV, Keneş; a.g.e. , s. 68

Eelep aldı Dölön Kan,

Kayran cazı talaasın.

Kayratın salıp ürküttü,

Camı Kıpçak balasın.

Kapa bolbo, Seyitbek,

Kazat açıp barabız.

Ata – babam konoşun,

Buyursa tartıp alabız

(K.T, s.192)

İşgal etti Dölön Han,

Güzelim Cazı bozkırını.

Kuvvetiyle korkuttu

Bütün Kıpçak çocuklarını,

Kederlenme Seyitbek,

Onlarla savaş ederiz,

Ecdadımızın Toprağını

İsterse çekip alınız.

(T.T, s, 398)

dizelerinde olduğu gibi.

- Manas'ın fiziksel olarak ihtişamını:

Manas öyle hiddetlendi ki, gözlerinden ateş çıkarak dördünü birden yakalayıp gömlek gibi salladı, kaldırıp yere vurdu, kendine asılan altısını yere yıktı, ikisini bir eliyle tutup birleştirdi⁵⁴ ve:

Manas Akkula atına binip, butuna ayakkabısını geçirdi, belinde kılıcı sallanıp, baltası parlıyordu. O aksungur kuşu gibi heybetle atını mahmuzladı⁵⁵.

satırlarında görmekte; Seyitbek'te bunun izlerini ise:

Atı tulpar alkınat

Kolunda şumkar talpınat.

Adamdan bölök aybatı,

Tulpar atı zaptedilmiyor,

Elinde sungur çırpınıyor,

İnsandan başka görünüşü,

⁵⁴ YUSUPOV, Keneş; a.g.e. , s. 68

⁵⁵ YUSUPOV, Keneş; a.g.e. , s. 80

Arstanday kayratı.	Arslan gibi kuvveti.
Boluçuday boluptur,	Yeteri kadar büyümüş,
Boy müçösü toluptur,	Tüm bedeni gelişmiştir,
Başına kiygen tuulga,	Başına giymiş tolga,
Coluktum baatır uulga.	Karşılaştım yiğit oğulla,
Ak olupogu conunda,	“Ak olupog”u sırtında
Ak şumkarı kolunda.	Ak sunguru elinde
Ak tulparı adlında,	Ak tulparı altında
Arstanday bir adam	Arslan gibi birisi.
(K.T, s.194)	(T.T, s.400)

Her iki destanın coğrafyasında da benzerlikler vardır. Nitekim Zayırbek toprağı olan Kırgız bozkırları hakkında söz ederken düşüncelerini şöyle ifade etmekte:

Anık cerdin sorusu,	Toprakların en güzeli
Isık – Köl cana Talas bar.	Isık – Göl ile Talas var.
Eniç bolup kırgızga	Kırgızlara miras olup
Kalıptır ayköl Manastan	Kalmış Ayköl Manas’tan
(K.T, s.191)	(T.T, s.397)

Epik gelenek içinde yer alan ataların kabrini veya türbesini ziyaret etmek başka bir ifadeyle atalar kültü pek çok destanda karşımıza çıkmaktadır. “Manas’ı ziyaret” motifi Seyitbek Destanı’nda da Er Kurmanbek’i ziyaret şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Evliya mezarını ziyaret etmek Müslümanlıkta teşvik edilen iyi bir hareket ise de, oralardan yardım dilemek, gerçek İslam anlayışıyla bağdaşmayan bir davranıştır. Çünkü

İslam dinine göre yardım ancak Allah'tan beklenir. Buna rağmen halk arasında şu veya bu şekilde evliya mezar ve türbelerine gidip dilek dilemek yaygındır⁵⁶.

Er Kurmanbek atangan,	Er Kurmanbek şöhretimle
Çıgaram kayra atıñdı.	Destan edeyim seni dillere,
Kılıç çalap ak üçün,	Kılıç yalayıp hak için,
Beremin, ata antımdı.	Baba yemin ederim
Atanıp çıkan coldomun,	At binip çıkmış yoldayım
Kıdırdan bolup çoldoşum.	Hızır olsun yoldaşım
Aylanayın, atake,	Kurban olam babacığım
Arbagıñda koldogun.	Ruhun yardımcım olsun
Esilim ata, enekem,	Zavallı baba – anneciğim
Saparga ketem, koş bolgun.	Sefere gidiyorum, hoşçakalın.
(K.T, s.186)	(T.T, s.392)

Manas Destanı'nda ise buna benzer bir durumu şöyle örnekleyebiliriz:

Erenler Manas'ın cenazesinin yanına kılıçlarını koydular, sonra dağın ağzını kapatıp sabaha karşı kimseye fark ettirmeden karargâha döndüler.

.....

Er Koşoy, Er Bakay, Er Töştük, Er Koyonalı, Kanıkey'in yanında yas tutup oturdular. Bu dünyadan göç eden arslanın aşını muhteşem bir şekilde verelim diye ak

⁵⁶ YÜCE, Nuri; "Manas Destanı'nda İslami Unsurlar", NASKALİ; Bozkırdan Bağımsızlığa Manas, Ankara 1995, s. 531

buğday ununun çiğneyip Kelime – i Şahadet okuyup antlaşarak geri dönmeye başladılar⁵⁷.

• Bunun yanında incelemiş olduğumuz Seyitbek Destanı'nda, Manas Destanı'nda gördüğümüz Manas'ın yiğitlerinin isimlerinin geçtiğini de belirtmek istiyoruz. Nitekim Manas'taki Er Koşoy, Seyitbek'te şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Kan Koşoydun Çeç – Döbö

Han Koşoy'un Çeç – Döbö'sü

At – Başının özündö.

At – Başının içinde

Koşoy turak kılğan cer,

Koşoy'un yerleştiği toprağı

Körgözüm balam özünö.

Göstereyim oğlum sana

(K.T, s.190)

(T.T, s.395)

• Manas Destanı ile Seyitbek Destanı arasında dikkatimizi çeken bir diğer konu da Manas'ın tek oğlu Semetey'in (Kurmanbek'in de oğlu Seyitbek idi) doğumu'nun olay örgüsü Sibiry'a da yaygın olan, öç – alma türünün klasik bir versiyonudur. Orada kötü karakter, Samoyedlerin “bir adamın ocağını söndürmek” dedikleri veya bizim bildiğimiz şekliyle “bir adamın soyunu, ailesini yok etmek” için elinden geleni yapar. Bu olay örgüsü, tehdit edilen ailedeki erkek olgusunun, zavallı bir erkek çocuk dışında, tamamen yok edildiği, kadınların çocuğu, öcünü alacağı erkeklik çağına kadar büyüttüğü türe aittir. Semetey'in Doğumu'nda bu basit olay örgüsü, her ne kadar ihanet etmek, eşi ve anası aracılığıyla dışarıdan geliyorsa da, hedef alınan kurbanın klanından olan düşmanların durumuyla karmaşılaştırılır; Semetey'in Doğumu'ndaki Kalmuk elemanı Kız – Kaman'daki gibi açık olmasa da, zehirle ihanet olduğundan kuşkulandırmakta gecikmeyiz⁵⁸.

Öç alma fikri Semetey'in Doğumu'nda Seyitbek Destanı'ndan biraz farklıdır. Seyitbek'in etrafında öç alma arzusunu pekiştirecek kadınlar veya bir anne

⁵⁷ YUSUPOV, Keneş; a.g.e. , s. 530

⁵⁸ TÜRKMEN, Fikret; Manas Destanı Üzerinde İncelemeler (Çeviriler) I, Türk Dil Kurumu Yayınları: 623, Ankara, 1995, Hatto, s. 76

olmamıştır. Zaten annesi Kanışay, eşi Kurmanbek'in ölümünün ardından intihar etmiştir. Ancak Semetey ile ortak olan bir başka nokta izledikleri bazı yöntemlerdir diyebiliriz. Genç Semetey önce babasının silahlarını ve atını geri alıp sonra da, bu destanda anlatılanlara dayanarak, Manas'ın kendi eceliyle öldüğünü, duman bacasının yerle bir edilip yakıldığı ve tek oğlunun yaşamının tehdit edildiği, babasının bulunduğu yere geri döner⁵⁹.

• Semeteyi'in baba ocağına dönüşü dramatik olarak Manas'ın duman – bacasının yok edilmesiyle ilişkilendirilir; çünkü oraları gezerken atı Tay – Buurul topallamaya başlar:

Tay Burul neden aksadı?

Kan balası Kanıkey,

Üydön çıgıp aldı deit,

Tay Burul mingen atının

Kolun бүгүп karadı,

Manas kandın чоң түндүк,

Чоң түндүктүн kadoo

Butuna ketip kriptir

Iskek – Minen tartıp aldı.

Anda aytıñ Semetey:

“Eneke bu nemene de it?”

Seyitbek ise memleketi Kırgız diyarına ulaşınca Zayırbek ile arasında geçen diyalogdan Zayırbek'in sözlerini şu haliyle örneklendirebiliriz:

⁵⁹ TÜRKMEN, Fikret; a.g.e. , s. 79 - 80

Caş colborsum, kulak sal,
Aytılıu Ak – Say mına bu.
Abalgadan ençilep,
Ak kalpak Kırgız turagı.
Kölündö süzsö kuuları
Tosunda saurap uları.
Adırın arkar cay kılıp.
Zoosunda ekçi, ulagı.

(K.T, s.187)

Genç kaplanım kulak ver
Meşhur Ak – Say işte bu.
Eskiden beri yurt edindikleri
Ak kalpaklı Kırgızların durağı
Gölünde yüzer kuğuları
Dağında öter kuşları
Tepelerine yerleşip arkarlar
Kayalarında keçi ağlağı

(T.T, s.393)

Celesin boylop elirip,
Carışıp oynoyt kulun, tay
Kurmanbek bolup bir kezde
Çatır – Köldü şınaalap
Şumkar salıp ceegine
Kaz ördögün kubalap.

(K.T, s.188)

Yelesini tamamen bağlayıp,
Yarışıp oynar tayları.
Kurmanbek bir zamanlar
Çatır – Köl’ü dolaşıp
Sungur salıp kenarında
Kazını ördeğini kovalamış.

(T.T, s.394)

Sözü edilen Sibiry kurgunda ve benzeri kahramanlık şiirlerinde olduğu gibi, Semetey’in Doğumu’nda, Semetey öcünü almadan önce babasının silahlarına sahip olmalıdır düşüncesi yansıtılmaktadır. Kanıkey’in babası Karan – Kan’ın topraklarında hızla bebeklikten yetişkinliğe geçen Semetey, önce at ister ve bu kendisine verilir; ama tatmin olmaz. Bu nedenle annesi, Kara – Kan’a yalvararak ak kanatlı atını (701 ak tulpar) ve zırhını korumaya veya zırh olarak kullanılmaya yarayan ak cüppesini (702 ak olupokton) alır oğluna. Silahlı Semetey, Talas Nehri boyunca kendi topraklarına doğru atını sürer. Cakıp’ın kendisini zehirlemeye kalkışmasını engelledikten sonra Semetey,

eğlencelerde sarhoş olan Abeke ve Köböş'ü ziyaret eder. Daha sonra Bakay, Manas'ın cüppesini, eyerini, kesesini, iki uçlu kamasıyla bir çift atını, Tay burul ve Ak-kula'yı kaçıırır. Kuşkusuz, bunlar üç caninin Manas'ın yurdunu yaktığı zaman çalınmışlardı. Şimdi Semetey, onları sadece geri almaktadır. İntikamın saati gelip çatmıştır⁶⁰.

Kurmanbektin Teltoru,

Kökülündö şamı bar.

Soorusunda agı bar.

Atanıp çıksañ bir cakka,

Ak coltoy buudan canıbar.

Karısa da karuu bar,

Kaseti dağı bar,

Sımbatınan kete elek,

Buguday sañduu baskanı,

Butaday ırğıyt dânkani,

Atadan kalgan buudandı,

(K.T, s.211)

Kurmanbek'in Teltorosu'nun

Kâhkülünde ışığı var.

Sarısında akı var.

Sefere çıksan bir tarafa

Yolu açı yürük hayvan

Kocasa da, kuvveti var.

Haysiyeti bile var.

Kaybetmemiş endamını

Şanlı yürür geyik gibi,

Atılışı ok gibi hızlı

Babadan kalma yürüğü

(T.T, s.417)

At, Türk Destanlarında çok önemli bir yere sahip olup kahramanla özdeşleşmiştir⁶¹.

Seyitbek Destanı'nda bu durumu şu haliyle görmekteyiz:

Seyitbek, inim, taştaba.

Seyitbek, kardeşim, bırakma.

⁶⁰ TÜRKMEN, Fikret; a.g.e. , s. 83 - 84

⁶¹ ÇINAR, Ali Abbas; (I) “ Türk Dünyası Destanlarında At - Yiğit veya At-İnsan Birlikteliği”, www.akmb.gov.tr/turkce/boks/turkkong4-4/tk4-416-cinar.htm, s. 14 - 19

(K.T, s.109)

(T.T, s.418)

(....Atların efendisi Teltoru'dur .Değiştirilmez başkasıyla....)

Manas ise kendisiyle aynı günde doğmuş Akkula adlı kanatlı ata sahiptir. “Bu Manas’ın canı atında imiş.Atından ayrılırsa işi kolay”⁶² diye düşünen düşmanları onu alt etmeyi akıllarından geçirmiştir..

Manas Destanı başta olmak üzere diğer Kırgız destanlarında da gördüğümüz yiğitlerinin “Manas! Manas!” anlamında onun ismini haykırmaları, yani “uraan atma” ları Seyitbek Destanı’nda da görülmektedir.

Uraan tartıp kırk cigit,

Uraan atıp kırk yiğit

Seyitbek dep bakırıp,

Seyibek diye bağırıp,

(K.T, s.257)

(T.T, s.464)

C. AK MÖÖR DESTANI İLE OLAN BENZERLİKLER

Seyitbek Destanı’nda Ak Möör Destanı’nın izlerini yoğun bir şekilde gördüğümüzü söyleyemeyiz. Kurmanbek Destanı’nın son kısmının Seyitbek Destanı’nın başlangıcını oluşturduğunu hatırlatacak olursak ve Teyitbek, Kurmanbek ve Seyitbek triologyasının üçüncü ve son halkasını teşkil etmekte⁶³ olan Seyitbek’in Ak Möör’le olan ilişkisini şöyle açıklayabiliriz.

⁶² YUSUPOV, Keneş; a.g.e. , s. 95

⁶³ KÖSE, Nerin; (II) “ Kurmanbek ve Seyitbek Destanları”, Millî Folklor Dergisi, C.6, Y.12, S.48, Ankara, 2000, s. 48, s. 18

“Ak Möör”ün, “Kurmanbek”e tesiri, destanın bitişı sırasında görölmekte olup bu bağlamda Kurmanbek Destanı’nın son kısmı ile Ak Möör Destanı’nın son kısmı büyük bir benzerlik göstermektedir. Her ikisinin de ünlü Kırgız akını Kalık Akiyev tarafından anlatılmasıyla yakından ilgili olduğunu düşündüğümüz bu duruma göre Kurmanbek “Ce senin kanıñ tartkandır, ce benim kanım tartkandır. Ölsöm da seni ala ölöyün” (Metin, s.362) deyip Dölön’e saldırdığında atı Koyküröñ’ün kımıldayacak hali kalmamıştır. Bir müddet bekleyen Kurmanbek “... tura kalganda Dölön Han kaçırıp kelip, sayıp ketti. Köküröktön kirgen nayza dalısına çıga tüşüp, bir kezdey nayzanın sınığı kökürögündö kalıp Kurmanbek catıp kaldı.” (Metin, s.362) satırlarından da anlaşılacağı üzere tam kalbinden vurulur. O sırada oğlu Seyitbek’e hediyesini getirmek üzere yola çıkan dostu Akkan Han onu yaralı olarak bulur ve kollarında ölen Kurmanbek’i elleriyle gömer. Onun:

Erkeletip bagıp al

Emgektüü calgız balamdı⁶⁴

.....

kor kılбай cакşı bagıp al

kargaday calgız balamdı⁶⁵

diyerek “Seyitbek’i kendisine emanet ettiğini” gören Akkan, Turpan’a giderek Kanışay’a:

Tuyutkandı ayıkpay

Duşmandın salgan carası.

Topurakka tögülüp

⁶⁴ KÖSE, Nerin; (III) Ak Möör Destanı, Semih Ofset Basımevi, Ankara, 2004, s. 385

⁶⁵ KÖSE, Nerin; (III), a.g.e. , s. 386

Tunardı közdün karası⁶⁶

deyip, Kurmanbek'in öldüğünü açıklar. Bunu duyan Kanışay, Kurmanbek'e, ağlayarak:

kotorup erge tiygençe,

kordugun sanap küygünçö,

arka çaçımı tarayıp

acalsız öfö kalayın.

Akıret ketken calgızdın

Arkasınan barayın

Cetpese acal maylıçı

Carınıp ölö kalayın⁶⁷

der ve:

Anık ölgön eken de

Arkasınan ketem dep,

Üyün Karay cügürüp,

.....

Keregenin başında,

Kını menen cay bolot.

Karmap alıp sabınan

Suurup alıp kabınan.

.....

⁶⁶ KÖSE, Nerin; (III), a.g.e. , s. 394

⁶⁷ KÖSE, Nerin; (III), a.g.e. , s. 394

Çoçubay acal tabınan
Kak cürökkö maldı deyt.
Kandan murun can ketip,
Kanışay catıp kaldı deyt⁶⁸

mısralarından da anlaşılacağı üzere bıçağı kalbine saplayıverir.
Ak Möör Destanı'nda da benzer bir durum söz konusudur. Nitekim:

Karşı kelip karmadı,
Karalık menen ölüm dep.
Kolun karmap Möördün
Koş aman bol carım dep.
.....
Kara közü koyulup,
İrmey albay caldırıp.
Kömököy tozun kırıldap⁶⁹

satırlarında da görüleceği üzere Cantay Han ölünce Ak Möör, gencecik yaşında
dul kalıverir. Bunun üzerine:

Cıldın malı bolgondo,
Anık Kırgız kalkınan
Eski adet narkınan⁷⁰

⁶⁸ KÖSE, Nerin; (III), a.g.e. , s. 397

⁶⁹ KÖSE, Nerin; (III), a.g.e. , s. 485

sözlerinde de görüldüğü üzere Möör, eşinin ölümüyle bir yıl yas tutar. Ancak, yasin bitimi üzerine:

Altı künü çıdabay
Araçı saldı Bayake
Ak Möördü alam dep⁷¹
...
Manappay, Şabdan, barı ayttı
...
Kan Karabek ulunun
Kimisinde köñülüñ?⁷²

sözlerinden de anlaşılacağı üzere Bayake aracı yollar ve “Cantay’ın kardeşlerinden istediğiyle evlenebileceğini” söyler. Ancak Karboz, Möör’ün:

Bayakege tiybeyimin
Tört katındın üstündö
Töbölüşüp cürböymün
...
Korduk, zorduk kılsañar
İktıyarmın ölmökkö⁷³

⁷⁰ KÖSE, Nerin; (III), a.g.e. , s. 489

⁷¹ KÖSE, Nerin; (III), a.g.e. , s. 492

⁷² KÖSE, Nerin; (III), a.g.e. , s. 493

⁷³ KÖSE, Nerin; (III), a.g.e. , s. 499

dediğini söyleyince Bayake:

Kirip bardı beş kişi,

Beşöönün biri Bayake;

Tiliñdi tartkıñ dolum dep,

Karmagın eki kolun dep.

...

Eki kolun kendirip

Tört kişiğe karmatıp⁷⁴

.....

Kancarın kayrap Bayake

Ka cürökkö urdu ele.

Şark etip Möör cıgıldı⁷⁵

dizelerinde açıklandığı gibi dört kişiye Möör'ü tutturur ve hançerini, genç dulun göğsüne saplar⁷⁶.

Seyitbek Destanı'nın girişinde ise bu durum şöyle gösterilmektedir:

Kurmanbek baatır ölgöndön küyütünö çıday albay carı, Kanışay cürögünö kancar salıp ölot. Altı çaşar Seyitbek cetim kalat. (K.T, s.107)

(Yiğit Kurmanbek öldükten sonra üzüntüsüne dayanamayan eşi Kanışay yüreğine hançer saplayıp ölür. Seyitbek altı yaşında yetim kalır.) (T.T, s.245)

⁷⁴ KÖSE, Nerin; (III), a.g.e. , s. 499

⁷⁵ KÖSE, Nerin; (III), a.g.e. , s 500

⁷⁶ KÖSE, Nerin ; (I), a.g.e. , s. 84 - 87

Bu bölümde sonuç olarak diyebiliriz ki Manas, Dede Korkut, Ak Möör destanlarının “Seyitbek”e olan etkileri en çok epik gelenek kuralları ve sosyal yaşamla ilgili hususlardır.

IV. BÖLÜM

SEYİTBEK DESTANI’NDAKİ EPİK UNSURLAR

Türk Dünyası ve dünya genelinde tam olarak hangi şekil ve yapıda anlatmaları ifade ettiği günümüzde bir hayli belirsizleşmiş olan destan terimi, sözlü ve yazılı olarak oluşturulmuş belli anlatmaları karşılamak için kullanılmaktadır.

Eski Yunanca bir kelime olan “epos” terimi şiir anlamına gelmektedir. Terim olarak edebi yaratmaları sınıflamada kullanılan ve kahramanlık şiirlerini ifad etmede

kullanılan epos terimi, destani şiiri ifade ederken “epopiia” veya “epopee” yani şiir şeklinde anlatmak” anlamını kazanmıştır⁷⁷.

Aristo tarafından kullanılan ve tanımlanan “epos” veya “epopee” şütemel özelliklerle tanımlanmıştır: “Epopiia”; “temsili (nimétké)”, “anlatmaya dayalı (diegematike)”, “ölçülü (en métró)” ve “belli bir uzunlukta (mekos)dır.” “Trejedi” gibi “epopiia” da olayların ölçülü bir şekilde (mimésiz spondaion) sunulmasıdır; fakat destanın ölçüsü, altı mısralı ve kahramanlık konulu olması itibarıyla farklıdır⁷⁸.

Batı dillerinin hemen hepsinde kullanılan ve “epope” veya “epik” şeklinde yazılan kelime, Türk lehçelerine hem “epos” veya “epope” hem de epik şeklinde geçmiştir. Epos kelimesi daha çok Rusça etkisinde kalmış olan Orta Asya’daki Türk boylarının lehçelerinde kullanılırken, “epope” ise Fransızca ile ilişkili olan ve “epik” ise İngilizce ile ilişkili Türk lehçelerine girmiştir. Özellikle Yunanca olan bu kelimenin Yunanca’dan Türkçe’ye doğrudan alınmaması tartışılması gereken bir başka nokta olup, atalarımız kadar hassas davranıp davranmadığımızın bir göstergesi olarak düşünülebilir veya dini tassuptan dolayı “Destan” terimini Farsça’dan almayı tercih eden atalarımıza karşı, Batılı olmayı tercih eden Tanzimat sonrası kuşaklar olarak “epos”, “epope” veya “epik” terimlerini tercih ettiğimiz düşünülebilir.

Orta Asa Türk boyları arasında “epos” terimi daha çok Manas Destanı gibi, büyük hacimli eseleri içim kullanılmaktadır. Epope veya epik terimleri ise, hem genel olarak bir tür adı, hem de küçük veya büyük çaplı, ancak kahramanlık konulu bütün eserler ve özellikle de “destan” teriminin karşılığı olarak bütün Türk lehçelerinde kullanılmaktadır.

Günümüzde ise, gerek “epos” gerekse “epik” terimleri Batı dillerinde Aristo’nun tanımından çok öte eserleri çin kullanılmaktadır. “Epos” ve “epik” terimlerinin batılı dillerindeki anlamları da oldukça karmaşık hale gelmiş ve tartışmalıdır. Günümüz Batı dillerinde bu terimlerin gerçek anlamını açıklamanın artık mümkün olmadığının bir örneği olarak, 1994 yılında Amerika Birleşik Devletler’nin

⁷⁷ YÖNTEM, Ali Canip; Epope (epoée) ve Edebi Nevilerle Mesleklere Dair Malumat, İst., 1930, s. 1 -2

⁷⁸ REICHL, Karl (II), Turkic Oral Epic Poetry: Traditions, Forms, Poetic Structure, New York: Garland Publishing Inc. 1992; s. 120 - 122

Wisconsin eyaletinde düzenlenen uluslar arası bir kongrenin adının “What Is the Epic?” (Epik Nedir?) başlığını taşıdığını belirterek bu tartışaya bir nokta koyalım⁷⁹.

Sonuç olarak destan; “Bir millet veya toplumun hayatında derin bir iz bırakmış olaylardan kaynaklanıp; çoğunlukla manzum, bazen de manzum – menur karışık; birden fazla olayın aktarımına izin veren genişlikte usta bir anlatıcı tarafından yahut da ustalardan öğrendiğini aktaran bir çırak tarafından, bir dinleyici kitlesi önünde, bir müzik aleti eşliğinde ya da bir melodiyle anlatılan; sözlü olarak anlatılanlarından bazıları yazıya geçirilmiş; ir milleti veya toplumu sonuçları bakımından ilgilendiren bir kahramanlık konusuna sahip; dilendiğinde veya okunduğunda milli değerleri, şahsi değerlerin üzerinde tutmayı benimseten szlü veya yazılı edebi yaratmalardır⁸⁰.

Destanların evrensel özelliklerini belirlemede temel kabul edilen A. Olrik’in⁸¹ çalışmasından yola çıkarak şunları ifade edebiliriz:

- Epik destanın kendine has bir mantığı vardır. Animizme ve hatta mucize ve büyüye olan eğilim veya “olağanüstü”yle olan iç içeliğe onun temel kuralıdır.
- Epik destan birden bire başlamaz ve birden bire bitmez. Bu ilke giriş (açılış) ve bitiriş (kapanış) kuralıdır.
- Epik destan anlatım geleneğinin en büyük kuralı dikkati başkahraman üzerinde toplamadır. Destanda gerçek veya tarihsel olaylarda anlatılıyorsa dikkat kahramanın üzerinde toplanır. Destan da devamlı olarak onun hikâyesiyle başlar ve bütün dış görünüşüyle o, en önemli karakter olan kahramanın hikâyesiyle devam edip biter. Bu nedenle de epik destan adeta başkahramanın hayat hikâyesi veya biyografisi gibidir.
- A. Olrik’e göre (1965), sözlü anlatımın ürünü olan epik destanın kompozisyonunun bir başka önemli kuralı da tekrarlama (yineleme) ilkesidir. Destan anlatılanları, roman ve benzeri yazılı kültür ortamı türlerine nazaran, tam anlamıyla

⁷⁹ EKİCİ, Metin; Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında I, Milli Folklor Dergisi, C.7, S.53, Ankara, 2002, s. 28 – 29

⁸⁰ EKİCİ, Metin; Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında II, Milli Folklor Dergisi, C.7, S.54, Ankara, 2002, s. 18

⁸¹ OLRİK, Axel; “Epic Laws of Folk Narrative”, The Study of Folklore, Englewood Cliffs: Prentice Hall Inc. 1965, s. 129 - 141

ayrıntıya inme tekniğinden yoksundurlar. Anlatımda ne zaman çarpıcı bir sahne ortaya çıksa durum olayın akışını kesmeyecek şekilde uygunsa, sahne yinelenir.

- Kompozisyon itibarıyla destan anlatımında her zaman kutuplaşma vardır. Bu temel zıtlık, epik yapısının önemli bir kuralıdır. Zıtlık kuralı, destanın başkahramanlarından, özellikleri veya eylemleri baş kahramanına zıt olma gereksinimiyle belirlenen diğer bireylere kadar etkili olur. Bu yolla gerçekleşen zıtlaşmanın yarattığı çatışma da destanın kurgusunun oluşmasında önemli ol oynar. (Seyitbek ve Dölön Han arasındaki çatışma gibi)

Buna ilaveten şunu da söyleyebiliriz ki destan vakasını çok nadir haller dışında bir tek olaydan ziyade pek çok olay oluşturur. Bu nedenle de destanlardaki olayların sıralanıp sunulmuş şekli gerçek hayatta olduğu gibi değil, vakadaki çatışmanın / düğümün çözümüne uygun bir biçimde düzenlenip verilir. Destan kahramanının hal ve hareketleri, onun “başka ülkeye sefere/yolculuğa çıkması”, kendi memleketini düşmandan kurtarması gibi olayların tamamı bir tekişinin, başkahramanın karakteri etrafında birleştirilir ve onun kişilik özelliklerini belirgin kılma için sırasına göre anlatılır; ayrı ayrı olayların fonksiyonu, başkahramanın kişiliğini ortaya koymaya hizmet edecek şekilde “dikkati başkahraman üzerine toplama kuralı”na göre düzenlenir⁸².

Sonuçta destanlar bir milletin sosyal hayatını, kitlelerin bir millet oluşturma yolunda verdikleri mücadeleleri dile getiren eserlerdir.

Destanlar; bireyden aileye, aileden topluma ve toplumdan da devlete uzanan bütünlüğün, bir halı motifinin işlendiği gibi motiflerle anlatıldığı eserlerdir. Bu motif yapılarının her bölümünde türk boylarının insanlık değerleri vardır. Bu temel yapıların oluşturulduğu çerçeve incelendiğinde, onlardaTürk insanının, eşyayı, doğayı, dünyayı ve evreni algılaması ve yorumlayış tarzı görülür⁸³.

Buna göre aşağıdaki epik unsurlar örneklendirilerek anlatılmıştır:

A. At

⁸² ÇOBANOĞLU, Özkul; Türk Dünyası Epik Destan Geleneği, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s. 17 – 25

⁸³ REICHL, Karl; Türk Boylarının Destanları, Çev: Metin EKİCİ, Sunum Yazısı: Fikret TÜRKMEN, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002

- B. Rüya
- C. Kırk Sayısı
- D. Kalın
- E. Ant
- F. Toy
- G. Aş

A. AT

Türk kültürünün hemen her döneminde birçok unsurunda atla insanın birbirine yakınlığı ve dostluğu bilinmektedir. Çünkü geçmişte at, Türklerin hayat tarzını belirlemeyen göçerli olmaya zorlayan yani hayat tarzlarını belirleyen bir unsur olmuştur. Çünkü bu tarzın oluşmasında onların içinde bulundukları tabiatın ve şartların etkisi çok büyüktür. “At” da bunların başında gelir ve dağları, ovaları, bozkırları, yaylaları çok olan Orta Asya Türk boyları için hayat tarzını oluşturan bir hayvan olmuştur. At sürüleri güden; kışı kışlakta, yazı yaylakta geçiren Türk boyları bu sebeple konar geçer bir hayat tarzını benimsemişlerdir. Barınacak yeri dahi tesbit eden bu at sürüleri, Türkler için sadece binmek ve yiyecek için kullanılan bir hayvandan öte birlikte yaşadıkları, savaştıkları, dertleştikleri arkadaşları olmuşlardır⁸⁴. Bir yerde geçmişte at, Türkleri göçebe olmaya zorlayan bir unsur olmuştur. O sebeple konar göçer, yani hareketli bir hayatın izlerini taşıyan Türk Dünyası destanlarında bu durum daha da belirginleşmektedir. Atın Türk ve Türk Boyları tarihinde oynadığı bu önemli rol, ulusumuzun ata karşı özel bir bakış açısı oluşturmamasının başlıca sebeplerinden biri olmuştur. Bu yakınlık veya dostluk değişik şekillerde ifade edilmiştir. Mesela atlarla insanlar arasında benzerlik kurulmuştur. Nitekim Dede Korkut Destanı’nda Aruz Koca

⁸⁴ KAPLAN, Mehmet; Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 (Tip Tahlilleri), Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985, s. 110

at ağızlıdır⁸⁵. Manası'ın yiğitlerinden Acıbay aygır yanaklıdır⁸⁶. Köroğlu tek başına yok gibidir. Onu anlamlı kılan, kimliği ve kahramanlığına nitelik kazandıran asıl unsur Kır At'tır. Destanlarda atla yiğit atbaşı gider. Birinin yokluğu diğerinin içinde kahramanın varlık sebebidir. Köroğlu Tanrı'dan evlat yerine Kır At'ı dilemiştir. Dede Korkut'ta "yayanun umudu olmaz" denilir, atın fonksiyonu verilir. At Türk'e kardeş kadar yakındır. "Yiğit yiğidin gardaşı / At yiğidin öz gardaşı"dır⁸⁷.

Kısacası at eski Türkler'in hayatında sadece bir binek hayvanı değil, beslenme, giyinme, ticari bir mal olarak da yerini almış, onların hayat tarzlarını belirleyen göçebe olmalarını sağlayan önemli bir unsur olmuştur⁸⁸.

"At" Türklerin geleneksel hayatında da yerini almakta gecikmemiştir. Nitekim Kazak Türk'lerinde yeni doğan çocuğun oğlan olduğunu ifade için at ustar "at tutar" deyimini kullanılır. Hareket etmek, bir şeye başlamak ise attanış (atlanış) "atlanmak"tır. Türkiye Türkçe'sinde "ayaküstü" konuşmalar az zaman dilimi içinde kısa konuşmayı ifade eder. Kazak Türkleri buna "atüstü" demektedirler. Aynı anlama gelen bu deyimlerden de anlaşılacağı üzere Kazak Türkleri geçmişte, at üstünde yaptıkları sohbetleri günümüzde de atüstü olarak nitelendirmektedirler. Hayat tarzı deyimleşmekle beraber gerçeği yansıtmaktan uzaklaşmamıştır⁸⁹.

"At murattır" atasözünde değerini bulan atla ilgili düşünce, tabirnamelerinde de geçmektedir. Düşünde atı görenin muradının hâsıl olacağı inancı, sözlü gelenekte günümüzde de yaygın bir biçimde yer almaktadır. Tabirnamelerde ata binmek beyliğinin, yüksek mertebelere erişmenin işaretidir. Atını bağladığını görmek izzet ve devlettir. Ata binip uçtuğunu görmek çok para sahibi olmak demektir. Rüyada alacalı at görmek meşhurluğun, yağız at ululuğun, doru at padişahlığın, ak at sağlık ve zenginliğin, sarı at hastalığın ifadesidir. Boz at görmek hepsinden hayırlıdır. At yemek azizliğin sembolüdür. Kısarak sahibi olduğunu gören erkek, istediği kadınla evlenecektir.

⁸⁵ ERGİN, Muharrem; a.g.e. , s. 96

⁸⁶ RADLOF, Wilhem; Manas Destanı; Türksöy Yayınları, Ankara, 1995, s. 91, Çınar (I)'dan naklen

⁸⁷ ÇINAR, Ali Abbas; (I), a.g.e. , s. 1

⁸⁸ ÇINAR, Ali Abbas;(II) Türklerde At ve Atıcılık, 1993. Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları: 192, Gelenek Görenek ve İnançlar Dizisi:18, s. 14 - 16

⁸⁹ ÇINAR, Ali Abbas; (I), a.g.e. , s. 1

Hamile kısarak oğul sahibi olunacağını işaretidir. Çok kısarak görmek çok para ve mal sahibi olmak demektir⁹⁰.

Atlar donlarına, yaşlarına, tabiat olaylarına, huylarına, nesillerine, hızlarına, alnında yer alan akıtmalara, vücudundaki çeşitli şekillere, gösterdikleri kahramanlıklara göre adlandırılmıştır. Özellikle binek atlarına insanlar gibi ad verilmesi geleneksel bir özelliktir. Masallarda da atlara ad verilmesi geleneğine rastlanmaktadır⁹¹.

Saim Sakaoğlu⁹², Bayburt'tan derlediği bir masalın Bamsı Beyrek hikâyesinin masallaşmış biçimi olduğunu belirtmekte, oğul istemiyle ilgili dua motifinin bütünüyle kaybolduğunu, yerini elmayla çocuk sahibi olma motifinin aldığını ifade etmektedir. Bu masalda elmayı padişah ve karısı, kabuklarını atı yer. Hamile kalan kadın bir erkek doğurur, at ise kulunlar. Derviş gelerek erkeğe “Bey Böyrek”, taya ise “Bengi Boz” adını koyar. Böylece sadece insanın değil, atında insan gibi değerli bir varlık olduğu vurgulanmış olur. Bey Böyrek atını kardeşi kadar sever.

Emrah ile Selvihan, Ferhat ile Şirin, Asuman ile Zeycan, Kerem ile Aslı hikâyelerinde hikâyeye adını veren bir bütünü oluşturan, birbirinden ayrı düşünülmeyen sevgili motifi, bazı anlatımlarda atla yer değiştirir. Bey Böyrek ile Bengi Boz, Şah İsmail ile Kamer tay bir bütünü oluştururlar. Kahramanın adı ne kadar ünlüyse, atı da adıyla o kadar ünlüdür. Köroğlu'nun Kır Atı, Manas'ın Ak Kula, “Alpamış'ın Kökşubar (Bayşubar), Koblandı'nın Tayburul”, Kültigin'in Başgu Boz, “Alp Salçı, Kedimlig Doru; Bayındır Han'ın Keçi Başlı Geçer Aygır, Toklu Başlı Doru Aygır” gibi; Manas Destanı'nda geçen Maniker, Ak Budun, Ak Kula, Aç Budun vb. Türk kültüründe adı bilinen ünlü atlardır. Atlara özel ad verilmesi onların insan hayatı içinde oynadığı önemli role dayanmaktadır. Destanlarda her kahramanın bir atı, atının da bir adı vardır. Manas Destanı'nda 116 atın adı geçmektedir. “Manas Destanı'nda At isimleri başlıklı çalışmada Enver Mokayev⁹³, atlara verilen adları, donlarına, nesline, hızına ve diğer

⁹⁰ AKDOĞAN, A. , “Takınamelerde At” Türk Kültüründe At ve Atçılık, İstanbul; TJK Yayınları, Resim matbaacılık; 1995, s. 280 – 281; Çınardan (I)'dan naklen

⁹¹ ÇINAR, Ali Abbas; (I), a.g.e. , s. 1

⁹² ÇINAR, Ali Abbas; (I), a.g.e. , Saim SAKAOĞLU (1995, 28, Çınar(I)'dan naklen)

⁹³ ÇINAR, Ali Abbas; (I), a.g.e. , Enver MOKAYEV (1995, 289 - 296, Çınar(I)'dan naklen)

niteliklerine göre dört ayrı grupta toplamış, her atın adını vererek anlamlarını açıklamıştır.

Kazak Türklerindeki inanışa göre deve çölden, inek sudan, koyun havadan, at ise rüzgârdan yaratılmıştır⁹⁴. Türkiye Türkleri de atın rüzgârdan yaratıldığına inanmaktadırlar. Böylece atın hızlılığı rüzgâr ile sembolize edilmekte, rüzgârın gücünün ata geçtiğine inanılmaktadır.

Atın rüzgârdan yaratılmış olması inancının temelinde Gök Tanrı'ya bağlılığın ifadesi vardır Şakir İbrayev⁹⁵, Kazak Türklerinin bu konudaki inançları hakkında şunu söylüyor: “Gökyüzünde Demir Kazık, Akbozat, Gökbozat, Yedi Karakşı ‘Yedi Hırsız’ adlı dört yıldız varmış, bunlardan Akbozat ve Gökbozat Demir Kazığa bağlıymış. Yedi Karakşı ise Akbozat ve Gökbozat’ı çalmak için mütemadiyen fırsat kollamış. Tabii ki gece boyu fırsat kollayan Yedi Karakşı tam hedefine ulaşacağı anda güneş doğuyor. Dolayısıyla hedefine ulaşamıyormuş. Bu iki atı çalma teşebbüsü gerçekleşecek olursa, inanışa göre, kâinatın sonu gelir.”⁹⁶

Saha Türkleri kırmızı bardağı ile masa ayaklarını toynağa benzeterek yaparlar. Serge (direk)’in üst kısmında da at figürü vardır. Ev yapılırken en büyük direğe at kanı, at yağı ve kırmızı sürülür. Direkler için kazılan çukurlara at yelesi konulur. Şaman yaptığı dua sırasında boz at postuna oturur. Davulsuz olduğu zaman, davul yerine kayın ağacının dalına at yelesi bağlar, ancak bu şekilde dua eder. Dağların, ormanların ve ateşin ruhuna dua ederken kırmızı veya at yelesi kullanır. Güvey, nişanlısını ziyaretinde pişirilmiş at başını hediye olarak götürür. Atın güç ve mutluluk vereceğine, bereket ve bolluk getireceğine inanılır. Gökyüzündeki olaylar ve dünya çevresi atla kıyaslandırılarak verilir. Bundan dolayı özellikle destanlarda bu tip, insan hayatıyla ilgili bütün öğelerde görülmektedir⁹⁷.

“Sahaların olonhosunda dünyanın ve semanın köşeler açılıp birleşir. Bunlar birbirlerine dokunduklarında atın çenesinin birbirine vurması gibi ses çıkarırlar. Aynı zamanda semanın kendisi bile atla karşılaştırılır; “bu dünya geniz ve dinginsiz yürüyor”

⁹⁴ ÇINAR, Ali Abbas; (I), a.g.e. , İBRAYEV, Şakir; (1995, 320 - 321, Çınar(I)’dan naklen)

⁹⁵ ÇINAR, Ali Abbas; (I), a.g.e. , İBRAYEV, Şakir; (1995, 320 - 321, Çınar(I)’dan naklen)

⁹⁶ ÇINAR, Ali Abbas; (I), a.g.e. , İBRAYEV, Şakir; (1995, 320 - 321, Çınar(I)’dan naklen)

⁹⁷ ÇINAR, Ali Abbas; (I), a.g.e. , Cargıstay 1995: 306 – 308; Çınar(I)’dan naklen

denilir. Korkunç adamın gözü atın geminin halkası gibidir. Buhar Cırav Abılay Han'ı Kazakların talihi dizginini elinde bulunduran kişi olarak belirtir. Öte yandan yine Abılay Han atı ile mukayese edilerek tasvir edilir.”⁹⁸

Türklerde atla – insan veya atla – yiğit birbirlerini tamamlayan unsur olarak görülür. “Kişi korkarsa, atı ayağını yitirir”, “atın huyunu sahibi bilir”⁹⁹.

Her iki varlık birbirini oluşturan, tamamlayan unsurlardır. At murattır, insanın gerçek ve düş dünyasının zenginliğidir. At, insanı amacına ulaştıran, hayal dünyasını gerçeğe dönüştüren, uzaklarda ulaşılması mümkün olmayan diyarlarda bulan hedeflere insanı yaklaştıran ve buluşturan varlıktır. “At yiğide kanattır”, “At yiğidin direği”, “At saklamak (beslemek) devlettir”, “At saklamak / Han saklamak”¹⁰⁰ biçimindeki Türkmen atasözleri bu yakınlığı ve ilişkinin yoğunluğunu verir.

Türklerde atın da bir canlı olduğu, ona bir dost gibi yaklaşılması, dinlendirilmesi, bakımının yapılması vurgulanır. Savaşı kazanmada atın payı büyüktür. Kahraman için atı canı kadar azizdir. Yenilen kahraman sağ salim ülkesine dönmesinin sağlanmasını vasiyet ettiği en değerli varlıklardan biri ailesi, diğeri ise attır. Ölüme giderken bile atının kurtarılmasını, ona sahip çıkılmasını ister

Dede Korkut Kitabı'nın Uruz Bey'in Tutsak olduğu boyunda “yayanun umudu olmaz” denilir¹⁰¹. Kaşgarlı'da bu düşünce “kuş kanatın er atın (DLT, 1985, I: 34 – 35)” biçiminde geçmektedir. Türk edebiyatının önde gelen yazılı ve sözlü eserlerinde görülen bu düşünce tarzı Türkmenlerin tarihteki yaşayış biçimiyle ilgilidir. Kişinin yiğitliğinin belgelerinin en önemlisi bir ata sahip olmasıdır. Yayan adamın umudu olmadığı gibi, atlı sistem içerisindeki önemli yeri ve değeri de yoktur. Atsız kişi yaşama şansı olmayan kanatsız kuşa benzer. Türk için atı olmayanın yeryüzünün hâkimiyetinde söz hakkı da yoktur. Yeni dünya düzenini belirleyen savaş araçlarının başında uçaklar, füzeler, tanklar gelmektedir. Eski dünya düzenini belirleyen unsurların başında ise at yer almaktadır. Atı olanın gücü, devleti, toprağı, özgürlüğü olur. Yaya kişinin bunları

⁹⁸ LİPETS, R. S. , Obrazi Batıra: Ego Konya / Tyurko – Mongolskom Epose, Moskova: Navka, 1984, s. 240 – 241, Çınar (I)'dan naklen

⁹⁹ ÇINAR, Ali Abbas; (I), a.g.e. , s. 2

¹⁰⁰ ÇERKEZOV, Bayramgeldi – Yazcuma AĞAGELDİYEY, Giratın Ovazı, Aşkabat; Türkmenistan Neşriyatı, 1995, 215, 219, 220, 224, Çınar(I)'dan naklen

¹⁰¹ ERGİN, Muharrem; a.g.e. , s. 161 - 162

sağlaması mümkün değildir. Hunlar ve Altaylarda süvariciliğin doğumla birlikte Tanrı tarafından verildiğine inanılır. Bu sebep atla süvari arasında hayati bağlar vardır. Bu çevrelerde erkek çocuğunun bile yürüyerek bir yerden bir yere gitmesi utanılacak bir durum olarak algılanmıştır. Hunlar her zaman at sırtında savaşmışlardır. Hatta bilim adamları“Destanlarda yayalar muhatap kabul edilmez. Altay destanında yürüyenlerin sürüngenden farkı yoktur. Çünkü Gökyüzü Tanrı Üç Kurbustan Kuday insanı atlı yaratmıştır. Tanrı gökten yere baktığı zaman iki yaşlı insan görür: benim yarattıklarımın içerisinde böyleleri yoktu, yarattığım haşereler ve canlılar arasında böylesine sürüneni yoktu” demektedirler¹⁰².

Atın ölümü kahraman kadar hüznün ve acıyla karşılanır. Manas her yerde her an atını yanında ister. Atsız bir hayat düşünülemez. Kahraman ile atın bütünleşmesi sonucu bu iki varlık birbirlerinden ayrılamazlar. Atın ölümü durumunda kahramana ikinci bir at bulunur. Fakat kahraman hiçbir zaman ilk atını unutmaz. Manas da bunlardan biridir. Akkula öldükten sonra onu hiçbir zaman unutmaz¹⁰³. Yerine gelen atları Akkula Destanı’nda Akkula’nın ölümü üzerine bütün kahraman ve askerler yas tutarlar. Hatta Akkula’nın adı diğer kahramanlardan önce geçer¹⁰⁴.

Dede Korkut hikâyelerinde, bütün Türk destanlarında olduğu gibi, at kahramanın en yakın arkadaşıdır. Kahramanlar öldükten sonra bile atlarından ayrılmak istemiyorlar. Eski Türkler ölen kahramanlarını silahlı ve savaş atlarıyla beraber gömüyorlardı. İslamiyetin kabulünden sonra ise “atını boğazlayıp aşını vermekle” yetindiler. Osmanlılar devrinde de ata karşı derin sevgi ve saygı, bütün eski destanî gelenekleriyle, devam ettiği anlaşılmaktadır. Sultan II. Osman’ın (1618 – 1621) ölen bir kır atının mezar taşı bulunmuştur ki, bu bakımdan dikkate değer. Atların cenaze törenlerinde ki yerleri de Osmanlılarda en eski Şamanizm devrinin geleneğine uygun olmuştur. IV. Murad’ın cenaze töreninde onun binip harbe gittiği atının tersine eğerlenip tabutu önünde götürüldüğü Naima Tarihi’nde söylüyor. Cenaze töreninde ölünün atının tersine eğerlenmesi âdeti Kırgız – Kazaklarda da müşahade edilmiştir.

¹⁰² LİPETS, R. S. , a.g.e. , s. 244, Çınar (I)’dan naklen

¹⁰³ ÇINAR, Ali Abbas; (I), a.g.e. , Orozbekova 1995; Çınar(I)’dan naklen

¹⁰⁴ RADLOF, Wilhem; a.g.e, s. 122 – 123; Çınar(I)’dan naklen

Yolda ölen Kazak – Kırgız’ın atı tersine eğilenip ölünün elbisesi ve külahı bu eğere üzerine konulup evine götürülür¹⁰⁵.

Dede Korkut hikâyelerinden III. Bamsı Beyrek hikâyesinde “deniz kulunu boz aygır”dan bahsedilmektedir. Bu at, Türklerin destan ve masallarında “gökten inmiş at” (Yakut inancı), Başkurtların masallarına göre “sudan çıkmış aygır” neslinden olan attır. Azerbaycan Türklerinin Köroğlu’nun kır atı Ceyhun nehrinden çıkmış bir aygırın soyundan türemiştir¹⁰⁶.

Bütün Türk destan ve hikâyelerinde en çok tekrarlanan ve sevilen at kır (boz) attır. Dede Korkut Hikâyelerinden, Türk Dünyasında en yaygın olanı da “akboz atlı Bamsı Beyrek” destanıdır. Orta Türk destanlarından Sayın Batır’ın atı da “Akboz”dur. Eski Türklerin kurban için tercih ettikleri akboz aygır veya akboz kısraktır. Nitekim Kırgızların Manas Destanına göre babası, oğlu Manas’ın ruhuna akboz kısrak kurban eder¹⁰⁷.

Kısacası epik anlatılarda at ile kahramanın önemlilik derecesi, aynı olup her ikisi de, birbirlerini tamamlayan iki varlık olarak kabul edilir ve at ile kahramanın (sahibinin) aynı mezara defnedilmeleri de, bu tarihi gerçeğe dayanır¹⁰⁸. Kurmanbek ve Seyitbek Destanları’nda geçen kahramanın atı Teltoru’nun Kurmanbek’in ölümünün ardından boğazlanıp aşının verilmediği dikkatimizi çekmiştir. Seyitbek de bu şekilde babasının atına binmiş, galibiyeti Teltoru ile birlikte kazanmıştır.

Şimdi Seyitbek Destanı’ndaki at motifiyle ilgili örnekleri görelim:

Kandın kalıñ cılıksına kelse. Kurmanbektin Teltorusu oşol cılıkının içinde eken.Seyitbek atası tirilgendey süyündü.Attan tüşüp barsa,Seyitbekke okuranıp basıp kelip,iyinen başın arta salıp ayban da bolso körüşüp turdu.Seyitbek Teltorunun calın tarap,sorusun kaşıp,moynunan kuçaktap turdu.Teyişkan Teltoruga bir kişi tiygizbey,eç

¹⁰⁵ İNAN, Abdülkadir; (I), a.g.e. , s. 251

¹⁰⁶ İNAN, Abdülkadir; (I), a.g.e. , s. 251

¹⁰⁷ İNAN, Abdülkadir; (I), a.g.e. , s. 251

¹⁰⁸ ÇINAR, Ali Abbas; (I), a.g.e. , s. 1 - 6

canga mingizbey sayapkerge taptatıp sümbödöy semiz bakkızgan.Seyitbek baykap körsö,Teltoru azır toluk eti bar,tolup turgan kezi eken. (K.T, s.200)

Hanın yığınla atlarına gelince, Kurmanbek'in Teltoru atı, onların arasındadır. Seyitbek, babası yeniden hayata dönmüş gibi sevinir. Atından inip yaklaşınca, Seyitbek'e kişneyip usulca gelir, kafasını sallayıp hayvan da olsa selamlaşır. Seyitbek Teltoru'nun yelesini okşayıp, sarısını kaşıyıp boynuna sarılır. Teyişkan Teltoru'ya kimseyi dokundurmaz, kimseyi bindirmez, seyise baktırıp, semiz beslemiştir. Seyitbek dikkat edince, Teltoru'nun koşuya hazır olduğunu, tam olgunlaştığını anlamıştır.

(T.T, s.406)

satırlarından da anlaşılacağı üzere sanki insan gibi düşünmekte; sahibine sadakati ve yakınlığı belirtilmektedir.

Kurmanbektin Teltoru,	Kurmanbek'in Teltorusu'nun
Kökülündö şamı bar.	Kahkülünde ışıǵı var.
“Sooru”sunda aǵı bar.	Sarisında akı var.
Atanıp çıksañ bir cakka,	Şerefe çıksan bir tarafa
Ak coltoy budan canıbar.	Yolu açık yörük hayvan
Karısa da karuu bar,	Kocasa da kuvveti var,
Kasieti daǵı bar,	Haysiyeti bile var
Sımbatınan kete elek,	Kaybetmemiş endamını
Buguday şañduu baskanı,	Şanlı yürür geyik gibi,
Butaday ırǵıyt dañkanı,	Atılışı ok gibi hızlı
Atadan kalgan buudandı,	Babadan kalma yörüǵü,
Seyitbek, inim, taştaba.	Seyitbek, kardeşim bırakma.
At törösüTeltoru,	Atların efendisi Teltoru'dur.

Almaşpay turgan başkaga.
Aytkanımdı bilip al,
Atañday bolup kazatka,
Teke coomart Teltoru,
Teñtuşum, özüñ minip bar.
Akkandan kelgen Ak tulpar,
Zayırbek erge ılayık

(K.Ms.211)

Değiştirilmez başkasıyla.
Söylediklerimi anlayıver.
Baban gibi savaşa,
Teke iriliğindeki Teltoru'ya,
Arkadaşım sen kendin biniver.
Akkandan gelmiş Ak tulpar,
Yiğit Zayırbek'e layık

(T.M.s.417)

Teke coomart Teltoru at,
Kadimkidey tabında.
Mal törösü canıbar,
Caralğan erdik bağına.
Bökön kıl cañı sayıptır,
Kuyruguna, calına.
Eki miñ kolgo Seyitbek,
Calgız alı cetçüdöy.
Nayzası çok, kılıç çok,
Teltoru at menen kalmaktı,
Tebeletip ketçüdöy.

(K.T, s.231)

Teke iriliğinde Teltoru at,
Eskisi gibi tavında.
Hayvanların efendisi,
Yaratılmış yiğitlik bahtına
Yeniden kılları çıkmış.
Kuyruğunda yelesinde
İki bin askere Seyitbek,
Tek başına gücü yetecek gibi
Mızrağı yok, kılıcı yok
Teltoru atıyla Kalmuk'u
Çiğneyerek ezip gidecek gibi

(T.T, s.437)

“Çü degende cılaanday
Soylop çıktı Teltoru at.

“Deh” dediğinde, Teltoru at
Uçar gibi fırlayıp

Cigitlerdin adlına.
Oynop çıktı Teltoru at.
Oozdugun çaynap kemirip,
Ala kaçıp culunat.
Aynektey közü carkırap.
Şamalday uçup arkırap.
Kulcaday köödön kerilip.
Kulunday çurkayt elirip.
Altmış künu tañ aşıp.
Artsan erge caraşıp.
On eki cılı minilbey.
Sümbödöy bolgon eti bar.
Kırk kündük colgo canıbar.
Cürö turgan kezi bar.”

(K.T, s.216)

“Azamattın kanatı
Atta bolot emespi”

(K.T, s.211)

Yiğitlerin önüne Teltoru at,
Koşuverdi Teltoru at,
Gemini çiğneyip, kemirerek
Kaçmak için atılıyor.
Gözü ayna gibi parlayıp
Rüzgar gibi uçup fırlayıp,
Gövdesi dağ koçu gibi gerilip,
Tay gibi heyecanla koşup
Altmış gün yemsiz bırakılıp
Arslan yiğide yakışıp,
On iki sene binilmemiş,
Kaskatı eti var.
Kırk günlük yolculuğa,
Gidebilecek gücü var

(T.T, s.422)

“Yiğidin kanadı
Atta olmaz mı?”

(T.T, s.417)

satırlarında ise onun “tulpar” özellikleri bir bir sıralanmaktadır.

Düşman atları olan Kılceryen ve Açbuura’ya Erke ve Torko yiğitlerle birlikte şöyle değinilmiştir:

“Kılceyren menen Akbuura.
Eköo teñ kelgen tabına.
Malan baylap ırımdap
Kökülünö, calına.”

(K.T, s.236)

Kılceyren ile Akbuura
İkisi de denk tavında
Çaput bağlanmış dua okutulur
Kahkülüne, yelesine

(K.T, s.442)

Seyitbek’e baba yadigârı olan Teltoru atı heybeti ve hızı ile nasıl betimlenmiş bakalım:

“Canıbarım Teltoru
Tekedey bolup tüyülüp,
Cal – kuyruğu cayılıp,
Candan başka cügürüp.”

(K.T, s.257)

Canavarım Teltoru
Teke gibi büzülüp
Yelesi, kuyruğu savrulup
Canlıdan farklı koşturup

(T.T, s.463)

“koyondoy kulak capırıp,
Tört tuyaktın dañkanı.
Körögöndöy çaçılıp.

(K.T, s.258)

Tavşan gibi kulaklarını kısıp,
Dört toynağın tozları,
Küreklenmiş gibi saçılıp

(T.T, s.464)

dizeleriyle verilmiştir.

B. RÜYA:

Türk kültüründe rüya motifinin izleri çok eskilere kadar gider. Çeşitli efsane ve destanlarda rüya motiflerine sık sık rastlanmaktadır. İslam toplumunda da Farabi, İbn-i Haldun gibi âlimler rüyalar hakkında çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır¹⁰⁹.

Esasen rüya motifi “Şamanizm”den gelen, kökü eski Türk dinine dayanan bir unsurdur. Şamanlık mesleğine kabul edilme şartlarından biri olan trans haline geçebilme ve vecd içinde olabilmenin ardından kabul edilen adaylar “vecd” sırasında ruhların tanrılar tarafından eğitildiğine inanırlardı¹¹⁰.

Halk hikâyelerinde ve Âşık Edebiyatı’nda da sıkça görülen bu motif; aşığın saz çalabilme yeteneğini elde etmesi, sevdiği kızı rüyada görmesi, bakımından şaman inançlarına ve pratiklerine benzemektedir. Örneklerin pek çoğunda rüya kutsal mevkilerde uyurken görülmektedir. Mezar ve pınar rüyaların en çok görüldüğü müşterek mevkilerdir. Kutsal kişilerin çeşitlilik göstermelerine rağmen rüyada ki rolleri hep aynıdır¹¹¹.

Rüya motifi, Dede Korkut Hikâyeleri’nde de bol bol benzer şekillerde görülmektedir. İslamiyet’in Türkler tarafından kabulünden sonra “rüya” kavramı yine fazla şekil değiştirmeden gelişimini sürdürmüştür. Nitekim Salur Kazan’ın evinin yağmalanması sırasında Karaçuk Çoban’ın kaygılı rüya görmesi üzerine bu hayra yorulmaz ve tedbir alınır. Salur Kazan da bir rüya görür ve şu şekilde gelişir:

Meğer hanım o gece kudretli Oğuz’un devleti, Bayındır Han’ın güveysi, Ulaşoğlu Salur Kazan kara kaygılı rüya gördü. Sıçradı ayağa kalktı der: Biliyor musun kardeşim Kara Göne rüyamda ne göründü, kara kaygılı rüya gördüm, yumruğumda çırpınan benim şahin kuşumu ölüyor gördüm, gökten yıldırım ak otağımın üzerine çakıyor gördüm, kapkara duman yurdumun üzerine üzerine dökülüyor gördüm, kuduz kurtlar evimi dişleyip yırtıyor gördüm, kargı gibi kara saçımı uzanıyor gördüm, uzanarak gözümü örtüyor gördüm, bileğimden on parmağımı kanda gördüm, ne vakit ki

¹⁰⁹ YARDIMCI, Mehmet; “Âşık Edebiyatında Rüya Sonrası Âşık Olma (Bade İçme)” <http://turkoloji.cu.edu.tr/Halk%20EDEBIYATI/26.php> , s. 1

¹¹⁰ İNAN, Abdülkadir; (I), a.g.e. , s. 75 – 79

¹¹¹ GÜNAY, Umay; Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi A. K. M Yayını, S. 16, Ankara, 1986, s. 12 – 15

bu rüyayı gördüm ondan beri aklımı fikrimi toplayamıyorum hanım kardeş benim bu rüyamı yor bana dedi.¹¹²

satırlarından da anlaşılacağı üzere bu rüya Salur Kazan'ı kaygılandırmıştır ve ülkesine döndüğünde ülkesini yağmalanmış olarak bulur.

Kazılık Koca oğlu Yigenek Destanı'nda ise Yigenek bir gece rüya görür ve:

Meğer o gece Yigenek rüya gördü. Rüyasını arkadaşlarına söyledi, görelim hanım ne söyledi:

Der: Beyler birdenbire kara başım, gözüm uykudayken rüya gördü, ela gözümü açıp dünya gördüm. Ak boz atlar koşturan Alpler gördüm. Ak miğferli Alpleri yanıma aldım. Ak sakallı Dede Korkut'tan öğüt aldım. Alaca yatan kara dağları aştım, ileri yatan Karadenize girdim. Gemi yapıp gömleğimi çıkardım, yelken kurdum. İleri yatan denizi deldim geçtim. Öteki kara dağın bir yanında alnı başı parlayan bir er gördüm. Kalkıp yerimden doğruldum. Kargı dilli öz mızrağımı yaptım. Karşılayıp o ere vardım. Karşısından o eri mızraklayacağım zaman denedim. Göz ucu ile o ere baktım. Dayım Emen imiş onu bildim. Döndüm o ere selam verdim. Oğuz ellerinden kimsin dedim. Göz kapaklarını kaldırıp yüzüme baktı. Oğul Yigenek nereye gidiyorsun dedi, söyledi. Ben: Düzmürd Kalesine gidiyorum, babam orada esir imiş dedim¹¹³. Satırlarından da anlaşılacağı üzere yaptığı akında babasını Düzmürd kalesindeki esaretinden kurtarır.

Bugün bilim adamlarının üzerinde ciddi anlamda çalıştığı “rüya” kavramı rüya analizinden, bilinçaltı meselelerine kadar incelenmiştir.

Seyitbek Destanı'nda ki destanın başlarında Zayırbek'in Seyitbek'e gerçekleri anlatmasının ardından destanın başkahramanı Seyitbek'in bir rüya gördüğü rüya motifi destan boyunca sadece bir kez geçse de ifade ettiği anlam ve önemi nedeniyle dikkate değerdir. Çünkü bütün Türk destanlarında gerekse diğer Türk anlatılarında “rüya” kahramanın geçmişinden, geleceğinden, milletin başına geleceklerinden kısacası onu ilgilendiren pek çok şeyden haber verir.

¹¹² ERGİN, Muharrem; a.g.e. , s. 41 – 42

¹¹³ ERGİN, Muharrem; a.g.e. , s. 146

“Seyitbektin tüşündö atası Kurmanbektin cürögündö bir kulaç nayza, enesi Kanışaydın cürögündö eki mizdüü ak şamşar sayılğan. Kıpkıızıl kan orguştap atılıp, cerdi sugarıp catat. Tegerektegen köp el. Seyitbek ata – enesin bakırıp barıp kuçaktayt, eki çengeli, eki mürösü kıızıl çoşo kan bolot. Uykudan çoçu oygonso tüşü eken.”

(K.T, s.155)

(Seyitbek’in rüyasında babası Kurmanbek’in kalbine bir kılıç mızrak, annesi Kanışay’ın kalbine iki uçlu beyaz kılıç saplamıştır. Kıpkıızıl kan fişkırarak toprağı sulamaktadır. Herkes etrafı kuşatmıştır. Seyitbek ana – babasını hıçkırıklara boğularak bağrına basar. İki avucu, iki omuzu kanla boyanır. Uykudan ürpererek uyandığında rüya olduğunu anlar.)

(T.T, s.359)

satırlardan da anlaşılacağı üzere Seyitbek rüyasında babasının ve annesinin mızrakla yaralandığını ve onları kucaklayınca her tarafının kan içerisinde kaldığını görür. Bunun üzerine uykusundan uyanır, yetim olmasında dolayı üzüntü duyar. Yaşanan gelişmelerle birlikte Zayırbek kimliğini açıklar ve bu noktadan itibaren Seyitbek ve Zayırbek’i bir arada görürüz.

C. KIRK SAYISI

Kırk sayısı, Türk Halk Edebiyatı’ndaki anlatı türlerinin hemen hemen hepsinde karşımıza çıkmaktadır. Bu sayı Kırgızların isminin içinde de kendini hissettirir. Kırgızlar sözü bilimsel olarak “Kırklar” anlamına gelen “Kırk–ız” sözünden, genel inanişaya göre de “Kırk–Kız”dan türemiştir¹¹⁴. Söz konusu formel ifade anlatı türlerinde sıkça karşımıza çıkan bir özellik olup, kaynağı eski bir yaratılış efsanesine geri gitmektedir: Rivayete göre Sagın Han adlı bir Kazak hükümdarının kızının güneş doğmadan gezmeye çıktığı her sefer, yanında kırk cariyesi vardır. Hatta bu gezintilerden birinde bir ırmağın yanına geldiklerinde, suya parmaklarını daldıran kırk kızın hepsi

¹¹⁴ ROUX, Jean Paul; Orta Asya, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 206

hamile kalırlar ve ülkeden kovularak dağa sürülen bu kızlar çoğalarak Kırgız Kavmi'ni meydana getirirler¹¹⁵.

Nitekim kırk sayısının destanlarda alplerin yanında “kırk yiğit”in evlenecekleri kızın ya da hanımlarının yanında da “kırk ince belli kız”ın bulunmaktadır.

Mesela Dede Korkut'ta kahramanların yanında kırk yiğidi veya kırk ince belli kızı bulunmaktadır. Dirse Han oğlu Boğaç Han Destanı'nda bu durum şöyle geçmektedir:

Bırakmam yok kırk namerde

dedi. Kırk yiğide tülbent salladı, el eyledi. Kırk yiğit büyük cins atını oynattı, oğlanın etrafına toplandı. Oğlan kırk yiğidini beraberine aldı, atı tepti, cenk ve savaş etti. Kiminin boynunu vurdu, kimini, esir eyledi. Babasını kurtardı, çekildi geri döndü¹¹⁶.

Seyitbek Destanı'nda da aynı şey söz konusu olup Seyitbek kırk yiğidiyle birlikte anılmakta, alplerinin de onun gibi özelliklere sahip olduğu belirtilmektedir. Bunu şu satırlardan öğrenebiliriz:

Kabılanday köründü,

Kaplan gibi göründü.

Kırk cigittin türlörü.

Kırk yiğidin heybeti.

Bir ene töröp koygondoy.

Aynı anne doğuruvermiş gibi

Okşoş eken kiygeni.

Benziyordu giysileri.

Birinen biri kalışpayt,

Birbirinden geri kalmaz

Adamdan aşka sürlörü.

İnsandan farklı halleri

(K.T, s.232)

(T.T, s.438)

satırlarında da belirtildiği gibi...

¹¹⁵ GÖKALP, Ziya; “Türk Medeniyeti Tarihi (I) Cilt: I (İslamiyetten Evvel Türk Medeniyeti) 1974. İstanbul: Türk Kültür Yayını: 5 (Haz. Fikret ŞAHOĞLU) , s. 99

¹¹⁶ ERGİN, Muharrem; a.g.e. , s. 36

Yiğitlerin yahut ya da esirlerinin, nişanlılarının kırk yiğit veya kırk ince belli kız bulundurmaları, destana göre bir ata geleneğidir. Nitekim Dölön Han'ın Seyitbek'i ve onun yiğitlerini küçümsediği sırada, kırk yiğit ile birlikte savaştıkları sırada:

Ata saltı eken dep,	Dedelerinin âdeti diye,
Kırk yiğit menen kelen go.	Kırk yiğit ile gelmiş olmalı
(K.T, s.228)	(T.T, s.434)

diye “dedelerinin adeti” şeklinde belirtmesi bu sebepten olmalıdır. Yine Seyitbek Destanı'nda Kırgızlar kırk yiğitten de övgüyle bahsederken bir yandan da savaşa hazırlanırlar. Bu durum:

Kırk bir eken barısı	Kırkbir idi tamamı
Miñ kişige çetçüdöy,	Bin kişiye denk gelir,
Ar birinin karuusu.	Her birinin kudreti.
Zorlordu mınday körböğöm,	Görmemiştım böyle kudretlileri,
Kere kulaç dalısı.	Omuzları arşın genişliğinde
Caraktağı şayma – şay.	Silahları çeşit çeşit,
Şaşpay süylöyt cayma – cay.	Konuşması yavaş – yavaş.
Tegiz tulpar mingeni.	Gerçek tulpardır bindikleri
Tegiz soot kiygeni.	Gerçek zırhtır giydikleri
Kamılgası mol olup,	Hazırlığı tam olup,
Cok eken kemçil bir ceri.	Yok imiş eksik bir yeri.
(K.T, s.225)	(T.T, s.431)

dizelerinde geniş olarak anlatılmaktadır. Zaten epik anlatımlarda bu ve buna benzer kahramanlık unsurları uzun uzadıya açıklanan yerlerdir.

Seyitbek Destanı'nda kırk yiğitle ilgili dikkati çeken bir diğer nokta da onların neredeyse teker teker ve hiyerarşik olarak sayılmasıdır. Adları ayrı ayrı vurgulanır, elbette bu özellik epik geleneğe ait öncelere giden bir motiftir. Nitekim Soyan Sana'nın yiğitlerle ilgili konuşmasının ardından:

On kişidey kayratı.	On kişi kadar kuvveti.
Koşo atanıp biz menen,	Birlikte atlanıp bizimle,
Kalbay barat Kalmanbek,	Geri kalmaz Kalmanbek,
Azamattan Arsarbek,	Yiğitlerden Arsarbek,
Ermek,Edil bul barat,	Ermek, Edil de gelecek.
El içine tarkalıp,	Millet içinde seçilen
Atanıp cürgön uul barat.	Şöhretli oğullarda gelecek
Kalıykul menen Asankul,	Kalıykul ile Asankul,
Kocagul menen Cumagul,	Kocagul ile Cumagul,
Cumabay menen Cumatay,	Cumabay ile Cumatay,
Karamırza, Kaltarbek,	Karamırza ile Katlarbek,
Atay, Uken, Sanarbek,	Atay, Uken, Sanarbek,
Ormoş, Çırmaş, Camake,	Ormoş, Çırmaş, Camake,
Nogoybay, Capar, cumake,	Nogoybay, Capar, Cumake,
Koylondordun Koñurbay,	Koylondor'un Koñurbayı,
Şoruk uulu Şoñurbay,	Şoruk'un oğlu Şoñurbay,
Artık, Ürtük, Tekeçi,	Artık, Ürtük, Tekeçi,
Arzı, Nazar uşular,	Arzı, Nazar ve bunlar.

Topko carayt ceke özü.	Kendisi de bunlara layık.
Kaçıp kelgen uygurdan,	Uygurlar’dan kaçıp gelmiş
Tuugan tapkan kırgızdan,	Kırgızlardan Kardeş edinmiş
İsrail bul barsın.	İsrail de gitsin.
Moldokerim, Kerimbek,	Moldokerim, Kerimbek
“Cılkıçı” Esengul barsın.	Seyis, Esengul de gitsin.
Cunuş, Corton er barat,	Cunuş, Corton yiğitler de gelecek,
Asan-Üsön aga-ini,	Asan – Üsön kardeşler,
Eköo birdey teñ barat.	İkisi beraber gelecek
Kırk bir boldu barısı,	Kırk bir oldu toplamı,
(K.T, s.210)	(T.T, s.416)

biraz farklı bir durum göstermektedir. Daha çok eskiden mitlerin hangi görevlerde geçerli olduğunu da gösteren bu durum¹¹⁷ epik anlatımlarda görülmesi gayet tabidir.

D. KALİÑ

Seyitbek Destanı’nda yer alan bir diğer önemli epik unsur ise kalıñ motifidir.

Araştırmacıların “kızın ailesine verile aile malı”, oğlanın ailesine katılacak olan gelinin fiyatı olmaktan ziyade “babanın oğluna verdiği evlenme payı” olarak belirttikleri bu gelenek “kız ve oğlan taraflarının karşılıklı olarak anlaşmalarının ifadesi şeklinde de yorumlanmaktadır. Çünkü eski Türklerde kalıñı ödenen gelin erkek tarafının malı olarak kabul edilir ve aile fertleriyle aynı haklara sahip olur; bu sebepten kocası ölen kadın, ölen eşinin kardeşlerinden biriyle evlenmek zorunda kalırdı¹¹⁸. Bu şekliyle, Hunlar’da,

¹¹⁷ DORSON, R. M; Günümüz Folklor Kuramları (Çev: Okutman Nermin UŞUTAŞ) 1984, İzmir, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 33, s. 30 - 32

¹¹⁸ ÖGEL, Bahaeddin; (II) Türk Kültür Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991. s. 426

Göktürkler’de, Oğuzlar’da görülen levirat geleneğinin kaynağını teşkil eden “kalıñ”ın boşanmayı engelleyen bir çeşit güvenlik sigortası olduğu anlaşılabilmektedir¹¹⁹.

Ayrıca kalıñ, babanın sağlığında oğluna evlenebilmesi için mallarından ayırdığı bir pay olarak da bilinmektedir¹²⁰. Ancak Seyitbek Destanı’nda bu durum form değiştirecektir. Çünkü öz babası Kurmanbek vefat etmiş olup ve bu gelenek de devamlı ona babalık etmiş Akkan tarafından gerçekleştirilecektir.

İncelediğimiz Seyitbek Destanı’nda bu konudaki bir diğer önemli nokta ise Akkan’ın evladı yerine koyduğu Seyitbek’i düşmanından aldığı ganimetle evlendirmek istememesi. Bu sebepten Akkan kendini suçlu hissetmesidir. Çünkü Seyitbek’i zamanında evlendirmedikten Seyitbek’in gururu incinmiştir. Hatta Kırgız milleti bu durumu yani onun bekâr olmasını yadırgamışlardır.

Destanda ise bu hususlar:

Kalmaktan kelgen kalıñ mal,

Altın, gümüş kança zar,

Tura ekige bölsök deym.

Kalıñı bolsun kızdın dep,

Kayıp teñin bersek deym

(K.T, s.290)

Kalmuktan gelmiş pek çok mal

Altın, gümüş mücevheri,

Tam ikiye ayıralım.

Mihri olsun kızın diye

Yarısını geri verelim.

(T.T, s.497)

Olconun teñin kalmakka

Kalıñ dep kayra berüügö.

Şartıbiz bolsun bizdin deyt,

Kaadası bolsun kızdın deyt.

(K.T, s.295)

Ganimetin yarısını Kalmuk’a

Mehir olarak geri versek,

Bizim şartımız olsun diyor,

Kızın kardeşi olsun diyor

(T.T, s.501)

¹¹⁹ ÖGEL, Bahaeddin; (II), a.g.e. , 260

¹²⁰ ÖGEL, Bahaeddin; (II), a.g.e. , 265

Kalmaktan kelgen olconun,

Ondop birinin alalı.

Kuda kılıp Torkonu,

Kubanıp colgo salalı.

(K.T, s.299)

Kur ketpey bir az olco alıp,

Tulup öskön cergege.

Kubaniç menen baralı.

(K.T, s.300)

Kalmuktan gelen ganimetin,

Onda birini alalım.

Dünür edip Torko'yu

Memnun Edip uğurlayalım.

(T.T, s.506)

Boş gitmeden biraz ganimetten alıp,

Vatan topraklarına

Mutlu olup yol alalım

(T.T, s.506)

dizeleriyle verilmektedir.

Elbette “kalıñ”ı erkek tarafının gelin adayına biçtiği bir bedel olarak görmemek gerekir. Çünkü Türklerde kadın hiçbir zaman köle veya cariyeye olarak değerlendirilmemiştir. Giderek adına “başlık” denilen ve “gelin adayının fiyatı” şeklinde değerlendirilerek yozlaşan, oğlan tarafının maddi olarak zorlanmasına yol açan kalıñ geleneği aslında “kızın çeyizi” demektir¹²¹.

Türklerin eski hayatlarında kalının bir kısmı, kızın çeyizi için harcanmaktaydı¹²². Nitekim Seyitbek için Akkan tarafından verilen kalın'ın bir kısmı da aynı şekilde kullanılmış; Kervanbaşı Vazilkan'ın kızı Möl'ün de çeyizlerinin develere yüklendiği yerler:

Vazilkan tıncıp kalbadı.

Külüktörün cıynatıp,

Vazil Han rahat oturmadı.

Yürük atlarını toplatıp

¹²¹ KÖSE, Nerin ; (IV) Araştırmalar III, Millî Folklor Yayınları:11, Halk Edebiyatı Dizisi: 7, Ankara, 1998, s. 62

¹²² ÖGEL, Bahaeddin; (II), s. 265

Corgodon corgo tandadı.

Möl sulu minip ketüügö,

Kök – Şaklı degen corgonu,

İlayık körüp arnadı.

Suluuga arnap Vazilkan,

Toguz nargasei arttı.

(K.T, s.327)

Yorgalardan yorgayı seçti.

Güzel Möl'ün binip gitmesi için

Kök – Şaklı adındaki yorgayı.

Uygun bulup armağan etti.

Vazilkan çeyiz yükletti.

Güzele verip dokuz deveye

(T.T, s.535)

satırlarıyla verilmiştir.

Anlaşılaçağı üzere Seyitbek'in sevgilisi Möl'ün babasının yani Vazilkan'ın maddi durumu iyidir ve o da kızı için çeyizlerini hazırlatıp, kervana yükletir. Destandan günümüzde halen yaşıyan “çeyiz götürme” âdetinin kökeninin ne kadar eskilere dayandığını gözler önüne sermektedir.

E. ANT:

Seyitbek Destanı'nda ant motifinin tarih içinde değıştirdiğı şekillerden biriyle karşılaşmaktayız.

Bilindiğı üzere tarihte ant törenleri hakkında ilk malumatı M.Ö. V. asırda “İskitlerin kendilerin yaralayarak kanlarını akıttıkları kaba silahlarını batırdıkları ve ant formüllerini tekrar ederek yemin ettikleri, tarafların ölünceye kadar dost kaldıkları” hakkında, Herodot vermiştir. M. Ö. I. Asırda ise Çin elçileri ile Hun halkının aralarındaki dostluk ve kardeşliğı teyit için Hun Dağı'na çıkıp beyaz bir at kurban ettikleri; Hun hakanının en değerli kılıcını batırdığı şarabı, Yüeci hanının kafatasından yapılmış kaptan içerek “her iki tarafın dost ve kardeş oldukları, birbirlerini aldatmayacakları, taraflardan birine yapılan saldırıda diğlerinin yardım edeceği, andı bozanın tanrı cezasına çarptırılacağı” konusunda sözleştikleri bilinmektedir. Buna göre VII. asırda Bizans ile aralarındaki sözleşmeyi teyit için Avar hakanı “Romalılara zarar

vermek niyetinde olmadıklarını, bu düşüncesini değiştirdiği takdirde Gök Tanrının bütün Avarları mahvedeceğini” ifade etmiştir. Çin komutanı, VIII. yüzyılda Uygurlarla yaptığı antlaşmada “her iki hükümdarın barış içinde bulunacaklarını, bu sözleşmeyi bozan tarafın soyunun yok olmasını” dilemiştir. İslam müelliflerine göre X. yüzyıla gelindiğinde Türkler –mesela Iskitler– önündeki su dolu kaba buğday ve altın atarak “andımı bozarsam yüzüm altın gibi sararsın, attığım buğday gibi beni biçsinler” şeklinde, bakırdan yapılmış bir putun karşısında yemin etmekteydiler. Kırgız, Yabuka ve Kıpçakların kılıçlarını önlerine yanlmasına olarak koyduklarını ve “bu, gök girsin kızıl çıksın” şeklinde ant içtiklerini anlatan Mahmut Kaşgari bu formelin “sözümde durmazsam bu demir kanıma bulansın, yani öcümü alsın” manasına geldiğini belirtmektedir¹²³.

Ant, sözleşme, antlaşma gibi konularda halkımız arasında yaşayan inançlar olduğunun delili ispatıdır. Ant, düşmandan öç alma, boylar arasındaki sözleşme antlaşma maddelerini tespit, sözünde durma gibi çok önemli durumlarda da içilir¹²⁴.

Geçmişten günümüze sözleşme, sözünün doğruluğunu ispat etme, düşmandan öç alma gibi durumlarda başvurulmuş ve kılıçın demirini yalama, tarafların birbirinin kanını içmesi gibi pratiklerle devam eden ant motifinin İslamiyetle birlikte form değiştirdiğini bilmekteyiz. Nitekim bu dönemde Türkler “Kur’an’a el basmak”, “Kur’an’ı öpmek”, “Tanrı’nın nimeti ekmeği çiğnemek” gibi fıkıhın kabul ettiği yeminlere bağlı kalışlardır¹²⁵.

Bu durum Kırgız Türkleri’nde geçmişte iftiraya uğranıldığında suçsuzluğunu ve temizliğini ispat etmek için yahut da yapılan ve söylenilen bir şeyi bir daha tekrar etmeyeceğini belirtmek amacıyla “Kur’an’a el basarak yemin etme ve ekmek yeme” âdeti vardı; bu şekildeki bir yemin o insanın suçsuz olduğu, sözünde duracağı hususunda en büyük kanıt sayılırdı¹²⁶.

Türk Dünyası’nın dev eseri Dede Korkut’taki “ant unsurlarına bakacak olursak:

¹²³ İNAN, Abdülkadir; (II), s. 317 - 319

¹²⁴ KÖSE, Nerin; (V) Kazakların Gelenek – Göreneği ile İnanç ve Pratikleri (Ata – Mirasın – Gerçek Hazinesi), Milli Folklor Yayınları: 14, Folklor Dizisi: 4, Ankara, s. 116

¹²⁵ İNAN, Abdülkadir; (II), s. 322

¹²⁶ KÖSE, Nerin ; (I), 178

Uşun koca oğlu Segrek Destanı’da Segrek kardeşinin esir olmasına izin vermediğini ve bunun için kılıcı üzerine yemin ettiğini görmekteyiz:

Oğlanı gelin odasına koydular. Kız ile ikisi bir döseğe çıktılar. Oğlan kılıcını çıkardı kız ile arasına koydu. Kız der: Kılıcını gider yiğit, murat ver murat al, sarılalım dedi. Oğlan der: Bre kavat kızı, ben kılıcıma doğranayım okuma sancılayım, oğlum doğmasın, doğarsa on yaşına varmasın, ağabeyimin yüzü görmeyince, ölmüş ise kanını almayınca bu gelin odasına girersem dedi¹²⁷.

Epik gelenekteki kılıç, bıçak v.b. namlusu yalayarak ant içme pek çok destanda karşımıza çıkmaktadır. Nitekim alpler yeminlerini pekiştirmek için kılıç, bıçak v.b.namlusunu yalayarak ant içerler. Mesela Seytek Destanında Kıyaz, Kaçoro’yu, Kulçoro’yu öldürmekten vazgeçirmeye çalışır. Onun için değerli bir bahadır olduğunu söyler. Ve ona ant içerek dost olalım der:

Ak buuday unun çaynaşıp,

Ak bolot mizin calaşıp,

Ak cılıkdan boz bolup,

A düynölük dos bolup¹²⁸,

(Ak buğday ununu çiğneyip, ak çelikten yapılmış kılıcın kenarını yalayıp ant içelim. Diğer atlar beyaz olsa, biz (sen, ben, Külçoro) boz at olup, onlardan ayrılarak dost olalım.)¹²⁹

Deniz’in yorumuna göre kılıç, bıçak v.b. namlusu yalayarak ant içme, Anadolu kültüründe yankısı görülmeyen bir yemin türüdür.

¹²⁷ ERGİN, Muharrem; a.g.e. , 182

¹²⁸ KARAYALEV, S; Seytek, Çev. Asuman Subaşı, S.18 (487 – 490))

¹²⁹ DENİZ, Özlem; “Manas ve Seytek Destanlarında Ant İçme Şekilleri”, NASKALİ; Bozkırdan Bağımsızlığa Manas, Ankara 1995, s. 256

Seyitbek Destanı'ndaki bu motif uygulandığı şekliyle görüldüğü üzere Seytek Destanı ile benzerdir.

Seyitbek Destanı'ndan bu konuyu şöyle örneklendirebiliriz:

Andan Kiyin Torko baartırdın müdöösü bar eken:

– Seyitbek menen Dölön Kandın uulu dos boloşsun, – dedi. Akkan al tilegin kabil tutup, töş tiygizip, kılıç calatıp, çıbık kırkıp, eki baatırdı dostoşturdu. (K.T, s.303)

(Ondan sonra yiğit Torko'nun muradı vardır:

– Seyitbek ile Dölön Han'ın oğlu dost olsunlar, – der. Akkan bu isteğini kabul edip, göğüs göğse değdirip, kılıcı yalatıp, çubuğu parça parça ettirip, ant içip iki yiğidi dost eder.) (T.M,s.510)

satırlarında da görüldüğü gibi “birbirlerine sarılma”, “kılıç yalama”, “çubuk kırma” gibi pratiklerle gerçekleşmektedir. Yine babası Kurmanbek'in intikamını almak için can atan Seyitbek ise içindeki coşkuyu ve kararlılığı:

Kurmanbek kanıp kuuyumun dep Kurmanbek'in öcünü alacağım diye

Oozumdan çıkan antım bar, İçtiğim andım var.

Aytkanıman kılayıp, Söylediğimden dönmeyip,

Kıyşaybagan saltım bar. Bozulmaz geleneğim var.

(K.T, s.172)

(T.T, s.377)

dizeleriyle dile getirmekte; “ant” ile ne kastettiği anlaşılmamaktadır. Önemli olan babası Kurmanbek'in öcünü almak istemesi ve sonunda da bunu başarmasıdır. Epik gelenek içinde kahramanın vasıflarından biri olan ataya ve vatanına olan bağlılık ve sevginin getirdiği bir nitelik diye sayabileceğimiz bu durum, Seyitbek'te kendini yoğun bir şekilde hissettirmiş, Dölön Han tarafından öldürülen Kurmanbek'in öcünü yıllar sonra kendi topraklarında almıştır.

Aşağıda yer alan:

Beymaral catkan elderdi,
Kalmaktar kaday talasa.
Men da oşondoy talayın,
Başın kesip Dölöndün.
Kümbözünün batırdın,
Tübösünö sayamın.

(K.T, s.173)

Huzur içindeki milletini
Kalmuklar nasıl yağma ettiyse
Ben de öyle yapayım.
Başını kesip Dölön'ün,
Kurmabek'in türbesinin
Tepesine saplayayayım.

(T.T, s.378)

Caraktan açsa columdu,
Kaklımdı izdep tabayın.
Açılar bağım oşondo,
Cıynasam tuugan agayın.
Kırk cigit cıysam baatırdan,
Kan Kurmanbek atamça.
Kalmaktın colun çalayın
Ötüp ketken özümö
Atamdın öçün alayın.

(K.T, s.160)

Tanrı yardım ederse,
Milletimi arayıp bulayım.
Böylece açılacak talihim.
Toplarsam akrabamı,
Kırk yiğit toplasam bahadırlardan,
Han Kurmanbek babam gibi,
Kalmuklara doğru gideyim
Geçmişten bana kalmış
Babamın öcünü alayım

(T.T, s.364)

satırlarında ise bu durum, apaçık ortadadır.

Bir başka yemin şeklinin “inanç unsurları üzerine dua veya beddua etmeye”ye dönüştüğü de olmaktadır. Mesela Kara Sınçı Dölön Han’a Seyitbek ile ilgili bilgileri verirken, söylediklerinin doğruluğunu ispat için:

Zu saktagan keçilder,
Burhununa tayınıp.
Baatırlardı koldo dep,
Uzatıp turdu cabılıp,
Burhun taşın kuçaktap,
Laylamalap calınıp.

(K.T, s.235)

Zu'nun koruduğu rahipler,
Burhununa tapıp,
“Yiğitleri kolla” deyip,
Gönderiverdi birlikte
Burhun taşını kucaklar.
Yakarıp yalvarıp

(T.T, s.441)

Burhun ursun, zu ursun!

(K.T, s.234)

Burhun kahretsın, Zu kahretsın

(T.T, s.440)

Yemin şekilleri bir yana “Burhan” ve “Zu”,iki ayrı tanrı olup Kalmukların Burhanizm adı verilen¹³⁰ inanışlarıyla ilgili olup, Seyitbek Destanının tarihî tabakasının Kırgız- Kalmuk savaşlarını içine alması ve destanın gerçek hayatla olan bağlantısıyla alâkalı olmalıdır.

F. TOY

Şölen, sığır, yağ gibi önemli günlerde ve törenlerde yapıldığını bildiğimiz, Türklerin sosyal ve kültürel hayatı içinde önemli bir yeri olan “toy”ların özellikle epik gelenekte yerini almakta gecikmeyeceği kesindir. Bilindiği üzere Türklerin eski hayatlarında üç büyük ayin vardı. Şeylan, sığır, yağ... Bunlardan “şeylan” Oğuz Boylarının bir çeşit kurban ziyefeti olup törene gelenlerin toplumda ki sosyal mevkilerine göre belirli yerlere oturmaları ve kesilen kurbanın etinden de oturdukları yerin, dolayısıyla bulundukları mevkiinin gerektirdiği parçalarının kendilerine verildiği bu ziyafetler tahta çıkma, hakan çocuklarının veya torunlarının ilk avı kurultayların

¹³⁰ İNAN, Abdülkadir; (I), s. 202

toplanması, düğünler¹³¹, doğumlar, ad koyma gibi önemli olayların kutlanması gibi sebeplerle verilirdi¹³². Bir anlamda gelenlerin oturdukları yere bakılarak toplumdaki yerinin ve kesilen kurbanın hangi kısmını yiyeceği önceden belirlenmiş olan¹³³ bu toylar, Seyitbek Destanı'nda da görülmekte olup görülen şekillere örnek aşağıda verilmiştir.

Kırgızlar'da yakın zamana kadar doğum, evlenme törenleriyle savaş ve avlardan sonra gerçekleştirilen bu toy geleneği günümüzde bütün Türk boylarında doğum, sünnet, askere gitme, nişan, evlenme gibi insan hayatı için önemli günlerde varlığını sürdürmekte ve Seyitbek Destanı'nda yerini almıştır¹³⁴. Nitekim:

Kızay ayında konoktorgo arnalıp, katar kemege kazıldı, kazısı karış bee, kuyruğu kuçak koy soyulup, et asıldı. (K.T, s.282)

(Kızay köyünde misafirler için kullanılmak üzere uzunca ocak kazılır, yağlı kısırak, iyi beslenmiş koyun keserek, et pişirirler.) (T.T, s.488)

satırlarında Kalmuk - Kırgız barışı için “koyunların, kısırakların kesilip pişirilerek konuklara ikram edildiği” şeklinde görmekteyiz.

Teyişkan'ın düğün toyunu ise:

Cigitter Teyişkan eldi, cıyıp eñiştirip, ulak tartıp, balban küröş kılıp, uuluna toy berip catkanın ayttı. (K.T, s.193)

(Yiğitler Teyişkan'ın milletini toplayıp, atları yarıştırdı sofraya oğlak getirip, güreş tutturup, oğluna toy vermekte olduğunu söyler.) (T.T, s.399)

¹³¹ KÖPRÜLÜ, Fuat; Edebiyat Araştırmaları, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII.D., S :47, Makaleler Külliyyatı-1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 72 - 79

¹³² ÖGEL, Bahaeddin; (II), a.g.e. , s. 275 - 280

¹³³ İNAN, Abdülkadir; (I), a.g.e. , s. 242 - 254

¹³⁴ KÖSE, Nerin ; (IV), s. 47

“çekme”, “pehlivan güreştirme”, “at yarışırma” gibi eğlencelerle gerçekleştiğini görmekteyiz.

G. AŞ

Aş verme âdeti Türklerde çoğunlukla “ölü aş” ile birlikte anılır. Eski Türkler ölülerine “aş verme”yi en önemli vazife saymışlardır. O çağlarda aş doğrudan doğruya ölüye verilir, yani mezarına konulur veya dökülürdü. Manevi kültür geliştikten sonra tören “sevabını ölünün ruhuna bağışlamak” üzere fakirlere yemek, helva vermek şeklini almıştır. Bu adet doğulu Müslüman Türklerde “atau” ve “tögüm/döküm) terimleriyle ifade edilmiştir¹³⁵.

Kazak – Kırgızların eski Şamanizm kalıntılarıyla mücadele eden Argın Boyu hocalarından Sıdık Hacı Sıçkanoglu “ölü aşının” büyük bir bid’at olduğunu 1908 yılında bana anlatmıştı. Onun verdiği bilgiye göre, cahil, dinden habersiz Kazaklar kendileri gibi cahil mollalarla beraber “ölü aş” yedikten sonra mezara gidip Kuran okuturlar ve “aştan” kalan artıkları ve kımızı ölünün mezarına dökerlermiş. Kasım Hanlı Alikey Atalık’ın vasiyet namesindeki “İl törüsünce ataumnı, töküvümnü atasunlar” cümlesindeki “atau” ve “töküm” terimleriyle ifade edilen tören işte bu törendir¹³⁶.

“Ölü aş” hakkında Oğuzların inanış ve anlayışları Dede Korkut’ta Salur Kazan’ın tekfürün karısıyla yaptığı konuşmada açıkça görülmektedir. Nitekim Salur Kazan, tekfür tarafından esir alınmış ve yeraltı zindanına kapatılmıştı. Tekfür’ün karısı bu ünlü Oğuz’u görmek için zindana gelip “Kazan Beğ nedir halin, dirliğin yeraltında mı hoştur, yoksa yeryüzünde mi hoştur? Ne yersen, ne içersen, neye binersen?” diye sorar. Kazan “ölülerine aş verdiğin vakit ellerinden alırım, hem yorgasına binerim” dedi¹³⁷. Kazan’ın bu sözleri, Gürcü ve Abhazların değil, Oğuzların eski inancının yankısıdır. Mesela Kırgızların Manas destanındaki hikâyeye göre babası Yakup Han, dostlarının Manas’ı unuttuklarından, ruhuna aş koymadıklarından şikâyet ediyor¹³⁸.

¹³⁵ İNAN, Abdülkadir; (I), s. 242

¹³⁶ İNAN, Abdülkadir; (I), s. 242

¹³⁷ ERGİN, Muharrem; a.g.e. , 192

¹³⁸ ¹³⁸ İNAN, Abdülkadir; (I), s. 249

Bahadır Manas'ın ölümünden bir yıl geçti. Yalan dünyada nice nehirler taşıp göller dalgalanıp, nice yamaçlar bozuldu. Yapmaya söz verdiği aş hanlar gelmediler. Manas'ın babası Cakıp da, onun oğulları ağabeyke, Köböş de hanlığı kapma çekişmesine girdiği için kabilenin bereketi kaçtı. Kahramanın aşını veremediler¹³⁹.

Seyitbek Destanı'nda bu durum:

– Ceti kan elin cogultup, Kurmanbektin arbagına duba okutup koyomun – dep. Seyitbek söz saldı ele, – eñ tuura kep boldu, kalayıkka ep boldu. Aşı aytiluu Arpagaa bermek bolup, ak kalpak Kırgız, kıpçağı aştın kamın körö baştap, köçüp, belgilüü cerge keldi. (K.T, s.332)

(– Yedi hanın halkını toplayıp, Kurmanbek'in ruhuna fatiha okutacağım – diye, Seyitbek fikrini ortaya koyar, – herkes doğru olarak kabul ederler. Aşı, meşhur Arpa'da yapma kararı alıp ak kalpaklı Kırgızlar, Kıpçaklar aş a hazırlık yapmaya başlarlar, göç edip, bilinen yere gelirler.) (T.T, s.540)

Ceti kan elin cogultup,

Salsam deym türkün tamaşa.

Kurmanbek atam aşına,

Cergeñ menen kel, aba.

Ceti kan eli cogulgan,

Saltanatın kör aba.

Aş başkarıp, ton bilip.

Başına turun ber, aba.

(K.T, s.337)

Yedi hanın milletini toplayıp

Çeşitli eglenceler yapsam derim

Kurmanbek babamın aşına

Tüm milletinle gel, amca

Yedi milletin hanı toplanmış

Şa'saasını gör, amca

Aşı yönetip, insanlarla kaynaşıp,

Başında duruver amca.

(T.T, s.544)

¹³⁹ YUSUPOV, Keneş; a.g.e. , s. 274

dizelerinden de anlaşılacağı üzere “aş” törenlerine özellikle hanlarınkinin hısımlarına, akraba, uzak – yakın bütün boyların toplandığı, dua edildiği, büyük bir tören olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

İncelemiş olduğumuz Seyitbek Destanı, 17.yüzyıl sonları ve 18.yüzyıl başlarında teşekkül etmiş, Kurmanbek Destanı’nın devamı niteliğinde olan bir Kırgız Kahramanlık destanıdır.

Seyitbek , Kurmanbek ve diğer pek çok Kırgız kahramanlık destanlarında da görüldüğü üzere Kırgız milletinin ,17.ve18.yüzyıllarda, çevrelerindeki diğer milletlerle olan siyasi,sosyal,kültürel ve ekonomik ilişkilerinin –siyasi hayatı ön planda olmak üzere- anlatıya yansıdığını söyleyebiliriz.Nitekim Seyitbek Destanı’nın konusu Kırgızların başka milletlerle özellikle de Kalmuklarla da olan savaşları olarak karşımıza çıkmaktadır.Ayrıca destana adını veren Seyitbek’in Kurmanbek’in oğlu olması,destanın tarihi önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Seyitbek ‘in içinde bulunduğu durum; yetim kalışı ve ayaş atası Akkan’ın ona sahip çıkışı yani anlatının baş kısmı Kurmanbek Destanı’nın son kısımlarının birer tekrarı gibidir. Bu da bize Seyitbek’in Teyitbek-Kurmanbek-Seyitbek üçlüsünün son halkası olduğunu göstermektedir. Bir yerde Kırgızların Manas-Semetey-Seytek’ine olan benzerliğiyle dikkati çeken ve ilk defa Oğuz Destanı’nda karşımıza çıkan universalist düşünceyi yansıtan Seyitbek Destanı’nın önemi ortaya çıkmış olur. Bu düşünce Akkan Han’ın Seyitbek’i memleketine götürüşü, evlat edinişi ve onu yetiştirishi, bu süre içinde Kaşkar ülkesinde yaşayışı, ardından da babası Kurmanbek’in intikamını almak üzere memleketine dönüşünde açıkça görülmektedir.

Seyitbek Destanı’nın tarihi tabakalarından en önemlisini Kırgız-Kalmuk savaşları teşkil eder. Urmanbetov, destanı düzenlerken Seyitbek ile Möl’ün aşkını diğer

tarihi olaylarla son derece ustalıkla kaynaştırmıştır. Bunda destanı düzenleyenin usta bir destancı oluşu kadar Kırgız ve Türk Dünyası tarihini çok iyi bilmesinin rolü büyüktür.

Seyitbek Destanı'nda olaylar Aksay, At-Başı, Kaşkar, Turpan, Kara Too, Buhara, Talas, Cazi, Isık Köl gibi bugün Kırgızistan coğrafyasında adı geçen; Kambıl Kara Şaar, Kuça, Taşrabat gibi bir dönem haritada bu isimle anılan ve Kara Kıya, Kızıl Kıya, Karaol Tepesi gibi mahalli yer adlarıyla bilinen yerlerde geçmektedir. Bu da bize adı geçen anlatının Moğol, Kara Kıtay ve Kalmuk akınlarının yaşandığı Hazar Denizi'nden Çin sınırına, Kırgız Kıpçak elinden Afganistan, Buhara ve Türkistan'a kadar büyük ve geniş bir coğrafyayı işaret eder. Söz konusu durumu yine Urmanbetov'un Kırgız ve Türk Dünyası tarihini iyi bilmesiyle açıklayabiliriz.

Destan mitik ve epik motiflerin zenginliği bakımından da dikkati çekmektedir. Daha çok Türklerin hayat tarzlarını ve inançlarını yansıtan bu unsurlardan özellikle destan kahramanının, yiğitlerinin ve atının tasvirlerinde ön plana çıkan bu durumu da destanı düzenleyenin epik geleneğe hâkim olmasıyla açıklayabiliriz.

Denilebilir ki Seyitbek, Kırgızların birlik ve beraberliği yönünde mesajlar veren elbette tarihi yönleriyle gerçekleri de yansıtan bir özgürlük mücadelesidir.

SEYİTBK DESTANI

METİN

TRANSKRİPSİYON

SEYİTBK

Kurmanbek baatır ölgöndön küyütünö çıday albay carı ,Kanışay cürögünö kancar salıp ölöt. Altı caşar Seyitbek cetim kalat. Kurmanbektin ölgönün ugup atası Teyitbek “Duşmandan tındım , öz atım Teltoru öz koluma tiydi.” dep kubanıçta bolot. Teyitbektin Kaşkardın kanı Akkan Şay kılıp Teltoruga süyröüp kömüüsüz taştatat. Akkan Kurmanbek menen Kanışayga kümböz saldırıp , uulu Seyitbekti cetiltip turup kalmaktan öç alamin dep özü menen koşo Kaşkarga alıp ketet. Kurmanbek baatır antıp ölsö.Teyitbek mintip öldü.Kalk başçısız kalıp ayla-argası kete baştağı.Oşondo kalk kariyası Kalkanbay eldi cıyıp :

“- Bul caman coruk boldu go,kalk karasız kalat degen emne?Tüp ataları bir tuugan aga-ini emespi Teyitbek Beknazardın uulu bolnosı Teyişde baynazardın uulu .Karısı da Teyişti kan kötürüp Aksay ,Arpa ,At-Başıga köçüp kitip keteli.Bolbosı ,Dölönkan kelip,taşındı taklan kılıp malındı olcđop, cigitiñdi kul,kızıñdı küñ kılát.Belsengen bel şoonun aldınan çıgat.Kurmanbektey er çok.”deyt.El Kalkanbaydın aytkanın ep körüşüp eñ tura kep körüşüp,ak boz bee çalıp ,ak kiyizge çalıp.Baynazardın Teyişin kan kötürüp alışıp,takaluudan tay koyboy,malcanın cıynaşıp, kıpçaktar köçüp aytiluu Ak-Say,Arpa,At-Başıga kelip caylap kıştap,een catıp kalıştı.

Kalmaktar bolso “emi bul kırgızdardın sulu kızdarın,altın-kümüşün,mal-mülkün olcoo kerek”dep kelişse,curtu gana kalıp,bir can körünböyt. “Bul kırgızdardı.Akkan özü menen Kaşkarga cakındatıp köpürüp ketken eken”dep oyloştı.Akkan menen cooloşuu kıyın.Koldogu olcodon oozdon aldırğan börüdüy ayrıldık.Emi bizge çoñolco – Kurmanbekke cılına bergen çığımdan kutulu boldu,birok altın-kümüdü arttırıp ciberdik,özübüzdön çıgım bolboy kalganına şügür ,ceribiz keñip,malıbizdenesin kerip catıp kalışsın deşip,kalmaktar cazının talaasına cayılıp köçüp kelişip,konuş talaşıp konup catıştı.Adam körböğön olcogo batıştı.En ayanıçtuu oor abal lırık cigittin abalı boldu.Kurmanbekke coldoş boluudan korkup,koşo coogo attanbay koyup aman kalganı menen,eline batpay.ce kalmakka barıp kirip bere albay ce kanga bata albay een talaada kañgırap kalıştı.Oşondo cigitterdin köbü “ Bizdi ölümdön Dölönkan kutkarat”dese,bir tobu “Bizdi ölümgö Teyişkan kıybayt”deyişti.Akırı Teyişkandı bet alıp cönüştü.Teyişkan kelgen cigitterdin baştarın toktoosuz aldırıptaştadı.Cigitterdin içinen Zayırbek degen bir cigit Teyişkandan kaçıp çıgıp,Turpandagı Kurmanbek menen

Kanışaydın kümbözün paanalap,kopup- tüpöp,kiyik atıp cep kün kürüp kaldı.Zayırbek,kezinde Kurmanbektin cakşı körgön baatır çalış cigitti bolot.Baburdun kızı Kanışaydı Kurmanbek baatır izdep barganda alcol baştap bargan ele.Kiyin colgo attanbay 40 cigit buzulup catkanda al dağı koş köñül bolup,Kurmanbek menen birge coogo attanbay kalgan.Zayırbek kiyin esine kelip, “kayranım” dep ökürüp,ötkönünö ökürüp tirüü arbak bolup,calgız kümbözdü paanalap kaldı.Bul cerde uşul keypi menen tura 12 cıl çaşadı.Sakal.çaçı ösüp,kiyimi cırtılıp,kiyiktin derisin kiyip,ölböstün susun içip,eptep kün ötközdü.Zayırbektin oyu “Tigi düynödö Kurmanbekke cüzü kara bolboy ,ak ölsöm”degende ele.Seyitbek boygo cetse,atayı izdep barıp,kalgan künöömdü keç desem keçer bele.Seyitbektenbaşka baş kalkalar kara kalgan cok,emne bolso da Seyitbektin kolunan ölöyün dep,tura on eki cıl ötköndö Kşkardı közdöy dubana bolup,kayırcılık kılıp col gartat.El aralap barıp,elbin-selbin kiyim kiyip,çokusuna ükü,taş tagınıp,asa,tayak alıp,kak dubananın özü bolup kalat.Neçen kün cöö cürünieptep Akkandın şaarına cetet.Şaarda dubanalık kılıp cürsö,Seyitbek kaşkarlıktarça kiyinip,ak tulpar minip,koluna ak şumkar kondurup,eki cigit eerçitip ilbeesindep baraktan ele.Akkan Seyitbekti öz ulunan kem körböy erkin asıragan Seyitbek Kurmanbektey albettüü,sürdü,er münözdü boygo cetip,bolumdu cigit bolgon Seyitbek “Altımış uuru”atıkkan karakçılardı talkalap,bala baatır degen atka da kongon.Dubana balanı körgöndö ele tanıdı da,atayı aldınan çıgıp ak urup,balanı sınap eç nerse bilbegen kişi bolup aytıp turgan ceri :

Assalomaleykum

Baygambar çalış babası

Bekzaada başkı tagası

Budan menen bulkuntkan

Buradar kandın balası

Başkı atañ turak kılğan cer

Bardar Kaşkar kalası

Akkandan çoçup duşmanı
Kalkının ıngan sanası
Cetimiş elden dos kütüp
Cakın bolgon arası
Kalıs süylöp burulsa
Ar eldin bütkön talaşı
Kıyalına cakkandı
Bir tuuganday baalaçu
Akkanday elde cok ııgar
Ar-namıska caraçu
Azaptuunun ayınan
Cüröktö zildüü caratı
Cetim kelse koluna
Cetilip uçkan kanatı
Beçaraga kayırılıu
Başınan Akkanadatı
Tura tur,balam,burulup
Kumarmin seni körgönü
Başınan maga belgilüü
Atakeñ Akkan cön-cönü.
Birdey köröt burbastan
Caralgan ar bir pendeni
Kapam ııgıp kubandım
Bul Kaşkarga kelgeni

Oyuna buzuk sır alba
Ak tilek calgız mendegi
Dubanamınak urgan
Küñ-tünü süylöp kelmeni
Kudayım nasip kılıptır
Asa tayak seldeni
Aldanıp atın taanıtkan
Ayarın menmin eldegi
Ziyarat kılıp kelatam
Medina,Mekke saabaga
Es tartkanı üy körböy
Ömürüm ötkön talaada
On altı cılda aylanıp
Bir kelem Kaşkar kalaaga
Caş dep ukkam ar kimden
Çoñoyupsuñ kanzaada
Cigit bolup ösüpsüñ
Kerilip boygo cetipsiñ
Kencetayı Akkandın
Keletkan coldon keziktim
Suramalap ar candan
Esen dep kalkı eşittim
Kabıl kıldı bir alla
Kütüp cürgöp tilegim

Esen körüp özüñdñ
Ezilip turat cürögüm
Erkeletip östürgön
Ermegi sensiñ bir önün
Kan beyi bilet özündñ
Cetimiş şaar kalanın
Teñiribiz bir bolgoñ
Oşolor menin adamım
Estebey alga cılbagan
Şiltegen menin kadamım
Bar caralğan pendenin
Bagın tilep cürömün
Namırında allanın
Barın tilep cürömün
Aktığın izdep ak uram
Pendeler kılğan künönün
Kanzaada meni körö ket
Kayır zeket bere ket
Coomarttın uulu coomartım
Coksuzga balıñ sebe ket
Bergeniñ begim alayın
Bek çüntökkö salayın
Bekem baylap belimdi
Buyursa kubattanayın

Tügönbögön tüpsüz col

Kayra baştan çalayın

Seer adamdın azığı

Demi menen barayın.

Seyitbek cigittrine cañsap,dubanaga eki seer bergizdi.Oşondo dubana bata berip
dagı aytıp turganı :

Tüşkön emes tukumuñ

Tübünön beri taktıdan

Kem bolboguñkulunum

Tügönbögön batkıdan

Algır bolsun şumkarıñ

Arıbasın tulparıñ

Ök subösün ömürüñ

Kuunak bolsun köñülüñ

Kün nurundañ carkırap

Külüñdösün camalıñ orundalsın ar ubak

Orduna kelip talabıñ

Cañının işi cañılık

Eskiden barbı kabarıñ

Dañkı alısta bile cür

Ata-babañbayanın

Alcıdı bir az dubanañ

Kır ketpesiñ köönüñ
Kanzaada sendey balanın
Alaksıtpay coluñdan
Aytayın sözün tamamın

Seyitbek er cetip çoñoygonu neçen dubana körgön,bir ok bul öñdöngön dubana körgön emes. Adegende tañ bolup karap turganı menen,dubananın oozunan çıkan kee bir sözdörü cürögün kozgodu. “Cetim” degen sözdü ukkanda selt ete cazdap toktodu. Anın üstünö dubana Seyitbekke dubana emes kaday bir cakın adamınday köründü.Seyitbek Akkandın koluna kelgeni kaşkarlıkça süylöp,kırgızçanı unutup kalgan.Dubananın sözü balaga alda kaday ugulat.Seyitbek bala bolso da atebesı teñ ölüp caştayında eli-cerinen aşırıp,cürögün kara çalgan,az cıldan beri kaygısı arılıp,ertegisi esinen kete cazdap kalgan ele.Oşolor Seyitbektin esine emin kılı etip,caralar caş cürögü zırp etip,kabırğa eti sögülüp dubana közünö başka körünüp,at oozun burup,ataylap turup,dubanadan şek urup,atı-cönün surapkep urup turgan ceri :

Aleykumaatsalam,
Kuldugun urat kanzaadañ
Izaat kılбай karıga
Adebi cok adamday
Adlına kantip tura alam
Keçirimdüü kılсаñız
Calgız söz sizden suranam
Caşırбайaytıp berseñ
Cazılıp cürök kubanam
Tamamın sözdün aytkıça

Carıla cazdap çıdagam
Caman albay aytkandı
Canım birge dubanam
Kelbet,boyuñ karasam
Burması bötön seldeñdin
Buzugu turat kelmeñdin
Tanış canday közdörüñ
Tañkaltıp turat sözdörüñ
Utur-tetir kebiñ bar
Uşunuñda şegim bar
Asa-musa tayagıñ
Kabarın bilet ekensiñ
Altımış şaar kalanın
Şamal menen carışkan
Cerge tiybey ayagıñ
Tüyünün kaydan bilesiñ
Tübünön mendey balanın
Ülpöldöyt üküñ başıñda
Barıp kalgan ekensiñ
Baygambardın caşına
Kızıgıp turam,dubanam
Özüñdün abal-zatıña
İçiñde sırıñ katbay ayt
Karabay menin caşıma

Özüñdö koyçu bilgizip
Özgönün satpay atına
Kaysı cer bolot ceriñiz ?
Kaysı el bolot eliñiz ?
Camandık kıyal mende cok
Caşırbay aytıp beriñiz
Kim bolot eken ısmıñız
Köñülgötüyüp alayın
Kördüm dep sizden dubana
Atama aytıp barayın
Ce bolboso biz menen
Ak saray cayga cürüñüz
Konoktorgo toltura
Meymankana üyübüz
Akkanga barıp kol berip
Amandığın biliñiz
Cat adamday sezilbeyt
Buydalıñkı diliñiz
Kaşkarlıktan başqaça
Buru eken tiliñiz
Dubanalık tür berbeyt
Kiyip turgan kiytiñiz

Bala bul sözdördü aytkanda dubana şaşıp kaldı.Ba-laga şegimdi bilgizeyin dese,canındaki cittirden korkot.Eç maksatka cetkizbey Akkan başımdı ablasın deyt.Andan körö balanın esine baykatpay turup eli-cerin ata –enesin salıp koyoyun dep,aytıp turganı :

Aylanayın balam
Akkandın uulu kan balam
Suruñdu salıp surdanba
Susmayıp tokson kırdanba
Şek keltirbe seldeme
Söz tiygizbe kelmeme
Cakşına uul dep oylosom
Tartibin körgön atanın
Şakaba kılıp oynoyusuñ
Uşunuña kapamın
Ciyirkengensip turasıñ
Tigişip körüp cakamın
Kir köynögüm etimde
Bütülgön emes çapanım
Asa tayak kolumda
Nasibim dayar conumda
Ölmöyünçö tüspögön
Kurcunum bar conumda
Tobo tilen kудaydan
Kaygırbay barı-coguna

Aladan tilen ırahım
Kalamın ellin soobuna
Kayda dep cürgön turagıñ
Zatıñdı aytıp bergin dep
Katpay turup içiñe
Atıñdı aytıp bergin dep
Buru eken tiliñ dep
Dubananın türünö
Okşoboy turat kiymiñ dep
Sınaba ,balam,özümdü
Calgan debe sözümdü,
Tamaşa kılıp ezbeçi.
Kıynalğan cürök etimdi.
Aylanayın,bekzatım,
Süraganıñ aytayın
Basar colum alısta,
Turbastan erte kaytayın
Ce bolboso,kanzaada,
Kazabıñda kalarımın
Kıyığıñdan kıyşaysam
Katuu künöö tabarımın
Tübüm Kırgız urugu
Cam dubana ulugu
Colun kuugan atanın

Ukumunan tukumu.
Atam kapal dubana,
Colun bergen özümö,
Ötkön eken düynödön,
Beknazar kandın kezinde
Men dubana bolgonu,
Dubana atka kongonu.
Teyit degen can ele
Bala kezde körgönüm
Barbı ce Teyit ölgönün
Eşitken ele kulagım
Karıganda Teyitbek
Calgız perzent körgönün
Andan beri men özüm
Mekke de cürdüm kıldırıp
Kayta tartıp kelatam
Cer düynönü sıdırıp
Arañ cettim bul cerge
Altımış şaar aralap
Ömürüm, balam, sen boldu,
Elime cetpey talaalap,
Kanday cınak balasıñ
Ötköndü oygo salasıñ
Unutkan eldi estetip

Cumurga ottu cagasiñ
Agarip sakal-murutum.
Seksen üç caşka çıkkamın.
Kırk cıldan beri kırgızdan,
Kılaygan kabar ukpadım
Esime,balam tüşürdüñ
Emi coldu çalayın
Ölögüm coldo kalsa da,
Elimdi izdep tabayın
Catta cürüp köp cılı
Kütpögön ekem “agayın”
Aluuçu acal alkımdap
Ölöp künüm cakındap
Kalgan kezde barayın
Anık bilem sadaga
Acal cetip kün bütsö
Kömülböy söögüm kaların
Atım menin Zarılkul
Zarlanıp körgön kaynım cok
Kaadalıp kütgön kaynım cok
Nikekep algan zaybım cok
Karanın körböy kırgızdın
Kañgırap cüröm daynım cok
Başka söz,balam,suraba,

Süylöböyt eken “dubana”

Kıyıksız ayttım bilgenim

Kıynaba,bolbo ubara

dep ,dubana eki közünön caşın tögüp,sakalınan ıldıy kuyultup,burkurap ıylap ciberdi.Dubanadan murun ele şek alıp turgan Seyitbek bul dubana emes ekenine emi işendi. “Bul kubulup kelip,maga atı-cönün tanıta albay cürgön neme eken,anın üstünö menin başımdagının barın tabışmak kılıp aytıp catat.Munu menen aytışa bersem sırın oñoy menen aytpayt.Men da kırgızım,oşol Kurmanbektin uulumun dep aytışım uyat,atam Akkan uksa ölüm oşol.Sırı oşol catkan açılsın,şektüü kişi eken”dep ,eki cigitten dubanani Akkanga aytatıp ciberip,özücalgız karın ilbeesindep cönödü.

Kete berdi Seyitbek,

Eç kim bilbes sır menen.

Tulku boyu tuncurap

Tubu katuu çır menen

Adlında tulpar alkınıp,

Kolunda şumkar talpınıp.

Cürögü katuu şakıldap,

Cürögü urup lakıldap.

İlbeesin izin arktan cok,

Aldınan uça kaz,ördök

Kolundagı şumkardın,

Tomogosun tartkan cok.

Ak koyon körsö çapkan cok,

Ak kiyik körsö aktan cok.
Kekçe curup şumkarın,
İlbeesinge salgan cok.
Oy,kıyalga çömülüp,
Eñsegen cerge bargan cok,
Küñgürönüp külgön cok,
Cin urgandaycol cügürüp,
Kün batkanın bilgen cok.
Eç nesre cok oyunda,
Oynop cürgüön bul bala.
Kuunak cürgüön köñülgö,
Ornop aldı kuu sana.
Kayıbınan kezigip,
Kaygıga saldı zamatta.
Kañgıp cürgön dubana,
Bir süylögön söz menen,
Bir tiktegen köz menen,
Sıykırladı balanı,
Irbay tüştü kayradan,
Köküröktö caratı.
Oylop körsö Seyitbek
Uça turgan boluptur.
Cetilip temine kanatı,
On segizdin kırında,

Bala colbors sıyındı,
Tüşüngön kezi ar işti,
Kele turgan ıgına.
Zor bolgon menen dalbası,
Azır da bala çınında.

Seyitbek eli-ceri esine kelip,oy-sanaa menen alışıp,şamal menen carışıp,kün batardın adlında Şır-Bulakka kelip attan tüşüp,tulparın sugarıp,özü suu içip,corgosunun calın sılap,şumkarının kanat-kuyrugun tarap,batıp bara catkan kündü karap,tilek kılıp aytıp turganı :

Ak coltoyum,tulparım,
Minip alıp özüñdö,
Ak kalpak elge baramdı.
Adaşıp cürgön kırgızdı,
Aylanıp barıp tabambı ?
Aydıñ kölün aralap,
Ak kuuga şumkar salambı ?
Azamat cıyıp canıma,
At arıta kalmaktan,
Atamdı kegin alambı?
Özüñ öñdöö ak şumkar,
Kökölöp kökkö uçambı?
Sagıngap eldi bir süyüp,
Uruksat surap atamdan,

Arıtayın budandı.
Azamat boldum tabayın,
Ak kalpakçadan Kırgız el,
Aga-inim,tuugandı.

Seyitbek cark etip aldı da,şart etip atına minip,kayra tartıp tulpardın corgosun urdurup “ordo”go keldi.Karoolçuların esebinen ötüp,özünö ençilegen aktamga kirip,şumkarıp cemdep kondurup,tulparın sayap,kerge berip catıp kaldı.Köpkö çeyin uktabay catıp,közü ilinip ketti.Seyitbektin tüşündö atası Kurmanbektin cürögündö bir kulaç nayza,enesi Kanışaydın cürögünö eki mizdüü ak şamşar sayılğan.Kıpkızıl kan orguştap atılıp,cerdi sugarıp catat.Tegerektegen köp el.Seyitbek ata-enesin bakırıp barıp kuçaktayt,eki çengeli,ekimürösü kızıl coşo kan bolot.Uykudan çoçup oygonso tüşü eken.Başın kötörüp,töşögünö olturup,karañgı tündö kañırığı tütöp aytıp turgan ceri :

Altıga caşım cetkizbey,
Cay bolgon atam,enekem.
Kursagı toyso esirgen,
Kurgan cetim men ekem.
Aşka toyup alganda,
Barlıgın esten çıgargan,
Akılı cok kem ekem.
Kenışay ene,asılım,
Kurbalıñdan kala albay,
Cürökke kancar baatırdıñ,
Oñoy kördüñ ölümdü
Küyütünön baatırdın.

Kara cerge jay bolduñ
Cete elek kezde akılım.
Eköñ birdey teñ ölüp,
Kan menen közüm çaştadım.
Kargaday bolgon uuluñdu,
Kantip cetim taştadıñ.
Kayguga batkan bir kezde,
Kargaday bolgon caş çağım.
Tolgonup emçek emizgen,
Kanışay ene,asılım.
Tuuganga cetpey Kaşkarda,
Tomsorup ıylayt cetimiñ.
Arga cok adam kılucu,
Kanteyin tagdır ökömüñ.
Özüñdü eerçip cürbödüm,
Esilim,atam,Kurmanbek,
Eerçip çıkan tuugan cok,
Eneden calgız tuulgan bek
Öz atası kas çıgıp,
Caşabay canı kurgan bek.
Kalası korgon bolgon bek.
Kalmaktan oyron bolgon bek
Atake,seni oylonup,
Kaygırıp ıylayt Seyitbek.

Kara booru taş ıkkın,
Kargış tiygen oñ atam.
Öz uluna kas çıkan,
Kara sanap balaña,
Kalayık kargap “kak baş”dep,
Kömülböy kaldı talaada.
Küyütkö tüşüp aş başım,
Batıp turam sanaaga
Kayran atam,Kurmanbek,
Kalmakka koşo barsamı.
Baatırlıgıñ bir körüp,
Anan cetim kalsamı.
Eerip barıp özüñdü,
Erdigiñdi körsömü.
Duşmanga salgan aybatıñ,
Elime aytıp kelsemı.
Küyütüñ tartpay aşımda,
Külapsa ıgıp ölsömü
Ata-enemdi bir cutup,
enebey cetim kalsamı.
Közüñ tiruu kezinde,
egiltip eek alsañı.
Ak arkar otko zar beken
Ata-enesiz cetimden,

Azaptuu mendey bar beken,
Kök kıyık otko zar beken,
Külapsa çıkan cetimden,
Küyüttüü mendey bar beken.
Balapan kezde bak tayıp,
Katar singan kabırgam
Cetimde mendey bar beken?
Cetilbey caşı kaygırgan,
Ak kalpaktuu kırgızdın,
Balası boldum Akkandın.
Cetilterem dep cetimdi,
Bilemin anın aytkanın.
Irazımın men özüm,
Calganda Akkan atama.
Asıradı oyumça
Tüşürböy meni kapaga.
Kantip çıgat esimden
Balapan kuştay bakarı.
Atam menen anttaşgan
Dosçulugun aktadı.
Cumuray cetim kalganda,
Ölümdön canım saktadı.
Atam Akkan buradar,
Kıraakı kişi emespi.

Kırdalın izdep cürgöndür,
Kırgızga meni cönötüü.
Bilgizbeyineç canga,
İçime katıp kapamdı.
Er Kurmanbek ele dep,
Özünüp aytsam atamdı.
Kaltırıp Akkan köñülün,
Oñdoymun kantip katamdı.
Özü uluksat degende,
Elime anan barayın.
Caratkan açsa columdu,
Kalkımdı izdep tabayın.
Açılar bagım oşondo,
Cıynasam tuugan agayın,
Kırık cigit cıysam baatırdan,
Kan Kurmanbek atamça.
Kalmaktın colun çalayın.
Ötüp ketken özümö,
Atamdın öçün alayın.
Bul tilekke cetermin,
Bar bolso baktı,taalayım.
Kurmanbek atañ degemdi,
Öz oozuñan ugayın.
Irazılık bata alıp,

Anan colgo ıgayın.
Akkandan acap bolboso,
Ayla kaça ıdayın.
Sözdü ukturbay işimdi,
Cardamın berse kadayım.
Dubana bolup kezigip
Aldımdan ıkkan cin boldu.
Abalımdı suragan
Al azgırma kim boldu?
Ötkön künüm coruktuu
Alda kaday kün boldu.
Tabışmaktuu söz süylöp,
Soo kişi emes al adam.
Kelgen türü körünböyt,
Altımış şaar kalaadan.
Söz kozgoso kırgızdan
Solkuldap turdu kara can
Atayılap kıpçaktan
İzdep kelgen nemebi ?
Başkaga nege söz katpayt,
Menmin go anın keregi.
Ce bolboso özümdü.
Sınap cürgön can beken ?
Ne aytar eken bala dep,

Artımda tıñçı bar beken ?

dep, Seyitbek türkün oygo ketip,kañırığı basılıp kayratı aşınıp,uçuuçu
balapanday kanatın küülöp,şaşıp,zorgo tañdı atardı.

Emki söz Zayırbekten bolsun.

Cigitter dubananı Akkanga aydap kelgen.Akkan akırayıp dubananı tiktep turup:

-Beti kara Zayırbeksiñbi,Kurmanbektin ölgönü az kelip,emki kesepetiñdi
Seyitbekke tiygizeyin dep keldiñbi ? Dagı ele aman cürgön ekesiñ,akırı acalıñ menden
eken.Emi özüñ kelip kılıkça moynuñdu toksun !

dep,Akkan kılıçın calañdatıp kınınan surdu.Canatan beri бүсүңдөп турган
Zayırbek başınan üküsün culup ırgıtıp,Akkanga tiygizip,emne kelgenin bilgizip,kılıçtan
korkup kaltarıbay kayratın cıyıp caltanbay aytıp turğan ceri :

Aytkanım,Akkan,uğa tur,

Açuuñdun başın cıya tur.

Sabırbiñ sarı altınday,

Sözümö köñül bura tur.

Kılıçıñ kindan suurup tur,

Kebimdi tınşap urup tur.

Beti kara buzuku

Zayırbek menmin çın uşul.

Ak bolotum dat algan,
Akılım kuday katuu algan.
Azamat atım öçürüp,
Aylıma buzuk atalgam.
Kök bolotum dat algan,
Köödönüm kuday katuu algan,
Bek atımdan ayrılıp,
Beti kara atalgam.
Coy bolotum dat algan,
Corugum kuday katuu algan.
Colbors atım coyulup,
Coboloñduu atalgam.
Corgonu minip col çalıp,
Kan Kurmanbek baatırğa
Coldaş bolgom coo sayıp.
Körgözüñbüz erdikti,
Coodon kaçpay kılçayıp.
Kuştı birgr salışkam,
Kızdı birge alışkam,
Kalmaktar menen kağışkam,
Cortuulga birge barışkam.
Kan Kurmanbek cigitin,
Kıran kuştay taptagan.
Caman aytıp biröönö

Artıta kamçı çappagan.
Kõñülü kalat eken dep
Oroy süylöp kakpagan.
Camanın katıp içine,
Jakşısın aytıp maktagan.
Taarınıç ötkön kek bolso,
Can emes,içke saktagan.
Kaşkaya külüp süylögön,
Kapalıktı bilbegen.
Kalmaktar kamap kelgende,
Kayrılıp bir ooz cur degen.
Talkalaybız kalmaktı,
Çoguu barsak biz degen.
Cigittin turun körgön soñ
Kaçırgan calgız duşmandı.
Arstanday sür menen.
Keterinde Kurmanbek,
Capırıp kalsam duşmandı,
Bir cagınan kir degen.
Teltoru atka cete albay,
Aksap ketken Kurmanbek.
Kırk cigitteı aramdı
Taştap ketken Kurmanbek
Koy küröñ menen kızıl tuu,

Aştap ketken Kurmanbek,
İmerilip arkasın,
Karap ketken Kurmanbek
Kırk cigittin cardamın,
Samap ketken Kurmanbek.
Namısınan Kalmakka
Calgız ketken Kurmanbek.
Seyitbektin betinen,
Süyüp ketken Kurmanbek
Calgızdıktın ayınan,
Küyüp ketken Kurmanbek.
Kayra kelbes ekenin,
Bilip ketken Kurmanbek.
Kapa ekenin bilgizbey,
Külüp ketken Kurmanbek.
Men Zayırbek urgandı,
Oşondo kудay kargagan.
Karan bolup baatırğa,
Kargış tiyip barbagam.
Menden ketken itçilik,
Baatırdın tilin albagam.
Körünö korkup ölümdön,
Kan Kurmanbek dosumdan,
Ortobuz mintip bölüngön,

Er Kurmanbek eköübüz,
Dos deşip tuzga koygonbuz
Kıyamatta kıyışpas,
Akıret dosu bolgonbuz.
Kan keçer cerge kelgende,
Kara bolgon betibiz.
Kargış tiygen bul baştı,
Kaalasañ Akkan kesinüz.
Kurmanbekten ayanıp,
Caman ölgön kırk cigit,
İt ölgöndöy bası cok,
Aram ölgön kırk cigit.
Kaçıp kalıp talaada,
Sanında cok tirüünün,
Men da ölgöndün birimin.
Kızıgı bolboyt ömürgö,
Kıyladan berki küñümdün.
Elge tirüü baruudan,
Namısımdan batpadım.
Er Kurmanbek kümbözün,
On eki cılı saktadım.
Karan körsöm korgolop,
Açık kör boldu catkanım.
Cılañaç arbak men bolup,

Azabın tartıp akçanın.
Can kalkalap ölümdön,
Uşul boldu tapkanım.
Ölöyün desem arımdan
Can kıyın körgö batpadım.
Tirüülöy tartıp tozoktu,
Kış çidede kakşadım.
On eki cıl sız basıp,
Kara çım tüşöp catkamın
Özüm kılğan künöödön,
Kutular ayla tappadım.
Kesilse başım ıraazı,
Kılıçı tiyip Akkandın.
Öl deseñ Akkan,ölöyün,
Aytkanıña könöyün.
Baatırdan kalgan cetimge,
Sadaga bolup bereyin.
Bilekte kaşık kanımdı.
Seyitbek üçün tögöyün.
Bar degen cakka barayın,
Bar kızmatka carayın.
Ekinçi atım saptayın,
Er kızmatın aktayın.
Aytkanımdı baalagin,

Akılman bolsoñ,Akkanım.
Küyütüm içte toltura,
Küybögön tütün kök calın
Kümöndör bolboy işengin
Kebime menin kökö calın.
Ölümdön kaçıp kete albayt,
Kayda da barsa bir canım.
Keçirgin ketken katamdı,
Oygo alıp çekken capamdı.
Oylop kelsem nadanlık,
Körgö sınıf batambı.

On eki cıldan beri Seyitbekke kişi kelmek tursun,Seyitbek barbı dep surap koygon adam da bolgon emes.Çınında Zayırbek zarlap,atayı izdep kelgenine ıraazı boldu.”Barı bir Seyitbek maga tübölökkö bala bolboyt,emi sonun ańgeme baştaydı”dep,Akkan içinen kımıldap,sırtınan surun salıp,Zayırbekti keketip kılıç suurup,kır körsötüp turdu.Akkan uşul kapır kıyın ele,kolunan bardık iş kelgen heme.Köñülün agartıpSetitbekke coldoş kılıp bersem paydası tiybese,zıyanı bolbos.Kurmanbekten taalim algan,özü aytkanday kuştı birge salgan,kızdı birge algan coogo birge bargan,cerdi birge çalgan kırandın biri ele.Al kayratınan cazbasa coonun sırn bilgen adam uşul.Col başçılıkka dagı ele carooçu kebetesi turat,munu köp kektebey açuumdu basayın”dedi.Zayırbektin abalın karap,açuusu tarap : - Esiñe ekelgen ekesiñ,açuu menen başıñdı ala cazdadım.İçer suuñ,körö künüñ dagı bar eken.Öz künöñdü moynuña algandan kiyin kanıñdı ketçim.Seyitbek baatır baralına keldi,emi kayda barsa colu açık,özüñ ata bolup kol baştat al! – Zayırbek menen Akkan emi körüşüştü.Akkandın kıraakılıgına ,ırakımına süyüngön Zayırbek ıylagandan başkaga caragan cok.A da kıraakı er ele,ıydı toktotup toluk kayratın boyuna cayıp çıñaldı.

Kubaniç basıp,közü caynap özü kızardı.Anın ertesi Akkan bazır-begin,korçu-koloñun,karıya-kartın,akılman-çeçenin cılıp,Seyitbektiçakırtıp kelip,moynunan kuçaktap,közünün caşın buurçaktatıp aytıp turgan ceri :

Kulunum ,seni çoñoyttum,
Cigit kılıp torolttum.
Cergeñen catka köçürdüm,
Cetim atıñ öçürdüm.
Balapanday bapestep,
Baatır kılıp östürdüm.
Katıp cürüp sıırımdı,
Kaalagan küngö cetkirdim.
Uşul kılğan kızmatım,
Kurmanbek erdin barkı üçün.
Kıyamtta tanışpas,
Doşçuluktun antı öçürböy,
Kara Kırgız kalk üçün,
Atañ ölgön Dölöndön,
Altı caşar keziñde.
Kan kusup ölgön Kanişay,
Anın barı esiñde.
Bir ooz aytkan sözü bar,
“Közüñdö sal,dep cetimge”
Ordun basar atanın,
Ölböy caşı cetilse,

Bölö kerek kurçutar,
Bolotton mizi ketilse,
Ayaşımdın aytkanın,
Kadırladım,aktadım.
Caş kezinde Seyitbek,
Körüngöndön keltek cep,
Caltançaaak ösüp kalat dep,
Öz koluma aldıp bakkamın.
Coonun cayın üyrötüp,
Balam,seni colborstoy kılıp taptadım.
Köküröktön çıgarbay,
Dostuktun antın saktadım.
Kalıñ curtum körgülö,
Ketilgen bolot cetildi,
Azamat kıldım östürüp,
Keçe künkü cetimdi.
Bir mildet bar balanı,
At,tonun kamdap şay kılıp,
El,curtuna cetkirüü.
Andan başka bir cumuş,
Attanuu kerek kalmakka.
Ak columdu açkın dep,
Calındıp kудay,ar baka.
Kurmanbek kanıp kuuymun dep,

Oozumdan çıkan antım bar.
Aytkanıman kılayıp
Kıyşaybagan saltım bar.
Ticekke kудay cetkirse,
Dölöngö çuunu salayın.
Seyitbekti eerçitip,
Kara-Şaarga barayın.
Cılkı tiyip adırdan,
Beymaral catkan elderdi,
Kalmaktar kanday talasa,
Men da oşondoy talayın.
Başın kesip Dölöndün,
Kümbözünün baatırdın
Töböşünö sayamın.
Kagılayın,karaldım,tilegim kудay beriptir.
Alıs catkan kırgızdan,
Atayı kişi keliptir.
Kelgen adam,Seyitbek,
Catıñ emes cakınıñ.
Zayırbek degen cigiti,
Kan kurmanbek baatırdın.
Künöölü bolup özüñö,
Kудayga ünü ugulgan.
Caltanıp açık kele albay

Dubana bolup kubulgan.

Akkan Zayırbektin kert başının da,emne oy menen kelgenin da tökpöy-çaçpay Seyitbek menen olturgan elge aytıp bedri.A dep ukkanda Seyitbektin açuusu kelgen, “atama cakşılık kılbağan maga cakşılık kılalı,körünsö başın alayın”degen.Akkandan tüp maksatın ukkandan kiyin açuusu taradı.Zayırbek kelgende üç künü Akkan zındanga saldırap tıñçı koydurgan,eç bir ooz söz süylögön emes.Kaçan surakka alganda Zayırbektin sırtı açılğan.Oşondo Seyitbek oylandı”özümdü kötörüp çoñoytkon,atamdın cuzun körgön adam emespi.Uşunçalık sır menen meni izdep kelgen soñ ölümgö duuşar kılısam,öz agasın özü öltürdü dep kepke kalbayın.Zayırbek el-cer taanıgan adam.Aga kılıp alsam maga köp arkası tier dep Seyitbek akırı Akkandın akılına koşuldu.Akkan Zayırbektin çaçın aldırıp,sakal murutun seritirip,taza cuundurup,taza kiyim kiygizip kel dep cigitterin cumşagan.Cigitter Zayırbekti taanılgıs kılıp kiyitintip,Akkandın üstünö alıp kirdi.Oşondo Zayırbek Seyitbekti kucaktap körüşüp,aytıp turgan ceri :

Esenbi , Seyit,kulunum,

Atasınday kıraakı,

Aynektey oyu tugunum.

Kurmanbek erden ayrılıp,

Kor bolup canım kurudum.

Köp künööm bar keçirgen,

Bala colbors,ulugum.

Tirüü pende oygo algıs,

Men şumşuktun kılıgın.

Can coldoş bolup canında

Cürgön elem başında.

Men sebepker bolgomun,

Tögülgön baatır kanına.
Kırk cigitke baş bolup,
Koşo barbay canına.
Kimder nazar salbasın,
Keyiştüü turgan alıma.
Camandığım,can balam,
Caşırıp içke saktagan.
Keçiris künöö men de bar,
Kızmatım menen aktaymın.
“Tuz”una kalıp baatırdın,
ağabeyyirimdi satkamın.
Al künöömdü kekçin dep,
Kan Kurmanbek kümbözün,
On eki cılı saktadım.
Peyilim menen men izdep,
Perzenti seni tapkamın.
Dubana bolup tursam da,
Öñümdü başka bursam da,
Şek urup turduñ özümdön,
Atasın tartkan colborsum.
Men sadaga keteyin.
Aynektey cangan közüñdön.
Er Seyitbek,mederim,
Sagındık,elge ketebiz.

Sanaabız birge koşulsa,
Eñsegen oygo cetebiz.
El çetin körböy köp cılı,
Bölündük elden eköobüz.
Cazuusun kördük tagdırdın,
Buyurgan tuz-daam bar üçün,
Cakşılık tilep kудaydan,
Üzülgön çok ümütüm.

Olturgan el bul eköönü körgöndön kiyin een kalıp,içinde bugün çıkarıp alsın
dep,Akkan baştap serüüngö çığıştı.

Zayırbek menen Seyitbek et bışım añgemeleşip kumardan kaytıştı.Seyitbek kırk
cigittin Teyişkandın kolunan cay bolgonun,Zayırbek kantip aman kalganın emi
uktu.Akkan aldirtadan Seyitbekti cönötüü cönündögü oyun işke aşıra bedri.Zayırbekti
bazır,berine tanıtıp,konok kılıp cata bedri.Seyitbek bayagısında y cigitter menen şumkar
salıp cürö bedri.

Bir künü Akkan bayagı keñeşçilerin cıyıp,Zayırbekke koşup Seyitbekti kırgızga
jünötüügö dayar ekenin ayttı.Seyitbekke Akkan atasında y,Kaşkar kalası öz şaarında y
bolup kalgan ele.Bulardı taştap ketüüdö Seyitbektin içi tuz kuyganday açışıp,kabağı
bürköö.Munu baykagan Kaşkardın kazısı,Akkandın keñeş başçısı karıya Kama lake
baatırlardı köñülün caykan,ar işti baykap,boloçok işti aytıp turgan ceri :

Baldar,caralğan adam uulunan,
Ölbögön adam elde çok.
Boru bütün,başı aman,
Caralğan calgız pende çok.

Çırpıgı sınıbay başınan,
Kögörgön darak cerde cok.
Tuyagı bütün tulpar cok,
Kanatı bütün şumkar cok.
Tübün bersin kuduret,
Ötköngö keyiş kılbaylı,
Caratkan carlık kılğan iş,
Calınsañ kelbeyt turbaybı.
Amandık bolso cuulat,
Arılbagan muñ-kaygı.
Kapalık candı keyitet,
Külüp turgun carkıldap.
Kulunum menin,Seyitbek,
Atadan calgız tuulgan bek,
Armanda ketken Kurmanbek,
Kulak salsañ sözümö,
Süylögüm keldi kıyla kep.
Seyitbek cetim emessiñ
Cetiltken Akkan atañ bar.
Tumşuguñ sıgıp çoñoytkon
Tumarkan asıl apañ bar.
Seyitbek calgız emessiñ
Emilkan,Edil agañ bar.
Eregişken coo bolboso,

Esebin tabar çamañ bar.
Altı şaardı başkargan,
Atañ Akkan beriñ bar,
Duşmanıñdan tartın ba.
Tayançı biyik beliñ bar.
Ulanı cooker şamdagay,
Baatır Kırgız eliñ bar.
Eki eldin bolduñ kulunu,
Erkin toodoy demiñ bar.
Akıl menen iş kılğın.
Kalmaktan alçu kegiñ bar.
Calın kişiñ Zayırbek,
Aba kılıp canıña al.
Birge koşup akılıñ,
Bir tuugan kılıp bagıp al.
Adaşıp tapkan üyürün,
Seytibek balam,bagıp al.
Esen tursañ eline,
Ençi bolgon coluñdu al.
Eki tizgin,bir çılбір,
Eç kimge berbey koluña al.
Kan Kurmanbek tagına,
Kadimkidey konup al.
Taalimin aldıñ Akkandın,

El asırap oňgo sal.
Aytkanınugup dosuñdun,
Kor bolboy turgan colgo sal.
Ar iştin cayın bilüüçü,
Akılmandar elde bar.
Kalk kazına emespi,
Neçen türkün pende bar.
Dosuñdan duşman köp bolot,
Öz boyuña çak bolgun.
Buzuku işti çiritet,
Bul cagina sak bolgun.
Köñülün bura oturgun,
Keñeş aytkan sözümö.
Mindan arı Seyitbek,
Öz akılıñ,özüñdö.
A degende ceriñdi al,
Akıl menen imerip,
Ak kalpak Kırgız eliñdi al,
Calgızdıgıñbilinbeyt,
Söök,tamır,dosuñdu al.
Kuramadan curt kurap,
Azgandın barın koşup al.
Uyutkan altinel degen,
Uçasıñ,balam,el menen.

Cer sorusun tandap al,
İriskı bolot cer degen.
Beliñe tañıp eliñdi,
Dolaşasın doo menen.
Betteşesiñ oşondo,
Kastarın saygan coo menen.
Kalk köñülü cay bolso,
Aldıñda atıñ arıbayt,
Şilteseñ kanat atlıbayt.
Kalkı menen kas bolso,
Kan bolgon menen carıbayt.
Sarayıñsalgın çatırıdan,
Cigitti cıygın baatırdan.
Elsiz, cersiz, alsızsiñ.
Bolsoñ da kıyınakılman.
Cer, suu, too, taş barlıgı
Caşagan eldin baylıgın
Cakşı örüş, cakşı cay,
Caktırıp körüp al munu,
Alıs colgo çıgarda,
Toluk bolsun şaymanıñ.
Toktoboy Akkan balanın
Saramcalın kamdagın.

Kazının sözü uga turgan kep boldu,calpıga ep boldu,kazının akılına uyup,başka keñeş çok boldu,el uşuga toktoldu.Akkandın “ordo”sunda neçen künü toy boldu.Bir künü Akkan cigitterine buyruk bedri.Seyitbektin tulparı tokulup,coo caragı dayın boldu.Seyitbektin Kurmanbektin kümbözünö çeyin kırk cigiti menen Akkan özü cetkizip bararı ayılğan.Seyitbek coo kiyimin kiyinip,cagaldanıp süyünüp,can cagın karanıp,algır kuştay taranıp,karı-caşı menen koşturup,enesi Tumarkandan bata alıp çıktı.Seyitbek attanarda koluna şumkarın kondurup,cogdorun tarap,köp kılçaktap Gülbak caktı karap,köp oydu samap,bir cerge katıp datçanda köpkö turdu.Bul turuşu Seyitbek aşıktık otko küyüşün,kerben başı Vazılkandın Möl degen kızı menen süyüşüp kalagan ele.Seyitbek eline ketet degende baatır meni unutupay estep cürsün dep,Möl sulu altından şıñgıroo saldırıp,kümüş cılaaşındı çaşırap,köp pul berip,zergerde casatıp Seyitbektin şumkarına belek kılıp takan ele.Şumkar silkinse cılaacın şaңgır etip aşıktık otuna cañı tüşküön Seyitbektin cürögü zırp etet.Şaşpa,sulum,dep erdin kese tiştep turganda cigitter tulpardı tura tartıp kalgan ele.Koltuktan süyötpöy şap sekirip tulparına minip,eki tizgin,bir çılbirdi koluna ilip,cigitterdin arasına kirip ketti.

Kurmanbektin Seyitbek,
Attanıp çıkan ceri uşul.
Cagaldanıp şaň menen,
Şattanıp çıkan ceri uşul,
Kabırgası balanıp,
Sögülüp turgan ceri uşul.
Kaşkardık aga-tuugandan,
Bölünüp turgan ceri uşul.
Uzatışıp kalıñ curt,
Toptoşup turgan cer uşul.
Ayal-erkek,karı-caş,

Koştoşup turgan ceri uşul.
Coo caragın kiygende,
Corgosuna mingende,
Körgöndün köönü bölünüp,
Adamdan sınduu körünüp,
“On eki müçö” teñ bolup,
Kurmanbekten karanduu,
Kabılan sınduu şer bolup,
“Kerney” – surnay tartılıp,
Saltanatı artılıp,
Baktı berip baatırğa,
El çurkurap kalgan cer.
Tuncuragan baatırğıñ,
Turpandın colun çalgan cer.
Zayırbek,Akkan col baştap,
Adlında cüröt baldardın.
Cer sonunun körüşüp,
Tañ kala karap can cagın.
Zayırbek,Akkan keñeřip,
Kelerki iştin akılın.
Art cagında kelatat,
Cigitter menen canaşa,
Seyitbek bala baatırıñ.
Dubanalık türü cok,

Kiyimi başka Zayırbek,
Keçekiden özgörüp
Külü başka Zayırbek.
Şañduu çıgıp süylösö,
Ünü başka Zayırbek.
Ölgön canı tirilip,
Adamgerlik sınına
Kayta keldi Zayırbek.
Kelse Turpan carıktık,
Kara turpak kör eken,
Köz cetpegen tüz bolup,
Aylanası keñ eken.
Adamzattan körünböyt.
Abaylasa een eken.
Uzun coldun tomu eken,
Kerbençinin colu eken,
Cılcıp akkan suusu bar
Koktu,kolot sayı bar,
Capayı kiyik malı bar,
Eteginde,tüzündö,
Cuuşak,ottok cayı bar.

Baatırlar toktoboy tüz ele Turpandagı Kanışay menen Kurmanbektin kümbözüñö kelişti.Kümbözdü canaşa kılıp kızıl kış menen kınatıp,kızıl kum menen şıbatıp,oymo-çıyme oydurup,töbösünö ay kondurup,kökö tiretip,köp emgek zarp kılıp

Akkan saldırgan.Kümbözügelgende Zayırbek başınan ötkönün elestetip,caşıp bıylap oturdu.Kelgender kümbözügel sıyınıp,ak boz bee çalıp kuran okup,duba kılışıp,tünöp kalıştı.Attanarda Seyitbek ene-atasının kümbözün aylanıp çıgıp,kümbözügel karap,kılıçtın mizin calap,atası Kurmanbektin arbagına ant berip turgan ceri :

Esilim atam,Kurmanbek,
Cürbödün tirüü calganda.
Coo sayganıñ men körböy,
Kala berdim armanda.
Bolmak emes duşmanım,
Bir taalimiñ alganda.
Kayran enem,Kanışay
Kara cer boldu catkanıñ.
Kaygırıp ıylap kün-tünü,
Kanteyin seni tappadım.
Cetim cürüp cetildim.
Kolunda atam Akkandın.
Öz uulunday erkelep,
Töründö östüm “ak tam”dın.
Kayratım cıyıp boyuma,
Cetemin,ata,oyuña.
Er Kurmanbek atangan,
Çıgaram kayra atıñdı.
Kılıç calap ak üçün,
Beremin,ata,antımdı.

Atanıp çıkan coldomun,
Kıldırdan bolup coldoşum.
Aylanayın,atake,
Arbagıñda koldogun.
Esilim ata,enekem,
Saparga ketem,koş bolgun.

Salt boyunça Akkan Zayırbekti da kümbözgö tabıntıp,kara sanabaska,coodon canın ayabaska kılıçtın mizin calatıp ant aldı.Duba okup бүtkөндөн kiyin Seyitbek baatır eline Karay Zayırbek eköo gana atanmak boldu.Öz eline cigit alıp,kol kurap bargandı çoñ namıs kördü.Egerde elimdin köönü Kurmanbekte,anın uulu mende bolso zordop el başına bargamın bolbos.Menin oyumça,Kurmanbek öldü degende ıylabagan adam kalgan emes,meni da atamday kılıp el urmattap tosup alat degen ümütüm bar.Sizder eç nesre oyloboy Kaşkarga kaytsañar bolot go, — dedi Seyitbek.Buga Akkan ıraazı bolup,batasın berip,Seyitbek menen Zayırbekti kırgızdı közdöy cönöttü.Özülörü kılçaybay Kaşkarga kirip ketti.Seyitbekter neçen күнү at ayabay cürüp,Torugarttın tosuna kelişti.Zayırbek bilgen Karool çokuga çığışıp,Taş küzgüdöy çatırap catkan Çatır-Köldü,cıbıratıp bee baylagan cumurtkaday ak üylüü uçukıyırı cok ayıldı,caynagan mal,karşı-terşi bastırgan eldi körüştü.Seyitbek elinin çetin körüp boyu balkıp,dürbünü koluna alıptuş tuşka salıp cer sonuna tañ danıp algır бүrküttöy şañdanıp,turganda eldi,cerdi,sunu bayandap Zayırbektin aytıp turgandı :

Caş colborsum,kulak sal,
Aytiluu Ak-Say mına bu.
Abalgadan ençilep,
Ak kalpak Kırgız turagı.
Kölündö süzsö kuuları,

Toosunda sayrap uları.
Adırın “arkar” cay kılıp,
Zoosunda ečki,ulagı.
Cayılğan malga cagımduu.
Betege menen tulañı.
Kıdırsañ cerdin sonunun,
Adamdın tarkayt kumarı.
Ortosu munun Çatır-Köl
Oşonu caylayt bizdin el.
Ayak başı Ak-Saydın,
Sozulup catkan neçen cer.
Kün batışı tarapta
Ataktuu Arpa degen cer.
Beti tüptüz malga cay,
Çöbünün kuçu arpaday.
Celesin boylop elirip,
Carışıp oynoyt “ kulun”,tay.
Kurmanbek bolup bir kezde.
Çatır-Köldü şınaalap,
Şumkar salıp ceegine,
Kaz ördögünkubalap.
Koozdugun körçü,ceriñdin,
Koygondoy zeerçi dubalap.
Ak karluu tonun betinen,

Kebezdey bulut çubalat.
Mindan da kooz ceriñbar,
Bir körsöñ köönüñ kubanat.
Çakasın alıp koluna,
Bulaktan sulu suu alat.
Sooruga tüşüp çaçtarı
Sozula basıp buralat.
Tetigi catkan Kara-Too
Aşuunun colun kıyalap.
Aşıp tüşsöñ At-Başı.
Caldın künü col beret,
Kıştın künü bekinip
Cok bolot eldip kantaşı.
Ar sayında bir aşuu,
Katarlaş catat cüz aşuu.
Kan Koşoydun Çeç-Döbö
At-Başının özündö,
Koşoy turak kılğan cer,
Körgözüm balam özüñö.
At-Başı dagı kenen cer,
Örüşü malga toltura,
Caylap,kıştap cegen cer.
Körgön adam kızığıp,
Meniki bolso degen cer.

Anı menen katarlaş,
Kızıl-Bel menen Miñ-Bugu,
Kıdırtıp aytam men munu.
Arı aşsañ bardıñ Naringa,
Kulak tunat şuuldap,
Taşıgan sunun şarına.
Tañ kalıp karap turasıñ,
Kınalıp öskön karagay,
Calbırak,tokoy aralaş,
Caykalıp öskön kayıñga.
Kerile basıp aralga,
Közüñ tüşöt ottogon,
Bugu menen maralga.
Cerdep catkan oşonu,
Bekarstan,Koylon,Sarbagış.
Aman bolsoñ bilesiñ,
Azır saga beytaanış.
Cer sonunu dağı bar,
Ak-Talaa menen Kulanak,
Kurmanbek menen cürgömün,
Kumunda “kulan” kubalap.
Cer kırısam tügöngüs,
Süylösöm sözüm çubalat.
Anık cerdin sorusu,

Isık-Köl cana Talas bar.
Eniç bolup kırgızga
Kalıptır “ayköl” Manastan.
Cer tamırı bul bolso.
El tamırı mından köp.
Cay barakat bolgondo
Aytılat baatır dalay kep.
Köldün ceegin kılaap,
Bugu,sayak el catat.
Karkıranı caylaşıp,
Kazaktar menen kanattaş
Cana bar baatır elderden
Katagan,azık moñoldor.
Uyutkuluu el bolot,
Dañkı bizge belgilüü.
Caanger,Koşoy oyondor.
Bizdin Kıpçak el catat,
Ak-Say menen Arpada.
Kamalıp kalgan kezi eken,
Kañçalık kenen bolso da.
Turagıbiz başında,
Aytıluu Cazı ceri ele,
Eç cayloogo almaşpas,
Aymağı tüpsüz keñ ele.

Eelep aldı Dölön kan,
Kayran Cazi talaasın.
Kayratın salıp ürküttü.
Camı kıpçak balasın.
Kapa bolso,Seyitbek,
Kazat açıp barabız.
Ata-babam konuşun,
Buyursa tartıp alabız.
Azırkısın,Seyitbek,
Eldi kolgo alalı.
Şaşkandan çıkpayt ey payda ,
Ar akılga salalı

–dep,Zayırbek söögü kızıp,dalay sonundu ayıp saldı.Eki baatır keñeş kurup turgan kezde tömöntön Karool-Çokuga eki açtan kişi bastırıp ıgıp kelatışat.Caşınıp catışıp,Karool-Çokuga kelgen eki cigitti karmap alıştı.Seyitbek cigitterge kim ekenin tanıttı.Zayırbektin caşıp aytkan cok,sebebi Teyişkanın münözün baykap,anan aytmak boldu.Eki cigit buga ayabay süyünüp,Seyitbektı kucaktap körüşüp,kubanıçı koynuna batpadı.Cigitter Teyişkan eldi cıyıp eñiştirip,ulak tartıp,balban küröş kılıp,uluna toy berip catkanın ayttı.”Siler cay bastırıp kele bergile,biz cetip Teyişkanga,elge süyünçölöylü” dep kete beriştı.Oşondo cigitter cetip süyünçü ayıp turganı :

Oo, kalayık,kalıñ curt,
Çurkurabay sözümdü uk !
Carılğança mañdayım
Süyünüp turgan kezimdi uk.

Seyitbek keldi Kaşkardan,
Bir cigit keldi Akkandan,
Atı tulpar alkınat,
Kolunda şumkar talpınat.
Adamdan bölök aybatı,
Arstanbay kayratı.
Boluçuday boluptur,
Boy müçösü toluptur,
Başına kiygen tuulga,
Coluktum baatır uulga.
“Ak olupog”u conunda,
Ak şumkarı kolunda.
Ak tulparı adlında,
Arstanday bir adam,
Koşo kelet canında.
Er Seyitbek özü eken,
Özü emes anık közü eken.
Aytkanımdı tuyunçu,
Ölgöndön kalgan kereeziñ,
Seyitbek keldi süyünçü,
Cogotkon coguñ tabıldı,
Ağabeyyirin,aba,cabıldı.

Tolkugan el munu ugaarı menen Seyitbektin aldınan çıgıp uçuraşıp,attan kötörüp ketiştı.El uçuraşıp bolgondon kiyin Seyitbekmenen Zayırbekti Teyişkandın ordosuna alıp keliştı.Eldin bul tosup alğanına Seyitbektin köñülü toldu,tölgösü töptön boldu.Ordogo caylanıp olturgandan kiyin Teyişkandın Seyitbekke aytıp turganı :

Kolunda cürüp Akkandın,
Sanaañdı bizge böldüñbü ?
Cetim cürüp cetilip,
Seyitbek,balam,keldiñbi ?
Nasibiñe buyurup,
Sagıngan curtuñ kördüñbü ?
Ayta otur,balam,kabardı,
Kurmanbektin dosu ele,
Atañ Akkan amanbı ?
Caş bolsoñ da,Seyitbek,
Ötkördüñ baştan dalaydı.
Eli-cerin Kaşkardın
Surabasak caraybı ?
Beypilbi ayıl-apası,
Kuunakçılık,tokçuluk,
Einin cokpu kapası ?
Biz catabız,Seyitbek,
Cergebiz menen cer aman,
Ak kalpak Kırğız el aman,
Karı-caşı barı aman,

Örüşödö malı aman.

Er Kurmanbek ölgöndö,

Ötöp ketken bir zaman.

Kubanıp turat cürögüm,

Kelgeniñe sen-aman.

Oşondo Seyitbektin coop kılıp aytıp turgan ceri :

Kan ata,kördüm seni aman,

Ak kalpak Kırız eldi aman.

Tuzun tatıp başka eldin,

Kayrılıp keldim men aman.

Atam menen enekem,

Caş kezimde cayragan.

Esen kelip mınakey,

Üyümdü taptım kayaradan.

Tosup çıktı adlımdan.

Ata-curt,senden aylanam.

Bölök ösüp men keldim,

Bölünüp ketip cergemden.

Elde ösüp çonoydum,

Ata-babam körbögön.

Keziget eken ömürdö,

Oylosoñ oygo kelbegen.

Bir çeti turup işenbeyim,
Tüş körüp catkan öñdönöm.
Suradıñ,ata,atayın,
Ataktuu Kaşkar şaarı aman,
Şaar başkardan kanı aman,
Kara dıykan kaşkarlık,
Karı-caşı barı aman.
Uluu-kiçüü büt aman.
Ata konuş curtı aman,
Aylanayın,kan ata,
On eki cıl zarıldım,
Kagılayın kırıgızdın
Karanın körböy sagındım.
Ata menen enemdin.
Arbagına calındım.
Cetim emne boldı dep,
Kabar,alğan bolgon çok,
Uşunuña,ata,taarındım.
Gülü bolso calbızdın,
Küyörü bolboyıt turbaybı
Men öñdöngön calbızdın.
Muunu bolso calbızdın,
Muñdaşı bolboyıt turbaybı
Men öñdöngön calgızdın

Catındaş bolso Kaşkarga,
Cıl aylantpay barbaybı.
Calgız emne boldu dep,
Cılına kabar albaybı.
Küyörüm bolso Kaşkarga,
Kün ötkörböy barbaybı.
Kuuragır emne boldu dep,
Künügö kabar albaybı.
Erkesi bolup Kaşkardın,
Balasınday Akkandın,
Erkim menen cürsöm da,
Elinin çetin bilsem da,
Çıkpadı Kırgız dartımdan.
At arıtıp atayı,
Bargan çok eç kim artımdan.
Aylanıp uçup men keldim,
Küdörüm üzböy kaklımdan.
Catkan üyüm casalgan,
Kümüş menen altından.
Kakşık süylöp,ker aytıp,
Bolgon çok köñül kaltırgan.
Bastırıp eç kim ötpögön,
Kıya tartıp adlımdan.
Uşunday kündö cürsöm da,

Berekem,elim,seni,estep,
Kara ay tpy alkımdan.
Kindik kanım tamgan curt,
Aylanam Kırız kaklımdan.
Ak kalpak kırız el n,
Arnalsa boldu altın can.

Olturgandar : — Seyitbektin taarını kılıp aytkanı tuura,on eki cılcetimdi kabarsız kılıp tatağanıbiz ındıganda ele uyat iş,— deti. — Emi tkn iş kayrılıp kelbeyt,at arıtıp,kz talıtıp,aalıgıpapap kelipsiñ,es alıp,erteñ eli-ceriñ menen taanıarsıñ — dep,kelgen el cay-cayına taradı.Seyitbek kan ordosunda neen kn catıp konok boldu.Zayırbekti “Akkan koup bergen col batağan cigit” dep eldi,handı işendirdi.Seyitbek azdan kiyin el aralap,cer krd.Teyikandın cigiti batap crd.Kandın kalıñ cılıksına kelse.Kurmanbektin Teltorusu ool cılıkının içinde eken.Seyitbek atası tirilgendey süyündü.Attan tp barsa,Seyitbekke okuranıp basıp kelip,iyinen baın arta salıp ayban da bolso krp turdu.Seyitbek Teltorunun calın tarap,sorusun kaçıp,moynunan kuçaktap turdu.Teyişkan Teltoruga bir kişi tiygizbey,e canga mingizbey sayapkerge taptatıp smbdy semiz bakkızgan.Seyitbek baykap krs, Teltoru azır toluk eti bar,tolup turgan kezi eken.Kandın bul kızmataına t ıraazı boldu.

Seyitbek keldi degen kabar el arasın dñgrtt.Bug a Teyişkan da kete batadıkatuu namıstadı.On eki cıldan beri kan bolup al dağı orunook alıp kalgan eken. “Akırı Seyitbek kandıgımdı tartıp alat,akında Kurmanbektin kunun kuuymun dep kalmakka aydap barıp,arımıñdı kırıp salat” dep,Teyişkan elge uak taratıp buza batadı. “Teyişkan kandıktan tt degendi uga elekte menin tilimdi algan eldi bölüp keteyin” degen oy menen bt sarbağı bolgonun,kıpaktardın Teñirberdi urusun krp Ak-Talaa,Kulanakka kp kirip ketti.Klagan curt :Kıpçak,oñ bağı,Sayak,Saru,Kuu aralakan dağı başka elder ak boz bee çalışıp,ak kilizge

salışıp,el saltı,ata dañkı dep Seyitbekti kan kötürüp alışıp,Aksay,Arpa,At-Başını eelep
catıp kalıştı.

Seyitbek baatır kan boldu,
Atağı curtkadañ boldu.
Kalıs süylöp el biylep,
Tegeretip “Oñ-Sol”du.
Celektin başın buradı,
Kırk cigit başın kuradı,
Eline cetti surağı,
Ayak-başı cıynalıp,
Orun alğan ubağı.
Baatır bala Seyitbek,
Üzülgöndü ulağı.
Çaçılğan eldi cıynadı,
İşi oñolup küñdön-kün
Örgö taşı kuladı.
Bargan sayın arbıdı,
Dos,tamırı,tuuganı.
Kandın kılğan işine,
Kalayık bolup ıraazı.
Akıl menen imerip,
Buzulğan eldi oñdodu.
Aytkanı siñip calpıga,

Tetir aytkan bolbodu,
Ordo salıp cay kıldı,
Ayılloo Koşoy korgondu.

El aralap taanıp,Akkandan talim alıp,ar işke közü kanıp kalgan Seyitbek a degen kündön baştap ele malduu,bay bolgon menen cumuray-curttun cupunu ekenin kördü.Bir künü Seyitbek el içindegi bilgiçterdi cıyıp,Zayırbektin körgön küñün tartkan şoron,özü menen koşo kelgenin emi ayttı.Zayırbektin orduna özü keçirim suradı.Bul kızıktı ukkanda el tañdanıp,bir az düüldöp barıp basıldı.Zayırbek menen eli-curtu emi körüştü,üy-bülösü menen tabıštırdı,üyürün taap cırdap catıp kaldı. — Ekinçiden,elim, — dedi Seyitbek,— kudaya şügür,”tört tülük mal” tolgon eken,bul-bereke.El içine kezdeme saktan kerben kelbeyt eken.Biz ar şaarga adam ciberip,malga kezdeme kelep saktan kerben çakırtalı,bolboso ečki ton kiygen kız-cigitten arılbaybız,— dedi.Kalayık,el akıl salıp keñeşip,canına cigit koşup,kat cazıp,Akkanga Karabekti,Ancıyanga Acıbekti attanmay boldu.Oşondo Seyitbek : — Kimde kaday kep-keñeş bar ? — degende el içinen Ermek degen çeçen cigit çıgıp baatırdı sözgö cıgıp,boydoktu tan kep urup aytıp turgan ceri :

Cumuray-curtuñ,Seyitbek,
Kadırlayt senin özüñdü.
Kunt koyup kabıl alabız,
Oozuñdan çıkan sözüñdü.
Baatırım bir söz aytuuga,
Keltirdi uçur kezimdi,
Bir kemçiliñ bar ele,
Olturgan elge sezildi.
Köp cılı cürdüñ Kaşkarda,

Bala bolup Akkanga.
Kubanıp cürö beripsiñ,
Kiyimiñ bütöp bakkanga.
Oşol bir iş kelbeptir.
Kanday bolso,Seyitbek,
Öz uuluday körböptür.
Otuzga caşın kelgiçe,
Koluktu alıp berbeptir.
Tentip cürgön Kırgız dep,
Başıñdı,baatır çandıbı ?
Ilayıktap Kaşkardan,
Bir kız tappay kaldıbı ?
Olturgan elim,ugup tur,
Urgaaçı adam çıragı,
Tügöy bolup tübölük,
Azamat erdin inagı.
Aykalışpay kız menen,
Tarkaybı cigit kumarı.
Kandın boydokcürüşü.
Eske alçu cumuş mına bu.
Çın peyilden baatırğa,
Ak tilek aytıp kalaylı.
Çındığında Seyitbek,
Boy cürüşü caraybı.

Kaşkardan sulu tappaapsın.

Kırgızdan suluu tandagın

Koluktu alıp kubanıp,

Elime çoñ toy kamdagın.

Olturgandar : — Balı,Ermeğin sözü söz emes beken ! — dep,duu külüp ciberiştı.Seyitbek ıza bolgonsup,murutunan külüp,kızarıp ketkenenin elge bilgizip terikpey,bolgon işti çaşırbay Ermeğe coop kılğanı :

Salmaktuu sözdü baştadıñ,

Sanaalaş kurbum,Ermegim.

Kıstoogo salıp sözdörüñ,

Kısılgandıktan terdedim.

Çındığında uyat iş,

Kaşkardan boydok kelgenim.

Aytayın bolgon çındıktı,

Sabırdık kılıp söz bergin.

Kıraakı Akkan başka adam,

Akılmandın barısın,

Ordogo cıyıp sıylagan.

Maga koluktu alıp berüügü,

Oy cügürtkөн kıyla adam.

Dos-tamırı büt kelgen,

Al kandın sözün kıybagan.

Kızı barlar süylögön,

Buyurgan bolso egem dep,
Kurmanbektin uluna,
Kızım bar menin berem dep.
Oyçulardan oşondo,
Aytılğan eken minday kep.
Seyitbek üçün Kaşkardan,
Tababız go bir kızdı.
Unutpaylı,tuugandar,
Ordoluu curt kırgızdı.
Unutup koyuş caraybı,
Obolku ötkön turmuştu,
Atasına til albay,
Kız iztegen Kurmanbek,
Erdigine çıdarbay,
Elden başka cerlerden
Erdigi aşkan adamdan
Kişi izdegen Kurmanbek
Men bilbes cerge barat dep,
Duşmanım kızın alat dep.
Kasın tikken uluna,
Kargış tiygen Teyitbek,
Atam Akkan oylonup,
Aylıña esen bar dedi.
Buyurgan bolso koluktu,

Kırgızdan tandap al dedi.

Seyitbek bardık sözün aytıp büttü. — Ermek dosum,ceke ele koluktu aluu emes,menin kalmakka attanar cortuulum bar. Buga özüñ,özündü körgön dosuñ emne deer eken ? —dedi.Seyitbektin sözün ugup olturgan kalıñ kalayık tomsorup,kee birinin öñü öçüp tuncuray tüştü.

Elden neçen kıraakı adam çıgat emespi,çaşı otuzdan aşıp kalgan sayapker,”mülöşkör”,Soyan Sana degen çıga kelip,Seyitbek baatırdın oyunun ayagın ulap : — Seyit baatırdın içinde catkan köp buşmanı, alısta catkan duşmanı bar eken.Özüñör bilgen Dölön kandan öçün alıp kelse,kız kayda kaçat ?Andan körü men belgilep,çekteep cürgön azamttar bar,alardın coogo minçüattarı bar.Bul kırk baatırdın başın kurap coogo attansak olcobuz mayıp bolboyt,er Seyitbek abiyir tappasa,uyakta kalbayt,anın üstünö namısı koluna tiybey baatır da köñülü cay albayt.Emi men oşol men çektegen baatırdı ,mine turgan tulpardı bayandap bereyin — dep,Seyitbektin boyun balkıtıp,olturgan eldi sözgö kalkıtıp,Sana “sınçı”nın aytıp turgan ceri :

Atım Sana sınçımın,

Sanın uk,elim,sınçımın,

Seyitbektey er üçün,

Caşırgım kelbeyt bir sıırım.

Attanarga kalmakka,

Akıl kerek emespi.

Bütürüp alıp cönösök,

Kemçili cok keñeşti.

Dobulbas ünü dañ etse,

Çočubagan er kerek.

Sandı körsö kaçpagan,

Saanası durus şer kerek.
Azamattar,ukkula,
Bul doobuz beker doo emes,
Dölön kan beker coo emes,
Esep Torko şeri bar.
Orto caştan cañı ötkön,
Kadimkidey demi bar.
Tamırıñ tapsa al Dölön,
Talkalap keter ceri bar.
Çuudan korkup kaçpagan,
At sonunu kamdaylı.
Nayzadan korkup kaçpagan,
Er sonunun tandaylı.
Kurmanbektin Seyitbek,
Karmagan celek tuu bolot.
Andan kiyin Zayırbek,
Col baştagan bul bolot.
Üçünçüdön kazakta,
Men baramın,Seyitbek.
Kurbalarga koşulup,
Teñ baramın,Seyitbek,
Kara tulpar tabında,
Nayza,kılıç cayında.
Andan kiyin biz menen,

Börü baatır bul barat.
Aldındagı kökö tulpar,
Erge ılayık tulpar at.
Çuunu körsö küçönüp,
Çoçurkabay çurkar at.
Er sayışta balanın,
Mıktı ekeni bilindi.
Nayzakerden nayzaker,
Iktuu ekeni bilindi.
On altıda bolso da,
Oguzda erdey aybatı.
Cekeleşken adamga,
On kişidey kayratı.
Koşo atanıp biz menen,
Kalbay barat Kalmanbek,
Azamattan Arsarbek,
Ermek,Edil bul barat,
El içine tarkalıp,
Atanıp cürgön uul barat.
Kalıykul menen Asankul,
Kocagul menen Cumagul,
Cumabay menen Cumatay,
Karamırza,Kaltarbek,
Atay,Uken,Sanarbek,

Ormoş,Çırmaş,Camake,
Nogoybay,Capar,cumake,
Koylondordun Koñurbay,
Şoruk uulu Şoñurbay,
Artık,Ürtük,Tekeçi,
Arzı,Nazar uşular,
Topko carayt ceke özü.
Kaçıp kelgen uygurdan,
Tuugan tapkan kırgızdan,
İsrail bul barsın.
Moldokerim,Kerimbek,
“Cılıkıçı” Esengul barsın.
Cunuş,Corton er barat,
Asan-Üsön aga-ini,
Eköo birdey teñ barat.
Kırk bir boldu barısı,
Atı çıkkın el barat.
Azamattın kanatı,
Atta bolot emespi.
Bilesiñer barıñar,
Kurmanbektin Teltoru,
Kökülündö şamı bar.
“Sooru”sunda agı bar.
Atanıp çıksañ bir cakka,

Ak coltoy budan canıbar.
Karısa da karuu bar,
Kasieti dagı bar,
Sımbatınan kete elek,
Buguday şañduu baskanı,
Butaday ırgıyt dañkanı,
Atadan kalgan buudandı,
Seyitbek,inim,taştaba.
At törösüTeltoru,
Almaşpay turgan başkaga.
Aytkanımdı bilip al,
Atañday bolup kazatka,
Teke coomart Teltoru,
Teñtuşum,özüñ minip bar.
Akkandan kelgen Ak tulpar,
Zayırbek erge ılayık.
Taamay sayıp nayzanı,
Cañılğan emes kılayıp,
Duşmanga nayza sayganda,
Kalçu ele olupok kılayıp.
Zayırbek aralaşkandar,
Kelçü ele dayım kulanıp.
Betteşkeni tura albay,
Cıgılğan attan kulanıp.

Cekege özüñ ıgasıñ,
Dayar bolgun,Zayırbek.
Arbarında koldosun,
Ayaş atam Kurmanbek,
Kara boyuñ ıñdanıp,
Orduna salıp oñdogun,
Kozgolup tomuk taygandı,
Unuttum debe şıltoolop,
Duşmanga nayza saygandı.
Abaylasam,sındasam,
Baştağı ele gürüñ bar.
Kaçırıp coogo kirgende,
Kabılan erdey sürüñ bar.
Kalmaktardın Dölön kan,
Üyür alışkan duşmanıñ.
Buyursa Kuday caraştı,
Kazakta minçü tulparıñ.
El ortonu elüü çaş,
Tabındasıñ şumkarım.
“Talpak”tay cerge kulatsañ,
Cekege adep çıkanın,
Eskertip cana aytarım,
Uşunu Seyit baykagın.
Zayırbekten bölöğü,

Ört acal kündü körö elek.
Bir kırka calan çaş bala,
Cortuul çalıp könö elek,
Duşmanga nayza suna elek,
Kayguul çalıp çıga elek,
Coo amalın baarısın,
Üyrönsün abam Zayırdan,
Dıkandığı baykalat,
Cigitter atanıp çıksa ayıldan.
Baatırlar, sözdü ukkula,
Beker karap catpaylı.
Kazakta minçü tulpardı,
Katırıp etin taptaylı,
Kur ottogon canıbar,
Böksör bösö etinen,
Kızıl may bolup cabıgar.
Azap tartpas eç adam,
“At cabdıgı” tıñ bolso.
Buydası cok cüröbüz,
Azamat boyu çıñ bolso.
Ustanı cıyıp casatsak,
Soot,kılıç,nayzanı.
Kalkan,tuulga,çarayna,
Şalk etme,”ay balta”nı.

Çıgarın coonun oyloylu,

Tübünön berki taklanı.

Sana baatır kazakta barçu cigitterdi mine turgan atına çeyin sinap,aytıp
çıktı.Olturgan el buga tügöl makul boluştu.Carak-cabdığın kamdap,kelerki küzdö
kalmakka attanduuga ubada kılıştı.Seyitbek baatır usta-zergerin cıyıp,tımızın coogo
attanuuga kamına bedri,añgıça cıl aylanıp küz keldi.Oşondo kırk baatırdın saramcalı
bütüp,cooga attangan ceri :

Karı,caşı çurkurap,

Bata bedri baatırğa.

Er Seyitbek,kırk cigit,

Emi mindi atına.

Kalayık turdu cardanıp,

Bastırıp çıktı şańdanıp,

Sürü başka baatırlar,

Körgöndör aga tańdanıp.

Kökülün attın şüyüşüp,

Kök temir zoot kiyişip.

Kulcaday şańduu baskanı,

“Külük”tön tandap minişip.

Ayılğan çıktı carışıp,

“Üzöngü” butta kağışıp.

“At cabdıgı” kümüştön,

Şaraktap küngö çagılıp,

Atanıp çıktı baatırlar,
Bir başkaça tür menen.
Ayabagan sür menen.
Çü degende cılaanday
Soylop çıktı Teltoru at.
Cigitterdin aldına,
Oynop çıktı Teltoru at.
Oozdugun çaynap kemirip,
Ala kaçıp culunat.
Aynektey közü carkırap,
Şamalday uçup arkırap,
Kulcaday köödön kerilip,
Kulunday çurkayt elirip.
Altımış künü tañ aşıp,
Artsan erge caraşıp .
On eki cılı minilbey,
Sümbödöy bolgon eti bar.
Kırk kündük colgo canıbar,
Cürö turgan kezi bar.
Bala baatır Seyitbek
Teltoru attı mindege.
Caraktı boygo ilgende,
Körsöñ köönüñ bölünüp,
Kurmanbekten karanı

Kıyla ese artık körünüp.
Otuz atka koş artıp,
Otuz kölük boş alıp.
Azık-tülük mol alıp,
Ok-darısın bolo alıp,
Soot kiygen baatırlar,
Cönöp barat col alıp.
Keede cürüp kelatat,
Askası biyik too menen.
Keede cürüp kalışat,
Kapçıgayluu koo menen.
Ar kaday kızık cer menen,
Artuu artuu bel menen,
Abası salkıp küz menen.
Keede cürüp kalışat,
Köz cetpegen tüz menen.
Ağını katuu suu menen,
Tamaşası basılбай,
Şayır külkü,duu menen.
Alısta kalgan toolordun
Çokusu kökkö tiygeniyt.
Baatırlardı kuttuktap,
Asmandın küñ külgöñsüyт.
Cıldızdar cımıñ karaşıp,

Ay, olpon kkk caraşıp,
Seyitbek colgo çıkanı,
Ke kirip neen tañ atıp.
Kele catkan colunda,
Türlü kızıık añı bar.
Tuş-tuşunda cıdırıp,
Capayı catkan malı bar.
Ak kiyik kasa adırdan,
Too teke oynop şagıldan,
Bugusu çıksa budurdan,
“Kulan”ı kaçıp kumunan.
Ceyren,”bkn” toptoşup,
Een cerden ottoşup,
Tañırkaşıp adamga,
Karap turat toktoşup.
Colborsu coldo komdonup,
Kaıruuday oñdonup,
Tlks kündüz coylogon,
Kabılan,börü,oynogon.
Altı kulaç cılandar,
Karşı-terşı soylogon.
Kaman,oko cer trtp,
Kaadasın takir koybogon.
Kalgıp uçup asmanda,

Kara coru,ak kacır,
Kulkuldap tarpka toybogon.
Barçındar şaňşıp asmandan,
Uları sayrap askadan.
Coldon çığıp colugat,
Oygo kelbes başka can.
Türkün kuş sayrap çurkurap,
Sıdırım sokkon cel menen
Güldün cıtı burkurap,
Betege tulaň buralıp,
Kökö şiberi caykalıp,
Salganday kilem sunalıp.
Arkayıp toolar alıstan,
Ak bulut kaalgıp çubalıp.
Kee cerlerge kelgende,
Karagay,tokoy çer bolup,
Kee cerine kelişe,
Cayık talaa keň bolup,
Kee cerlerge kelişe
Kakıragan taş bolup,
Kee cerlerge tuş kelse,
At ötü algıs saz bolup.
Kee bir ceri kum bolso,
Kee bir cerler çaň bolup.

Neçen künü col cürüp,aytıluu Cazının talaasına kelişti.Tañ,sürgöndö Cazının talaasına köz çaptırsa,kumurskaday cıbiragan mal,kalıñ ayıl köründü.Bul cer Kurmanbek baatırdın ata konuşı ele.Baatırlar tuş-tarapka dürbü salıp,kalmak elinen kabar alıp,tuş-tuştu çalıp,at örgütüp cattı.Eç nerseden kaparı cok ayıl beykut catkan eken.Bul cer Seyitbek bala kezinde baldar menen carışıp oynop cürgön Cazi talaası ele.Oşolor oyuna kelip,zeni keyip,bir çeti açuusu kelip,aytıp turgan ceri :

Körömün degen cok elem,
Köönümdö mınday turmuştu.
Catkanın kara kalmaktar,
Sürüp taştap kırgızdı.
Ayabay kerip alışıp,
Adırğa malın salışıp,
Tungan eken Dölön kan
Esiz kaldı ceri dep,
Ee boluşup alışıp.
Beymaral catat bık etpey,
Kim ekenin eesi
Koybosom bolbos tanıtıp,
Kurdaştar menen bir kezde,
“Kulun”day oynop carışıp.
Çoñ atam Teyit turgan cer,
Kurmanbek korgon kurgan cer,
Biteyimde öngön cer,

Adam körbös şumduktu
Altın başım körgön cer
Coruguna Dölöndün ,
Bul boydon kantip çıdayın.
Tüp atasın tanıtıp,
Tügöngüs sanat kılaysın.
Konuşum Cazı cerimden,
Kara şaar, Kambılga,
Kalmaktı sürüp çıgayın.

Baatırlar keñeş kurup.coo aylasın süylöşüp catıştı.Zayırbek baatır murun körgön ceri ali esinde.Cigitterge mınday degen keñeşin saldı : — Baatır ,mınabu Kara-Toodon Dölön kandin karoolçusu karool karabay koyboyt,biz bul aylga tiybey aylanıp,tün katıp ötüp uşul men aytkan cerge baralı.Karoolçunun karmap alıp,oşondon kabar alalı.Aga çeyin tuş-tuştu çalalı,

— dedi.Zayırbektin akılı menen belgilüü cerge kelip,Dölöndün koygon karolun astırtan karmap alıştı.Kalmak tilin bilgen Zayırbek karoolçusunu surakka aldı.Dölön kan Kara şaarda ekenin,kamsız catkanın cana beş cıl murun Kızay kazagın çapkanın aytıp bedri.Zayırbek : — Seyitbektin buyrugun Dölön kanga aytıp bar ! — dep,karoolçunu keketip katuu tapşırdı.Ayıl üstünö barıp,tınç catkan eldi dürbötüü kıyın iş,menin öçüm Dölön kanda.Kanıña aytıp barın armansız kamınıp adlımdan tosüp kelsin,erdigimdi körsün,eger aga könbösö kılıkça moynun tosüp bersin.Seni izdep kelgen Kurmanbektin uulu Seyitbek deseñ özü bilet, — dedi.Karoolçu anın orundooga zuga sıyınıp Seyitbekke ant berdi.Canın aman kalğanına süyünüp,karoolçu kılçayıp artın karabay Kara şaardagı Dölön kanga toktoosuz cetti.Oşondo karoolçunun korkup,kaltarıp,Dölön kandan apkarıp,Seyitbektin bayanına kabar salıp aytıp turgan ceri :

Aylanayın,taksır kan,
Kırgızdan keldi kırk adam.
Karooldo turgan cerimden,
Karman aldı astırtan.
Acalımdın cogunan,
Ölböy kaldı baykuş can.
Aybatı başka er eken,
Alabı dedim başımdı.
Acal oñoy iş emes,
Köldötüp iydim çaşımdı.
Körböym go dep oylogum,
Bala-çaka katındı.
Sakalduusu biröo eken,
Kalganı tügöl çaş bala.
Arstanday aybatı,
Türü candan başkaça.
Baştap kelgen kişisi,
Elüülördö bar eken.
Öñü cüzün baykasam,
Közgö tanış can eken.
Söz süylöşüp catkanın,
Kulak türüp baykadım.
Atarın aytpaytçaşıp,

Özüim oykop tappadım.
Köp cılı murun körgömün,
Kurmanbek menen kelgenin.
Baştap kelgen oşo eken.
Bala baatır erlerin.
Seyitbek eken kelgen can,
Kurmanbektin balası.
Cetim cürüp Kaşkarda,
Cetilgen eken kanatı.
Capişgan kolu bolboso,
Kırk bir eken barısı
Miñ kişige cetçüdöy,
Ar birinin karuusu.
Zorlordu mınday körbögöm,
Kere kulaç dalısı.
Caraktağı şayma-şay,
Şaşpay süylöyt cayma-cay.
Tegiz tulpar mingeni.
Tegiz soot kiygeni.
Kamılgası mol bolup,
Cok eken kemçil bir ceri.
—Kanıñızga salam,— dep,
Aytıp iydi Seyitbek.
—Tiybeymin,— tınç catkan

Cazığı çok elge,— deyt.
Ötkön öç cana cetken kek,
Padışam,Dölön,sende deyt.
Armanı çok kamınıp,
Aldımdan tosup kelsin deyt.
Kancıgadan baş çeçip,
Karmaşar cerdi körsün deyt.
Ata saltım uşunday,
Aytkanıma könsün deyt.
Eli-curtun ayasa,
Özü kelip kılıkça,
Başın tosup bersin deyt.
Aga çıdap kelbese,
Seyitbek özüm bilem deyt,
Adırdancılıkı tiem deyt,
Ayılın çaap kirem deyt,
Erden aşkan er eken,
Esebiñdi tapçuday,
Eliñdi bütün çaapçuday.
Korkup kaldım bulardan.
Kol kuuşurup barbasañ,
Namıs kılbay,Dölön kan.

Oşondo Dölön kan açuusu kelip bakırıp,kırk celdetin çakırıp,töbösünö kılıç oynotup capırıp,duşmanımdı dañazalap kötörüp,menin köñülümdü çögörüp kelet dep,karoolçunun başın kıyaçaap,kılıçının kanın kınına sürtüp,kaardanıp aytıp turgan ceri:

Kırk celdetim,kaydasıñ,
Cer cuktur,kaysı caydasıñ ?
Çakırgın Erke,Torkonu,
Tapsın coonun aylasın.
Uşundayda tiybesse
Körömün kaçan paydasın ?
Ketirip barat buruttar,
Kamsız catkan kezimde
Kayray kelip nayzasın.
Cetim cürüp Seyitbek,
Cetilgensip kalgan go.
Ata kılıp Akkandı,
Cetingensip kalgan go.
Erkek tana öñdönüp,
Erdemsinip kalgan go,
Kayrap koyso Kaşkarlık,
Şerdemsinip kalgan go.
Ata saltı eken dep,
Kırk cigit menen kelgen go.
Erke,Torko barıpda,

Esebin “ kудay” bergen go.
Eki meñdey kol menen
Cer caynatıp barayın.
Cubarımbek kezinde,
Carbay ötün alayın.
Celektin başın burayın,
Atasının üstünö
Cetimdi koşup tınayın.
Köödöndün celin ıgarıp,
Kööp kelgen buruttun,
Esinen ketkis kılayın.
Tarabın ile kırayın,
Eeritip kelgen cigitin.
Menin Dölön ekenim
Bile elek bolso bilişsin.
Toktoboston apkıla,
Erke,Torko atagı,
Kayda eken eki it,tapkıla !
Apta karap turbasın,
Arbın erüü cıynasın,
Altı kün möönöt beriptir.
Ataylap berü duşmanım,
Adlıma özü keliptir.
Sıyınıp turup barayın,

Atam ötkön Korongo.
Erke,Torko er carar,
Bir colu kelgen boroongo.
Karışkır özü tüşkön go,
Kaysalap kelip koroomo.

Dölönkan katuu açuulanga menen çınında apkaarıp,eç aylasın tappay kaldı.Bir cigittin çakırıp,Kara sınçı aldırıldı.Aga : — Koluña ak celek alıp,elçi bolup Seyitbekke bar, —dedi. — Dölön kan aytkan künündö kelet dep,Seyitbekti,canındagı 40 cigitti,atarın,coo-caragının sının cana bir kart adamı bar eken oşol kim ekenin taanıp kelesiñ,elçige ölüm cok,şappay iş bütürüp kaytıp kelesiñ, — dedi.Koluna ak celek alık,Dölön kandan kabar salıp,Kara sınçı Seyitbekke bardı.Kara sınçı Seyitbekke Dölön kandin kabarin aytıp,Baatırdın barın sinap körüp,kayta kelip,çındıktı katpay,tilin tartpay aytıp turgan ceri :

Çındığında,Dölön kan,
Sürdü eken Seyitbek.
Telтору at minip turganı,
Tirilip kele kalganday
Atası baatır Kurmanbek,
Cakşı sinap baykadım,
Oşo kelgen balanı,
Erke menen Torkodon,
Tulku boyu baraanduu.
Cer caynagan kolgo okşoyt,
Kırk kişinin karanı.

Körö albadım turganın,
Caş baladay şoktonup,
Kaadaluu kaday salmaktuu,
Kalgan eken toktolup.
Taşıp turat kayratı,
Calın çıgıp közünön.
Kıraakı can ekenin,
Baykadım bir ooz sözünön.
Basımduurak “arbagı”,
Baatırım Dölön özüñdön.
Murut tüğü çıga elek,
On segizde caşı eken.
Uyutup koygon nemedey,
Tulku boyu taş eken.
Teke coomart Teltoru at,
Kadimkidey tabında.
Mal törösü canıbar,
Caralgan erdik bagına.
Bökön kıl cañı sayıptır,
Kuyruguna,calına.
Eki miñ kolgo Seyitbek,
Calgız alı cetçüdöy.
Nayzası cok,kılıç cok,
Teltoru at menen kalmaktı,

Tebeletip ketçüdöy.
Kırk cigitten kolu bar,
Kıdır çalgan colu bar,
Kemçilik közüm çala albay,
Sınap turup boldum tañ.
Kabılanday köründü,
Kırk cigittin türlörü.
Bir ene töröp koygondoy,
Okşoş eken kiygeni.
Birinen biri kalışpayt,
Adamdan başka sürlörü.
Arasında bar eken,
Burul sakal bir adam.
Köpkö tiktep otursam,
Közgö cıluu taanış can.
Zayırbek attuu er eken,
Köptön kiyin taanısam.
Oşol okşoyt sıyağı,
Kazattın colun baştağan.
Calınduu erden bolugu,
Nayzadan korkup kaçpagan.
Er Kurmanbek caktırgan,
Cigitinin biri ele.
Kantip tirüü kaldı eken,

Oylop anı tappadım.
Mingen atın taanídım,
Ak tulparı Akkandın.
Kırk cigittin Teyişkan
Bilemin başın alğanın.
Oylonup catıp tappadım,
Kasabıpan Teyiştip,
Zayırbek kantip kalganın.
Baştayın dep kelgen go,
Sala cürgön cañcalın.
Kamdanıp kelgen coo eken,
Erke menen Torkonun,
Çıgarat go taklanın.
Oñ kelet go Dölönkan,
“Atandın kanın kekçin”,— dep
Aldına tüşüp barganıñ.
Altın-kümüş mol artıp,
Tartuu kılıp mal-canıñ.
Aytkan tilim albasañ,
Kanım,kepiniñ kenen kamdagın.
Uşulardı kalp aytsam,
Sınap kelgen sın ursun,
Körünöö kelip sır ursun,
“Burhun” ursun, zu ursun !

Sınçı körgönüp tökpöy çaçpay Dölön kanga bayandadı.Dölön kan açuusup çaçıp,arkı-terki basıp,cini çından kaynadı. “Seyitbektin mingeni Teltoru eken,Kurmanbektin cigiti Zayırbek da keliptir” degende, “amalım çındap ketip,acalım emi cetken eken.Köp kelip kalmaktın ıgın algan neme ele,tüpkö cetse oşol cetet” dep,kooptono baştıadı.Karmagan tuum Erke,Torko,eki miñ çerüüm turganda kantip ölümgm özüm barayın,dep oylonup Dölön kan kayratı cıydı.Anın üstünö bul peyliñ ketken menin adamdarım duşmanımdı dañazalap kelişet.Meni öltürö albay cürgön nemelerbi dep,Kara sınçını cigitterine sabatıp,eki közün oydurup saldı.Sokur Kara sınçı atalıp kalmaktan kaçıp,cer kıdırıp ketkeni da oşondon eken.

Erke menen Torko baatır kabar ugar zamat : — Köptön beri coo kelbey atımız da,özübüz da buulugup turganda ıras boldu.Eeligip kelgen nemeni kırçınday başın alıp,köz kumarın tarkatıp,kol kıçuusun basıp alalı ! — deşti.

Dobulbas tınbay kagılıp,
Kalaanın içi cañırıp,
Eki miñ çerüü sap boldu,
Canına carak tanıp.
Erke,Torko eki şer,
Colgo çıktı kamınıp,
Zu saktagan “keçil”der,
Burhununa tayınıp.
Baatırlardı koldo dep,
Uzatıp turdu cabılıp,
Burhun taşın kuçaktap,
Laylamalap calınıp.

Kötürgönü bulardın,
Kara celek,kara tuu.
Kalayman basıp elderdi,
Kalaanın içi ızı-çuu,
Nayzanın uçu cıltıldap,
Adamdın başı kılkıldap.
Dürböy ötsö köp çerüü,
Cer soyulup bılkıldap.
Kalayık turdu tañ bolup,
Talaanın beti çañ bolup.
Erke,Torko baatırlar,
Kaarı betine aylanıp.
Seyitbekti bet aldı,
Coo caragın şaylanıp.
Kınsız kılıç canında,
Sır nayzası karuuda.
Köküröktö çarayna,
Bolotton kalkan dalıda,
Kılceyren menen Açbuura,
Eköö teñ kelgen tabına.
“Malan” baylay ırımdap,
Kökülünö,çalına.
Zaňgıragan baatırlar,
Coo keldi dep kenebey,

“Burut”tan kelgen zöökür dep,
Buçkagına teñebey.
Saltanatın arttırıp,
Sanaasız ketip baratat,
Irçığa “topşur”tarttırıp.
Can cöökörü “zaluular”
Canday çaap bastırıp.
Mıskıl “şıgır” sozuşup,
Keede kalıp kaktırıp.
Şaardan ıgıp toptoşup,
Çerüülörün kalmaktar,
“Zuu-zu”kılıp toptoşup,
Çerüülördün “zubanşı”
Esebin alıp cokoşup,
Sanatın koldun bütüşüp.
Dölöndü turdu kütüşüp.
Koştop keldi beş zaluu.
Tuu çunakka mingizip.
“Çen”,taacısın taştatıp,
Ok ötpös soot kiygizip.
Kök ala sakal kalkıldap,
Kurup keldi barısın,
Kaarın tögüp barkıldap.
Koyo bergen “aydar”ı

Dalıda cüröt salpıldap.
Kümüş cabdık,kalmak eer,
Küngö tiyse carkıldap.
Padışası kelgende,
Erke,Torko eki şer,
Atınan tüşüp cügürüp.
Tizesi cerge бүгүлүп
Urmat menen iyilip
Taazim kıldı cügүнүп.
Urmattuu,Dölön kanıbiz ,
Kelbesin bizge kaarıñız .
Ugar zamat bzi keldik,
Keçiksek baştı alıñız.
Kızmatıña biz dayar,
Kalganga kaşık kanıbiz.
Özüñüzdün koldo go,
Öltürsöñ çımın canıbiz.
Opkolbosun cürögün,
Burut emes tetigi,
Kalganga ceter karuubuz.
Ceñe cürgön sür menen,
Kamaarabay barıñız.
Ulugum,Dölön kulak sal,
Tigerimdi kabıl al.

A degende cekege,
Başının çıgar cönü bar.
Aytkanıma könüñüz,
Kezekti Erke baatırğa
Kenendik kılıp beriñiz.
Coldoşu canda bar bolso,
Namıs emes,ar emes,
Özünüz baykap körüñüz.

Baatırlardıñ aybatına,kılıp turgan kayratına Dölön kan kubana tüştü.Baştağı kıyalın özgörtüp , “Adegenki ölümdön kaldım go” dep karsıldap küldü.Kökölötö tunu aştap,Tuuçunak menen kol baştap,Kara-Toonu közdöy,Seyitbekti bet alıp cönödü.Cazının talaasında canılğan mal,kıdır etken can çok,coo keldi dep ugup,tün boyu bugup,mal-canın ciyip,el Kapkaktın Kara-Koosusuna kirip ketken eken.

Seyitbekter tünündö karoolçu koyup,kezektep uktap,Kenen-Saydı ıktap mezgili bütüp,Dölön kandı çıdamsız kütüp cattı.Tañatkanda cer caynagan koldu körüp tañdanışıp,

At cabdıgın oñdoşup,coo-caragın kamdaşıp,carışıp tüzgö tüşüp,caaldagan çerüünü cardanıp,karap turuştu.Seyitbek baatırlar menen keñeşıp,er kezeğin ubada boyunça Zayırbekke beriştı.Zayırbek baatır kaltaarbay,kamaarabay kayratı boyunda,boyunda,kimisi kelse da kañtara sayam degen oyunda.Dölön kan Seyitbekke cakındaganda cigitterin kalp kaktırıp,doolbastı düñgürötö kaktırıp,kerney-surnaydı kere tarttırıp,atarına kamçı saldırtıp,alçaktata bastırıp Seyitbek baatırğa kır körsötüp keldi.

Dölön kan koldu toktotup,Tuuçunak menen kırk cigitke carım buta cakın bastırıp kelip,Teltorunun üstündö kaamarabay turgan Seyitbekti atının tuyagınan çokusuna çeyip sindap çıktı.Andan kiyin Seyitbekke kakşıktap aytıp turgan ceri :

“Aurenti”Seyitbek,
Malıñ-canıñ amanbı ?
Ata-baba colu üçün,
Aytışalı salamdı.
Kızıl-kıya kesembi,
Kırgız eliñ esenbi ?
Kara-kıya kesembi,
Kalkıñ burut esenbi ?
Cerge-ceegiñ amanbı ?
Çü degen cerden arıştap,
Arbıtıpsıñ kadamdı.
Karoolçudan katuulap,
Ayttırıpsıñ kabardı.
Akkanda cürüp kuu cetim,
Tapkansıñ go eliñdi.
Attanıpsıñ Dölöndön,
Alayın dep kegiñdi.
Apırılıp col tartıp,
Alıpsıñ katuu demiñdi.
Kökürögüñ köptürüp,
Kerip turgan demiñdi ?
Celkabızıñ bar eken,
Çıgarayın celiñdi.
Kurmanbek atañ kunun kuup,

Kuturup kelgen keziñbi ?
Kulagım ugup kubandım,
Ayttırıp iygen sözüñdö.
Türüñ baykap oltursam,
Tüp maksatıñ sezildi.
Kalasıñ go,Seyitbek,
Ala albay öksüp öçüñdö.
Tereñbi deym akılıñ,
Tek aytkanıñ ökümdö.
Ölüm izdep kelipsiñ,
Köpölöp aydap özüñdö.
Altımış azuu saygan go,
Teltoru atıñ kargan go.
Teñirim tetir cazgan go.
Başıñdı acal çalgan go.
Tek cata berbey üyüñdö,
İşenip kelgen ekensiñ,
Teltoru budan atıña.
Ak tulpar minip çaşınıp.
Zayırbek kelip kaşıña.
Kırgın körgön turasıñ,
Kıyındık kılıp katılba.
Kıyılıp turam,Seyitbek,
Kırçınday bolgon çaşıña.

Kalarıñ sezip kıynalam,
Kıyın iş kelip başıña.
Tübüñ duşman bolsoñ da,
Boor ooruyın sendey kasıma.
Toktop uksañ momunday,
Körgön menen bilgenim.
Kıbılañdı sen dağı,
Baştanıp kalıp cürbögün.
Atañ menen eneñdi,
Cazdanıp kalıp cürbögün.
Cürögüñö sır nazya
Malınıp kalıp cürbögün
Kalıp mayıñ çubalıp,
Carılıp kalıp cürbögün.
Kuu “mamı”nın başına,
Sayılıp kalıp cürbögün.
Kırçınıñda kıyılba,
Kızığın körböy düynönün.
Başka söz aytıp netemin,
Barı bir başıñ kesemin.
Baatırıñ alıp çıga koy,
Erkege bedrim kezegim.
Ortogo şarttı men koydum,
Seyitbek, cetim oylogun,

Sakalduu kişi ekenim,
Çındap Kудay buyursa,
Kırk bir baştı baylanıp,
Kambılga şanduu ketemin.
Bilip koy, balam, tuyunup,
Acalıñ çındap cetkenin.
Kurmanbek atañ ölgöndö,
Sıymıgıñ baştan ketkenin.

Dölön kan Seyitbektı korkutam dep oyloodu. Seyitbek kamaarap da koygon
cok. Oşondo Seyitbektin Dölön kandin sözün kayta kagıp, ar türgö salıp, aytıp turgan ceri:

Saykın banı “arbañız”
Opurulup köşkün çal,
Opuzaga salbañız.
Söz tizginin kiçine,
Cıya cıya karmañız.
Ar nersenin çegi bar,
Aşık ketip kalbañız.
Kuru beker tooruba,
Kудaydın cazuun körürmün.
Karmaşıp anan bilebiz,
Kim ceñilip, ceñerin.
Kazattaşsak köröbüz,

Kim aman,kimder ölöörün.
Kılıcdagan kol menen,
Kötörölbö,Dölönüm.
Kırgızdan kelgen kırk cigit
Körürsüñ azır önörün.
Coşodoy cerge caynatıp,
Kim kimdin kanın tögörün,
Cazbay saygan cürökkö,
Nayzaga kimdin çeberin.
Kep süylöböym degemin,
Keltirdiñ sözdün kezegin.
Kuyrugıñdu uzartkan,
Özüñdün üyüñ öz eliñ.
Kakşıta sözdü aytmakmın,
Karaymın uluu-caşıña.
Sözüñüzgö caraşa,
Tilegiñ saydın taşına,
Kargışıñ kara başıña,
Koluñdan kelse ayanba,
Kaygırıp menin caşıma.
Uluu,kiçüü bolsok da,
Birdey eken colubuz.
Nayza karmap cekege,
Özüñüz kele koyuñuz.

Salasal kılbay çık özüñ,
Erke menen Torko.
Cekeleşip sayışıp,
Möröy koysok ortogo.
Kıyşayıp attan kalganda,
Kılçaktap başın keseli.
Aldındagı atarın,
Koştop alıp keteli.
Bul aytkanım şart bolsun,
Ortodo katuu ant bolsun,
Kana,emese,Dölönüm,
Erdigiñdi körömün .
Kaçırıp nayza saya ber,
Bılk etpey turup beremin.
Irgıta saysañ balanı,
Kesip alıp başımdı,
Koştop alıp atımdı,
Kara şaar közdöp cönögün.

Dölön kan bala baatırdın kalmak menen ayıl kongondoy barın aytıp turganına bir çeti tañırkap.bir çeti çoçuladı.Anın üstünö er kezegin Erke baatırğa beremin dep kelgen,birok Seyitbektin sözünö cıgıldı,cekege çıguuga köñülü buzuldu.

Aytkeni, uuluk col menen kezek alğanına kızıktı, “turup bergen döñgöçtü kantip saybayın, Kuday çındap berip turat” dep içinen süyündü. Berkilerdin kezegi Zayırbekte ele,

Birok al oy tura kelbey şart buzuldu.Eki col başıga col tiyip,el başın iyip karap kaldı. Kırk baatır “Seyitbek !” dep uran tartıp,Zayırbek koştóp çıgıp,ortogo koyup kayra tarttı.Oşondogu Seyitbek menen Dölön kandın sayışı :

Seyitbektin işine,
Kırgız,kalmak tañdanıp.
Öyüz-büyüz eki coo,
Karap turdu cardanıp.
Kezek alıp Dölön kan,
Çanaçtay murdu dardayıp.
Tuuçunak menen çıktı oşol,
Karagayday nayza alıp,
Aybatın salıp aykırıp,
Aç “buura”day kalcanıp,
Kamaray Seyitbek,
Ondop nayza karmanıp.
Teltorunun üstündö,
Töşün kerip kaykayıp.
Uyutup koygon çoyunday,
Çıñ denesi zalkayıp.
Tura öñörüp nayzasın,
Eki tizgin kolunda.
Kanday baatır tura almak,
Kaçırgan dönün coluna.
Karap turup Zayırbek,

Aldası keldi oozuna.
Kızıktı minday kim körgön,
Sala berip denesin,
Aygışkan coosuna.
Kırk cigittin Seyitbek,
Tayanıp kelgen toosu da.
Sana baatır kep aytat,
Keyiştüü kebin emi aytat,
Keyiştüü kebin emi aytat,
Minday sırın bilgende,
Kelbeyt elek bul cerge.
Talim bar bala ele,
Coonun cayın bilbeybi.
Kezektespey tim ele,
Coonun cayın bilbeybi.
Kezektespey tim ele,
Teñ kaçırıp kirbeybi.
Aytkanına Dölöndün
Akılı bolso könböybü.
Zayırbek baatır abama,
Cañılbay kezek berbeybi.
Turup bergen döñgöçtü,
Kim dele bolso saybaybı.
Attan kulap calp etse,

Armanda boydon kalbaybı.
Aylanayın, cigitter,
Azuluu kaman Dölöngö,
Çaldırıp koyso kantebiz ?
Mayıp bolup, Seyitbek
Aldırıp koyso kantebiz ?
Sanga özün bir salıp,
Sana turdu tüktöñdöp.
Köz irmebey kırk cigit,
Karap kaldı üksöñdöp.
Erke, Torko eki şer,
“Dölön kandap” bakırıp,
Doolbasın kaktırıp,
Toktoboy “uraan “çakırıp,
Celektin başı buralıp,
Cergelüü kalmak kubanıp.
Mına oşondo Dölön kan,
Tuuçunak menen urdurup,
Kaçırıp kalgan kezi oşol.
Balaña nayza sundurup.
Canıbarıñ Tuuçunak,
Cebedey uçup atılıp,
Tört tuyaktın dañkanı,
Buta boyu çaçılıp.

Sanga kamçı cegende,
Buuraday oozu açılıp.
Sakalı celge birindep,
Etegi kökkö dirildep,
Cer kozgolup zardabı,
Kamandan beter kürüldöp,
Birdi emes coosunan,
Cüzdü saygan Dölön kan.
Kaçırganın katırıp,
Küçtüü saygan Dölön kan.
Tiktegen cerden cañılbay,
Teşe saygan Dölön kan.
İçe-kardın çıgara ,
Eşe saygan Dölön kan.
Köp bilgen coonun aylasın,
Taamaylap karmap nayzasın.
Çaraynanın çeti dep,
Sol mürönün beti dep,
Kaalagan cerim uşu dep,
Kak cüröktün tüşü dep,
Tiktep ketip baratat.
Tuu kötürüp kan bolup,
Bul Dölön kan caşınan,
Coogo ılayık Tuuçunak,

Cazbay urkap dasıgan.
Körgöndör türün oyloştu,
Uat dep bala atınan.
Nayzadan Seyit kaltarbay,
Közün cumbay,caltanbay,
Kökürögün dagdaytıp ,
Tosup turdu arstanday,
Dölön kan cetti burutup,
Kökürökkö nayzanı,
Koyup kaldı mılgtıp,
Altı kulay sır nayza
Ayanbastan süngütüp.
Atı menen eköö teñ,
Artın közdöy ırgıtıp.
Tabışı katuu tars etip.
Bolotton calın cark etip,
Nayza ketip bırkırıp,
Eki kolu Dölöndün,
Taşka urganday zırkırıp.
Alakan eti oyulup,
Koltuk eti oyulup,
Omurtkası omolup,
Eñgirey tüşüp oñolup,
Er Seyitbek baatırğa,

Dölön kan nayza uruptur.
Bala baatır kıraakı,
Tayıp tiysin nayza dep,
Kökürögün buruptur.
Tepçip nayza tierin,
Tim ele bilip turuptur.
Öz boyuna işenip,
Bul oyundu kılıptır.
Atası Akkan muruntan,
Nayzaga neçen turguzgan.
Ik üyrötüp cazgırma,
Balbanga nayza urguzdan.
Bala kezde katırgan,
Beş kişi nayza saysa da,
Bilk etpegen atınan.
Dölön kandın nayzası,
Ak olupoktu buluptur,
Toguz kabat soottu,
Katarı menen cırıptır.
“Torko”nun kılıp süzülüp.
Çagaraak soot üzülüp.
Soottu teşip kıltayıp,
Bolottun uçu kırıptır.
Kuday saktap balanı,

Omuroo etin çiyiptir.
Aldındagı Teltoru ,
Burala tüşüp oñolup.
Esin cıyıp eñgirep,
Teltoru oozun burganı.
Nayza karmap Dölön kan,
Kezegin surap turganı.
Bul coruktu körgöndö,
Baatır singan Dölöndün,
Başınan uçtu ıymanı.
Ne boldu dep Seyitbek,
Zayırbek cetip barganı.
Culup alıp ırgıttı,
Sootunda kalgan nayzanı.
Torkonun cibi çubanıp,
Bulası çıgıp bulayıp.
Tuncuragan kırk cigit,
Turgan kezi kubanıp.
Dalıga çaap balanı,
Kayra tarttı Zayırbek.
Mizi kayttı Dölöndün,
Azamatsıñ baatır dep.
Omurulgan nemenin,
Azabın taştay katır dep.

Karasañ kalmak tarabı,
Şañ, külkü cok canagı.
Tün tüşkөndөy tuncurap,
Çөгүp turat paanayı .
Dobulbas ünün basılıp,
Toktodu külkü cok canagı.
Tün tüşkөndөy tuncurap,
Çөрүp turat paanayı.
Dobulbas ünü basılıp,
Toktodu külkü katkırık,
Topşuru büttü tartılıp ,
Erke , Torko eki şer ,
Örttөy içi açınıp.
Dölön kan turdu ortogo,
Namısınan ardıgıp.
Kaykaygan menen kalp ele,
Ölөm go dep can çıgıp.
Seyitbek baatır turgan cer,
Teltoruga kamçı urup.
Dölön kandı kaçırıp,
Canıbarıñ Teltoru
Cebedey cerdi cabırıp,
“Ok cılaan”day atılıp,
Çoçubay kılğan aylanı,

Çolok karmak nayzanı,
Eti açışıp kalgan er,
Atasınday balban,er.
Dübürtünön baatırdın,
Düñgörödü kara cer.
Tügöngür emne bolor dep,
Türölö karap kalıñ el.
Nayzasın bolot aştagan,
Cortuuldu coogo baştagan,
Taamay urgan nayzasın,
Közgö saysa cazbagan.
Tizesi cerge бүгүлүп,
Canıbarım Teltoru,
Tekedey bolup түйүлүп,
Cal-kuyruğu cayılıp,
Candan başka cügürүп,
Uraan tartıp kırk cigit,
Seyitbek dep bakırıp,
Süröögö köngön Teltoru,
Koyondoy kulak capırıp,
Tört tuyaktın dañkanı,
Kürögöndöy чаçılıп.
Bala baatır Seyitbek,
Çın açuusu karmadı.

Cetip nayza urarda,
Kalmaktardın kan Dölön,
Örttöy közü caynadı.
Alıs cerden kaçırıp,
Küülönüp baatır barganı.
Kekirtektin özü dep,
Koko tamak kulkunun,
Buzup ötör kezi dep.
Cakasının çeti dep,
Cabılbası eti dep,
Tuulğanın moyun tuşu dep.
Tاكلالار cerim uşu dep,
Tuştap kelip kalganı.
Nayza tiydi balk etip,
Kejigeden aç bolot
Çıga tüştü cark etip.
Belinen “kaskak” üzölüp,
Sınıp ketti karç edip.
At calına kol cetpey,
Dölön kandan al ketip,
Tuuçunaktın üstünön
Kulap barat calp etip.
Süyrölö tüşüp az cerge,
Acıradı atınan.

Kazanday bolgon tuulga,
Kaldayıp uçup başınan.
İmerilip Seyitbek,
Eñkee tüşüp alğanı,
Dalıda aydar çaçınan.
Cerden alıp kötörüp,
Erge tuura öñörüp,
Cekeden baatır ceñdi ele,
Kırk cigittin aldına,
At oynotup keldi ele.
Ak tulpar menen Zayırbek,
Zımıratıp bararda,
Dölön kandın tulparın
Cetip koştıp alarda,
Nasili duşman ekenin,
Ayban da bolso bildi emi.
Çılbırın süyröp canıbar,
Koşkuruk atıp oynoktop,
Kaçıp kolgo kirdi emi.

Seyitbek baatır Dölön kandı soldoytup öñörüp kelip,kırk cigittin adlına
taştap,şerdenip aytıp turgan ceri :

Aylanayın,cigitter,

Taarınba kılğan işime.
Taamay kelip keziktim,
Kaalap cürgön kişime,
Kızıp ketken ekemin,
Kayratım batpay içime.
Karmaşa kettim toktolboy,
İşenip kayrat küçümö.
Cana turup işendim,
Aldımda budan atıma.
Bet kelişip turuştuk,
Karabay karı-caşına.
Kanga toybos kan kordun,
Azaptı saldım başına.
Kagılayın,kırk cigit,
Katalık kıldım keçirgin.
İçimdegi buşmandın,
Calınıp bugün öçürdüm,
Köksösün alıp suttum
Ata dañkka ee boldu,
Azamat bolup cetimiñ.
Kezekti berbey biriñe,
Kee biriñ tiydim ciniñe,
Col berbey koydu maga dep,
Taarınba,Zake,iniñe.

Dölön kan attan kulap ındını öçüp kalmaktar kıcıldaşa tüşüştü.Kalmaktar katuu namıstanıp,köp toktop turbay Torko baatırğa kaldık col beriştı. “Uşunça kişi turup coo menep bir betteşpeyt degen emne !” dep,Erke baatır Kılceyrendi oynotup nayza karmap cekege çakırıp turdu.Dayar turgan Zayırbek baatır Aktulpar menen cekege çıktı.Zayırbekti Börü baatır koştıp kelip koyo bedri.Oşondogu Zayırbek menen Erke baatırdın soğuşı :

Er kezegi kelgende,
Erender çıgıp sayışmak.
Kezek kütpöy teñ kirip,
Erdik küçkö salışmak.
Zayırbek,Erke eki döö,
Mindengeri tulpar at,
Canda kılıç baylaluu,
Carak karmap nayzanı,
Bir-birine eki şer,
Körgözmök boldu aylanı.
Köküröktö tagıluu,
Bolotton kılğan kalkanı.
Birden temir “çoyun baş”,
Kurunda eken kamdaluu,
Kamsız eken eköönün
Coogo kerek şaymanı.
Eki baatır oşondo,

Birin-biri bet alıp,
At koyuşup kalganı.
Kak cüröktün özünö,
Bolcop nayza karmadı.
Aykırışıp arsantay,
Ayabanstan barganı.
Eköönün teñ kem emes,
Bir-birinen salmagı.
Köz üröyün uçurat,
Tiktegende zardabı.
Cebedey uçup atarı,
Cerge iyilip baştarı,
Bolcogon cerden cetiştı,
Eregişken koçkordoy,
Kars koyuşup ötüştü.
Töşkö tiyip tak etip,
Nayzalar sınıp karu etip.
Aldındagı arttarı
Çoçoyo tüşüp calp etip,
Bokono söögö bolk etip,
Bütkön boyu solk etip,
Esine kele kalışıp,
Kayra baştan barışıp,
Kayra nayza alışıp,

Eki baatır altı kur,
Betteşip nayza sayışip.
Andan arga tügönüp,
Kılıçtı kolgo alışip,
“Oroy”don arı salışip,
Kılıç kıyrıp kınğırıp,
Çoyun baş menen soğuşup,
Töbönün baarı zañğırıp
Bolot kalkan toskondo,
Ot cagılıp şırkırıp,
Çoyun baş sınıp bıkırıp,
Kökülü köktö çırkırıp,
Sokmogunan tokmaktun,
Bütkün boyu zırkırıp.
Eki şer emne bolot dep,
Eki tarap çurkurap.
Çoyun baş taştap ciberip,
Aykırışıp kelişip.
“Aç bilegi”n berişip,
Eki şer ketti eñişip,
Erdin kese tiştenip,
Öyüz-büyüz eki coo
Karap turat tikteşip.
Aç colborstoy taymaşıp,

Atçan turdu karmaşıp.
Dalıdap çapçıp alışıp,
Çap kenedey cabışıp
Culkuldaşıp turuştu,
Eki kolu karışıp.
Buttarı cerge mıktalıp,
Buudandın beli mayışıp.
Canatan beri Zayırbek,
İç-koyunga bara albay,
Kolun sozup Erkeni
Kurunan barıp ala albay,
Al añgıça bolgon cok,
Iğına kele kaldı emi,
Balbandığın karayın,
Er Zayırbek abañdın,
Caş baladay Erkeni,
Kötörüp atka saldı emi.
Azoodon beter möñkütüp,
Kırk cigittin aldına,
Öñörüp alıp bardı emi.

Börü baatır çaap cetip ,Kılceyrendi koştóp keldi.Zayırbek açuusu kelip,Erke baatırdı atka baskanda katuu kekirtektep koygon eken,öñörüp barıp taştarı menen can berdi.Torko baatır oşondo Çerüüsünö kayrılıp mınday dedi : — Birden barsak bizdi terip cok kılçuday,menin artımdan kirgile ! — dep kırk cigitti bet alıp,katuu

kaçırdı.Arkasınan cerdi düñgürötüp eki miñ çerüü da kaçırıp kaldı.Er Seyitbek baş bolgon baatırlar dagı tike kaçırıştı.Ebegeysiz kan tögülgön uruş emi başaldı.Kırk baatır köp koldun kırk cerinen oyup kirdi.Torko baatır menen Börü baatır bir kezde bet kelişe kaldı.Börü baatır Torkonun nayzasın kagıp ötüp ayrı töşkө taamay nayza urup öttü ele,eñgirey түşüp esin cıyıp,koldun kalıñ cerin aralay kaçıp kutuldu.Baatırlar koldu çil uçkanday түş-tüşka böldü.Baatırlardıñ kısına çıdabay kaçıp berdi,baatırlar artınan sürө түşüp aldı.

Cıgılıp tuusu calp etip,

Kalıñ çerüü tura albay.

Kaçıp berdi calt etip,

Aldındagı attarı,

Tizesi cerge бүгүлүп,

Artta kalıp kalganı,

Çın canınan түñүлүп.

Kırk baatırdın karaanı,

Can algıçtay көрүнүп.

Toptop kaçpay көп çerüü,

Cayıla kaçtı bölүнүп.

Anı көрүп kırk baatır,

Atka kamçı salganı.

Arstanday aykırıp,

Artınan kuup kalganı.

Buudandar menen buydaltpay,

Cetip nayza sayganı.

Duşman kaçıp cayılıp,
Coo kubalap kırk cigit,
Kol kumarı cazılıp.
Cer caynap kaçkan kalmakka,
Köz kumarı cazılıp.
Ar kimisi ar maaşır,
Öz kumarı cazılıp.
Kıyla cerge barsa da,
Köpçülügün cigitter ,
Kömölötö saysa da,
Kayrat kılğan çok boldu.
Oozun burup buudandın,
Aybat kılğan çok boldu.
Atının oozun cıyışıp,
Kırk cigit kelip toktoldu.

Coonu kubalap ciberip,kırk cigit kayra tarttı.Seyitbek menen Zayırbek murunku ordunda kaldı ele,taanga iygen itelgidey coonu kuup salıp,kayra tartıp kele catkan baatırlardı kubanıp karap turdu.Kün batış taraptan coo caragı carkıldap köp adam çıktı.Seyitbek dürbü salıp karasa, 60 adamı menen kele catkan Akkan eken.Akkan Şor-Toosunan baatırlardın tamaşasına kumarı kanıp,kalmaktardın kaçkanın körüp catkan ele.Seyitbek Akkandın aldınan tosüp çıgıp başın iyip,taazim kılıp salam ayttı.Oşondo Akkandın Seyitbektin ceñişin kuttuktap, 40 cigittin baatırlığına ıraazı bolup,aytıp turgan ceri :

Ak kalpaktuu kırıgızdan ,

Attanıp,balam,keldiñbi ?
Ayıgışkan duşmandın,
Azabın taştay berdiñbi ?
Alışıp catıp arstanday,
Aybatıñ salıp ceñdiñbi ?
Karmatıpsıñ duşmanga,
Ceñe turgan belgiñdi ?
Ata - babañ dübürtün,
Alısta catkan el bildi.
Er Seyitbek kalmakka,
Attanıp ketti degende,
Keñ Kaşkarga batpadım.
Alda kaday bolor dep,
Dölön kandan çoçulap,
Eç argamdı tappadım.
Kırk cigittim eerçitip,
Akmalap seni bakkamın.
Aykın bolgon özümö,
Dölöndü kütüp catkanıñ,
Keleriñ menen kalmaktın,
Çıgardıñ balam talkanın.
Ordun bastıñ atanın.
Kıylaga ketti atagiñ.
Açılıp colu mol bolsun,

Mından arkı sanarın.
Çıgarıpsın özögün,
Köñüldögü kapkanın.
Cürgön duşman öçügüp,
Cay bolup başı kesilip.
Cüröktö cürgön öktöönün,
Calının basıp öçürüp.
“Börü til” uçup kan kılıp,
Bögöşkөndü cay kılıp,
Duşmanıñ basıp nan kılıp,
Cadırap-caynap turganıñ,
Köñüldögü iş boldu,
Öñümdö körgön tüş boldu.
Kemtigiñ tolup içtegi,
Keliptir işiñ oñunan.
Kurmanbek baatır cay bolgon,
Uşul Dölön kolunan.
Kezek kelip özünö,
Çığıptır ötü oozunan.
Açıptır kудay baktıñdı,
Aygışkan cooñdun
Kulagan eken çatırı.
Baktısı tayıp başınan,
Cay taaptır Erke baatırı.

Tuu kötörüp duşmanga,
Ak coltoyum Zayırbek,
Çıgargan emes canınan,
Kayran baatır Kurmanbek.
Teltoru at koşo cürgöndö,
Teyirden colum bolot dep,
Zayırbek baatır,cararıñ
Bütüptür şoruñ,azabıñ .
Kötörgön tuusu özüñsüñ,
Er Seyitbek balanın.
Karap tursam özgöçö,
Köründü coogo karaanıñ.
Baş kesip,kızıl kan içip,
Baylanıp kelgen caragıñ.
Uşunu menen kıñk etpey,
Kıskartat kalmak tanabın.
Kırk bolso da karaanıñ
Kırk miñ canday köründü,
Azamatın kırıgızdın,
Körgöndö köönüm bölündü.
Aylanayın,Zayırbek,
Eç nerseden caltanbas,
Nayzadan korkup kaltarbas,
Er sonunu sende eken.

Kulca,köödön buura san,
Çara tuyak,çarçabas,
Cal kuyrugu caykalgan,
Kazatka minçü “kazanat”
At sonunu sende eken.
Emi körüp kubandım,
Azamat kırgız elde eken.

Akkan Seyitbekke,kırk cigitke ıraazı bolgon sözün aytıp,attan tüşüp,Çoñ-Döbönü cay kılıştı.Baatırlar terdegen buudandardın eerin alıp,terdigin beline tañıp,asa baylap suutup koyuştu.Baatırlar kalmaktın aylına baruunu tuura körgön çok.Kök şiberlüü kerüügö ottu bacıldata caktırıp,kazısı karış beeni cardırıp,çüygündöp etti can kazanga saldırıp,Esenbayga ayköl Manastın comogunan ayttırıp,cıldızduu asman,ayluu tündü cañırtıp,alda kanday bolot dep tuş-tuşka karool koyup catıp kalıştı.Ertesi baatırlar attanıp,Cazdagı Kurmanbektin ordosuna kelip,darbazasına kızıl tuu sayıp,kadimki kan ordosun kurup,bekem çep casap ornoşup alıştı.Kündö attanıp cigitter tuş-tuştu çalıp,ilbeesinge şumkar salıp,coo kabarın da alıp turuştu.

Seyitbek baatır kalmaktı bagındırıp,Dölöndün başın kesip,Erke baatırdı cay kılıp,Kurmanbektin ordosunda catat dep ugup,Körpö baatır büt kazaktı köçürüp Seyitbekke keldi.Dölön kan kamsız catkan kızaylardı talap alıp,Körpö baatırdı alının-salınga cığıp,baş kötörtpöy kele catkan.Al alımdan azat bolgon Körpö baatır Seyitbekke baş iyip kelgen.Anı Seyitbek cakşı tosıp aldı.Kalıñ kızay Seyitbekti tegerektep konup,malın cayıp,catıp kalıştı. Oşentip ,Seyitbek baatır kazak elinin baatırı Körpö baatırdı da “ayaş ata” kılıp aldı.

Emki söz kalmak elinen bolsun.Torko baatır kanınan ayrılıp,özü katuu caradar bolup,Kara Şaardagı tabıpka tüşüp ayıgıp algandan kiyin,kalmak elin cıyıp Dölön kandın uudu Degeni kalmakka kan kötördü.Dege oşondo ceti çaşar ele.Anı menen Torko baatır cay cata albadı. “Seyitbek baatır artıbizdan kuup kelse başıbizdı alat.Andan

körö ortogo tañdayında möörü bar,tilinde söölü bar,sözündö balı bar Kölbök çeçendi mal-başım tartuu dep,Seyitbekke cibereli,bolboso kıyın kündö kalabız.Seyitbekke kan,Erke baatır barında alıbiz cetken cok,emi alıbiz kelebi ? Dölön kandın kılğanı başına cetti.Kudaydın cazuun körölü,eldi,bülgüngö salbay aytkanın orundap bereli.Atası Kurmanbektey ak köñül,akılman bolso,adagı el tıñtıgın caman körbös” dep,Dege eli menen keñeşip,Kölbök çeçendi Seyitbekke atkardı.Kölbök çeçen koluna ak celek alıp,Seyitbektin ordosuna barıp,Torko baatırdın sözün bal tilge salıp,aytıp turgan ceri :

Amanbı balam,Seyitbek,

Agasın tartkan kabılan.

Men bir Köbök elçimin,

Aytkanımdı kabıl al.

Cürögüñdö calın bar,

Başıñda taalay,bağıñ bar,

Bücüröp keldi duşmanıñ,

Ümüt üzüp canınan.

Kabardar kılıp koeyuun,

Karasız neetim agınan.

Öz koluñdan mürt ketip,

Dölön kan uçkan tagınan,

Acalı cetip kün bütüp,

Acırap sıymık,bagınan.

Mezgili kelse toktoosuz ,

Mömölör ırgıyt şagınan.

Öçüñdö aldıñ,Seyitbek,

Öçöşüp cürgön kasiñdan.
Dölön kan kankor boloçu,
Öksütökön senin çaşıñdan.
Bala da bolsoñ kıyla azap,
Bastırıp öttü başıñdan.
Eregiştin dartınan,
Suurulbay çıktı canga can,
Suuday aktı kanga kan.
Cazıksızdan cok boldu,
Calgandan ketip kıyla adam.
Payda cokko,Seyitbek,
Suurgan kılıç,nayzadan.
Kırgız,kalmak el bolup,
Eldeşsek kantet kayradan.
Keçuusu cok kamaldık ,
Keçirgin baatır dayradan,
Açuuñuzdu beriñiz,
Kıstodo kaldı elibiz.
Kıynalgandan tumçugup,
Kıstaldı katuu demibiz.
Belge çapkan cılanday,
Beş cerden sındı belibiz.
Buzulgan ırktı cön kılıp,
Intımakka keliñiz.

Er Seyitbek,siz cakka,
Barıp kel dep ciberdi,
Başçı Torko beribiz.
El bolo turgan cönüm bar,
Cok dedi içte kegibiz.
Kan üçün kanga kan berip,
Öldü deyt Dölön kanıbiz.
Çalgı kıygan çöpkö okşop,
Arañ turat alıbiz.
Denede kaşık kan kalbay,
Alsırıp turgan çağobız.
Baatırım,senin aldıña,
Tartuu deyt cer,suu,malıbiz.
Aman kalar beken deyt,
Çımınday bolgon canıbiz ?

Kölbök çeçen kalmak elinin alınan kabar salıp,elçilik sözün tökpöy –çaçpay aytıp büttü.Seyitbektin coobun caldırap küttü.Oşondo elçini çetke koyup,Seyitbek,Akkan,Zayırbek keñeş kurup,elçiye minday degen coop berdi : — El tıncılığın,el boluunu biz dağı caman körböybüz. Torko baatır künöösün moynuna alğanı çın bolso,biz aytkandı atkarsın.Ata konuşum bolgon Cazı talaasın boşotup bersin.Ekinçiden,on eki cıldan berki tulga otun,kolomto akısın tölösün , üçünçüdön,kızaylardın üç cıldan berki tartkan çıgımın bersin ! Uşunu kamdap,Torko baatır özü aldım kelsin,anan künöösün keçemin, — dep elçini kalmakka kayra cönöttü.Elçi “kazı-kartaga” toyup,Seyitbektin sözünö ıraazı bolup,Torko baatırğa bardı.Munu ugar zamat Torko baatır toktoboy cügürüp,elçinin sözünö süyünüp,elin

cıyıp bülünüp,Seyitbektin doosun toluk bütürüp,boz üyün çeçip,Cazıdan köçüp,kerney-surnay tartıp,kızıl narga altın-kümüş artıp,uluu kızı Sancırgaldı Seyitbekke dep arnatıp,ak celek aldırıp,özü baş bolup cönödü.Torko baatır caş kan Degeni,el bilgen bekterin,akılman,çeçenin,köptü körgön kösömün cıya kelip,ordonun canına kelip,tüştü.Tuunu başın iyip,taazim kılıp ceñilgenin bilgizdi.Oşondogu Kölbök çeçendin sözü :

Cakşı cışaan,Seyitbek,
Epke kelip eki coo
El boluşup turganı.
Çatak,çabış basılğan,
Tıñcılık eldin cırgalı.
Alıña kelip Torkonun
İyilgeni-sınganı.
Açılsa köñül cark etet,
Unutulup murdagı.
Bastaşıp cürgön duşmanın,
Başına cetti kılğanı.
Bet kelişken cerinden,
Kasıñ Dölön cok boldu.
Kırgız,kalmak bolgonu,
Karmaşa tüşüp toktoldu.
Körsök baatır alıpsıñ,
Aylandırıp oñ-soldu.
Kayra tiydi koluña,

Ata-konuş korgonu.
Uşul bolot,Seyitbek,
Başıña sıymdık kontonu.
Duşman debey el kılgın,
Başçımız Dege,Torkonu.
Çığışı caman kamıştı,
Köl içinen ört alat.
Bir albastan tört alat.
Cürüşü caman cigitti,
El içinde coo alat,
Eregişken doo alat.
Elden çıgıp ozgondı,
Özgögö moyun sozgondı,
Altın alat koyunun,
Ayagında cön koyboy.
Kılıç keset moyunun.
Manisin bayka,Seyitbek,
Aytılıp catkan oyumdun.
Çetine duşman colotpoy,
Asıra emi kırgızdı.
Cakşı kütüp,cakşı cür,
Başıña kelgen sıymıktı.
Kesir kılsañ ketpeybi,
Kele turgan ırıskı.

Akıl menen alasıñ,
Asmandagı cıldızdı.
Taalim alıp Akkandan,
Taanıp kalgan balasıñ,
Arkı-berki turmuştu.
Anık baatır ekensiñ,
Atağıñ bar salmaktuu.
Teñirin ketken taanıbay,
Baş iydırıp kalmaktı.
Künööbüz bar,keçirgin,
Baatırım,kelip turabız.
Tartuu kılıp mal-baştı,
Aldıña kelgen kalmaktar,
Başı tartuu,Seyitbek.
Minip kelgen aldında
Atı tartuu,Seyitbek.
Adır tolo caynagan,
“Mal”ı tartuu,Seyitbek.
Kerek bolso Kölböktün,
Canı tartuu,Seyitbek.
Suraym deseñ kalmaktın,
Şaarı tartuu,Seyitbek.
Altın-kümüş aralaş,
Zeeri tartuu,Seyitbek.

Kara kalmak kalıñ curt,
Eli tartuu,Seyitbek.
Baarınan sonun emespi,
Intımakka kelişsek.
Beren baatır,özüñö,
Cakşı belek kamdadık.
Boy eken dep özüñdü,
Suluudan suluu tandadık.
Uluu kızı Torkonun,
Sancırgal attuu suluunu,
Seyitbek saga arnadık.
Tört tülük maldan tört miñdi,
Cıyınıp turup aydadık.
Köçüp çıktık Cazıdan,
Kalsın dep köönü caylanıp.
Kelişken çıgaan corgodon,
“Kerme”ge cüzdü bayladık.
Arkanın cibek tarttırdık,
Seksen,kaçır,kırk töögö,
Türkün düynö arttırdık.
Eldin malın büt alıp,
Eptep ookat kılğanga,
Azınooluk mal-can kaltırdık.
Cön kalsa meyli malıbiz,

Bergendi,baatır alıñız.
Mal cardısı eki cıl,
Cıl aylansa bayırbız,
Esen kalsa bolgonu,
Ölböy çımın canubız, —

dep ,Kölbök çeçen sözün бүтүрдү.Söz başında Akkan bolup, “eki eldin eldeşkeni —bul baariga cagat”dep,baatırlardı biri-birine caraştırıp,elçilikke kol karmaştırıdı.Kırgız kalmaktın ortodogu çatagının бүтүмү konok kaadasınan kiyin bolsun dep,tegerek tartıp olturup,bal kımızdan kuydurup,kıdırata sundurup,başırıp sözgö kirişti.Kızay aylında konoktorgo arnalıp,katar “kemege” kazıldı,kazısı karış bee,kuyruğu kuçak koy soyulup,et asıldı.Baatırlar baş koşoup,coolaşkandı unutup,türkün sözdön salıştı.Konok kaadası,kızaylardın saltı boyunça,köp küngö sozuldu.Seyitbek baatır Sancırgaldın kabarin urup,esinen çıgıp ketken özünün mahabbatı cangan,Möl sulusu esine emi keldi.Köz aldına elestep uykusu kelbedi.Coonu bagındırıp sanaası tındı,közdögön maksatı ordunan çıktı,emki çoñtalabı oşol cakta kaldı.Kız cönündö keñeş kurup,kırk cigitke bardı.Oşondo Seyitbektin Zayırbek baştagan kırk cigitke aytıp turgan ceri :

Aylanayın,Zayırbek,
Atamday körgön agamsıñ.
Kurmanbek menen teñ öskön,
Kursakta sırdı keñeşken,
Men dagı saga keñeşem.
Oyumda sırdı aytayın,
Tura emes anıñ debeseñ,
Canım,aba,karaçı,

Kalmaktar keldi bagınıp,
Kalıñ düynö mal menen
Moynuna kurun salınıp.
Çımınday canım koygun dep,
Çırkıraşıp calınıp.
Cakşı cışaan mına uşu,
Intımak boldu ayagı.
Kırgız,kalmak uruşu,
Oñoy sıymık emes da,
Bagınıp coonun turuşu.
Kalmaktan kelgen olconu,
Aman bolsok bölöbüz.
Buyurganın kудaydın,
Boluşunça köröbüz,
Aytayın,aba,anıgın,
Çatak cumuş uşunda.
Seyitbek boydok eken dep,
Maga arnap kelgen kızın da
Ulam oylop oltursam,
Ötkön iş kelet esime.
Suluunu çansam albaym dep,
Kalarımın,aba,kesirge.
Urup turgun,kırk cigit,
Aytkım keldi bir sözdü.

Elestetip aytayın,
Kaşkaarda cürgön bir kezdi.
Atam Akkan kolunda,
On eki cılı cürgömün.
Köpölök menen carışıp,
Keñ,tarın bilbey düynönün.
Boygo cetip men dagı,
Boz ulan,bozoy bir basıp,
Sekliler menen külgömün.
Bir suluu üçün ayrılıp,
Arbıgan dartım kündön kün.
Aşıktık kıyın iş eken,
Calınsız otko küygömün.
“Kaltar” köz neçen suluudan,
Caktırıp birdi süygömün.
Estesem zırp deyt büt denem,
Dart çalgan öñdüü bir cerim.
Oylosom oşol selkini,
Opkolcuy tüşöt cürögüm.
Başkaga köönüm burulday,
Oşondo kalgan tilegim.
Bölöt go dep oylogom,
Barçın uya tünögüm.
Kıyalım süyüp caktırgan,

Kılıgı menen münözün.
Teñegim kelbeyt bir kızga,
Termelip turgan bir özün.
Kaltarday bassa çubalıp,
Alıstan karap turçumun,
Karaanın körüp kubanıp.
Oylosom kaday cüröt dep,
Kan kaçat öñdön kubarıp.
Ceñesine pul berip,
Alçu elem keede suluunu,
Ayneginen çıgarıp.
İçtegi sırdı aytışıp,
Gül bakta bastım aralap,
Aşıktık otu küç alıp,
Kündön kün cürök caralap.
Kuçağım tolo süybödüm,
Kur kılğan menen dalalat,
Şek alsa biröö kokustan,
Bolmokpuz elge caman at.
Suluuga kıyın söz kelmek,
Cürbösöm artım tazalap.
Attanıp çıkkam Kaşkardan,
Artımdı neçen karalap.
Suluulardın suluusu,

“Suusar”day basıp sılangan.
Suurulçuday atılıp,
Sumsaygan cürök kubangan.
Kunduzday sılap çaçınan,
Kete albay tursam kaşınan,
Kellersiñ dagı erteñ dep,
Keyiştüü dabış çıgargan.
Sekliden alıs ketkemin,
Çıga albay cürüp kumardan.
Karañgı tündü camınıp,
Gülbakka çıksam cazgırıp,
Külö albay açık katkıp,
Küç alıp tartkan boyuna;
Küyütü küçtü çaşçılık.
Oylosom oşol kündördü,
Dal bolom denem cançılıp.
Ala kaçat asmanga,
Cel minip kıyal talpınıp.
Estey kalsam suluunu,
Külgönü ketpeyt közümdön.
Camalı ayday, calcalım,
Taasiri başka sezilgen.
Bermeti canıp közünön.
Beş kökül çaçı örülgön.

Denesi calın,kızıl çok,
Betinen nuru tögülgön.
“Barçın”day sınduu müçösü,
Maralday basıp kerilgen.
Başkaga canbayt mahabbat,
Baş iyip cürök berilgen.
Dubalap algan nemedey,
Kalgamın bir col berilip.
Cekizbey kудay koyboso,
Kalbasmın andan bölünüp.
Al oyuma çıgarмін,
Kalbasam denem kömülüp.
Karaanımı körö albay,
Cürgöndür suluu zegirip.
Men keterde kaldı ele,
Közünön caşı tögölüp.
Suluuga eriş arkaktay,
Akılı tereñ köl ele.
Anıgın emi aytayın,
Al sulum atı Möl ele.
Kelişimdüü uz ele.
Kerben başı vazilkan,
Oşonun kence kızı ele.
Attanarda Kaşkardan,

Belegim saga uşul dep,
Ak şumkar asıl kuşuñ dep,
Şaňgırı altıp,kümüş boo,
Şumkarga takan cılaacın.
Kuş silkinse şıñgırap,
Kubanat ugup kulagım.
Köñülün süygön Möl suluu,
Özgögö kantip kıyamın.
Köz caşı akkan men üçün,
Kötörö albaym ubalın.
Oşon üçün kurdaştar,
Sancırgaldı aluunu
Ilayık körböy turamın.
Kanattuunun uçkulu,
“Karçıga” oñoy kuş emes.
Azamat erge ılayık,
Sancırgal beker kız emes.
Altından boosun çalsa deym,
Ilayık Börü baatırğa,
Ep körsöñör alsa deym.
Aylanayın,abalar,
Keñeşti minday kursak deym.
Sancırgalday suluunu,
Börügö nıke kıysak deym.

Esepsiz maldı kırsak deym,
Toy kaadası kılsak deym,
Kalmaktan kelgen kalıñ mal,
Altın,kümüş kança zar,
Tura ekige bölsök deym.
Kalıñı bolsun kızdın dep,
Kayırıp teñin bersek deym.
“Kayıñ”saan kalmak kalbasın,
Anı da Baykan körsök deym.
Düynögö közüñ kanabı,
Aç,cılañaç taştabay,
Oyloylu katın-balanı.
Kalgan maldı Kaşkarga,
Kalıñga aydap baralı.
Andan da barıp bir suluu,
Buyurgan bolso alalı.
Elge cetip esen-soo,
Cırgap catıp kalalı.
Akkanga aygar sözüñ tap,
Uşul iştin aylasın,
Kırk cigit menen özüñ tap.

Seyitbek ıymanday sırnı çaşırbay,ortogo saldı.Cigitter : “aytkanıñ akıl
kep,Anday iş bolso,biz makul”dep, “Kuday bereyin dese bat ele,kuşboo bek
bolsun,Börü baatır !” dep katkırıp küleşüp,kaktan çerdi cibitip,tamaşanı

duuldatıştı.Körpö baatırdın sıyı tügönör emes.Kazı-kartaga toyup,suusunga kımız içişip,Kızık söz salıp duuldaştı.Emi kalmaktan kelgen olconu bölüügö ötüştü.Akkan ,Zayırbek oboço çığışıp akıl kuruştu.Oşondo Zayırbek Akkanga Seyitbektin oyun cana özünün uyugan köñlün aytıp turgan ceri :

Ardagım Akkan,kulak sal,
Aytıla turgan sözdör bar,
Seyitbek menen biz caktan.
Bir azıraak kabar al :
Kalmaktan keldi türölüp,
Kańça düynö,kańça mal.
Adam közü toyobu,
Ölmöyünçö kayran can.
Kabar al menin küñümdön,
Kubanıp turam bugün men.
Akkan senin koluńdan,
Ölgön canım tirilgen.
Baktıga mınday cetüüdön,
Beçara canım tüñülgön.
Aytayın emi anıgın,
Ne işten cürök süyüngön.
Baştayın sözdü siz caktan,
Başkaça suluu kız caktan,
İş başı uşul bolgon soñ,
Süylögün başka burbastan.

İyri oturup keñeşip,
Bütürö ketsek bir baştan.
Akıl menen çeçeli,
Adlıda bar çoñ dastan.
Seyitbekten söz ugup,
Cañı boldum kabardar.
Aşık bolgon caştar bar,
Aylıña çoñ toy baştar bar.
Añgame başı bul eken,
Açıgın,kanım,aytayın.
Közü tüşkön Seyittin,
Köçölöş suluu kız eken.
Suluunun atı belgilüü,
Vazilkan kızı Möl eken.
Caktırganı Mömöldün,
Teñdeşi Seyit er eken.
Aytımında al suluu,
Tereñ akıl carooker,
Möl emes ele köl eken.
Kelin kılıp aluuga,
Ilayıktuu neme eken.
Suluunun atın ukkanda,
Kubandı menin cürögüm.
Orundatsam dep oyloym,

Eki caştın tilegin.
Aytımında Möl suluu,
Küküktöy tañşıp kalgan go.
Seyneptey sırın Seyitbek,
Sezdirbey cürgön arman go,
Çıdatpay aşık calını,
Çın sırın aytıp salgan go.
Uşul işke künöölü,
Oomaluu keede tökmölüü
Bul düynö calgan go.
Kalıñ alıp,kaadalap,
Keñ Kaşkarga barsam deyt.
Uluksat berse atakem,
Möl suluunu alsam deyt.
Al suluudan başkası,
Cakpayt eken köönünö.
Torkonun kızı Sancırgal,
Ilayık deyt börügö.
Kalmaktan kelgen olconu,
Sizge bedri bölüügö.
Zeni keyiyt Seyittin,
Dagı ele kalmak eline.
Ilayık keler beken deyt,
Olconun teñin kalmakka

Kalıñ dep kayra berüügö.
Şartıbiz bolsun bizdin deyt,
Kaadası bolsun kızıdın deyt.
Uşunday oydo turabız,
Akılı tunuk,abake,
Aytçı,biz kanday kılábız ?

Oşondo Zayırbektin sözün ugup,kumardan çıgıp akıl oylop tuncurap,iştin ayak
başın baykap,kee sözünö başın iyse,kesine başın çaykap,Akkandın aytıp turgan ceri :

Adilet Akkan kep baştap,
Akırın süylöp,bek taştap,
—Aytkanıñ cın,Zayırbek,
Azamatım,— dep baştap.—
İşeniçiñ bar bolso,
Köñüldö maksat orundayt.
Akıl menen tuyuktan,
Azamat ötöt colun taap.
Aytkanıñ barı akıl kep,
Köñülgö cagar makul kep,
Çıgarsa sırın Seyitbek,
Sancırgalday suluunu
Ilayık dese Börügö
Anısı caman iş emes.

Menin da cagat köönümö,
Azamat erge ılayık,
Tuulgan kız kalmak elinde.
Başıñdan ötkön,Zayırbek,
Aşıktık kıyın emespi.
Caşçılıkta ömürdö
Azabın tartkan caştıktın
Anın baarı köñüldö.
Suluular tartat adamdı,
Çındap köönüñ berilse.
Caktırganı Möl bolso,
Kolgonu cümüş turbaybı.
Köp keçikpey anda biz,
Ayak-baştı cıypaylı.
Baykadıñbı,Zayırbek,
Alda cakta kiçine
Kata cumuş turbaybı.
Oyunda go Seyittin,
Kalmaktan algan olco mal
Kaşkarga aydap baram dep.
Kalıñga berip alardı,
Kaalagan kızdı alam dep.
Bul oyuna Seyittin
Uyubaymın,Zayırbek.

Coonun malı mal bolboyt,
Coodoştı kütkön kor bolboyt.
Coonun pulu pul bolboyt,
Coodon ölsö kup bolboyt,
Böltürük baksañ it bolboyt,
Beker mal cıysañ tük bolboyt,
Arzandın pulu tatıbayt,
Düynögö adam toyobu,
Tük kütkön sayın kaltırayt.
Möl suluunu Seyitke,
Kantıp alıp bereyin,
Coodon tüşkön mal menen.
Dünüyö cıysañ tıyınça,
Koşo ketip cok bolot,
Deneden çıkan can menen.
Kadıırım bar kalkıma,
Kazınam tolgon altinga,
Kerek bolso Seyitke,
Kazınam açık kark kılam,
Katın alıp berüügö,
Malımdı çaçıp zarp kılam.
Köñülündö caktırıp,
Tandasın özü zayıbın.
Eç kimden tıyın çıgarbay,

Özümlerem kalıñın.
Boydok koyup emgiçe,
Özümdön ketken ayıbım.
Buyursa oñdop alamin,
Kemigen iştin kalıbın.
Kaşkardan katın aldı dep,
Kalmaktın kızın çandı dep,
Kaşkarlıktın Akkanı,
Seyitbektı imerip,
Öz coluna saldı dep,
Kızdan köönü tokpu dep,
Özüñ ayıp koybosofñ,
Menmensinip çirengen,
Eriñ ayıp koybosofñ,
Calpı kırgız ak kalpak
Eliñ ayıp koybosofñ,
Mahabbattuu çaştardın,
Colun kantip tosomun.
Möl suluu menen Seyitti
Esen bolsom koşomun.
Zayırbek baatır,ugup tur.
Kalmaktan kelgen olconun,
Ondop birin alalı.
Kuda kılıp Torkonu,

Kubanıp colgo salalı.
Çındap sinap oltursam,
Balasın bergen kırgızga.
Tübü bolboyt zalalı,
Coolaşkandan ne payda ?
Cakşı cışaan emespi,
El bolup köñül agaruu.
Kur ketpey bir az olco alıp,
Tuulup öskön cergege,
Kubaniç menen baralı.

Zayırbek menen Akkan bir sözgö kelişip,mından arkı bolçu cumuşka köñüldörü uyudu. — Emi Zayırbek,— dedi Akkan,— biz Torko baatırdın köñülün abdan agartıp ketişbiz kerek,bolboso Kırgız,kalmak bolup,andışkan coo bolot,ıgı kelse esebin añdıp cürüp tabat,kastarın tikse,kalmak el dagı bir balanı başka salat,emi bir kezegi kelse,cerindi dümürünö çeyin kagıp,eliñdi karışkırday kıra çabat.Anın akılın özüm tabayın,kazak,Kırgız,kaşkarlık,kalmak çoğulgan ekenbiz,esebin taap sözdü men salayın.

Çınında bul cıyındın akılmanı da, çеçeni da Akkan ele.Baatırlarga keñeşip,emi aldıda bütпөгön көп doo bar,çetinen bütöylük dep,Cazının talaasında cıyın başaldı.adegende Seyitbektin aldına kol kuuşurup,kelgen Torko baatırğa coop kaytaruu ele.Akkan minday dep baştadı :

— Torko baatır,kol kuuşurup,bala baatır Seyitbekke kelipsiñ,bul bolso kудaydın buyurgu eken.eçen cıl eregişip,el tınçtıgı buzulup,er ölüp,el tınçtıgı ketti.Anın zadları menen Kurmanbek,Dölön kan cay boldu.Emi,Torko baatır,eregişip cürö berse,el coolaşkanı kalbayt.Andan körö,baatır,eskini unutup mindan arı köñülübüzüdü agartıp,zıyandaşpay kuda-söök bolup caşasak deymen ! Oşondo Torko baatır kabagın açıp,oozuñan altın sözün çaçıp,Akkanga aytıp turganı :

Buradar,Akkan,kulak sal,
Torkonun mınday sözü bar :
Agarıp neetim kelgemin
İşenbeseñ antıñdı al.
Bütkönü cakşı cañcaldın,
Oyu oşondoy ar candın.
Aytkanıñ köñül uyutat,
Akılı tunuk Akkanım.
Baatır,eregişten er öldü,
Eki caktan teñ öldü.
Kagılıştan kan menen,
Cazıgı cok can öldü.
Kol kuuşurup men keldim,
Bar küñöömdü kekçin dep.
Kırgızdan kelgen baatırı,
Agarıp köönü ketsin dep.
Alıp kelgen cüktötüp,
Altın,kümüş zarım bar,
Aydap kelgen malım bar,
Alabız deseñ kız dayar,
Ar işiñe bir dayar,
Tögömün deseñ kan dayar,
Kıñk etpey kalmak baş iet,

Töp işiñe dapdayar,
Eregiş caman ayagı,
Kırgız menen kalmakka,
Elden çıkan tentektin,
Tiybey koyboyt zalalı.
El boluşup caraşıp,
Ar könümdü tabalı.
Erteğini eske albay,
Cırgap catıp kalalı.
Kudalaşsañ Akkanım,
Kudalaşıp kalamın.
Dos boluşsañ,Akkanım,
Dos boluşup alamın.
Oy-pikirim uşunday,
Aytpaymın sözdün tamamın.

Akkan Torko baatırdın sözün ugup,anın tilegi el boluuda ekenine közü cetti.Başka sözdü toktotup,donun bütümünö ötüştü.Adegende Akkanga Körpö baatırdın arızı bar ele,Torko menen betteştirip,künöölörün moynuna salıp,eldeştirip,kol salıspas,el çabıspas,alım berişpes kılıp çırın bütödü.Andan kiyin olconu eseptep ondon birin bölök koyup,kalğanın kalmakka kayra kaydardı.Cer caynagan maldın eesi kelip,kalmakka kayta aydadı,er Seyitbekti akladı.Torkonun altın-kümüş oozu çeçilbey,özünö berildi.Andan kiyin Torko baatırdın müdöösü bar eken : — Seyitbek menen Dölön kandın uulu dos boluşsun, — dedi.Akkan al tilegin kabıl tutup,töş tiygizip,kılıç calatıp,çıbık kırkıp,eki baatırdı dostoşturdu Boloçok baatır Dege 9 caşta bolso da,atasının orduna kandıkka şaylangan.Adegende Seyitbekti katuu duşman

körüp, argasızdan baş urup Torko baatırdın kücü menen kelgen. Er Seyitbekti körgöndön kiyin sürünö tañdanıp, kelbetine ıraazı bolup, kırk cigit köñülünö tolup, bala kıyalı oop, baştağıdan açuusu boşoñdop ötköndü unutup, köñülü uyup, zuga sıyınıp, dos degen Seyitbekke kol karmaşıp ayt berdi.

Aytılğan söz, karmaşkan kol boyunça, Torko baatır Sancırgaldı da bermek boldu. Baarı keñeşip, Börü baatırğa ılayık taptı, olturğan eldin barına bul iş kıyışığı caktı. Kızıl-tazıl kılınıp, kızga ılayık örgö kötörüldü.

Sancırgaldı biykeçter candaşıp, Börü baatırğa beş cigit “küyöö coldoş” bolup, çoorçu çoordoşup, ırçı ırdaşıp, biyçi biyleşip, kız-cigit aykalışıp kızaylardın ayında toy boldup turgan ceri :

Kalmak, Kırgız eki coo,
El bolup köönü caylanıp.
“Kız oyunu”n kuruşup,
Kız, cigiti aykalıp.
Çoorçusu çoorun sızdatıp,
Domburasın buraşıp,
Toktoboy “ır”çı ırdaşıp,
Eki ekiden koşulup,
Kazaktar “ölöñ” sozuşup.
Kaşkarlık menen kalmaktın,
Biyçisi biylep şalaktap,
Otuzga caşı kelgiçe,
Erge barbay tördö öskön,
Eren kılbay een öskön,
Elinin saltı turbaybı.

Zalkaygan kızay kızdarı,
Koşulup biylep dalaktap,
Külkü menen,tamaşa,
Ayıldın içi ırakat.
Nurun tögüp ay külüp,
Asmandan cıldız kubanat.
Kız,cigit oynop kuunaşıp,
Tamaşa menen duulaşıp,
Karılar bolso özünçö,
Ötköndön kepti salışıp.
Kızıgına kelgende,
Katkırışıp kalışın.
Kempirler “tör”dö olturat,
Kep süylöşüp balkayın.
Tügönör emes sözdörü,
Süylöşkön menen kañçalık.
Baş koşuşsa bacırap,
Kalışat çeri tarkalıp.
Ortodo kaldı orto caş,
Oylogongo cete albay.
Ce karıga,ce caşka,
Batınıp kirip kete albay.
Kızık boldu oyunu,
Altı künü toy bolup,

Aş tamak,külkü mol bolup.

Toy ayagı bütkün kez,

Atana turgan col bolup.

Kırgız,kalmak,kazaktın doosu bütüp,toy ayaktap,koştoşçu mezigil cetti.Torko baatır Börü baatır menen Sancırgaldı çekesinen ööp,toguz töögö sep cüktöp,— cürgön ceriñer urmat,ömürlük kurdaş bolgula,— dep batasın berip uzattı.Sancırgal bala baatırdı körgöndö ele caktırgan.Keteerinde ata-enesine,eli-cerine koş aytıp,baatırlardı köönünö ketet dep közünö caş albay,carkıldap külüp,cagaldangan carooker tür menen cönödü.

Seyitbek duşmanının mizin kaytarıp,ata konuşı Cazının acıratıp kayta alıp,coonun malı coldo catkan kırsık dep özünö kaytarıp,kuru ketpey azınooluraak olco,bir suluu kız alıp,duşmanınan öçü kanıp,köñülü caylanıp,al cerde kalgandarga koş aytışıp,Teltoruga attanıp,Zayırbekke tuunu aştatıp,Akkanga coldu baştatıp,Keñ-Kaşkardı bet alıp cönödü Akkan özü kısa colgo salıp,baatırlardı Kaşkarga alıp keldi.Seyitbek çoñoyup öskön cerdi,eldi aman körüp,eli-curtu menen uçuraşıp,sanası tınıp catıp kaldı.Erikse ilbeesinden şumkar salıp,kırk cigit menen Kaşkardı aralay çalıp,oyunga kumarı kanıp,kıyla kündü ötkördü.Akkan eli-curtu menen uçuraşıp bolup,Vazıl kanga barıp kadırın salıp,Möl suluunu Seyitbekke bergin dep ubadasın alıp,aldırtan işti bütürö berdi.Seyitbek baatır tınç cata albay,ak tamga bata albay,Möl suluuga açık bara albay,eç arga taba albay,kündüz kamının,karañgı tündü camınıp,Möldün gülbağın aralap,özü belgi koyup neçen iret suluuga colukkan cerine keldi.Tüş tarabın tıñsasa eç dabış bilinbeyt.Vazıl kandın ordosuna kırçü darbazaga kelse,can öto algıs kılıp katuu bekitken eken.Bala baatır erdigine çıdabay başına nayza temir koydurun,bışkan kıştan sokkon altı kez tosmo tamdan arstanday kargın ötüp,Möl suluu catkan ak tamga barıp,ayperinen şikaaladı.Çıragın öçürböy,kiymin çeçinbey,ak mamıkta ayday betin nurdantıp,betinen nur tögülüp,kündüz çaçın çubaltıp,kaltarday kerilip,suluu uktap catkan eken.Oşondo Seyitbektin aytıp turgan ceri :

Karlıgaç kanat,kıygaç kaş,

Sanası Birge,kadırlaş,
Aşıktıktan tutanıp,
Ot bolup küygön calın caş.
Öñüñdü körüp an sayın,
Örttönöt denem calındap.
Uyugan boyum sergisin,
Uykudan suluu közüñdü aç.
Aşıktıktan boldum mas.
Azaptı tartkap külgün caş.
Ayday cüzüñ körgöndö,
An sayın cürök calındap.
Atayı keldim körgönü,
Aynektey suluu,közüñdü aç.
Süyünün otu calındap,
Suu içpey oorup boldum mas.
Suusarday boyuñ körgöndö,
Suurulat cürök calın caş.
Sülöösündöy kerilgen,
Süzülböy suluu közüñdü aç.
Camalı carkın supsuluu,
Cayında öskön gül suluu.
Taba albay baram tınçımdı.
Tarkatçı boydon özüñö,
Kumarım içte aşındı.

Kubaniç basıp cüzümdü,

Kötörgün suluu başıñdı.

Tüş körüp,tattuu uykuda uktap catkan suluu Seyitbektin tabışınan selt etip çoçup oygonup,cürögü attay tuylap,denesi ottoy canıp,bütkön boyu çımıray tüştü.Oşondo Seyitbektin dagı aytıp turgan ceri :

Ketirip tündö tınçıñdı,

Kaçırıp boydon uyuñdu,

Karañgı tündö men keldim,

Karaçı , canım Möl suluu.

Kapaga salbay özümdü

Kaşıma basıp kel suluu.

Talaaga çıkan talsıñbı,

Tañ künüm esen barsıñbı ?

Tañşıgan ünüm uguuçu,

Taalayga bütkön cansıñbı ?

Bakçaga çıkan talsıñbı ?

Bak künüm,esen barsıñbı?

Balkıtıp boyum kubanar,

Batkıma bütkön cansıñbı?

Uykunun uusun taratıp,

Umaçtay aççı közüñdü ?

Taşıgan kükük ündötpöy,

Tıñsaçı aytkan sözümdü.

Tünündö uktap tınç albay,

Körgönü keldim özüñdö.

Möl suluu töşöktön başın kötörüp,Seyitbek ekenin taanadı .Emine kıların bilbey
apkaarıy tüştü.Oşondo Möl suluu taanıbagan kişi öñdönüp bilmeksen bolup aytıp
turganı :

Ayluu tündü camınıp,

Ak şumkarday kamınıp,

Adaşıp kelgen kim boldu,

Alda kimge camınıp ?

Cıldızduu tündü camınıp,

Cagalmay kuştay kamınıp,

Caldırap turgan kim boldu,

Calcalım dep calınıp ?

Ay cıldızduu tün menen,

Atımdı aytkan kim boldu,

Argen dobuş ün menen ?

Uurdanıp kelip tün menen ?

Uykumdu buzgan kim boldu .

Ubayım dobuş ün menen ?

Möl suluu aynekke cakın kelip,dagı aytıp turgan ceri :

Aynekten cüzün burgan kim,

Akmalap kelip turgan kim,
Anttaşkan kelip turgan kim,
Anttaşkan carı bar öñdüü,
Ataylap kolun sungan kim ?
Calcıldap cüzün burgan kim?
Cubaylaş carı bar öñdüü,
Caloorup kolun sungan kim ?
Aşıktık otu öskön kün,
Ayluu tündü toskon kim ?
Alda kimdi kütkönsüp,
Aynekten moynun sozgon kim ?
Kumarı baştan ozgon kim ?
Karañgı tündü toskon kim ?
Kurbaldaşın kütkönsüp,
Koroozdoy moynun sozgon kim ?
Kızı bar üy ekenin,
Adaşıp bilbey cürgön kim ?
Karañgıda kaysalap,
Açuuma kelip tiygen kim ?
Kelindüü üydöy kelgen kim ?
Köp basıp caman köpgön kim ?
Tınçm alıp kişinin,
Tün uykumdu bölgön kim ?
Ayt,cigit,açık coobuñdu,

Tart deymın,baçım koluñdu.
Karoolçunu çakırıp,
Kaytaram beker şoroñdu.
Cigitte seydey bolorbu,
Kız añdıgan oñoydu.
Salıp koet zındanga,
Tuyup kalsa karoolçu.
Kim bolsoñ da,sen cigit,
Aytkanıma kön,cigit.
Akırı uşul kep,cigit,
Kılçaktabay ket,cigit.
Soo emes atka konobuz,
Şıbışın kalsa el bilip,
Ak cerden cigit küybögün,
Alkımıñan dargaga
Asılıp kalba sen,cigit.
Karoolçunun közünö,
Çalınıp kalba sen,cigit.
Karañgı ordun tübünö,
Salınıp kalba sen,cigit.
Cırgalın körböy düynönün,
Azapta ölbö sen,cigit.
Katuu ekenin bilesiñ,
Özgöçö eldin mıyzamı.

Ölümdön artık uyat da,
Bey kişi menen kız tündö,
Bet alışıp turganı.
Atayı kelgen cansıñbı,
Künöösüz cerden özümdü
Caman attuu kılğanı —

dep,Möl suluu aynekten boyun çaşınp,Seyitbekti tik Karay,albay terezenin daldasına çaşınp,kız kıyalı kılaktanıp turdu.Seyitbek Möl suluunun kılıktanıp tağanın sezip,kaşkaya külüp aytkanı :

Ayluu tündü buzgan men,
Aynekten kolun sungan men.
Aydayım seni körgönü,
Akmalap kelip turgan men.
Cıldızduu tundu buzgan men.
Caloorup kolun sungan men.
Calcalım seni körüügö,
Caldırap kelip turgan men.
Ayluu tündü toskon men,
Aynekten moynun sozgon men.
Altınım seni sagınıp,
Aşıgıp kumar ozgon men.
Karañgı tündü toskon men,
Koroozdoy moynun sozgon men.

Karaköz seni sagınıp
Kumarı baştan ozgon men.
Ubayım sanap sızgan men,
Uykuñdu kelip buzgan men.
Taanıbas kişi öñdönüp,
Tañ kalbagın,can erkem.
Cay albay tuylayt kabınan,calındap cürök sen desem.
Sınaysıñ kekçe kişini,
Sızdatıp menin içimdi.
Oyloçu canım,Möl suluu,
Özüñdün kılar işiñbi ?
Ak şumkar bolup kökölöp,
Aylanıp keldim alıstan.
Ayttırbay bilçi sıırımdı,
Akılı artık daanışman.
Bilmeksen bolsoñ an sayın,
Alsırıp barat baykuş can.
Kök şumkar bolup kökölöp,
Körgönü keldim alıstan.
Köödöndögü sıırımdı,
Çıgarbay bilçi,daanışman.
Kıylanıp ketip baratat
Maalkatkan sayın baykuş can.

Möl suluu dagı bir sözgö salıp köröyün dedi ele,kokusunan karoolçunun közünö ilinip kalıp,Seyitbek uyat,ce ıza bolbosun dep katuu şaşıp,aynekti açıp Seyitti kirgizip aldı.Eki aşık kuçaktaşıp körüşüp,ayday betten öbüşüp,boyu balkıp erişip,kubanıçka batışıp,kusası cazılıp,mahabbat otuna magdırıp turuştu.Seyitbekke karata cagaldanıp esendigin surap,coonu bagındırıp kelgenin kuttuktap,Möl suluunun ayıp turgan ceri :

Arstanım,Seyitbek,

Taptıñbı esen eliñdi ?

Ak kalpak Kırgız caylangan,

Ata konuş ceriñdi ?

Saginganıñ tarkatıp,

Salamat esen keldiñbi ?

Sıymıktaymın,Seyitbek,

Başıña kongon bağıñdı.

Ordun baksan atanın,

Aldıñda altıp tagıñdı.

Zoboloñ köktö cigitsiñ,

Caş cürögüñ calınduu.

Kagılayın,kıraanım,

Kırk cigit başın kurduñbu ?

Kırçıldaşıp kalmakka

Kaçırıp nayza sunduñbu ?

Kegin alıp atañdın,

Duşmandan bir col tındıñbı ?

Kurçugan mizin kaytarıp,

Baş kötörgüs kıldınbı ?
Kalmakka ketti dep ugup,
Köp tarttım senden ubayım.
Körgözör dep cürgömün,
Cüzüñdü kayra kadayım.
Sen ketkende,Seyitbek,
İçken aşım uu boldu.
Bal içsem daamı suu boldu.
Oyloy berip özüñdü
Uktabay tañdı atırdım.
Uçu cok oygo çömülüp,
Uykunu boydon kaçırdım.
Ubaydı calgız men tarttım;
Uçkan kuştay dayınsız,
Uzakka ketip asılım.
Sanaa kıyın dart eken,
Sarı dat bolup cez öñdüü.
Sabırı suz tek cürdüm,
Akılı ketken nez öñdüü
Şañ külkü kaçtı boyumdan,
Sanaasam çıkpay oyumdan,
Alıstan tiktep men cürdüm,
Altın booluu ak şumkar
Kaçırgan öñdüü kolumdan.

Ümütüm ergip aldığa,
Kaalap cürgön adamım
Kalçuuday çıgıp columdan.
Alsıratı özümdü,
Attanıp alıs ketkeniñ.
Akılım menen cetsem da,
Araket kılıp cetpedim.
Estegen kezde gülbakta,
Ötkördüm caydın keçterin.
Fatima ceñem canımda,
Koltuktaşıp bir basıp,
Kol bergen ceriñ estedim.
Kulagıma ugulup,
Koş aytıp turgan kepteriñ.
Unutpayın desem da,
Kün-tünü oydon ketpediñ.
Kündüz köröm öñümdön,
Mınçalık nege berilgem.
Tünküsün ketpey tüşümdön,
Bilgizbey cürdüm eç canga,
Tüşüktü tartıp içimden.
Bir tiktegen köz menen,
Bir aytkan işenç söz menen,
Ketskendey bolduñ dubalap,

Bara albadım artıñdan,
Kız atım menen kubalap.
Kapatsa cürdüm sargayıp,
Kün körböy öskön çöp bolup,
Kızıl kan kaçtı denemden,
Katkılğan kaygı köp bolup.
Kabagın açıp külböyt dep,
Kurdaşka kettim kep bolup.
Altı künü murdaraak.
Ceñemden kubanıç kep uktum.
Ceñiştüü bolup Seyitbek,
Kayrılıp keldi dep ugup,
Çıkkanday boldu oñunan,
Oşondo kütkön tilegim.
Orduna kelip oñoldu,
Onkolşup cürgön cürögüm.
Seynektey ünüm basıldı,
Tabılğan öñdüü tügöyüm.

Oşondogu Seyitbek baatırdın aytıp turganı :

Er cigittin işi eken,
Caraktı ildim boyuma.
Cetip keldim,Möl suluum,

Kaalagan maksat oyuma.
Abiyir alıp men keldim,
Namısım tiyip koluma.
Attanarga Kaşkardan,
Kılçaktadım artıma.
Amalsız kettim sır katpay,
Taba albay daba dartıma.
Coodon barıp öç aluu.
Bilesiñ ata saltı da.
Basıntsa coosun er cigit,
Arı menen dañkı da,
Calın cürök azamat,
Karagan korgon kalkına.
Buydaldı kolum coo menen,
Burulup keldim,soo denem.
Karmaşıp keldim coo menen,
Kayrılıp keldim soo denem.
Kılkıldagan köp kolgo,
Kırk cigit baatır teñ bolup.
Caragın ilip canına,
Caraşıp boygo dem bolup.
Taykaladım duşmandı,
Taalayda colum keñ bolup.
Arı- beri darbışıp,

Caraştıık kayra el bolup.
Kayrılıp keldim kaşkarga,
Kaalagan kişim sen bolup.
Ak cibek boomdu tagayın,
Ar akılıñ tabayın.
Anttaşkan carım sen bolsoñ,
Arbıgan baktı taalayım.
Ak şumkarday talpıntıp,
Aylıma alıp barayın.
Kök cibek boomdu tagayın,
Köp akılıñ tabayın.
Kıyamattık car bolsoñ,
Kökölöyt menin taalayım.
Kök şumkarday talpıntıp,
Kalkıma alıp barayın.
Köñöldö sıırım ep kördü,
Keñeřim kursam agayın.
Ortogo saldım adamdı,
Tereñ Akkan atamdı.
Özüñ menen baş koşsom,
Arıltam bir col kapamdı.
Cetim atım ayılбай,
Bolumun eki ataluu.
Carookerim,Mölmölüm,

Eki-üç kündün içinde,
Şaan-şököt menen kelemın.
Buyurgan bolso özüñdö,
Tak uşu cerden körömün.
Kaalagan kişim sen bolup,
Kaşkardan kayın tandadım.
Kaadası eken eliñdin,
Kalıñdı arbın kamdadım.
Buyurup Kuday calgasa,
Buzuktun otu canbasa,
Mölmölüm,oygo cetebiz,
Kayın cak çünçüp çanbasa.
Altınım menin,Möl suluu,
Akıldap sogot cürögüm.
Anısına karasam,
Aynıbay keler tilegim.
Sen bolçuday sezemin,
Akırettik tügöyüm.
Kümüşüm menin,Möl suluu,
Düköldöp sogot cürögüm,
Dabişına karasam,
Tak kelçüdöy tilegim.
Tak özüñ dep sezemin,
Kıyamattık tügöyüm.

Möl suluu ceñesi Fatimadan ukkan kubanıç sözün aytıp,baatırdı işendirip turgan
ceri :

Er Seyitbek,asılım,
Er cürök bala,baatırım,
Tunuk ele küzgüdöy,
Tuubasa tunuk akılıñ.
Tura oyuñdan canbaçı,
Tumandatpay akırın.
Süyünçüm baatır aytayıp,
Süylögön sözüm baykagın.
Kubançım,baatır,aytayın,
Kubanganım baykagın.
Murda küñü keçinde,
Fatima ceñem kep aytat.
Akkan baştap köp adam,
Cuuçuga keldi dep aytat.
Alardın cuuçu ekenin,
Anıgın ceñem körböptür.
Akıldeşip atakem,
Aytkanına könüptür.
Bolcoşkon küñü kelgin dep,
Ubadasın beriptir,
Toy baştalar kün okşoyt,
Kalaanın içi şañdanıp,

Ata-enem aldirtan
Kalışkan okşoyt kamdanıp.
Kaalagan oygo cetebiz,
Karan Seyit kubanıp,
Katkırıp külüp kapasız,
Kaşında cürsöm buralıp.
Kabarıñ keter albıska,
Kaşkardan barsań kız alıp.
Aytılğan oygo cetebiz,
Arstanım,Seyit,kubanıp.
Aykalışıp kapasız,
Aylında cürsöm buralıp.
Atağıñ keter alıska,
Akkandan barsań kız alıp.
Baalap cürgön bir maksat,
Cubaylaş öskön teñdigi.
Kıran tuulğan azamat,
Kadırın bilgen eldiki.
Kayıp cürgön köp ırıs,
Aramsız içi keñdiki.
Asmandap uçkan kaz ördök,
Aylanıp konso köldükü.
Appak bolup köpkök muz,
Aşuusu biyik beldiki.

Aldırbagan çoñ namıs,
Arstanım,Seyit,şerdiki.
Er Seyitbek meniki,
Eñ segen Mölmöl seniki.
Tügönbögön taalay,bak,
Seni menen meniki.

Eki aşık kançalık ezilişip süylöşsö da,mahabbat otu kayra calındap,kumarı tarkar emes.Seyitbek baatır “Fatima ceñem ekööñö ala kelgen belegim”dep,kıtaydın kızıl şurusunan kırk,kara monçogunan kırk tündük,beş karat bermet,altı anan,on atlas şayı oromol berdi.Seyitbektin belegen alıp kubanıp,aytılğan söz ordunda dep,tañga maal aynegin açıp ordodon uzatıp ıgardı.Seyitbek baatır özü kelgen col menen ordosuna barıp catıp kaldı,oygo batıp kız kaldı.Ortodon az kün ötköndö Akkan Vazilkan menen kep-keñeşip bütürüp,kalıñın kamdap,kalıñ mal aydap,altın-kümüş zer menen kelip,Vazilkandın ordosuna aksakal,bekteri,vazir,cigiti menen Zayırbekti kuda başı kılıp,küyöö coldoşun candatıp,Seyitbek baatırdı alıp,kaada-saltı kılıp tüşüp kaldı.vazil kan kelgen meymandı kadırlap tosıp aldı.aksakalın bir bölüp,çaştarın özünçö,ortogo küynöö-kız,küyöö-coldoş kurdaştarı menen özünçö,oyun tamaşa kurdurup,kız oyunun kırk küngö bolcop koydu.Vazil kan kelgen dünüyönü kazı-kalıstarı menen,kalk kaadası emespi,eseptep aldı.düynönün közünö karabay marttıgın bilgizip,eç kim kıla elek çoñ toydu baştıdı.Cerge –ceek,söök-tamırı toyun toygo uladı.Balban küröştürüp,cambı atıp,külük çaptırdı.

Bolcogon küngö cetişip,
Toy azeli bütököp kez.
Tamaşa menen kırk bir kün,
Uçup öttü kuştap tez.

Uzatuuga Mölmöldü,
Uçur kelip turgan kez.
Toy kaadası bütkön soñ,
Vazil kan tınçıp kalbadı.
Külüktörün cıynatıp,
Corgodon corgo tandadı.
Möl suluu minip ketüügö,
Kök-Şalkı degen corgonu,
Ilayık körüp arnadı.
Suluuga arnap Vazilkan,
Toguz narga sep arttı.
Kız buyumu eken dep.
Dünyönü köp arttı.
Attanar mezigil bolgondo,
Kiyintişıp kız-kelin,
Alıp çıktı Mölmöldü.
Kırgıy müçö,kınça bel,
Kızıl cibek köynöğü.
Buralıp bassa kubulup,
Bulgundan içik camınıp,
Kız alınan cañılıp,
Başına cooluk salınıp,
Çagılışıp kün menen,
Moynunda kabat bermeti.

Caraşıktuu,turpattuu,
Möl suluunun kelbeti.
Çolpondoy canıp carkırap,
Ot cagılın közünön.
Almaday bolgon eki emçek,
Tirelip turat töşünöp.
Acarı candan artıkça,
Nur tögülüp betinep.
Oymok ooz,kalem kaş,
Dalısınan tögülöp,
Kunduzday bolgon kara çaç,
Açık münöz,bir sırduu,
İlayık eken boluuga,
Azamat erge can kurbu.

Saramcalı sap bolup,atana turgan çak bolup,Kökşalkını Möl suluuga körkömdöp tokup,büt el köçögö çığıştı.Kızdın ata-enesi,kız-kelinder koştosup,kol karmaştı.Seyitbektin küyöö coldoşturu Möl suluunu kötörüp atka salıştı,Kökşalkını çılbirdan alıştı.Seyitbek baatırdı kayın ene,kayın atası betinen ööp,akıl-nasatınaytıp attanttı.Koş aytışıp uzap çıkandan kiyin Seyitbek Möl suluunu ata köñülü kalat dep,Akkandın ordosuna alıp keldi.Akkan Seyitbek menen Börü baatırğa eki cerge cay casalgalatıp kirgizip,köp kün kelin toyun berdi.Bir künü Akkan : — Baldar,köp cata bergen bolboyt,silerdin tıñıñar ketip catkanın sezip turam,uluu-kiçüüñördün közünçö bir aytar sözüm bar.Baatırlar,birinçiden,coonu ceñdik dep tıñ cata berbegile,barıp öz ceriñerdi eelegile.Dayıma coogo dayar turgula.Ekinçiden,ekööñ teñ tili burudan zayıp aldınar,kaşkarlık,kalmak dep açuuñ kelgende kakpay,ayıbı cok artılta kamçı çappay,cakşı asırap alsañar silerge el oşol,teñine alıp teñsinbey koysoñor,koynuñda

catkap coo oşol.Başka akılıñar özüñördö—dep,Akkan sözün büttü.Baatırlar koş aytıp colgo çığıştı.

—Biz cay kele bereli,aga çeyin elge kabar salıp bargıla,Emilbek akeden süyünçü algıla,—dep altıciğitti aldıga cönöttü.Emilbek kırıya Seyitbektin erdigin,coonu ceñgenin ugup,kaşkaya külüp katkırıp,süyüngöndön aldastap,sakalı birindep cigitterge çoñ süyünçü ayttı.Ordonun canına ukkan candın baarı çoğulup,Emilbek “aksarı başıl” aytıp,baatırlardı kütüp cattı.Seyitbektin erdigi köñülünö tolup,Emilbek kırıyanın küngürönüp aytıp turganı :

A caratkan,kuduret,

Artık baktı turbaybı.

Atadan bala kalganı,

Namısı tiyip koluna,

Kökölödü arbagı.

Düñgürödü atagı,

Basılıp eldin çatagı.

Eki erdin başın eptedi,

Erlerden buga cetpedi.

Eregişken duşmanın,

Tamanga salıp tepsedi.

Rakmat uluk Akkanga,

Dostuk şertip aktadı.

Seyitbektı asırap,

Ak şumkar kuştay taptadı.

Kurmanbektin Seyitbek,

Tandagan eken suluudan.
Zayıp aldı bul dağı,
Nasili tili buruudan.
Salıptır ata saltına,
Kaşkarlıktan alganı,
Ceter beken barkına ?
Uşak-ayın söz bolup,
Aytlar beken artına ?
Teñ keler suluu cok bele,
Ce ak kalpak Kırız kalkında ?
Aytkanın nege tandı eken,
Kırızdı nege çandı eken ?
Kaşkarlıktın suluusun,
Kay maksat menen aldı eken ?
Kurmanbek,Teyit çatagı,
Kız algandan baştalgan.
Al Teyitbek soyulgur,
Bütönçö kaarduu,başka adam.
Tübündö körüp camandık,
Özü da ölüp kakşagan,
Başınan takta kelatkan,
Kan tukumu aksagan,
Ölöründö Seyitbek,
Öñörü kaçıp er kıldı.

Özöğü bölök başka adam,
O,caratkan kuduret,
Tübü bolsun cakşılık.
Kaşkarlıktın suluusun,
Alba dep kantip aytabız,
Köñülü kalsa caktırıp.

Emilbek karıya tañ menen Seyitbekti kütüünün kamın körüp cattı.Añgıça dübürtü cer carıp,eki suluu kız alıp,coosun bagıntıp,colborstoy türlönüp “Seyitbek baatırlap” kelip kalıştı.Kalıñ el ordonu on kurçap,baatırlarga uçuraşıp cattı.El-curtu menen esen körüşüp,cıl maalına çeyin urunar tosu cok,uruşar coosu cok,elinen köñülü tok er Seyitbek catıp kaldı.Kelerki küzdö keneşteş kişilerin cıyıp akıl saldı.Kurmanbek,Teyit ölgöndö el başsız,Kurmanbek aşız kalgan.—Ceti kan elin çogultup,Kurmanbektin arbagına duba okutup koyomun—dep,Seyitbek söz saldı ele,—eñ tura kep boldu,kalayıkka ep boldu.Aştı ayıluu Arpaga bermek bolup,ak kalpak kırıgız,kıpçağı aştın kamın körö baştap,köçüp,belgilüü cerge keldi.Seyitbek bargan cok,Teyişkan kelip uçuraşkan cok.

—Kança kılğan menen түbü camandıkka kıyışpas tuugan emespi,atayın kişi ciberip aşka çakırtayın,kelse aga kılıp,kelbese dagıbaykap köröyün dep,kat cazıp cigit atkardı.Oşondogu Teyişkanga cazılğan dubay salam :

Kolgo alıp kamyş kalamdı,
Atamday körgön abake,
Aytamın saga salamdı.
Eli-curtuñ,mal-canıñ,
Tekiş baarı amanbı ?
Sultan aba,siz caktan,

Suragım keldi kabardı.
Kadimkidey küülübü
Enekem Acar abalı ?
Kayrattuubu kalkıña,
Aybat,küçtüü demiñiz ?
Tekiş esen catabí,
Aga-tuugan eliñiz ?
Çoñoyup boygo cettibi,
Bir tuugandar,böbögüm,
Ak koçkor,Kañkı öbögüm ?
Suradım abal siz caktan,
Kabar al aba biz catkan :
Karaan bolup koldonu,
Kagılayın arbaktan.
Namıs alıp bir colu,
Kayrılıp keldik kalmaktan.
Eç çıgınga kez bolboy.
Esen keldik baarımız.
El başkarıp turuptur,
Emilbek bizdin karımız.
Erdikti curtkı bilgizdik
Cergemdi taap,abake.
Cetim attan kutuldum.
Kurdaşım taap,abake,

Boydok attan kutuldum.
Kõñülũñ burçu men cakka,
Oyumdu aytkan catamın :
Akılı külük abake,
Kep keñeşim köp ele,
Orduñdu sıypap kapamın.
Özögüm küyüp örttönöt,
Çındıgı menin atamsıñ.
Oñ cagımdı karasam.
Oñ böyrögüm ordu cok,
Başınan işi kıyçalış,
Oñbogon mendey şorduu cok.
Sol cagımdı karasam,
Sol böyrögüm ordu cok.
Muruntan işi kıyçalış,
Muñayım mendey şaorduu cok.
Arsızımın mende ata cok.
Akılım kurar aga cok.
Aylamdı tappay temseleym.
Aytarga mende çama cok.
Duşmanım köp,dosum az,
Tüpkürüp işgin kün-günü,
Oylono berip õñüm saz.
Aylanayın,abake,

Kelgenimde özüñdön.
Tak talaşkan cok elem.
Sakalın sıylap “ata”dep,
Bak talaşkan cok elem.
Kele elekte çır salıp,
El talaşkan cok elem.
Arkan salıp,çek koyup,
Cer talaşkan cok elem,
Adepti buzup abake,
Söz talaşkan cok elem.
Adenti buzup abake,
Söz talaşkan cok elem.
Kaşkardan kelgem el izdep,
Ardagım,aba,seni izdep.
Atadan kalgan aziz baş,
Kalçanu bolor beldi izdep.
Azamat azat turbaybı,
Alıstan eñsep cerdi izdep.
Elge kelsem,abake,
Bölünö kaçtıñ unutkus,
Uşakka kaldıñ unutkus,
Urugu duşman catka okşop.
Kapada iniñ Seyitbek,
Kaygısın kayda baatırat ?

Katılıp catkan arman köp,
İçine kantip caşırat ?
Kusa bolup cürömün,
Önüdü aba körgönü.
Aynektey közüm çaçırap,
Özöktön kantip kan cürböyt,
Bir boor aga-tuugandan
Ölbösöm kalsam acırap ?
Keñeşip sizdey agaga,
Duba okutsam dep oyloym,
Kurmanbek asıl atama,
Ceti kan elin çogultup,
Salsam deym türkün tamaşa.
Kurmanbek atam aşına,
Cergeñ menen kel,aba.
Ceti kan eli çogulgan,
Saltanatın kör aba.
Aş başkarıp,ton bilip,
Başına turun ber,aba,
Türkün oyun-zooktun,
Baygesin özüñ böl aba.

Bul dubay salamdı Teyişkanga Seyitbek cibergen cigit cetkizdi.Teyişkan kattı okup çıgıp,keñeşteş kurdaştarın aldırıp,çoñ keñeş kurup,akırı minday oygo keldi :
“Seyitbek eköobüzdün ortobuzda çını menen ele bölüşö alnay cürgön eç nesre

cok.Çınında kan tukumu oşolemespi,men bolsom”ördök cökto çulduk biy”bolup,ortodon çıga kalgan adamın,kandığın kalıstık menen berbey,kayra Seyitbektin özünö küç kılğanım çını uyat iş emespi.Oşondo Seyitbektı kan kötörüp,karıya bolup cata bersem el başkarıp,Seyitbek kazakta ketkende orduna men kalbayt belem,Emilbek algan kalmaktan kelgen çoñ olconu albayt belem,çoñ kumardan kanbayt belem,emi dele keç emes,uşunçamda esime keleyin,ceti kan eline aş başkarıp,Seyitbektin atası bolup,bir taanılıp kalayın.Men bıyakka Seyitbekten bölünüp köçüp kelgenim menen,urmattagan adam bolgon cök.Bul menip kalktan cıgıp ketkenimdi aşkereledi okşoyt.Andan körö kuru-kürsü namıstı koeyun” dep,Teyişkan Seyitbektı bet alıp,saramcalıp kamdap,bir colu eli-curtu menen köçüp cönödü.Seyitbek dağı atası Teyişkandı çoñ urmat,azem-zıynat menen tosun aldı.Malın mal,canın can kılıp,elin al kılıp koşup aldı.Teyişkan keñeşteş ata bolup,kenelip catıp kaldı.Teyişkan :—Balam,asa karıbayt degen,dubası kabıl bolsun,bul senin ataeneñdin arbagın sıylap urmattaganıñ bolot,kança cıl ötüp ketse da duba okutıp koygonuñ oydogu cumuş.Al kezde el çabılıp,cer cañırıp,el bölünüp,esin cıya albay cürgöndö cıldan cıl ötüp Kurmanbek murunkuça duba kaada menen okulbay kalgan.Emi dele eç keç emes,dubañ kabıl bolsun ! —dedi.

Aşka alıksı kızaydan,kara kalmaktan,Kaşkar,Kolkondon,sayak,bugu,sarbagış, kuşçu saruu,munduzdan sansız el keldi.Aş çoñ saltanat-zıynat menen öttü.Balban küröş,er sayış,at çabış,cambı atış dağı başka köp tamaşa boldı.Kelgen el : “Bala bolso uşunday bolsun,atasının arbagın eskergeñ dubası kabıl bolup,ömürü uzun bolsun !”— dep öz cayına taraştı.

Seyitbek baatır coodon kayra algan Cazı cerin Teyişkanga—Çoñ bargıştarga ençilep berdi.Özü Koşoy-Korgondon Çolok-Kayıñdıga köçüp,ordo saldırıp,Börü baatırdı kırk cigitke başçı kılıp,ordosunan cay berip turuktuu bolup aldı.Eki cılga aylangandan kiyin kubanıçka kuçağı toldu.Seyitbek baatır Şırdakbek attuu uuldu oldu.Möl suluu kelişken car bolup,Seyitbek Kıpçak eline kan bolup,cırgap catıp kalgan eken.

SEYİTBEK DESTANI

METİN

TÜRKİYE TÜRKÇESİ

SEYİTBEK

Yiğit Kurmanbek öldükten sonra üzüntüsüne dayanamayan eşi Kanışay yüreğine hançer saplayıp ölür. Seyitbek altı yaşında yetim kalır. Kurmanbek'in öldüğünü işitip babası Teyitbek “düşmanı yok ettim, kendi atım Teltoru bana kaldı” deyip sevinir.

Teyitbek'in Kaşkar Hanı Akkan bulunduğu Teltoru'ya sürükleterek Kurmanbek'i gömmeden bıraktırır. Akkan Kurmanbek ile Kanışay'a türbe yaptırır, oğlu Seyitben'i de büyütür Kalmuklardan öç alayım diyerek kendisiyle beraber Kaşkar'a götürür. Yiğit Kurmanbek ant içip öldüyse, Teyitbek de şöyle ölür, boyu başsız kalır gücü kuvveti giderek azalmaya başlar, o zaman halk aksakalı Kalkanbay herkesi toplayıp:

— Sanırım bu gidişat fena oldu, halk başsız kalmış değil midir? Atalarının hepsi aynı soydan değil midir? Teyitbek Beknazar'ın oğlu ise Teyiş de Baynazır'ın oğludur. Kocasa da Teyişhan seçiverip bu yerde durmayıp malımız canımız iyi iken meşhur Aksay, Arpa, At – Baş'na göçüp gidiverelim. Olmazsa Dölön Han gelip taşını parçalayıp, ganimet alıp yiğidi kul cariye yapar. Gayretli olan düşmanın karşısına çıkar. “Kurmanbek gibi yiğit yok.” der. Herkes Kalkanbay'ın söylediğini uygun görüp en doğru bu deyip ak boz kısırakları kamçılıyıp, ak keçeye koyup Baynazarın Teyiş'ini Han tayin ediverip toynaklı tay bile bırakmadan mallarını canlarını toplayarak, Kıpçaklar göçüp meşhur Aksay , Arpa , At-Baş'na gelip yazlayıp kışlayıp , huzur içinde rahat rahat yaşamaya başlarlar.

Kalmuklar ise “Şimdi bu Kırgızların güzel kızlarını, altın-gümüşünü, malını mülkünü ganimet almalı” diye gelse de milleti yoktur, hiç kimse görünmez. “Bu Kırgızlar, Akkan kendi ile Kaşkar'a yakınlaştırp göçürüp gitmiş olmalı iken “diye düşündüler. (201) Akkan ile düşman olmak zordur. Eldeki ganimetten sanki ağzından avını kaptıran kurt gibi mahrum kaldık. Şimdi bize büyük ganimet – Kurmanbek'e her yıl verdiğimiz paradan bizim için kurtulmak demektir, fakat altın- gümüşü yükleyip gönderdik, özümüzden eksilme olmadı kalanına şükür, yerimiz genişleyip, malımız da giderek artıp dursun diyen Kalmuklar kıra yayılırlar, yerleşecek yerlerini ayarlamaya başlarlar. Hayal bile edilemeyecek ganimet sahibi olurlar. En sıkıntılı, güç durum 40 yiğidin durumu oldu. Kurmanbek'e yoldaş olmaktan korkup koşarak at binip düşmana saldırmadıklarından sağ kalırlar bununla beraber memleketlerine dönemezler, “Ne Kalmuk'a saldırıp vermeyelim mi, ne kızıl kana bulayıp da rahat rahat yerleşip kaldılar. O zaman yiğitlerin çoğu “Bizi ölümden Dölön Han kurtarır.” derlerse, bir kısmı “Bizim ölümümüze Teyiş Han kıyamaz” dedi. Nihayet 40 yiğit Teyiş Han'a yönelip hep beraber hareket eder. Teyiş Han gelen yiğitlerin başlarını duraksamadan kestirir.

Yiğitlerin içinden Zayırbek denen bir yiğit Teyiş Han'dan kaçıverip, Turfan'daki Kurmanbek ile Kanışayın türbesine sığınıp geceli gündüzlü geyik vurup yiyip yaşamaya başlar. Zayırberk zamanında Kurmanbek'in beğendiği bahadır yiğitlerden olur. Baburd'un kızı Kanışay'ı yiğit Kurmanbek aramaya gittiğinde o kafilenin başındadır. Sonra at binip yola çıkmadan 40 yiğit bozguna uğradıklarında da memnun olup, Kurmanbek ile birlikte düşmana at sürmemiştir. Daha sonra Zayırbek'in aklı başına gelip "Zavallım" deyip üzülüp geçmişte geçenlere pişman olup sanki Kurmanbek'in ruhu gibi olup, bir türbeye sığınıp kalmıştır.

Bu yerde bu düşünceyle tas tamam 12 yıl yaşadı. Saçı sakalına karışıp, üstü başı yırtılıp geyik derisi giyip, ölmezün suyunu içip günlerini böylece geçirir. Zayırberk'in düşüncesi "öteki dünyada Kurmanbek'e yüzü kara olmayıp, temiz öleyim" şeklindedir. Seyitbek büyüse, özellikle izleyip varıp, kalan günahımı affet desem affeder mi acaba, Seyitbek'ten başka başımı koruyacak kimse yok, öleceksem de Seyitbek deyip, tas tamam 12 yıl geçtiğinde Kaşkar tarafına düşkün bir halde, dilencilik yoluna devam eder. Halk arasına girip örtünecek kadar giyinip başına uki taç takıp baston alıp, tam bir deli gibi olur. Kaç gün yaya yürüyüp, rahat rahat Akkan'ın şehrine vardı. Zayırbek, şehirde düşkün bir halde dilencilik yaparken Seyitbek Kaşkarlılar gibi giyinip, ak tulpar binip, eline ak sungur kondurup, iki yiğit peşinden götürüp kuş avlamaya çıkmıştır. Akkan Seyitbek'i öz oğlundan eksik görmeyip rahat büyümüştür. Seyitbek Kurmanbek gibi kuvetli, heybetli er görünüşlü olarak büyüyüp, tam bir yiğit olan Seyitbek "altmış hırsız uğuru" diye adlandırılan soyguncuları da yenerek çocuk kahraman diye anılmaktadır. Dilenci çocuğu gördüğünde onu tanırsa da, özellikle önüne geçip "Ah !" deyip çocuğu sinayıp hiç bir şey bilmeyen biri gibi şunları söyler:

Esselamün aleyküm

Peygamber gibi babası

Beyzadedir büyük dayısı

Yörük atı şaha kaldıran

Bilinen hanın yavrusu

Büyük atalarının yaşadığı yer
Zengin Kaşkar şehri
Akkandan korkardı düşmanlar
Boyunun yok olmuş tasası
Yetmiş iki millete dost olup
Düzeltilmiştir arası
Şahitliğini dinleyen
Herkesin bitmiştir kavgası
Hoşuna gidenleri
Öz kardeş gibi görmüştür.
Memlekette Akkan gibisi yok.
Arı namusu düşüneni
Zulüm görenler yüzünden
Yüreğindedir vicdan azabı
Yetim gelse yanına
Kol kanat oluvermiştir
Fukaraya yardım etmek
Akkan'ın en büyük görevidir
Duruver, yavrum, geri dönme
Hasretim seni görmeye
Baştan beri bilmekteyim
Asıl atan babacığın Akkan'dır.
Aynı görür ayırmayıp
Yaratılan her bir insanı

Sıkıntım kalmadı rahatladım
Bu Kaşkar'a geleli
Aklına kötü şey getirme
Sadece iyi niyet bendeki
İşte tanrı derviş eyledi
Gündüz- gece gelmeyi dileyerek
Tanrım nasip etmiştir
Baston, değnek, sarığı
Aldanıp adını bildirmiştir
Senin ayarın benim memleketteki
Ziyaret edip de gelmekteyim
Kutsal Medine, Mekke'yi Kâbe' yi
Ev yüzü görmeden
Ömrüm geçer bozkırda
16 yıl dönüp dolaşıp
Bir geleydim Kaşkar şehrine
Genç deyip duymuşum herkesten
Büyümüşsün şehzade
Bahadır olup büyümüşsün
Uzayıp boy pos atmışsın
Akkan'ın biricik yavrusuna
Yol üstünde rastlamışım
Sorup soruşturur her yandan
Halkı sağ-salim diye işittim

Allah kabul etti
Düşünüp durduğum dileğimi
Seni sağ-salim görüp
Bir hoş oldu yüreğim
Nazlandırıp yetiştiren
Yavrusu sensin birisinin
Han beyi bilir özünü
Yetmiş şehirli kalenin
Aynı Tanrı'ya inanan
Onlar benim insanım
Bensiz hareket etmeyen
Sürmüştür benim hükmüm
Yaratılan her insanın
İyiliğini isteyip durmuşum
Allah'ın emriyle
Bütün iyilikleri dileyip durmaktayım
Hak deyip affet demişim
İnsanların işlediği günahlara
Şehzade beni gör de git
Sadaka, zekât ver de git
Cömert oğlu cömertim
Yoksula yardım et de git
Beyim verdiği alayım
Cebimin dibine koyayım

Sıkıca bağlayıp belimi
Nasibe, kuvvetleneyim
Tükenmek bilmeyen yolu
Dönüp yeniden yürüyeyim
Sihir insanın azığı
Onun ile gideyim
Seyit bey yiğitlerine emretti.
İki tane “seer” vermelerini
O anda derviş dua edip şöyle dedi:
İnmiş değildir soyun
Baştan beri tahtından
Mahrum etmesin evladım
Tükenmeyesi bahtından
Atmaca olsun “şumkar” ın
Yorulmasın “tulpar” ın
Kısa olmasın ömrün
Huzurla dolsun gönlün
Güneş gibi parlayıp
Gülümsesin cemalin
Kabul olsun her zaman
Yerine gelsin dileğin
Bu anki durum yenidir
Geçmişten var mı haberin
Bilesin şanı yayılmıştır.

Söylenenin ata-babanın
Dervişin fazla konuştu
Şüphe gelmesin gönlüne
Şehzade, senin gibi evladı
Alı koymayıp yolundan
Son sözlerimi söyleyeyim

Seyitbek olgunlaşarak, büyüyene kadar pek çok derviş görmüş fakat böyle bir dervişe daha rastlanmamıştır. Başta hayretle bakmasına karşın, dervişin söylediği bazı laflar, kalbini yerinden oynatır. "Yetim" kelimesini duyduğu anda, birden ürperir. Ayrıca divane derviş Seyitbek'e herhangi bir derviş gibi değil yakın adamlarından biri gibi görünür. Seyitbek akkan'a geldiğinden beri Kaşkarca konuşmuş, Kırgızcayı büsbütün unutuvermiştir. Çocuk dervişin sözünü anlayamaz.

Seyitbek'in de anne babası aynı zamanda vefat etmiş, küçükken vatanından ayrı kalmış, kalbi yas tutmuştur, birkaç senedir kederinden kurtularak, geçmişini unutmak üzeredir.

Birdenbire Seyitbek'in geçmişi aklına gelir, eski yaraları küçücük yüreğinde depreşir ve kalbi yerinden fırlayacakmış gibi olur derviş ona bambaşka göründü, atın yönünü çevirip, dervişten şüphelenip dervişin soyunu sopunu sorarak, sohbe koyulur.

Ve Aleykümselâm
Seni dinler şehzaden
Yaşlıya hürmet etmeden
Edepsiz insan gibi
Önünde nasıl dururum
Eğer uygun görürseniz

Sizden tek dileğim var
Gizlemeyip söyleyiverseniz
İçim rahatlar, sevinirim
Sözünüzü bitirene kadar
Sabırsızca dayanırım
Söylediğini kötü görmem
Başımla beraber dervişim
Görünüşe baksam
Dolanışı farklı sarığının
Yanlığı var kelime-yi Tevhidi'nin
Tanıdık geldi gözlerin
Şaşırttı beni sözlerin
Konuşman da bir garip
Bunda benim şüphem var,
Asa-yı Musa değneğin
Altmış şehirli kalenin
Rüzgâr ile yarışmış
Yere değmez ayağın
Kim olduğunu nerden bilirsin
Benim gibi çocuğun soyunu
Ukin başında dalgalanıyor
Sanki ulaşıvermişsin
Peygamberlerin yaşına
Merak ettim dervişim

Senin kim olduğunu
Sırrını saklama benden
Benim yaşıma da bakma
Başkası gibi görünmeden
Kendini bana tanıtır mısın?
Hangi yerden geldiniz?
Hangi millettensiniz?
İçimde kötölük yok
Gizlemeden söyleyiveriniz
Acaba nedir isminiz?
Aklıma iyice yazayım
Sizin gibi dervişle karşılaştım diye
Babama gidip söyleyeyim
Olmaz ise bizimle
Aksaray'a geliniz
Misafirleri yatırmak için
Misafirhanedir evimiz
Akkan'a el uzatıp
Halini - hatırını sorunuz
Yabancı gibi gelmiyor
Zor anlaşılan diliniz
Kaşkarca'dan daha başka
Daha farklı diliniz
Dervişinkine benzemiyor

Üzerindeki giysiniz.

Çocuk, bu sözleri söyleyince, derviş hayrete düşer, çocuğa kim olduğunu bildireyim dese, fakat yanındaki yiğitlerden korkar.

Niyetini anlatamadan Akkan “kellemi uçurmasın” diye düşünmektedir. Ayrıca çocuğa fark ettirmeden, vatanını, ana-babasını anlatıvereyim diyerek şöyle der:

Gözbebeğim canım oğlum
Akkan’ın oğlu, han oğlum
Mağrurca bakıp hiddetlenme
Doksan şekle bürünme
Sarığımdan şüphe etme
Kelimeyi-yi Tevhidimle alay etme
Babanın terbiyesini almış.
İyi oğlan diye düşünmüştüm.
Alay ettin sözlerimle
Bu yüzden kederliyim
İğreniyor gibisin
Yamasına bakıp yakamın
Kirli gömleğim üstümde
Yırtık değil çapanım
Bastonum elimde
Nasibim yolunda benim
Ölene kadar düşmeyen
Heybem vardır sırtımda

Tövbe edip Allah’a
Üzülmem varlığa ve yokluğa
Allah’tan rahmet dileyip
Alırım milletin sevabını
Benden sordun şehzadem
“Yaşadığın yer neresi” diye
“Kimliğini tanı” diye
Saklamadan içinde
İsmi söyleyiver diye
Zor anlaşılıyor dilin diye
Diliniz farklı diye
Dervişin görünüşüne
Benzemiyor giyimini diye
Tenkit etme, oğlum beni
Yalan deme sözüme
Ciddiye almadan, incitme beni,
Kırılan kalbimi beni,
Kurban olayım beyzadem
Sorduğunu söyleyeyim
Gidecek yerim uzakta
Durmayıp yola koyulayım
Yoksa şehzadem
Gazabına maruz kalırım
Dediğinden dönersem

Büyük günaha girerim
Köküm Kırgız soyu
Bütün dervişlerin başı
Yolunu izleyen atanın
Soyundandır tohumu
Babam derviş Kapal'dır.
El vermiştir bana
Göçmüştür bu dünyadan
Beknazar Han'ın devrinde
Ben derviş olalı,
Derviş namı alalı
Teyit denen birini
Çocuk iken görmüştüm
Şimdi ise bilmiyorum
Teyit sağ mı yoksa ölü mü?
Kulağıma çalınmıştı
Yaşlandığında Teyitbek'in
Bir tek evladı olduğunu
O günden bu yana ben
Mekke 'de dolaşıp durdum
Gönüp geri gelmekteyim
Yeryüzünü dolanak
Zorla geldim buraya dek
Altmış şehri dolaşarak

Ömrüm hep seninle doldu,
Vatanıma dönmeden bozkırda dolaşıp
Nasıl hayırsız bir evlatsın?
Geçmişi hatırına getiresin
Unutan millet hatırlatıp,
Ciğerime ateş düşüresin
Saçım sakalım ağarıp
Seksen üç yaşıma gelmişim
Kırk yıldır Kırgızlardan
Hiçbir haber almadım
Oğlum, vatanımı aklıma getirdin
Hemen yola çıkayım
Ben yolumu alayım
Cesedim yerde kalsa da
Vatanımı arayıp bulayım
Uzun yıllar gurbette kalıp
İlgilenmedim 'agayın'la
Ecelimin geldiği an da
Ölümün yaklaştığı zaman
Kalan zamanda varayım
Eminim ki, yavrucuğum
Ecel gelip günüm dolduğunda
Bedenim gömülmeden kalsa da
Benim adım Zarılkul

Acılı geçen yaşamım bu
Geleneği uygulayan kaynım yok
Nikâhlı bir karım yok
Kırgızın gölgesini bile görmeden
Üzölüp dururum haberim yok
Sorma başka şey oğlum,
Derviş artık sustu
Eksiksiz söyledim bildiğimi
Üzölme rahatsız olma.

Diye, dervişin yaşlar iki gözünden ve sakalından akarak, hıçkırıklara boğulur. Derviş olduğundan baştan beri şüpheden Seyitbek, onun derviş olmadığına şimdi artık inanır “Kendisini olduğu gibi tanıtmayan bu insan, benim geçmişimi bilmece gibi anlatıyor. Onunla söyleşmeye devam edersem, sırrını olduğu gibi bana vermeyecek. Ben de bir Kırgızım, o Kurmanbek’in oğluyum demem ayıp olur, Akkan duyarsa da bu benim ölümüm olur. Bu şüpheli insanın sırrı, karşı taraftan açığa çıksın “ – diye, iki yiğitle beraber derviş Akkan ‘a göndererek kendisi tek eliyle kuşları avlamaya devam eder.

Devam etti Seyitbek yoluna
Kimsenin bilmediği sırrıyla,
İçi kederle dolup
Bitmeyen hıçkırıkla
Tulparı altında oynayıp
Elinde sunguru çırpınıp,
Kalbi çıkacak gibi atıp

Yüreği yerinden oynayıp
Kuş izini izleyen yok
Önünde uğsa kaz, ördek
Elindeki sungurun
İpini çeken yok
Ak Tavşanı görse koşan yok
Ak geyiği görse vuran yok
Epeyce yürüp sungurumu
Avlanmaya salan yok
Düşünce ve hayallere gömölüp
İstediği yere varan yok
Kahkahayla gülen yok
Cin çarpmış gibi dolaşıp
Güneşin battığını bilen yok
Hiç bir şey yok aklında
Oynayıp duran bu çocuk
Şimdi o neşeli gönlüne
Saplanmıştı kara tasa
“Kayıp” ile karşılaşıp
Kederlendirdi bir anda
Başiboş gezen bu derviş
Söylediği tek kelimeyle
Fırlattığı bir bakışla
Etkileyiverdi çocuğu

Giderek büyüdü
İçindeki yarası
Düşünse ki Seyitbek
Uçma zamanı gelmiştir
Kanadını çırpacak halde
On sekizini bitirdiğinde
Kaplan çocuk dua etti,
Düşündüğü anda her işin
Gelir vermiş tavına
Zor olsa da bir kısmı

Hakikati düşünmekteydi hala Seyitbek vatani milleti aklına gelip çeşitli, düşüncelere dalıp, meşgul olup; rüzgârla beraber güneş batmak üzereyken Şır-Bulak’a gelerek atından iner, Tulparına su verip; kendiside su içip, yorga(at)sının kuyruğunu okşayıp, sungurunun kanatlarını ve kuyruğunu tarayıp; batmakta olan güneşe bakar ve dilek dileyip şunları söyler:

Benim kutlu tulparım,
Biniverip de sana
“ Ak kalpak “ eline varayım mı?
Yolunu şaşırmış kırgızı
Arayıp da bulayım mı?
Aydın gönlünü dolaşarak
Ak kuğuya sungur salayım mı?
Yiğit alıp yanıma,

Atla dolaşıp, Kalmuklardan
Babamın intikamını alayım mı?
Aksungur senin gibi
Göklere doğru uçayım mı?
Hasret kaldığım halkıma
İzin alarak babamdan
Yürütem atımı
Yiğit oldum, bulayım
Ak Kalpaklı Kırgız milletimi
Büyük – küçük akrabamı

Böylece Seyitbek bir – bir gerçekleri aklından geçirdikten sonra, süratle atına atladı ve geriye doğru yönelerek tulparını mahmuzlayarak karargâha gelir. Bekçilere hesap vererek, kendisine miras olarak ayrılan evine girer, sunguru yemle besleyip, tulparını seyise teslim etti ve yatağına uzanır. Epey zaman uyumadan yattıktan sonra gözü kapalı verir. Seyitbek'in rüyasında babası Kurmanbek'in kalbine bir kulaçlık mızrak, annesi Kanışay'ın kalbine iki uçlu beyaz kılıç saplanmıştı. Kıp kırmızı kan fışkırarak toprağı sulamaktadır. Herkes etrafı kuşatmıştı. Seyitbek ana – babasını hıçkırıklara boğularak bağrına basar, iki avucu, iki omuzu kanla boyanır. Uykudan ürpererek uyandığında rüya olduğunu anlar. Yataktan doğrulup oturur, karanlık gecede kalbinde ağır bir acıyla şöyle der:

Yaşım altıya gelmeden
Ölmüştü anne – babacığım
Karnı doyarsa kuduran
Kahrolası yetim ben idim

Tıka basa yiyiverdiğinde
Herkesi unutan
Akılsız, düşüncesiz idim
Kanışay anam, asilim
Eşinden ayrılamayıp
Kalbine hançer batırdın
Kurtuluş sandın ölümü
Bahadırın derdinden
Kara toprağa girdin
Daha aklım ermeden
Bir anda ikiniz birlikte ölüp
Kanlı yaşlar akıttım gözlerimden
Küçücük oğlunu
Nasıl yetim bıraktın?
Kederlenmiş bir zaman
Kısacık gençlik çağım
Okşayıp meme emzirmiş
Aslı Kanışay annem
Akrabasına rastlamayıp Kaşkar'da
Somurtup ağlıyor, yetimin
Arka çıkacak kimse yok
Neyleyim senin takdirin
Sen yanımda yürümedin
Asil, babam, Kurmanbek

Peşinden gidecek kardeşin, akraba yok.

Anasının biricik evladı

Kendi babası düşman çıkıp

Yaşamadan canı çıkan bey

Şehri mezar olan bey

Kalmuklarca yok edilmiş bey

Babacığım seni düşünüp

Kederlenip ağlıyor Seyitbek

Kara bağı taşı gibi olup

Lanetlenen büyük babam

Öz oğluna düşman olan

Çocuğu için kötülük düşünüp

Herkesin lanetlediği “hilekâr “ diye

Gömülmeden bozkırda kaldı

Genç yaşında yas tutup

Dalıp dururum düşüncelere

Zavallı babam Kurmanbek ,

Kalmuklara seninle gitseydim.

Kahramanlığını bir kerecik görüp

Sonra yetim kalsaydım

Yanıma alıp da seni

Kahramanlığını görseydim

Düşmana saldığın heybetini

Milletime anlatabilseydim

Yasını tutmadan genç yaşımda
Ciğerim parçalanıp ölseydim
Ana-babamı birlikte öldürüp
Düşünmeden yetim kalsaydım
Sen hayatta iken
Koşturup çiçek koparsaydın
Ak arkar otlatmak ister mi?
Ana-babasız yetimden
Benim gibi dertli var mı?
Boz geyik otlamak ister mi?
İçi yaralı yetimden,
Benim gibi dertli var mı?
Çocuk yaşıta şansı dönüp:
Yüreği paramparça olmuş
Benim gibi yetim var mı?
Küçük yaşıta kederlenen
Ak kalpaklı Kırgızı
Gölgesini görmeden ayrılan
İnsanı oldum Kaşkar'ın
Çocuğu oldum Akkan'ın
Yetimi büyüteyim diye
Söylediğini bilirim
Müteşekkirim ben kendim
Dünyada babam Akkan'a

İstediğime göre yetiştirdi.
Beni sıkıntıya düşürmeden
Nasıl çıkarırım aklımdan
Yavru kuş gibi bakanı
Babam ile antlaşıp
Dostluğunu gösterdi
Büsbütün yetim kaldığında,
Beni ölümden kurtardı
Babamın kardeşi Akkan
Tecrübeli kişi değil mi?
Fırsatı kollayıp durmuştur
Beni Kırgızistan'a götürdü
Bildirmedim kimseye,
İçime atıp kederimi
Kurmanbek bahadır idi diye
Kendimce anlatırsam babamı
Akkan'ın kalbini kırıp
Nasıl düzeltirim hatamı
Kendi müsaade ettiğinde
Memleketime o zaman gideyim
Tanrı yardım ederse
Milletimi arayıp bulayım
Böylece açılacak talihim,
Toplarsam kardeşlerimi akrabamı "agayın"ı

Kırk yiğit toplansam bahadırlardan
Han Kurmanbek babam gibi
Kalmuklulara doğru gideyim
Geçmişten bana kalmış
Babamın öcünü alayım.
Bu muradıma ererim.
Varsa bahtım, talihim
Baban Kurmanbek deyişini
Kendi ağzından duyayım
Hayırlı duasını alıp
Sonra yola koyulayım
Akkan münasip görürse
Çaresizim Allah'ım nasıl dayanayım
Söz duyurmadan
Yardım etse Allah'ım
Derviş olup yoluma çıkan
Karşıma çıkan cin oldu?
Geçmişimi soran
O hilekâr kim oldu
Maceralı geçmiş ömrüm
Öyle böyle bir gün oldu
Bilmece gibi konuşup
Sıradan biri değildi bu adam
Geldiği belli olmaz

Altmış şehir ve bölgeden
Söz açıldığında Kırgızdan
Titreyip durdu?
Özellikle Kıpçaklardan
Arayıp gelen biri mi?
Başkalarıyla niye konuşmaz,
Benim herhalde onun istediği
Veya değilse de beni
Deneyip duran biri mi?
Çocuk ne söyler, diye,
Arkamda bir dinleyen mi var?

diye, Seyitbek türlü türlü hayallere dalar, şaşkınlığı diner, cesaretlenir. İlk defa uçmayı denemekte olan kuş yavrusu gibi kanatlarını gerip, sabırsızlanıp sabahı zor sabah eder.

Şimdi sözü Zayırbek'e bırakalım:

Yiğitler dervişi Akkan'ın huzuruna getirirler, Akkan şaşkın halde dervişe bakarak "Namussuz Zayırbek misin yoksa Kurmanbek'in vefatını az görüp, şimdi(de) uğursuzluğunu Seyitbek'e bulaştırayım diye mi geldin?

Şu zaman kadar hayattaymışsın, nihayet ecelin benden olacak. Şimdi, kendi iradenle boynunu kılıcın altına sok" diye Akkan kılıcını sallayıp kınından çıkarır. Baştan beri iki büklüm olan Zayırbek, başındaki ukisini Akkan'a doğru fırlatır, kim olduğunu tanıtip, kılıçtan korkmadan cesaretini toplayıp, ürpermeden şöyle der:

Akkan söylediğimi duyuver

Öfkene hakim oluver

Sabrın sonu selamet
Söylediklerime itibar ediver
Kınından kılıcını çekiver
Sözlerime kulak veriver
Hayırsız ve ahlaksız,
Zayırbek benim, gerçek bu
Ak pulatım paslanmış
Allah aklımı iyice başımdan almış
Yiğit namımı unutturup
Köyde adım kötüye çıkmış
Kır pulatım paslanmış,
Allah bedenimi iyice yıprattı
Bey namımı kaybedip
Namussuza çıktı adım
Keskin pulatım paslanmış
Allah beni yürüyemez etti
Kaplan namım kaybolup
İşe yaramaza çıktı adım
Yorgaya binip yola çıkıp
Han Kurmanbek bahadıra
Yoldaş oldum düşman öldürüp
Yiğitlik göstermişiz
Düşmandan korkup kaçmadan
Kuşu birlikte salmışız

Kızı birlikte almışız
Kalmuklarla birlikte savaşıp
Yağmaya birlikte gitmiştik
Han Kumanbek yiğidini
Doğan gibi yetiştirmiş
Kötü konuşup da birisine
Sırtına kamçı vurmamış
Kalbi kırılır diye
Kaba konuşup bağırmamış
Kötü taraflarını gizleyip
İyilikleri taraflarını övmüş
İyice darılıp kinlense
Dışa vurmayıp içte saklamış
Gülerek söylemiş
Keder nedir bilmemiş
Kalmuklar işgal ettiğinde
Dönüp “hadi” demiş
Mahfederiz Kalmuk’u
“Birlikte gitsek biz,” demiş
Yiğidin halini görünce
Düşmana tek başına saldırmış
Aslan gibi heybetiyle
Gideceğinde Kurmanbek
Yere sersem düşmanları

“Öbür yandan sen saldır” dedi
Teloru atına ulaşamadan
Topallayıp gitmiş Kurmanbek.
Kahrolası kırk yiğidini
Bırakıp gitmiş Kurmanbek.
Koyküröng ile kızıl tuğu
Açıp gitmiş Kurmanbek
Dönüp de arkasını
Bakıp gitmiş Kurmanbek
Kırk yiğidin yardımını
İsteyip gitmiş Kurmanbek
Şerefiyle Kalmuk’a
Yalnız gitmiş Kurmanbek
Kırk yiğidi yok, atı yok,
Desteksiz gitmiş Kurmanbek.
Seyıtbek’in yüzünü
Okşayıp gitmiş Kurmanbek.
Yalnızlıktan dolayı,
Yanıp durmuş Kurmanbek.
Geri dönemeyeceğini
Bilip de gitmiş Kurmanbek
Üzüntüsünü hissettirmeden
Gülüp gitmiş Kurmanbek
Ben, kahrolası Zayırbek

Bu yüzden Allah lanetlemiş
Destek olup bahadıra
Lanet olsun gitmemişim
Ben bir eşeklik yapıp
Bahadırı dinlememişim
Açıkçası ölümden korkup
Han Kurmanbek dostumla
Aramız böylece bozulmuş
Yiğit Kurmanbek ile ikimiz
Dostuz deyip yemin etmişiz
Ölene kadar bozmadan
Dünya Ahiret dost olmuşuz.
Kan akacak zamanda
Kara çıktı yüzümüz
Lanet olası bu başlı
Akkan istersen kesiniz
Kurmanbekten yardım esirgeyip
Geberip gitmiş kırk yiğit
İt ölüsü kadar değeri yok
Gebermiş kırk yiğit
Kaçırıp bozkırda
İnsan yerine konmamış
Ben de o ölmüşlerden biriyim
Faydası olmaz ömre

Dünden bugüne hayatım
Memlekete diri varmaktan
Utancımdan düşünmedim
Yiğit Kurman bek'in türbesini
On iki sene korudum
Bir karaltı görsem saklanıp
Açık mezar oldu yatağım
Çıplak bir "arbak" olup
Izdırabını çekip açlığın
Canını koruyup ölümden,
İşte bu oldu kazancımın
Öleyim desem de arımdan
Ölemeyip mezara girmedim
Yaşarken dünyanın eziyetini çekip,
Kış ayazında dondum.
On iki sene toprağa basıp
Altıma ot döşeyip yatmışım
Kendi işlediğim günahlardan
Kurtulmaya çare bulamadım
Kesilse başım razıyım,
Kılıcıyla Akkan'ın.
Öl dersen Akkan, öleyim,
Söylediklerine inanayım
Bahadırdan kalan yetime

Feda oluvereyim
Kanımın son damlasını
Seyitbek için dökeyim,
Gönderdiğin yere gideyim,
Her işe koşulayım
İkinci bir ad takılmadan
Yiğit hizmetini kotarayım
Söylediklerimi takdir et
Anlayışlıysan, Akkan'ım,
Üzüntüm içimi dağlıyor
Dumanı tütmeyen ocak gibi
İnan ki şüphe yoktur
Sözlerimde kök calım
Ölümden kaçıp kurtulamaz
Nereye giderse biricik canım
Yaptığım hatalarımı affet
Düşünüp çektiğim cefalarımı
Ahmaklık düşünüp durursam
Kabre sığar mıyım?
Yiğit Seyitbek bahadırı
Onu evlat edinivereyim
Ebediyen dua edip.

On iki seneden beri Seyitbek'i bir kişi bile ziyaret etmek şöyle dursun Seyitbek nerde diye soran bile olmamıştır. Aslında, Zayırbek'in ağlayarak, özellikle arayıp geldiğine müteşekkir “fark etmez, Seyitbek kesinlikle evladım gibi olamaz, şimdi güzel bir efsane başlamıştır” diyen Akkan içten üzülse de dışından mağrurca bakıp, Zayırbek'i azarlayarak kılıcını çekip, suratını azar.

Akkan “Bu kafir yaman biriymiş elinden her iş gelirmiş”

İçini ferahlatıp Zayırbek'i Seyitbek'e yoldaş alıversem, faydası dokunmasa da, zararlı olmaz.

Kurmanbek'ten talim görmüş, kendisinin de söylediği gibi birlikte kuş salmış, kızını birlikte almış, düşmana birlikte saldırmış, birlikte dolaşmış olan yiğitlerden biriydi. “O güçten kuvvetten düşse bile, düşmanı bilen kimsedir.

Kılavuzlukta bile o sıırım gibi görünür ben buna kin beslemeden, öfkeme hakim olayım” der. Zayırbek'in haline bakarak, öfkesi dağılıp:

Aklın başına nihayet gelmiş, az kalsın öfkeyle kelleni uçuracaktım. Neyse ki yiyecek ekmeğin varmış.

Kendi suçunu kabul ettikten sonra, öldürmekten vazgeçtim. Yiğit Seyitbek, delikanlı çağına geldi, artık önü açık, sen ona baba olup himaye et, yol göster !” _ (dedikten sonra) Zayırbek'le Akkan görüşler, Akkan'ın basiretli ve merhametli olmasına çok sevinen Zayırbek ağlamaktan başka bir şey yapamaz. O da tecrübeli bir bahadır olduğundan, gözyaşlarını içine akıtıp, bütün gayretini toplar. Sevinçten gözleri parlayarak yüzü kızarır. Ertesi gün Akkan vezirini - beylerini, eşini - dostunu, yaşlısını - gencini, aklı başında ve güzel konuşanları toplayıp Seyitbek'i çağırıp kucaklar, gözyaşlarını sel gibi akıtarak, bunları der :

Yavrum, seni büyüttüm,

Yiğit delikanlı yaptım

Vatanından gurbete getirdim.

Sana yetim dedirmedim

Kuş yavrusu gibi besleyip
Büyütüp yiğit yaptım
Sırrımı kimseye bildirmeyip
İşte bugüne getirdim
Yaptıklarımın hepsi
Yiğit Kurmanbek'in hatırı için
Kıyamette bile hatırlanan
İçilen dostluk andı için
Kurmanbek'in adını unutturmadan
Kara Kırgız Milleti için,
Babanı Dölön öldürdü
Sen altı yaşındayken
Kan kusup ölmüş Kanışay,
Bunların hepsi aklında
Söylediği bir çift söz var
“Yetimim sana emanet” diye
Babanın yerine çıksa
Ölmez de, yaşı büyürse
Aile gerek koruyacak
Kılıcın ucu kırılrsa da
“Ayaşım”ın sözlerine
Hürmet ettim, yerine getirdim
Küçüklüğünde Seyitbek
Kimi gördüyse sopa yiyip

Korkak yetişmesin diye,
Yanıma alıp bakmışım
Düşmanın yerini öğretip
Yavrum, seni kaplan gibi eğittim
Yüreğimden çıkarmadan,
Dostluk andını unutmadım
Kalabalık Milletim, hepiniz bakın
Kırık polat keskinleşti.
Büyütüp Yiğit yaptım
Daha dünkü yetimi
Bir vazifem var, oğlanı,
Atını, elbisesini hazırlayıp güç verip,
Milletine, vatanına kavuşturmak
Bundan başka bir görevin de
Kalmuk'a at sürmek gerek
Yolumu açık edin diye
Yalvarıp Allah'a, ruhlara
Kurmanbek'in öcünü alacağım diye,
İçtiğim andım var.
Söylediğimden dönmeyip
Bozulmaz geleneğim var
Allah muradımı verirse,
Dölön'e nara atayım
Seyitbek'i yanıma alıp

Kara - Şaar'a yol olayım
At binip tepelerden
Huzur içindeki milletini
Kalmuklar nasıl yağma ettiyse
Ben de öyle yapayım.
Başını kesip Dölön'ün
Kumanbek'in türbesinin
Tepesine saplayayım.
Kurban olayım, gözbebeğim
Allah dileğimi verecektir
Uzaktaki Kırgız'dan
Özellikle bu kişi gelmiştir
Gelen kişi Seyitbek
Yabancı değil yakınındır.
Zayırbek denen yiğididir,
Han Kurmanbek bahadırın.
Kendini suçlu sayıp
Feryadı göğe yükselmiş
Korkup gerçeği söylemeden
Derviş olarak kendini tanıtmış,

Akkan, Zayırbek'in tek başına, ne gibi düşüncelerle geldiğini sırasıyla, Seyitbek'le oturan halka anlatır. Bunları duyan seyitbek çok kızar, “Babama hayırlı dokunmayanın, bana mı iyilik yapacak, görünce hemen kafasını koparayım” der. Ancak Akkan'ın asıl maksadını dinledikten sonra, öfkesi diner. Zayırbek geldiği zaman, Akkan

onu üç gün boyunca zindana atıp, gözcü koyar, o ağzını (dahi) açmamıştır. Ne zaman ki sorguya alınır, Zayırbek'in sırrı ortaya çıkmıştır. O zaman Seyitbek: "Beni yetiştirip büyüten, babamın yüzünü görmüş biri değil mi? Bu kadar sırrıyla beni izleyip geldikten sonra onu ölüme mahkûm edersem öz kardeşini kendisi öldürdü diye milletin diline düşmeyeyim? Zayırbek vatanını - milletini bilen bir insandır. Onu kendime ağabey yapayım bana arka çıkar." diyen Seyitbek, sonunda Akkan'ın fikrine katılır. Akkan Zayırbek' in saçını kestirip, traş ettirir, tertemiz yıkatıp temiz elbise giydirip ve yiğitlerine onu huzuruna getirmelerini emreder. Yiğitleri Zayırbek'i tanınmayacak halde giydirip Akkan'ın huzuruna getirirler. O zaman, Zayırbek, Seyitbek'i kucaklayıp selamlaşarak şöyle der:

İyi misin, Seyit yavrum?
Babası gibi basiretli
Ayna gibi temiz düşüncelim
Yiğit Kurmanbek'ten ayrılıp,
İçim yandı kurudum
Çok Günahkârım affet,
Kaplan yavrum, heybetlim
Hiçbir varlık düşünemez
Ben utanmazın yaptığını
Can yoldaşı olup yanında
Seninleydim başında
Ben müsebbibi olmuşum
Bahadırın dökülen kanına
Kırk yiğide baş olup
Koşamadım yanına,

Kimler dikkat etmesin
Izdıraplı halime
Kötülüklerimi, ciğerparem
Gizlice içte saklamış
Affedilmez günahkârım
Hizmetimle hak edeyim.
Yiğidin yemini için
Şerefimi korudum
O günahımı affet diye
Han Kurmanbek türbesini
On iki sene korudum
Hevesle ben arayıp
Çocuğunu seni bulmuşum
Derviş kılığında olsam da
Kimliğimi saklasam da
Şüphe edip durdun benden,
Babasına çeken kaplanım
Ben kurbanın olayım
Pırıl pırıl parlayan gözüne
Yiğit Seyitbek medarım,
Özledik, memlekete gideriz .
Fikrimiz uyuşursa
Muradımıza ereriz.
Uzun yıllar vatan toprağını görmeden,

Ayrıldık memleketten ikimiz
Allah'ın takdirini gördük,
Tuz - ekmek hakkı için,
İyilik dileyip Allah'tan,
Kesilmiş değil ümidim,

Oturmuş olan halk, ikisini bu halde gördükten sonra yalnız başlarına içindeki sıkıntılarını boşaltsınlar diye, önde Akkan, dışarıya çıktılar.

Zayırbek ile Seyitbek bir kaç saat sohbet edip bu düşünceden sıyrılır. Seyitbek, Teyişkan'ın Kırk yiğidi nasıl öldürdüğünü, Zayırbek'in nasıl kurtulduğunu o anda öğrenmiştir. Akkan fark ettirmeden Seyitbek'i nasıl göndereceğini düşünür. Zayırbek'i ise veziriyle, beyiyle tanıştıırıp, misafir etmeye koyulur. Seyitbek eskisi gibi yiğitlerle sungur salıp geziverdi.

Bir gün, Akkan kendi danışmanlarını toplayarak, Zayırbek'le beraber Seyitbek'i Kırgızlara uğurlamaya hazır olduğunu söyler.

Seyitbek için artık, Akkan babası gibi, Kaşkar kalesi de kendi şehri gibi gelir. Bunları bırakıp gideceği için, Seyitbek'in kalbine tuz basılmış gibi acıyarak, keyfi kaçır. Bunu fark eden Kaşkar'ın hâkimi, Akkan'ın baş danışmanı, ihtiyar Kamal baba Bahadırların içini ferahlatıp, doğru yolu takip edip, yapacakları hakkında şunları söyler;

Çocuklar, yaratılan Âdemoğlundan
Memlekette ölmeyen insan yok.
İçi ferah kafası rahat
Yaratılan hiçbir kul yok
Başındaki dalı kırılmayan,
Göğeren ağaç yerde yok.

Toynağı bütün tulpar yok.
Kanadı bütün sungur yok.
Her istediğini versin Allah
Geçmişe düşman olmayalım
Yaradanın yazdığı yazı
Yalvarsan da bozulur mu?
Sağ olursak
Silinir eksilmeyen kaygı - keder
Keder insana eziyet verir
Gülüp duran kahkahayla
Oğlum benim, Seyitbek,
Babasının biricik evladı, bey
Arzuları gerçekleşmeden
Gözü açık gitmiş Kurmanbek
Kulak versen sözüme
Söyleyesim geldi pek çok şey
Seyitbek, sen yetim değilsin.
Büyüten baban Akkan var
Ağzıyla besleyip büyüten
Asil annen Tumarkan var.
Seyitbek yalnız değilsin,
Kardeşlerin Emilkan, Edil var.
Boy ölçüşen düşman olsa,
Karşı gelecek kuvvetin var.

Altı - Şaar'ı yöneten
Baban Akkan beyin var.
Düşmanlardan çekinme,
Yere gelmez sırtın var.
Çevik delikanlıları olan
Yiğit Kırgız milletin var.
İki milletin oğlu oldun
Azametli dağ gibi kuvvetin var
Aklını kullanıp hareket et.
Kalmuklardan olacak öcün var
Destegin olacak Zayırbek
Amca edinip yanına al,
Kafa kafaya verip
Öz kardeş diye düşünüp bakıver
Şaşıp da bulmuş sürüsünü
Seyitbek oğlum, bakıver.
Rahat durursan memleketine
Hissene düşeni hediye alıver.
İki dizgin, bir çılıbr
Verme kimseye elinde tut
Han Kurmanbek' in tahtına
Eskisi gibi alıver.
Terbiyeni aldın Akkan'dan
Milletini toplayıp yönetiver

Dostunun sözlerini dinleyip
Horlanmayacak şekilde yönetiver.
Her işten anlayabilen
Memlekette akıllılar var
Millet hazine değil miydi?
Her çeşit insan var.
Düşmanın dostundan fazladır
Her işinde ölçülü ol.
Kötü olan işini bozar,
Bu konuda dikkatli ol
Dikkatini toplayı ver
Düşünüp söylediğim söze
Bundan sonra Seyitbek
Aklınla hareket et
İlk önce yerini al,
Aklınla idrak edip,
Ak kalpaklı Kırgız milletini kurtar
Hissedilmez yalnızlığın
Hısım - akraba, dostunu kurtar.
Dağılmış yurdunu toplayıp
Fakirlerin hepsini toplayı ver.
Birleştirdiğin milletin altın demek
Yükselesin yavrum, milletinle
Toprağın iyisini seçiver

Milletini arkana alıp
Rızk olur yer denen
Uğraşasın sorunlar ile
Orada yüz yüze gelesin
Acımasız düşman ile
Milletin selametteyse,
Altındaki altın zayıflamaz
Mahmuzlasan kanadı yorulmaz,
Milleti ile düşman olsa,
Han olsa da kar etmez,
Sarayını kur çadırdan,
Yiğitleri topla bahadırdan,
Milletsiz, topraksız, güçsüzsün
Ne kadar akıllı da olsan
Toprak, su, dağ, taşın varlığı
Zenginliğidir yaşadığı milletin
İyi otlak, iyi yer
Görüp beğeniver bunu
Uzak yola çıkarken,
Tamam, olsun her şeyin.
Akkan, beklemeden oğlanın
Gerekenleri hazırlayın

Kadının söyledikleri takdir edici sözlerdir, herkes tarafından makul görülür, başka nasihat eden olmaz, millet bu fikre katılır. Akkan'ın karargâhında daha önce pek çok ziyafet verilmiştir. Bir gün Akkan yiğitlerine emir verir. Seyitbek'in tulparı eyerlenip, savaş silahları hazırlanır. Seyitbek'i Kurmanbek'in türbesine kadar kırık yiğidiyle Akkan'ın kendisinin götürdüğü söylenmektedir. Seyitbek, savaş elbiselerini giyer, yüzü güler, kendine çeki düzen verir, avcı kuşu gibi süslenir, ihtiyar – genç herkesle vedalaşır, anası Tumarkan'dan hayırlı dua alıp çıkar. Seyitbek atına bindiğinde, sungurunu eline kondurup, onun tüylerini tarayıp, sık sık arkasına dönüp, Gülbak tarafına bakıp pek çok şeyler düşünüp, bir yerde öylece uzun süre kaskatı bekler. Seyitbek'in bu hali, aşkından yandığını, kervanbaşı Vazılkan'ın Möl adında kızıyla seviştiklerini göstermektedir. Seyitbek'in vatanına dönmekte olduğunu duyunca, 'beni unutmasın' diye güzel Möl altından çingirak yaptırıp gümüş olanını gizleyip epeyce paraya, kuyumcuya yaptırıp, Seyitbek'in sunguruna hediye olarak takar, Sungur silkindikçe çingirak şingırdayıp, aşk ateşiyle tutuşan Seyitbek'in yüreği de şiddetle çarpmaya başlar. 'Dur güzelim, acele etme' diyerek dudağını kanatırcasına ısırınca yiğitler tulparını önüne getirmiştir. Ata tutunmadan derhal tulparın üzerine atlar, iki dizgini, bir çılıbırını eline dolayıp, yiğitlerin aransa karışıp gider.

Kurmanbek'in Seyitbek'inin

Ata bindiği anı bu

Heyecanlanıp şan ile

Seviniverdiği an bu

Çocuğun göğsünün

Yerinden sökülecek gibi olduğu an bu

Kaşkarlı ağabeylerinden, akrabalarından

Ayrılvverdiği an işte bu

Onca milletin uğurlayıp

Toplaşıverdiği an bu.

Kadın erkek, yaşlı gencin
Vedalaşıverdiği an bu.
Savaş silahlarını kuşandığında
Yorgasına bindiğinde
Görenin dikkatini çekip,
İnsandan farklı görünüp,
Vücudunun her bir Yanı
Kurmanbek'ten daha yapılı,
Kaplan gibi cesur olup,
Davul – zurna çalınıp,
İtibarı artıp,
Şans verip yiğide,
Milletin uğurlayıverdiği an bu.
Kederlenen yiğidin
Turfan'a doğru gittiği an.
Zayırbek, Akkan öne geçip,
Önünde yürüyor yiğitlerin
Tabiatın güzelliklerini görüp
Hayret içinde baktılar yan yana
Zayırbek, Akkan konuşup
Yapılacak işlerin temelini
Arkasından gelmekte
Yiğitleri ile yan yana
Yiğit Seyitbek çocuğun

Dervişlik hali yok hiç
Giyimi başka Zayırbek'in
Eskisinden daha fazla
Gülüştü başka Zayırbek'in
Azametle çıkıp söylese
Sesi başka Zayırbek'in
Her fikrini Akkan'a
Anlatıverdi Zayırbek
Ölmüş canı dirilip,
İnsan haline
Geri döndü Zayırbek
Gelse Göz nuru Turfan'a
Kara toprak mezar imiş
Uçsuz bucaksız düzlük olup
Sınırları geniş imiş
Tek bir kişi görünmez
Dikkat edilirse ıssız imiş
Uzun yol içinden geçermiş
Kervancının yolu imiş
Akıp giden suyu var
Dere yatağı, vadisi var
Yaban hayvanları var
Yamacında düzlüğünde
Yumuşak otlak yeri var.

Yiğitler duraklamadan doğruca Turfan'daki Kanışay ile Kurmanbek'in türbesine gelirler. Akkan türbeleri yan yana yapıp, kızıl tuğlayla ördürüp, kızıl kumla sıvatıp süsle nakışlayıp, tepesine bir de hilal kondurup, çok çabalayıp büyük emek sarf edip yaptırır.

Türbeye geldiklerinde, Zayırbek başından geçenleri hatırlayıp ağlamaya başlar. Gelenler türbedekine sığınıp, az boz kısırak kesip, Kur'an okuyup, dua edip geceyi orada geçirirler. Atlarına bindiklerinde Seyitbek anne – babasının türbesini dolaşıp, türbeye bakıp, kılıcının ucunu yalayıp, babası Kurmanbek'in ruhuna yemin ederek şöyle der:

Zavallı babam Kurmanbek,
Kalmadın bu dünyada
Düşman öldürdüğü görmeden
Eremedim muradıma.
Olmayacaktı düşmanım,
Beni sen eğitseydin.
Garip anam Kanışay,
Kara toprak oldu yatağın
Yas tutup gece – gündüz
Neyleyim seni bulamadım.
Yetim olarak büyüdüm
Elinde babam Akkan'ın
Öz oğlu gibi nazlandırıp
Ak evin başköşesinde büyüdüm
Bütün cesaretimi toplayıp,
Ulaşıyorum, baba, amacına

Er Kurmanbek şöhetimle
Destan edeyim seni dillere,
Kılıç yalayıp hak için,
Baba yemin ederim
At binip çıkmış yoldayım
Hızır olsun yoldaşım
Kurban olam babacığım
Ruhun yardımcım olsun
Zavallı baba – anneciğim
Sefere gidiyorum, hoşçakalın.

Gelenekler göre, Akkan Zayırbek'i de türbeye tapındırıp, son damla kanına kadar düşmanlarla savaşıması için kılıcın yüzünü yalatıp yemin ettirir. Dua edip bitirdikten sonra Yiğit Seyitbek ile Zayırbek vatanına doğru at binerler. Öz memleketine yiğitlerle güç toplayıp gitmeyi büyük bir şeref bilir. “Eğer milletimin kalbi Kurmanbek'te, onun oğlu da bende olursa hatırım varsa sevinçle karşılarlar; sevmiyorlarsa zorla onların başına geçmem doğru sayılmaz. Bana göre, Kurmanbek milletin hürmetine nail olmuş bir kahraman idi. Kurmanbek öldü dediklerinde ağlamayan adam olmamıştır. Babam gibi beni de milletimin saygıyla karşılayacaklarını umuyorum. Siz gönlünüz rahat olarak Kaşkar'a dönseniz iyi olur” der Seyitbek. Akkan buna razı olup duasını edip, Seyitbek ile Zayırbek'i Kırgızlara doğru uğurlar. Kendileri de arkalarına bakmadan Kaşgar'a gidip gözden kaybolurlar.

Seyitbek ile Zayırbek ise epey gün at üstünde yol alıp, Torugart'ın dağlık yerine gelirler. Zayırbek'in bildiği Karool tepesine çıkıp, ayna gibi parlayan Çatır – Köl gölünü, bir sürü bağı kısırağı yumurta gibi; bembeyaz evlerle dolu uçsuz bucaksız köyü, bir sürü hayvanları, oraya buraya hareket eden milleti görürler. Seyitbek memleketinin sınırını görünce, heyecanlanır dürbününü eline alıp oraya buraya bakıp çevrenin

güzelliğine hayret eder, karakuş gibi kurumlanıp, Zayırbek milleti toprağı, suyu hakkında anlatıp durmuş:

Genç kaplanım kulak ver
Meşhur Ak – Say işte bu.
Eskiden beri yurt edindikleri
Ak kalpaklı Kırgızların durağı
Gölünde yüzer kuğuları
Dağında öter kuşları
Tepelerine yerleşip arkarlar
Kayalarında keçi ağlağı
Yayılan hayvanı beğenir
“Betege” ile “tulañ”ı
Dolaşırsan bu harika diyarı,
İnsanın dağılır sıkıntısı,
Tam ortasında Çatır – Köl,
Orada yaşıyor bizim millet.
Adım başı Ak – Say’ın
Uzanıp durur yaylaları
Güneşin battığı tarafta
Arpa denen meşhur yer.
Üstü boydan boya hayvan dolu
Otların gücü arpa gibi
Yelesini tamamen bağlayıp,

Yarışıp oynar tayları.
Kurmanbek bir zamanlar
Çatır – Köl'ü dolaşıp
Sungur salıp kenarında
Kazını ördeğini kovalamış.
Güzelliğine baksana toprağının
Üfürüp yapmış gibi sihirbaz
Karla kaplı dağın üzerinden
Sürüklenir pamuk gibi bulutlar
Daha da güzel yerler var
Bir görsen gönlün açılır
Kovasını alıp eline,
Pınardan güzel su alır.
Kalçasına değer saçları
Salına salına dolaşır
Ötede yükselen Kara – Too
Geçidi ise Taş – Rabát
Millet oraya buraya göçer,
Geçit yolunun kenarından
Geçip insen At – Baş
Yaz gününde yol açılıp,
Kış gününde kapanıp
Milletin kesilir ilişkisi.
Her ırmak yatağında bir geçit

Sırayla dizilmiş yüz geçit
Han Koşoy'un Çeç – Döbö'sü
At – Başı'nın içinde
Koşoy'un yerleştiği toprağı
Göstereyim oğlum sana
At – Başı da geniş yer
Otlağı hayvanlarla doludur
Yaylayıp kışlayıp beslendiğı yer
Gören kişinin heveslenip
'Benim olsa' dediğı yer.
Onunla aynı sırada
Kızıl – Bel ile Miñ – Bugu
Dolaştırırken söyleyeyim ben bunu
Onu geçersen, gelirsın Narın'a
Kulağın sağırlaşır gürültüden
Akan ırmağın köpürmesinden
Şaşıp bakıp kalasın
Dallı budaklı köknara.
Yaprak, fundalık karışmış
Uzanıp duran kayına
Yürürsen doğru adaya,
İlişir gözün otlayan
Geyik ile marala.
Orada yaşayıp duran

Bekarstan, Koylon, Sarbağış'ın,
Sağ olursan görürsün
Şimdi sana düşmanlığı,
Güzel toprakları var,
Ak – Talaa ile Kulanak,
Kurmanbek ile koşardık,
Yabani eşiği kovalayıp.
Dolaşırsın tükenmez
Anlatırsam sözüm bitmez.
Toprakların en güzeli
Işık – Göl ve Talas var.
Kırgızlara miras olup
Kalmış Ayköl Manas'tan
Toprağın çevresindekiler bunlar ise,
Yaşayanlar bundan çok
Müsait bir zamanda.
Yiğitlik üstüne pek çok söz söylenir.
Göl kenarı boyunca
Yerleşmiş Bugu, Sayak boyu
Turnaları öldürüp
Kazaklar ile komşu olup,
Ayrıca başka da yiğitler var
Katagan, Azık, Moğol boylarında.
Kuvvetli millettir onlar da.

Şöhreti bize malumdur,
Caanger, Koşay yiğiterin.
Bizim Kıpçak boyu yaşar
Ak – Say ile Arpa'da
Kuşatılmış her tarafı,
Ne kadar geniş olsa da
İlk konduğumuz yer,
Meşhur Cazı tarafı idi.
Hiçbir yayla ile değışilmez
Arazisi sonsuz geniş idi.
İşgal etti Dölön Han
Güzelim Cazı bozkırını
Kuvvetiyle kokuttu
Bütün Kıpçak çocuklarını
Kederlenme Seyitbek,
Onlarla savaş ederiz
Ecdadımızın toprağını
İsterse çeker alırlar.
İlk olarak Seytbek
Milleti ele alalım.
Aceleden fayda gelmez
İyice düşünelim.

deyip, Zayırbek heyecanla, pek çok güzellikten bahseder. İki yiğit konuştukları sıradan, aşağıdan Karool – oku’ya doğru iki atlı gelmektedir. Bir yere saklanıp Karool – oku’ya gelen iki yiğidi yakalayiveririler. Seyitbek yiğitlere kendisini tanıtır. Zayırbek hakkında söz etmez çünkü Teyişkan’ın tabiatını öğrendikten sonra söylemek ister. İki yiğit çok sevinirler, Seyitbek’i kucaklayıp selamlaşırlar, ileri ilerine sığmaz.

Yiğitler, Teyişkan’ın milleti toplayıp, atlıları yarıştırıp, sofrayı oğlak getirtip, güreş tutturup oğluna toy vermekte olduğunu söylerler. “Siz acele etmeden, rahatça y r y n z, biz Teyişkan’a gidip halka müjde verelim” diye giderler. O zaman yiğitler millete yaklaşıp müjde verirler:

Ey kalabalık milletim
Ses çıkarmadan s z m  işit!
Bütün benliğimi saran
Sevincimin sebebini duy
Seyitbek geldi Kaşkar’dan
Bir yiğit geldi Akkan’dan
Tulpar atı zapt edilmiyor.
Elinde sungur çırpınıyor.
İnsandan başka görünüşü,
Arslan gibi kuvvetti.
Yeteri kadar büyümüş,
Tüm bedeni gelişmiştir,
Başına giymiş tolga,
Karşılaştım yiğit oğulla,
“Ak olupog”u sırtında
Ak sunguru elinde

Ak tulparı altında
Arslan gibi birisi,
Birlikte geliyor yanında
Yiğit Seyitbek'in kendisiymiş
Gerçekten de o imiş
Söylediklerimi duysana
Ölenden kalan vasiyetini
Seyitbek geldi, müjde
Kaybettiğin bulundu,
Amca, şerefın korundu.

Heyecanlanan millet, bunu duyar duymaz Seyitbek'i karşılayıp, attan inerler. Millet selamlaştıktan sonra Seyitbek ile Zayırbek'i Teyişkan'ın karargâhına getirirler. Milletin böyle karşılamasına Seyitbek memnun kalır, düşüncelerinde haklı çıkar. Karargâhta, yerleştikten sonra, Teyişkan'ın Seyitbek'e şunları söyler:

Himayesindeyken Akkan'ın
Bizi hiç düşündün mü?
Yetim olarak büyüyüp,
Seyitbek, evladım geldin mi?
Allah kısımet edip de
Hasret çeken milletini gördün mü?
Anlat, evladım, haberleri,
Kurmanbek'in dostu olan,
Baban Akkan sağ mı?

Daha genç olsan da Seyitbek,
Başından birçok şey geçti.
Kaşkar milletini
Sormazsak ayıp olmaz mı?
Huzurlu mu ahalisi?
Neşeli, rahat
Milletin yok mu tasası?
Biz iyiyiz, Seyitbek,
Sarayımızla, toprağımız iyi
Ak kalpaklı Kırgız milleti iyi
İhitiyarı genci hepsi iyi
Otlağında malı iyi
Yiğit Kurmanbek öleli
Bir hayli zaman geçmiş.
Sevinç içinde yüreğim,
Geldiğin için sen sağ – salim.

Seyitbek şöyle cevap verir:

Han baba, gördüm seni sağ,
Ak kalpaklı Kırgız milleti sağ
Ekmeğini yiyip başka milletin,
Geri döndüm sapa sağlam.
Babam ile anneciğim,

Küçüklüğümde vefat etmiş.
Sağ – salim geldip böylece
Ocağımı buldum yeniden
Karşıladi önümden,
Ana yurdum ben san kurban
Başka yerde büyüyüp geldim,
Ayrılıverip vatanımdan
Başka yerde büyüdüm
Ata – babamı görmeden
İnsan karşılaşır ömrümde
Aklının ucundan geçmeyen
Bazen inanamıyorum,
Rüya görmüş gibiyim.
Sordun babamı agayını
Meşhur Kaşkar şehri sağ
Şehri yöneten Hanı sağ,
Kaşkar'daki köylüler,
İhtiyarı – genci hepsi sağ.
Büyük – küçük hepsi sağ.
Vatanı, milleti sağ,
Kurban olayım han baba
On iki senedir hasretim,
Gözünü sevdiğim Kırızım
Gölgesini bile görmeyip özledim,

Babam ile anamın.
Ruhlarına yalvardım.
Yetimin hali ne olacak diye,
Haber alan olmadı.
Baba, ben buna dargınım.
Çiçeği olsa da nanenin
Acıyanı olmaz mı?
Benim gibi zavallının
Boğumu olsa nanenin,
Dert ortağı olmaz mı?
Benim gibi zavallının
Karındaşım olsaydı Kaşkar'a
Yıl geçmeden gelmez miydi?
Yalnız ne oldu diye,
Her yıl haber almaz mıydı?
Acıyanım olsa, Kaşkar'a
Gün geçmeden gelmez miydi?
Solmuşum ne halde diye,
Her gün haber almaz mıydı?
Nazlısı olup Kaşkar'ın
Öz oğlu gibi Akkan'ın,
Her istediğim olsa da
Memleketin sınırını bilsem de
Dert edindim Kırız'ı

At sürüp özellikle
Gelmedi kimse arkamdan,
Döne dolaşa ben geldim,
Umudumu kesmeden milletimden.
Yaşadığım ev bezenmiş,
Gümüş ile altından.
Alay edip, azarlayıp
Kalbimi kıran olmadı.
Hiç kimse geçmemiş,
Olduğum yerin yakınından
Böyle hayat yaşasam da,
Bahtım, milletim, seni anıp,
Çay bile geçmedi boğazımdan
Göbeğimin kesildiği yurt
Kurban olayım Kırgız milletine
Ak kalpaklı Kırgız milletine
Feda olsun değerli canım

Oradakiler: - “ Seyitbek’in darılıp söylediği doğru, on iki yıl yetimi dışlayıp haber almadan bıraktığımız, gerçekten ayıp bir durumdur” derler. – “Artık geçmişi geri getiremeyiz, at yorup yorulup, yol yürüyüp gelmişsin, kendine gelip, yarın vatanın, milletin ile tanışırsın.” deyip toplanmış ahali dağılır. Seyitbek han ordusuna epey gün misafir olur. Zayırbek’i ise “Akkan’ın beraber yolladığı, kılavuz yiğit” diye milletini, hanı inandırır. Seyitbek hemen sonra; milletini, memleketini tanır. Teyişkan’ın yiğidi kılavuzluk eder. Hanın yığınla atlarına gelince, Kurmanbek’in Teltoru atı, onların arasındadır. Seyitbek, babası yeniden hayata dönmüş gibi sevinir. Atından inip

yaklaşınca, Seyitbek'e kişneyip usulca gelir, kafasını sallayıp hayvan da olsa selamlaşır. Seyitbek Teltoru'nun yelesini okşayıp, sarısını kaşıyıp boynuna sarılır. Teyişkan Teltoru'ya kimseyi dokundurmaz, kimseyi bindirmez, seyise baktırıp, semiz beslemiştir. Seyitbek dikkat edince, Teltoru'nun koşuya hazır olduğunu, tam olgunlaştığını anlamıştır. Han'ın bu yaptıklarına memnun kalır.

Seyitbek geldi diye haber herkese dağılır. Buna Teyişkan rahatsız olmaya başlar, mahcup olur. On iki yıldır han olarak belli bir yere, toprağa sahip olmuştur. “Sonunda Seyitbek hanlığımı elimden alacak, yakında Kurmanbek'in intikamını alacağım diye Kalmuklara saldırıp, soyunuzu yok edecek” diye Teyişkan insanlara dedikodu yapıp, kötülük yapmaya başlar. “Teyişkan hanlıktan indi diye duymadan önce beni dinleyen milleti parçalayayım.” düşüncesiyle tüm Sarbagış'ı, Kıpçaklardan Teñirberdi kabilesini Ak – Talaa, Kulanak'a göç ettirir. Kalan millet: Kıpçak, Çaň Bagış, Sayak, Saru, Kuşçu ve başka soylardan olanlar ak boz kısırak kesip, ak keçeye koyup millet âdeti, baba şerefi diye Seyitbek'i han seçip Aksay, Arpa, At – Başı'yı sahiplenip, yerleşirler.

Yiğit Seyitbek han oldu.

Namı dillere destan oldu.

Hakkı konuşup, milleti yönetip,

Kuşatıp sağını – solunu

Bayrağını dalgalandırdı.

Kırk yiğidi topladı,

Milletini himaye etti.

Her bir şeyi düzenleyip

Tahta geçtiği zaman

Yiğit oğlan Seyitbek

Ayrılanları birleştirdi.

Dağılmış milleti topladı

Günden güne düzeltip
İşleri yoluna koydu.
Gittikçe daha fazlalaştı
Dost, akraba, kardeşleri,
Han'ın yaptıklarından,
Bütün millet memnun oldu.
Aklını kullanıp,
Bozulmuş milleti yola koydu
Sözlerini dinleyen herkes
Bir dediğini iki etmedi
Ordo kurup yerleşti
Meşhur Koşoy kalesinde

Memleketini dolaşıp, Akkan'ın talimini almış, her işten anlayabilir hale gelmiş Seyitbek geldiği günden beri hayvanları çok, zengin olmasına karşın bütün milletin fakir ve sade olduklarını görür. Bir gün Seyitbek milletin içindeki sözü geçenleri toplayıp, Zayırbek'in başından geçenleri, çektiği zorlukları, onun kendisiyle birlikte geldiğini söyler. Zayırbek'in adına kendisi özür diler. Bu söylediklerini dinleyen millet, başta hayrete düşer, biraz söylendikten sonra susar. Zayırbek ile milleti o anda yeniden selamlaşır, ailesi ile buluşurlar, o akrabalarıyla tanışıp huzur içinde hayatına devam eder. – “İkinci olarak, milletim,”- der Seyitbek, - “ Allah’a şükürler olsun, dört tülük mal çoktur, bu ise bizim rızkıımızdır. Milletin içine kumaş satan kervan gelmiyor. Biz her şehre adam gönderip, kumaş – iplikleri satan kervanları çağırtaım, yoksa keçi derisinden giysi giymiş kızlardan – yiğitlerden kurtulamayız”- der. Köy ahalisi aralarında konuşup danışrlar, yiğide birlikte mektup verip, Akkan'a Karabek'i, Ancıyan'a Acıbek'i gönderme kararını alırlar. O zaman Seyitbek: - “Başka bir fikri olan

var mı?” – der. Köy ahalisi aralarında Ermek denen söz ustası yiğit yerinden kalkıp, yiğidin sözlerine karşı, uygun sözlerle cevap verip, yiğidi şaşırtarak şöyle der:

Milletin – yurdun Seyitbek

Sana kıymet verir

Özenle kabul ederiz,

Ağzından çıkan her lafı,

Yiğidim söz söylemeye

Fırsat doğdu bana

Bir eksikliğin vardı,

Buradakilerce sezildi

Epey bulundun Kaşkar’da

Evlad olup Akkan’a

Sevinip duruvermişsin

Üstün başın tam olduğunda

O Akkan babanın

Aklına bir şey gelmemiştir.

Ne de olsa Seyitbek,

Öz oğlu gibi görmemiştir.

Otuz yaşına gelene dek,

Kimseyle nişanlamamıştır.

Başiboş gezen Kırgız diye,

Yoksa hakir mi gördü?

Kaşkar’dan sana layık,

Bir kız buluvermedi mi?
Buradakiler kulak versin,
Kadın insanın ışığıdır,
Eş olarak ebedi
Büyüyen erkeğin dostudur.
Kızla beraber olmadan,
Dağılır mı yiğidin tasası?
Hanın bekâr olması
Düşünülmesi gereken iştir.
Yiğide en içten
Hayırlı dua edelim.
Aslında Seyitbek'in
Bekâr olması doğru mu?
Kaşkar'dan kız bulamamışsın,
Kırgız güzellerinden seç,
Nişanlı alıp sevinip
Milletine büyük bir toy ver.

Oradakiler: - “Aferin, Ermek'in söyledikleri doğru değil midir?” – diye millet kahkahayı basıverdi. Seyitbek, kızmış gibi bıyık altından gülerek, kızardığını hissettirmeden gerçekleri gizlemeden Ermek'e şöyle cevap verir:

Ciddi konuya değindin
Düşünceli arkadaşım Ermek'im
Dokundu bana sözlerin

Sıkıldığımdan terledim.
Hakikaten utanç verici,
Kaşkar'dan bekâr geldiğim.
Anlatayım gerçekleri,
Sabredip söz ver.
Akkan akılı başka bir adam
Âlimlerin hepsini
Odaya toplayıp hürmet etmiş.
Bana nişanlı alıvermeye,
Fikir yürütmüş pek çok adam.
Hısım – akrabası hepsi gelmiş,
O hanının hatırını kırmamış,
Kızı olanlar söylemiş,
Nasip olsa, efendim, diye
Kurmanbek'in oğluna,
Kızım var benim veririm diye
Âlimlerden o zaman,
Duyulmuştur bunca söz
Seyitbek için Kaşkar'dan.
Buluruz herhalde bir kızı
Unutmayalım kardeşler.
Büyük Kırgız milleti
Unutmak doğru olur mu?
Geçmişte yaşananları

Babasını dinlemeden
Eş aramış Kurmanbek
Yiğitliğine dayanamayıp
Vatanından başka yerlerden
Daha yiğit insanlardan,
Adam aramış Kurmanbek
Bilmediğim yerlere varacağım diye
Düşmanın kızını alacağım diye
Karşı çıkmış oğluna.
Kahrolası Teyitbek
Babam Akkan düşünüp
Millette sağ – salim var dedi
Nasip ederse nişanlısını,
Kırgızlardan seçiver dedi.

Seyitbek söyleyeceklerinin hepsini söyledi. “- Dostum Ermek, sadece eş bularak evlenmek değil, benim Kalmuklara karşı savaşa hazırlanmam gerekiyor. Buna sen ve senin arkadaşların ne diyecekler acaba?-" der. Seyitbek'i dinleyen kalabalık milleti suratını asıp, bazılarının benzi solup düşünceye dalarlar.

Milletin içinde anlayışlı, akıllı adam çıkmaz mı hiç? Yaşı otuzu geçkin seyis “münüskör” Soyan Sana adlı kişi ortaya atılıp, yiğit Seyitbek'in fikrine katılıp: - “ Yiğit Seyit'in içinde pek çok acısı, uzakta düşmanları vardır. Bizim de bildiğimiz Dölön

Han'dan intikamını aldıktan sonra, kız kaçır mı? Ayrıca benim bildiğim, gücü kuvveti yerinde yetkin kişiler vardır, onların düşmanla savaşıacak savaş atları da vardır. Bu kırk yiğidi bir araya getirip, savaşa hazırlarsak, ganimetimiz tam olur, yiğit Seyitbek otorite kazanmasa da utanmaz, bununla birlikte şerefini korumadan içi rahat etmez.

Şimdi ben seçeceğim yiğidi, bineceği tulparı size söyleyeyim-” der, Seyitbek’i heyecanlandırır, dinlemekte olan oradakileri merak içinde bırakıp uzman Sana şöyle der:

Bana uzman Sana derler,
Milletim eleştirisin! Dinle uzmanın,
Seyitbek gibi yiğit için
Saklayasım yok hiçbir sırrı
Saldırmak için Kalmuk’a
Akıl gerekli değil mi?
Hallediverip gidersek,
Söylenen her bir şeyi
Davul sesi güm dese
Korkmayacak yiğit gerek.
Sayısız düşman görse de
Dürüst, düşünceli arslan gerek
Yiğitler dinleyin
Bu davamız kolay bir dava değil,
Dölön Han kolay bir düşman değil,
Hesapsız milleti var.
Nazlı Torko yiğidi var
Orta yaşını yeni geçmiş,
Eskisi gibi kudreti var
Kökünü keşfederse Dölön,
Tahrip edecek gücü var,

Savaştan korkup kaçmayan
En iyi atları hazırlayalım
Mızraktan korkup kaçmayan
En iyi yiğitleri seçelim.
Kurmanbek'in Seyitbek'inin
Tuttuğu sancak tuğ olur
Ondan sonra Zayırbek,
Rehberlik eden bu olur
Üçüncü olarak savaşa
Ben giderim Seyitbek.
Arkadaşlara katılıp,
Beraber giderim, Seyitbek.
Cins tulpar tavında,
Mızrak, kılıç yerinde
Ondan sonra bizimle
Yiğit Börü de gelecek.
Altındaki kır atı
Yiğide yakışır tulpar atı.
Çılgılık duysa güçlenip
Ürkmeden koşacak at
Bir insanı yenmede yiğidin
Mızrak ile savaşa,
Usta olduğu anlaşıldı.
Mızrak ustasından daha çok

Çevik olduğu anlaşıldı.
On altı yaşında olsa da
Oğuzdaki er gibi heybeti
Kendisine karşı çıkan insana
On kişi kadar kuvveti.
Birlikte atlanıp bizimle,
Geri kalmaz Kalmanbek,
Yiğitlerden Arsarbek,
Ermek, Edil de gelecek.
Millet içinde seçilen
Şöhretli oğullarda gelecek
Kalıykul ile Asankul,
Kocagul ile Cumagul,
Cumabay ile Cumatay,
Karamırza ile Katlarbek,
Atay, Uken, Sanarbek,
Ormoş, Çırmaş, Camake,
Nogoybay, Capar, Cumake,
Koylondor'un Koñurbayı,
Şoruk'un oğlu Şoñurbay,
Artık, Ürtük, Tekeçi,
Arzı, Nazar ve bunlar.
Kendisi de bunlara layık.
Uygurlar'dan kaçıp gelmiş

Kırgızlardan Kardeş edinmiş
İsrail de gitsin.
Moldokerim, Kerimbek
Seyis, Esengul de gitsin.
Cunuş, Corton yiğitler de gelecek,
Asan – Üsön kardeşler,
İkisi beraber gelecek
Kırk bir oldu toplamı,
Şöhreti olan herkes gelecek
Yiğidin kanadı
Atta olmaz mı?
Atı iyi yiğitler başka olmaz mı?
Hepiniz bilirsiniz
Kurmanbek'in Teltorusu'nun
Kahkülünde ışığı var.
Sarısında akı var.
Şerefe çıksan bir tarafa
Yolu açık yörük hayvan
Kocasa da kuvveti var,
Haysiyeti bile var
Kaybetmemiş endamını
Şanlı yürür geyik gibi,
Atılışı ok gibi hızlı
Babadan kalma yörüğü,

Seyitbek, kardeşim bırakma.
Atların efendisi Teltoru'dur.
Değiştirilmez başkasıyla.
Söylediklerimi anlayıver.
Baban gibi savaşa,
Teke iriliğindeki Teltoru'ya,
Arkadaşım sen kendin biniver.
Akkandan gelmiş Ak tulpar,
Yiğit Zayırbek'e layık
Hedefine vurup mızrağı,
Yanılmamış hiçbir zaman
Düşmana mızrak saplandığında
Kaftanı sarkıp kalırdı.
Zayırbekle gidenler,
Dönerlerdi hep neşeli.
Karşısına çıkanlar duramadan
Attan düşüp yığılmış.
Özellikle kendin çıkarsın
Hazır bulun, Zayırbek
Ruhu yardımcımız olsun,
Ayaş babam Kurmanbek'in
Gövdeni sağlamlaştırıp,
Kendine çeki düzen ver,
Tutulmuş dizlerini kımıldatıp

Bahane olarak “unuttum” deme,
Düşmana mızrak saplayanı.
Dikkat etsem, görsem,
Eskisi gibi yiğitliğin var,
Saldırıverdiğinde düşmana
Kaplan gibi heybetin var
Kalmukların Dölön Hanı,
Alıştığın düşmanın,
Nasip ederse Allah, sana yakışır.
Savaşta bineceğin tulparın.
Ortalama yaş ellidir.
Tavıandasın sungurum,
Yün gibi didip fırlatsan
Tek başına meydana çıkanı,
Hatırlatırım, söylerim
Seyit buna dikkat et.
Zayırbekten başkasının
Kıyasıya dövüştüğünü daha görmedik
Bir dizi toy genç çocuğun
Savaşlığını daha göremedik
Düşmana mızrak atmadık
Keşfe çıkıp daha gitmedik
Düşmana karşı yapacakları
Amcam Zayır’dan öğrensinler,

Tecrübesizliğı belli olur.
Yiğitler at sürüp çıksa köyden.
Bahadırlar sözümü duyun
Boş yere bakıp durmayın
Savaşta binilecek tulpara,
Çalıştırıp adele yaptıralım
İyi beslenmiş bir hayvan,
Etinden eksilmezse
Yorulur zayıflar.
Zorluk çekmez hiç kimse,
Atın tedarığı tamamsa.
Çekinmeden hedefe doğru yürürüz,
Yiğitlerimiz tamam ise
Usta toplayıp yaptırırsak
Zırhı, mızrağı, kılıcı
Kalkan, tolga, zırh,
Küt edecek ay baltayı
Düşmanı sürmeyi düşünelim,
Hepsini birden mahfetmeyi

Yiğit Sana, savaşa katılacak olan yiğitleri, binecekleri ata kadar sınavı, açıklar. Oradakilerin hepsi bunu uygun görürler. Gerekli silah ve mühimmatı hazırlayıp, gelecek sonbaharda Kalmuk'a yol almaya karar verirler. Yiğit Seyitbek usta kuyumcularını toplayıp, gizlice savaş için hazırlanmaya devam eder, böylece aradan aylar geçip ve

sonbahar olur. O gün kırk yiğidin hazırlığının tamamlandığı ve yiğitlerin düşmana doğru yol almışlar.

İhtiyarı genci hep bir ağızdan

Dua etti yiğitlere

Yiğit Seyitbek, kırk yiğit,

Şimdi bindi atına

Millet hayranlıkla baktı

Yürüyüp ihtişamıyla

Heybeti bambaşka yiğitlere

Görenle hayretle bakıp

Altın perçemini örüp

Boz demirden zırh giyinip,

Dağ koçu gibi şanlı basan

Yürük atlara binip

Köyden çıktı yarışıp

Üzengi ayağına çarpıp,

At takımları gümüşten

Güneş gibi parlayıp

Atlanıp çıktı yiğitler

Heybetleri bir başka

Bambaşka görünüşte

“Deh” dediğinde, Teltoru at

Uçar gibi fırlayıp

Yiğitlerin önüne Teltoru at,
Koşuverdi Teltoru at,
Gemini çiğneyip, kemirerek
Kaçmak için atılıyor.
Gözü ayna gibi parlayıp,
Rüzgâr gibi uçup, fırlayıp,
Gövdesi dağ koçu gibi gerilip,
Tay gibi heyecanla koşup
Altmış gün yemsiz bırakılıp
Aslan yiğide yakışıp,
On iki sene binilmemiş.
Kaskatı eti var.
Kırk günlük yolculuğa,
Gidebilecek gücü var.
Yiğit çocuk Seyitbek
Teltoru ata bindiğinde,
Silahı boynuna astığında,
Dikkat edip baksan,
Heybeti Kurmanbekten
Daha fazla görünüp,
Otuz ata koşum takıp
Otuz tane de yedek alıp,
Azık erzak bol alıp
Ok ve barut da alıp,

Zırh giymiş yiğitler
Gide durur yol alıp,
Bazen yürüyerek gidiyorlar.
Kayalık dağlar üzerinden.
Bazen yürüyüp geçtiler
Dereli dağlar üzerinden.
Her çeşit harika diyarlardan
Sıra sıra dağ geçitlerinden,
Havası serin son baharla,
Bazen yürüyüp gidiyorlar
Göz alabildiğine düzlüklerden,
Hızlı akan ırmaklardan.
Heyecanları hiç bitmeyen
Bitmez neşeleri gülüşlerinden.
Uzakta kalmış dağların
Tepesi sanki göğe değer.
Yiğitleri kutlayıp,
Göğün sanki güneşi güler
Yıldızlar göz kırpışıp
Ay ve Zühre göğe yakışıp
Seyitbek yola çıkana kadar
Nice sabah akşam olup,
Yürüdüğü yerlerde
Çeşitli av hayvanları vardır

Etrafında pek çok,
Yabani hayvan dolaşmış,
Ak geyik kaçsa tepelerden
Dağ keçisi oynayıp kayalılarda
Ceylanı çıksa tepelerden
Yabani eşekler koşup kumlardan
Sürü sürü ceylan, sayga
İssız yerlerde otlayıp
İnsana şaşkın şaşkın
Bakıp durup bekleşip
Kaplani yolda yatıp
Saldıracak gibi davranıp
Tilkisi gündüz gezmiş,
Kaplan ile kurt çekişmiş.
Altı kulaç yılanlar
Sağa – sola sürünmüş.
Yaban domuzları yeri kazıp,
Yapacaklarını yapmışlar
Gökyüzünde süzölmüş,
Kara kuşu, bir de ak babası,
Leşe doymayıp gözü kalıp
Gökyüzünde “barçın”lar ötüşüp
Sölünü ötüp kayada
Yoldan çıkıp rast gelip

Akla gelmez başka şey.
Türlü kuşlar ötüp, bağırışıp,
Hafifçe esen rüzgâr ile,
Çiçeklerin kokusu dağılıp
Kılğan otu, stipa mis gibi kokup,
Rüzgâr buğday başaklarını titretir
Halı serilmiş gibi uzanıp
Uzakta göğe yükselir dağlar
Ak bulutlar ağır ağır sürüklenip
Bazı yerlere gelince,
Kökner çalılık orman olup
Bazı yerlere gelseler
Uçsuz bucaksız bozkır olup
Bazı yerlere gelseler
Yalçın kayalıklar olup
Bazı yerlere rastlansa
Atların geçemeyeceği bataklıklar olup
Bazı tarafı kum ise
Öbür tarafı da toz olup.

Nice günler yol yürüyüp, meşhur Cazi'nın bozkırlarına geldiler. Şafak söktüğünde Cazi'nın sahralarını gözden geçirirse, karınca gibi kaynayan hayvanlar ve kalabalık köy gözükür. Bu toprak yiğit Kurmanbek'in ana vatanıdır. Yiğitler her yere dürbünle bakınıp, Kalmuk halkından hep haberdar olurlar, etrafı yoklayıp, atlarını dinlendirirler. Onlardan habersiz olan köy sessizlik içinde uyumaktadır. Bu yer

Seyitbek'in çocukluğunda, arkadaşlarıyla koşup oynadığı Cazı kırlarıdır. O günlerini hatırlar ve yüreğine saplanan acıyı şöyle ifade eder:

Geçirmeyi düşünmemiştim
Başımdan böyle bir hayatı.
Kara Kalmukların yaşamasını,
Kırgızları sürüp çıkarmasını.
Acımadan atları bağlıyiverip
Tepeye malları dağıtıp
Malları dağıtıp,
Memnun kalmıştır Dölön han
Kimsesiz kaldı yeri deyip,
Kendileri sahip olup kalışıp
Yaşıyorlar aldırmadan,
Sahibinin kim olduğuna
Tanıtıvermesem olmaz
Dostlarım ile bir zamanlar
Oynardık taylar gibi koşuşup, oynardık
Büyük babam Teyit'in bulunduğu yer
Kurmanbek'in kale kurduğu yer
Çocukluğumda alınmış yer
İnanılmaz şeylerin
Değerli başımdan geçtiği yer
Dölön'ün kötülüklerine

Bu halimle nasıl dayanayım
Soyunu - sopunu tanıtıp
Bir sürü hesap yapayım
Vatanım Cazi toprağımdan,
Kara şehre, Kambıl'a
Kalmukları kovup çıkarayım.

Yiğitler aralarında konuşup savaşın çıkar yollarını aramaktadır. Yiğit Zayırbek'in önceden görmüş olduğu bu topraklar hala aklındadır. Yiğitlere şöyle bir tavsiyede bulunur : – “Yiğitler, şu gördüğünüz Kara – Too'yu Dölön Han'ın bekçisi her zaman takip ediyor, biz bu köye uğramadan, bütün gece yatıp ve benim söylediğim yere varalım. Bekçiyi tutuklayalım ve ondan bilgi alalım. O zamana kadar etrafı gözetleyelim” – der. Zayırbek'in aklı ile bilinen yere gelip Dölön'ün bekçisini gizlice yakalayıp bağlayıverirler. Kalmuk dilini bilen Zayırbek bekçiyi sorguya çeker. Dölön Han'ın Kara Şaar'da olduğunu, rahat bir yaşam sürdüğünü ve beş yıl önce Kıtay Kazaklarını yağma ettiğini anlatır. Zayırbek: – “ Seyirbek'in emrettiklerini, Dölön Han'a gidip anlat” – der, bekçiyi azarlayıp onu görevlendirir. “Köye gidip sakın yaşamakta olan halkın rahatını kaçırmak kolay değildir, benim intikamım Dölön Han'da. Hanına gidip söyle, hazırlanıp beni karşılamaya gelsin, yiğitliğimi görsün, razı olmazsa kılıca boynunu eğsin. Seni aramakta olan Kurmanbek'in oğlu Seyitbek, derseni kendisi anlar” der. Bekçi bunları yerine getirmek için su üzerine Seyitbek'e ant içer. Bekçi kurtulduğuna sevinip, arkasına hiç bakmadan Kara Şaar'daki Dölön Han'a hiç durmadan gelir. O zaman bekçinin korkup, titreyip, Dölön Han'ın huzurunda Seyitbek'in emrettiğini, şunları söyleyip haber verir:

Kurban olayım, han efendim,
Kırık yiğit geldi Kırgızdan.
Bekçilik yaptığım yerden

Gizlice tutukladılar.
Ecelim gelmediğinden,
Çıkmadı bu miskin can.
Heybeti başka yiğit idi,
Keser mi dedim başımı
Ecelin yapacağı iş değil
Sel gibi akıttım yaşımı
Görmez miyim acaba diye düşündüm
Çoluğumu - çocuğumu, hanımımı.
İhtiyarı bir taneymiş
Geri kalanı hepsi genç çocuk
Arslan gibi heybetli.
Görünüşü insandan başkaca
Başlarında geleni
Ellisinde var imiş
Önünden yüzüne baktığımda
Tanıdık gelen biri imiş.
Aralarında konuşmalarına
Kulak kabartıp
Adlarını gizleyip söylemiyorlar
Kendim düşündüm, ama hatırlayamadım
Yıllar önce görmüştüm,
Kumanbek ile geldiğini.
Başlarında gelen o imiş

Çocuk yaştaki, yiğitlerin, bahadırların.
Seyitbek imiş gelen kişi,
Kumanbek'in oğlu
Yetim yaşayıp Kaşkar'da
Yetişmişti kolu - kanadı
Saklananlar askerlerini saymazsan
Kırk bir idi tamamı
Bin kişiye denk gelir,
Her birinin kudreti.
Görmemiştim böyle kuvvetlileri,
Omuzları arşın genişliğinde
Silahları çeşit – çeşit,
Konuşması yavaş – yavaş.
Gerçek tulpardır bindikleri
Gerçek zırhtır giydikleri
Hazırlığı tam olup
Yok imiş eksik bir yeri
– Hanınıza selam, – diye
Söyleyip gönderdi Seyitbek.
Dokunmam – dedi, – rahat duran
Günahsız millete – diyor.
Eski öç ve eski kin
Sende padişahım Dölön diyor.
Zaman kaybetmeden hazırlanıp

Önüme çıkıversin, diyor
Terkisinden inip
Savaş alanını görürsün, diyor.
Ecdatlarımın âdeti budur,
Sözlerime uysun, diyor
Vatanına - milletine acırsa
Kendisi gelip kılıca,
Tutup başını versin, diyor
Bunlara dayanamazsa,
Seyitbek kendim bilirim, diyor.
Tepedeki atları alırım, diyor
Köyüne saldırır girerim, diyor.
Yiğitlerin yiğidiymiş,
Hesabını göreceğ gibi,
Milletini yağma edecek,
Korkup kaldım bunlardan
Kol kavuşturup gitmezseniz
Hiç çekinmez, Dölön Han

O anda Dölön Han öfkelenip bağırır, kırk celladını çağırır, başına kılıçla vurup yere doğru eğerek, düşmanımı heyecanla övüyor, benim kalbimi kırıyor diye, bekçinin başını keser, kılıcındaki kanı kınına sürüp hiddetle şunları söyler:

Kırk celladım, neredesin?
Yer yutasıcalar neredesiniz?

Çağırın Erke, Torko'yu,
Düşmanların icabına baksın.
Böyle zamanda dokunmazsa
Ne zaman görürüm yararını?
Batırıp duruyor “burut”lar
Gamsız yaşadığım sırada.
Bileyiverip mızrağını,
Yetim kalmış Seyitbek,
Yetişmiş gibi olmalı
Baba edinip Akkan'ı
Yetiştirilmiş olmalı,
Erkek dana gibi olup,
Cesaretlenmiş olmalı
Kışkırttıysa Kaşkarlı,
Arslan gibi olmalı
Dedelerinin âdeti diye,
Kırk yiğitle gelmiş olmalı
Erke, Torko hayattayken
Tanrı yaptıklarını yazmış olmalı
İki bin kadar askerimle
Yeri kaplayıp gideyim.
Daha gençlik çağında,
Yarmadan kalbini alıvereyim.
Bayrağın başını burayım.

Atasının üstüne
Yetimi koyup rahat edeyim
Vücudumun bütün kemiklerini kırıp,
Dolu dizgin gelen “burut”ları
Aklını başından alayım
Askerleri paramparça edeyim
Yanındaki yiğitlerin
Benim Dölön olduğumu,
Bilmiyorlarsa henüz, öğrensinler.
Beklemeden saldırın
Meşhur Erke, Torko
Nerede o iki köpek bulun!
Altı gün beklemesin
Hemen hazırlık yapılsın
Pek çok asker toplansın.
Altı gün mühlet vermiştir.
Özellikle yapmıştır düşmanım
Huzuruma kendi gelmiştir.
Varıp sığına vereyim,
Ölmüş atam Koron’a
Erke, Torko yiğitler halleder
Bir defa gelen boranı
Kurt kendi girmiş olmalı
Şaşırp gelip obama.

Dölön Han çok öfkelenmesine rağmen, şaşırıp, bir çıkar yol bulamaz. Bir yiğidine Kara adlı sınçısını çağırır. Ona:

“Eline beyaz bayrağı alıp, elçilik göreviyle Seyitbek’e git” der. “Dölön Han vaat ettiği günde gelecek diye, Seyitbek’i, yanındaki 40 yiğidini, atlarını, savaş silahlarını, tedariklerini inceleyip ve bir ihtiyar kişisi de varmış, elçiye zeval olmaz, onun kim olduğunu öğrenip, bozmadan işi bitirip dönüp gelesin”– der. Kara sınçı eline beyaz bayrağı alıp, Dölön Han’dan haber götürüp kara sınçı Seyitbek’e gelir. Kara sınçı Seyitbek’e Dölön Han’ın dediklerini söyleyip, yiğitlerin hepsini kolaçan edip, geri döner, gerçekleri gizlemeden, cesaretle şunları söyler:

Hakikaten Dölön Han,

Heybetliymiş seyitbek.

Teltoru atına biniverişi

Dirilip gelivermiş gibi

Babası yiğit Kumanbek.

İyice bakıp sınıdım

O gelen oğlanı,

Erke ile Torka’dan

Vücudu daha büyüktü

Yeri kaplayan orduya benzer

Kırk yiğidin görünüşü

Görmedim o halini

Çocuk gibi şımarıp

Nasıl da ciddi ağır başlı

Akıllanmış durmuş, oturmuş idi.

Gücünü zapt edemiyor
Ateş çıkıyor gözünden
Akıllı biri olduğunu,
Fark ettim bir tek sözünden.
Arbakı dah üstün
Yiğit, Dölön senden
Bıyığı daha terlememiş,
Yaşı on sekiz imiş,
Yuğruluvermiş gibi,
Bütün vücudu taş gibiymiş
Teke iriliğinde Teltoru at,
Eskisi gibi tavında.
Hayvanların efendisi,
Yaratılmış yiğitlik bahtına
Yeniden kılları çıkmış.
Kuyruğunda yelesinde
İki bin askere Seyitbek,
Tek başına gücü yetecek gibi
Mızrağı yok, kılıcı yok
Teltoru atıyla Kalmuk'u
Çiğneyerek ezip gidecek gibi
Kırk yiğitten ordusu var,
Hiçbir eksik görmeyip
Sınayıverip hayret ettim.

Kaplan gibi göründü,
Kırk yiğidin heybeti.
Aynı anadan doğuvermiş gibi
Benziyordu giysileri
Birbirinden geri kalmaz
İnsandan farklı halleri.
Aralarında var imiş
Kır sakallı bir adam
Onlara dimdik baksam
Göze aşına tanıdıklar
Zayırbek adlı yiğit imiş
Eğey sonra tanıdım ki
Ona benziyor görünüşü
Savaşta rehberlik etmiş
Gayretli yiğitten daha yiğit
Mızraktan ürküp kaçmamış
Yiğit Kurmanbek'in beğendiği,
Yiğitlerden biri idi.
Nasıl sağ kalmış idi
Onu düşünüp bulamadım
Bindiği atı tanıdım.
Ak tulparıydı Akkan'ın
Kırk yiğidin Teyişkan'ın
Bilirim başını aldığını.

Üşünüp bulamadım
Gazabından Teyiş'in,
Zayırbek'in nasıl kurtulduğunu.
Başlamak için gelmiş olmalı
Alışık olduğu kavgasına.
Hazırlanıp gelmiş düşman imiş,
Erke ile Torko'yu
Çıkarır herhalde posasına,
Uygun olanı şudur, Dölön Han
“Babanın intikamından vazgeç” diye
Önünde eğliverdiğin
Bol altın gümüş verip
Hediye verip malını - canını
Söylediklerimi dinlemezsen,
Hânım kefenini şimdiden hazırla.
Anlattıklarım yanlış ise
Sınadığım imtihan lanetlesin.
Açığa çıkmamış sır beni kahretsin
Burhun kahretsin, zu kahretsin!

Sınçı gördüklerinin hepsini döküp saçmadan Dölön Han'a anlatır. Dölön Han hiddetlenir, ileri geri yürür, cinleri başına çıkar.

“Seyibek'in bindiği Teltoru at imiş, Kurmanbek'in yiğidi olan Zayırbek de gelmiş” dediğinde, “çarem yok, ecelim gelmiş. Bastırıp gelerek, Kalmukların rahatını bozan birisidir, soylarını kurutursa o kurutur” diye endişelenmeye başlar. “Elimde

tuttuğum bayrağım; Erke, Torko, iki bin askerim varken nasıl ölüme doğru gideyim,” diye düşünüp Dölön Han cesaretlenir. Bununla birlikte, bu hayattan bezmiş adamlarım, düşmanımı övüp geliyorlar. Bunlar benim ölümümü istiyorlar galiba, diye sınçı Kara’yı yiğitlerine dövdürüp, iki gözünü oydurur. Kör sınçı Kara adını alması, Kalmuktan kaçması ve her yerde avare dolaşması bu yüzden imiş.

Yiğit Erke ile Torko haber aldığı an:

“Çoktandır düşmanlar gelmiyordu, atlarımız da, kendimiz de sıkılmıştık, işte bize bu lazımdı! Yanında gelenlerin çubuk gibi başını koparıp, gözümüzü doyuralım, hırsımızı dindirelim” derler

Davul durmadan vurulup,

Şehri yankılandırıp,

İki bin asker sıralandı.

yanlarına silah asıp,

Erke, Torko, iki arslan,

Yola çıkar hazırlanıp.

Zu’nun koruduğu rahiler

Burhununa tapıp,

“Yiğitleri kolla” deyip

Gönderiverdi birlikte

Burhun taşını kucaklar,

Yakarıp yalvarıp.

Bunların tuttukları

Kara bayrak, kara sancak,

Telaşa düşüp milleti.

Şehrin içi gürültülü
Mızrağın ucu parlayıp,
İnsanların başı kımıldayıp,
Bunca asker harekete geçse
Yer sarsılıp titreyip
Millet hayretle bakıp,
Bozkırın üzeri tozla dolup
Erke, Torko yiğitlerin
Hiddetleri kendine dönüp
Seyitbek'e doğru yollandılar.
Savaş silahlarını seçip
Kınsız kılıcı yanında,
Cilalanmış mızrağı elinde.
Göğsünde zırhı,
Çelik kalkanı omzunda
Kılceyren ile Açbuura,
İkisinin de gelmiş tava
Çaput bağlanmış, dua okutulur
Kahkülüne, yelesine.
Azametli yiğitler
Düşmana aldırmadan
Kırgızlardan gelen haylaz diye
Üç kuruşluk değer vermez
İtibarını arttırıp.

Düşünmeden gidiyorlar
Ozana kopuz çaldırıp
Canı ciğeri yiğitler
Canı gönülden at binip
Bazen çok az ses çıkarıp
Bazen eğlenerek gidip
Birlikte şehirden çıkıp,
Kalmukla askerlerini,
Binler biner ayırıp,
Askerlerin binbaşısı
Sayıyı tekrar hesaplayıp
Yoklamayı tamamladıktan sonra
Dölönü bekleyip, durdu.
Birlikte geldi beş yiğit,
Tuuçunak'a bindirip,
Omuzluğunu, tacını çıkarıp,
Ok işlemez zırhı giydirip,
Kır sakallı süzölmüş,
Perişan etti herkesi,
Öfkeleni kusup bağırıp,
Salıvermiş “aydar”ı
Omzundan duruyor sallanıp
Gümüş silahları, Kalmuk eğeri,
Güneş vursa parlayıp

Kağanı keldiğinde,
Erke, Torko iki,
Atından inip, koşup
Dize yere bükölüp
Hürmetti Dölön Hanımız.
Dokunmasın bize gazabınız
Duyar duymaz biz keldik.
Gecikirsek başımızı kesiniz
Hizmetine hazırız
Son damla kanımıza kadar.
Sizin elinizde olmalı
Öldürmek değersiz canımızı
Daralması yüreğün,
Kırgız değil ötekiler.
Kimsesize yeter kuvvetimiz,
Yenecek gibi heybetle,
Endişe etmeden gidiniz
Hänım, Dölön dinleyiniz,
Dileğimi kabul ediniz.
“Ha” deyince tek başına savaşmaya,
Başcının gerekli gücü var
Söylediklerime boyun eğiniz.
Sırayı Erke yiğide,
Cömertlik yapıp veriniz,

Yoldaşı yanındaysa,
Namus değil, ar değil,
Kendinize dikkat ediniz.

Yiğitlerin azametine, gösterdikleri gayrete Dölön Han gurur duyar. Baştaki düşüncelerini unutup, “ölümden kurtuldum galiba” deyip kahkahayla güler. Bayrağı göklere doğru yükseltip, Tuuçunak ile ordusuna rehberlik eder. Kara – Too’ya doğru Seyitbek’e karşı yol alırlar. Cazı bozkırlarına ne yayılmış hayvanlar, ne kımıldayan bitek can var, düşmanlar gelmiş diye duymuşlar, gece boyunca saklanıp, malı – mülkü toplayıp, millet Kapkak’ın Kara – Koo’suna girivermiştir.

Seyitbekler ise geceleyin bekçi koyup, nöbetleşe uyuyup, Kenen – Say da saklanıp zamanı bitip, Dölön Han’ı sabırsızlıkla brklrmrktır. Şafak söktüğünde, yeri kaplamış askerleri görünce hayrete düşerler, atın eşyalarını, silahlarını hazırlayıp, yarışarak düzlüğe inerler, kinle dolu askerlere hayretle bakarlar. Seyitbek yiğitler ile konuşup, kendisinin tek başına savaşmasına, verdiği söz üzerine Zayırbek’in çıkmasına karar verirler. Yiğit Zayırbek korkmadan, endişelenmeden cesaretle kim karşısına çıkarsa çıksın evirip çevirip öldüreyim diye düşünmektedir. Dölön Han Seyitbek’e yaklaştığında, yiğitleri kahkaha atar. Davulu şiddetle vurup, boruyu – zurnayı çalar, atlarını mahmuzlayıp, sağlam adımlarla yürütüp yiğit Seyitbek’e gösteriş yaparak gelir.

Dölön Han ordusunu durdurup, Tuuçunak ile kırk yiğide yaklaşıp, Teltoru’nun üzerinde rahat oturmuş Seyitbek’i atının toynağından tepesine kadar süzüp, inceler. Ondan sonra Seyitbek’le alay edip şöyle der:

Keyfin yerinde mi Seyitbek?
Malın – canın sağlam mı?
Dedelerimiz âdeti olarak
Verelim selamımızı.

Kızıl – Kıya’yı böleyim mi?
Kırgız milletin iyi mi?
Kara – Kıya’yı böleyim mi?
Burut milletin iyi mi?
Sarayın, toprağın sağlam mı?
Üs denen yerden fırlayıp
Ayak basmadık yer bırakmıyorsun
Bekçiden zorlayıp da,
Göndermişsin haberini.
Akkan’ın elinde yetim büyüyüp,
Bulmuş olmalısın milletini.
At binip Dölön’den,
İntikamımı alayım diye,
Hevesle yol yürüyüp
İyice dinlenmişsin
Göğsünü gerip
Nefesini almışsın
Soluğun içinde kalmış
Çıkarayım nefesini.
Baban Kurmanbek’in öcünü düşünüp
Kudurup geldiğin zaman mı?
Dinleyerek sevindim,
Gönderdiğin sözleri.
Sana dikkatle bakınca

Tüm niyetin anlaşıldı
Seyirbek bitkin düşersin
Seyitbek kalakalacaksın
Alamadan öcünü
Aklın başında mı diyorum
Tek söylediğin hakimiyet
Ölümüne susayıp gelmişsin,
Kelebek kovalayıp arkandan.
Altmışında azı dişi çıkarmış,
Teltoru atın yaşlanmış.
Tanrım kötü yazmış olmalı
Ecelin gelmiş olmalı
Rahat durma evinde
Sonu eziyet umutsuzluk olmalı
Güvenip de gelmişsin,
Teltoru yörük atına.
Ak tulpara binip saklanıp,
Zayırbek gelip yanında.
Hepiniz helak olacaksınız,
Cesaretine aldanıp saldırma.
Acı-maktayım Seyitbek,
Bu gencecik yaşına.
Öleceğini anlayıp üzü-lüyorum.
Kötülük gelecek başına

Aslında düşman olsan da
Acıyorum senin gibi düşmanıma
Dinleyeceksen böyle,
Gördüklerimi ve bildiklerimi.
Kible tarafını sen de,
Şaşırmış halde kalmayasın.
Baban ile ananı,
Kucaklayıp kalmayasın.
Yüreğine boyalı mızrak,
Saplanıp da kalmayasın.
Karnın, yağın saçılıp,
Yarılıp kalmayasın.
Kuru “mamı”nın başında
Öldürölüp kalmayın
Kızıl kanın balçık gibi,
Saçılıp da kalmayasın.
Genç yaşında telef olma
Sefasını sürmeden dünyanın
Başka söz söyleyip ne edeyim?
Olmuşu başını keseyim
Yiğidini alıp çıkıver
Erke’ye verdim sıramı.
Ortaya şartları ben sürdüm
Yetim Seyitbek, sen düşün

Yaşlı birisi olduğumu,
Allah nasip ederse,
Kırk bir kafayı bağlayıp,
Kambıl'a şerefle giderim.
Biliver yavrum farkına var,
Gerçekten ecelinin geldiğini.
Baban Kurmanbek öldüğünde,
Talih kuşunun uçtuğunu

Dölön Han, Seyitbek'i korkuturum diye düşünür. Seyitbek buna aldırış bile etmez. O zaman Seyitbek Dölön Han'ın söylediklerine karşı cevap olarak şöyle der:

Ve aleyküm selam
Hiddetlenip ihtiyar!
Korkutmaya çalışmayınız.
Sözlerinize biraz
Dikkat ederek konuşunuz.
Her şeyin sınırı vardır,
Aşırıya kaçmayınız.
Boşuna başımı ağrıtmaz,
Allah'ın yazdığını görürüm
Savaştıktan sonra biliriz,
Kimin kazanıp kazanmayacağını
Savaşsak görürüz

Kimin kalp, kimin öleceğini
Akıp giden askerlerinle
Gururlanma Dölön'üm.
Kırgız'dan gelmiş kırk yiğidin,
Görürsün şimdi hünelerini.
Balçık gibi yere yayılıp
Kimin kanını kimin dökeceğini.
Yüreğinin tam ortasına sapladığı
Mızrağa kimin hükmedeceğini
Çok söylemem demiştim
Getirdin sözün zamanını
Sayısını çoğaltmış
Öz vatanın, öz milletin
Seninle alay ederdim ama
Bakarım büyüğüne - küçüğüne
Söylediklerine yakışır.
Dileğin dağlara taşlara
Bedduan ise kendi başına,
Elinden gelirse acıma
Üzülüp de benim yaşımı
Birimiz yaşlı, birimiz genç olsak da
Aynı imiş yolumuz,
Mızrakı alıp tek başınıza,
Kendiniz geliniz

Güvenme sen, kendin çık,
Erke ile Torka'ya
İkimiz teke tek savaşalım.
Ödül koysak ortaya
Attan aşağı eğildiğinde,
Başını çevirip keselim.
Altındaki atlarını,
Yanımızda götürelim.
Söylediklerim şart olsun,
Aramızda büyük yemin olsun,
Ya da değilse Dölön'üm,
Yiğitliğini göreyim.
Mızrağını saplayıver
Kımıldamadan duruvereyim
Fırlatıp sapsarsa çocuğa
Kesiverip başımı
Yanına alıp atımı,
Kara – Şaar'a doğru gideyim

Döldön Han yiğit oğlanın Kalmuk ile beraber yaşamış gibi konuştuğu sözlerine bir yandan hayret eder, diğer yandan kuşkulandır. Bunun üzerine, tek savaşımaya Erke'yi çıkaracağım diye gelmiştir, ama Seyitbek'e yenik düşer, tek başına savaşma fikri keyfini kaçıır.

Aslında büyüklere hürmet yoluyla sırayı aldığına heveslenir, “önünde hazır bulunan batağa nasıl saplanayım, Allah'ın nimeti gerçekten de boldur.” diye içinden

sevinir. Öbür tarafta bulunanların sırası Zayırbek'tedir, fakat fikirleri uyuşmadan söz bozulur. İki öndere sıra verilir. Millet başını eğip baka kalır. Kırık yiğit "Seyitbek" diye taraf tutup bağırırlar, Zayırbek ile birlikte ortaya kadar gelip, geri döner. O zaman Seyitbek ile Dölön Han'ın mızrakları ile savaşırlar:

Seyitbek'in hareketlerine,
Kırgız, Kalmuk şaşırıp.
Karşılıklı iki düşman,
Bakıp durdu meraklanıp
Sırayı alıp Dölön Han
Koca burnuyla, kabarıp
Tuuçunak ile çıktı işti
Kök nar gibi mızrak alıp
Heybetini gösterip, haykırıp
Aç buğra gibi titreyip
Aldırmadı Seyitbek,
Düzeltip Mızrağına güvenip
Teltoru'nun üzerinde.
Gövdesini gerip yaslanıp
Yoğrulmuş demir gibi
Her tarafı savaşa hazır
Mızrağı yanına alıp
İki dizgini elinde
Hangi yiğit ayakta kalır,
Saldıran devin önünde.

Seyredip durup Zayırbek
Şaşkınlıktan dilini yuttu
Böylesini heveslisini kim görmüş,
Korkmadan ileri atılıp
Hiddetli düşmanına,
Kırk yiğidin, Seyitbek,
Dayandıkları dağıydı.
Yiğit Sana fikrini söyler,
Şimdi ıstıraplı sözlerini.
Bu sırrını bilseydik,
Gelmezdik bu yere
Eğitilmiş oğlandı
Düşmanın halinden anlamaz mı?
Sırasına bakmadan
Hepsine saldırmaz mı?
Söylediklerine Dölön'ün,
Aklı olsa inanır mı?
Amcam yiğit Zayırbek'e,
Yanılmadan sıra vermez mi,
Önünde durmuş kütüğe,
Kim olsa saplamaz mı?
Attan düşüp yere serilse de,
Muradına ermeden kalmaz mı?
Kurban olayım yiğitler

Azılı domuz Dölön'ü
Öldürürse ne yaparız?
Yaralanıp Seyitbek
Bir tarafı eksilirse neyaparız?
Kendi fikrine göre hareket edip,
Sana durdu perişan olup,
Gözlerini bile kırpmadan kırk yiğit
Bakakaldı hırslanıp.
Erke, Torko iki aslan,
“ Dölön Han “ diye bağırıp
Davulunu vurdurup
Durmadan uraan çağırıp,
Bayrağın ucu bükülüp
Kalmuk milleti sevinip,
O an işte Dölön Han,
Tuuçunak 'ı mahmuzlayıp,
Saldırıverdiği zaman bu
Ocuğuna mızrak saplayıp
Canavarın Tuuçunak,
Ok gibi uçup fırlayıp,
Dört toynaklının tozu
Her tarafa saçılıp
Kalçasına kamçı yediğinde,
Buğra gibi ağzı açılıp

Sakalı yerde sürünüp
Ayakları gökyüzüne doğru
Yeri göğü tutar iniltisi
Domuzdan beter gürleyip
Bir düşmanına değil,
Yüzünü de öldürüp Dölön Han.
Saldırdığını ezip geçip
Hiddetle öldürmüş Dölön Han.
Fırlatıp hedefini şaşırmayıp
Saplayıp deşivermiş Dölön Han
Karnını, delik deşik edip
Eşivermiş Dölön Han
İyi anlamış düşmanın hilesini
Tutup saplayıvermiş mızrağı.
Zırhının öbür yanı diye
Sol omzunun üstü deyip
Yüreğin tam ortası deyip,
Dikilip gidip duruyor
Bayrak açıp han olup
Bu Dölön Han gençliğinde,
Düşmana layık Tuuçunak,
Yanılmadan koşmaya alışık
Halini görenler düşündüler
Uçacak şimdi oğlan atından diye

Seyit mızraktan korkmaz
Gözünü kırpmadan, titremeden
Göğsünü gerip,
Dölön Han geldi koşturup,
Gövdesine mızrağı,
Saplayıverdi batırıp,
Altı kulaçlık mızrağı,
Acımadan saplayıp,
Atı ile ikisi denk,
Arkasına doğru fırlatıp.
Sert sesi hart edip,
Çelikten ateş parlayıp,
Mızrak batıp parçalanıp,
İki eli Dölön'ün
Taşa vurulmuş gibi zonklayıp
Avuç içi oyulup,
Omuz kası gerilip,
Omurgası sıkışıp,
Bağırıp kendine gelip,
Yiğit Seyitbek bahadıra,
Dölön Han mızrak saplaştı.
Bahadır akıllı oğlan,
Mızrak yandan çıksın diye,
Gövdesinde döndürmüştür.

Mızrağın degeceği yeri,
Tam olarak tutturur.
Kendisinden emin olup,
Bu oyunu oynamıştır,
Babası Akkan önceden,
Mızrağın önüne koyarmış,
Çaresini yalandan öğretip,
Pehlivana mızrak attırmış.
Çocukluğunda alışmış,
Beş kişi mızrak saplasa da,
Kımıldamamış bile atından
Dölön Han'ın mızrağı,
Ak “olpok” u yırtmıştır,
Dokuz kat zırhını
Kat kat geçip delmiştir. “
Torko”sunu delik deşik edip
Burmali zırhı koparılıp,
Zırhından biraz deşip,
Pulatın ucu saplanmıştır.
Allah korumuş çocuğu,
göğsünü sıyırmıştır.
Altındaki Teltoru,
Silkinip kendine gelir.
Yiğit Seyitbek bahadırın,

Nar gibi kızarmış yüzü.
Sarıp iyileşmiştir.
Kişneyip kendine gelip,
Teltoru'nun dizginini çekmekte
Mızrağı kapıp Dölön Han
Bekleyip durmakta
Bu hali gördüğünde,
Yiğitlik taslayan Dölön'ün,
Korkudan aklı başından gitti.
Ne oldu diye Seyitbek'in
Yanına gelmekte Zayırbek.
Çekip fırlatı,
Zırhındak mızrağı
Torkonun ipi sürüklenip,
Tüyleri kopup saçılıp,
Dikkatle izlemiş kırk yiğit,
Sevinçle bakakalıp,
Sırtını sıvazlayıp oğlanın,
Zayırbek geri döndü,
“ Hevesi söndü Dölön'ün
Büyüksün yiğidim” deyip
Alt üst olan adamın,
İyice eziyet çektir deyip
Bakarsan Kalmak tarafına,

Yoktu önceki eğlence, kahkaha
Gece olmuş gibi sakinleşip,
Sığınağa giriveriyor
Davul sesi bastırılıp,
Kalmadı kahkaha eğlence
Komuzu çalmayı bırakıp.
Erke, Torko iki arslanın,
İçi alev gibi yanıp,
Dölön Han ortada durdu.
Şerefinden utanıp.
Dik durması yalandandı.
“Ölüyorum galiba” diye canı çıkıp
Yiğit Seyitbek o sırada
Telтору’ya kamçı vurup
Dölön Han’a saldırıp
Canavarınız Telтору,
Yay gibi yerde gerilip,
Ok yılanı gibi atılıp
Ürkmeden çaresini bulup,
Bir eliyle mızrağı tutup,
Eti acıyıp kalmış yiğit
Babası gibi pehlivan yiğit.
Heybetinden yiğidin,
Uğuldadı kara toprak.

Kahrolası ne olacak diye,
Bakakalır bütün millet.
Mızrağın sapı çelikten,
Düşmana karşı savaş açmış,
İsabet ettirip mızrağını
Göze saplasa yanılmamış.
Dizi yerde bükölüp
Canavarım Telтору,
Tekke gibi büzölüp,
Yelesi, kuyruğu savrulup,
Calıdan farklı koşturup
Uuran atıp kırk yiğit,
Seyitbek diye bağırıp,
Savaşa alışmış Telтору,
Tavşan gibi kulaklarını kısıp,
Dört toynağın tozları,
Küreklemiş gibi saçılıp,
Yiğit oğlan Seyitbek
İyice hiddetlendi.
Yetişip mızrağı saplayacakken
Kalmukların hanı Dölön'ün
Gözleri ateş gibi parladı.
Uzaktan yerden saldırıp,
Yiğit kuvvetlenip varmıştı

Gırtlığın ta kendisi diye
Yemek geçen boğazını,
Parçalama zamanı deyip,
Yakasının kenarı deyip,
Örtülmezse bedeni diye,
Miğferin boynu deyip,
Parçalayacağım yer burası deyip,
Yöneliverip kalmıştı.
Mızrak değdi şak diye,
Ensesinden keskin pulatı,
Çıkıverdi parlayıp
Belinden mızrağın “günderi” çözülüp,
Kırılıp gitti gıcırdayıp
Atın yelesine tutunamadan,
Dölön Han dermansız kalır,
Tuuçunak’ın üzerinden,
Düşüverir pat diye,
Birazdan sürüklenip düşüp yere,
Ayrı düştü atından.
Koskocaman olmuş miğferi,
Yuvarlanıp uçup başından.
Dönüverir Seyitbek,
Eğiliverip yakalamış
Omzundaki aydar saçından.

Yerden alıp kaldırıp,
Eğerin üzerine koyup,
Yiğit tek başına savaşıp idi
Kırk yiğidin önüne,
At oynatıp gelmiş idi
Ak tulpar ile Zayırbek,
Uçarcasına koşturduğunda,
Dölön Han'ın tulparını,
Yedeğine alacağında
Kökünün düşman olduğunu,
Hayvanda olsa anladı şimdi.
Çılbırını sürüyüp
Bir hırlama fırlatıp
Kaçıp ele düştü şimdi.

Yiğit Seyitbek, Dölön Han'ı hareketsiz halde eğerine koyup gelir, kırk yiğidinin önüne bırakıp, hiddetlenip şöyle der:

Kurban olayım, yiğitler,
Darılmayın yaptıklarına.
Tam zamanında karşılaştım,
İsteyip durduğum insanla.
Öfkelenip durmuşum
İçim sığmıyor içime,

Savaşı başladım beklemeden
Güvenip gücüne gayretime
Ayrıca inanı verdim
Altımdaki yörük atıma.
Yüz yüze karşılaştık,
Bakmadan gencine-ihhtiyarına
Kana doymayan kan içiciye
Bela açtım başına
Can yoldaşım, kırk yiğit.
Hata ettim affedin,
Kalbimdeki pişmanlığın
Ateşini bu gün söndürdüm.
Muradıma erip rahatlardım.
Babasının şerefine sahip çıktı,
Yetim olup yetiminiz
Sırayı size vermeden,
Bazılarınızı kızdırdım.
Müsaade etmedi bana diye,
Küsme, Zake kardesine.

Dölön Han atın üzerinden düşer, dünyadan ilişkisini keser. Kalmuklar kendi aralarında konuşmaya dalar. Kalmuklar gücenip, pek fazla beklemeden yiğit Torko' ya hanlık yolunu açarlar. Yiğit Erke “ Bu kadar askerimiz varken, düşman ile savaşmamak ne demektir!” diye, Kılceyren'i koşturup, mızrağını eline alıp teke tek savaşmaya çağırır. Hazır halde bulunan yiğit Zayırbek, Aktulpar ile tek karşılaşmaya çıkar.

Zayırbek' in yanında yiğit Börü birlikte gelip, geri döner. Yiğit Zayırbek ile yiğit Erke'nin savaştıkları andır:

Yiğidin sırası geldiğinde,
Yiğitler çıkıp savaşıacak.
Sıraya bakmadan hep beraber,
Sıra gütmeden beraber girip
Yiğitlik güce eklenecek
Zayırbek, Erke iki dev
Bindikleri tulpar at,
Yanlarında kılıçbağlı,
Ellerinde mızrakları,
Birbirlerine iki arslan,
Göstermek istediler güçlerini
Göğüslerine takılı
Çelikten yapılmış kalkanı,
İkisinin de demirden topuzu
Kuşaklarında takılı
Donanmıştı ikisi de
Savaşa gerekli silahlarla.
İki yiğit o zaman,
Birbirine saldırıp,
Atlarını sürmekteler.
Tam yüreğin ortasına,

Saplamak üzere tuttular mızrakları,
Kükreyip arslan gibi,
Korkmadan koşturdular.
İkisinin de az değil,
Birbirinden ağırlığı.
İnsanı ödünü koparır,
Bakılınca zorbalığa.
Ok gibi fırladeyip atları
Yere eğilip başları,
Düşündükleri yerden yetişti
Çekişen koçlar gibi,
Çarpışarak geçtiler.
Göğsüne değip tak diye
Mızraklar kırılıp çat diye,
Altındaki atları,
Sırt üstü düşüp pat diye
Kemikleri titreyip,
Bütün vücudu sallanıp,
Aklını başına toplayıp,
Yeniden koşturup,
Yeniden mızrak alıp
İki yiğit altı defa,
Mızrak mızrağa savaşıp
Bununla da yetinmeyip

Ellerine kılıçları alıp
Birbirlerinin yüzlerine doğru
Kılıç kırılıp çınlayıp
Topuz ile dövüşüp,
Başlarının her yeri zonklayıp
Çelik kalkanı karşıladığında
Ateş püskürüp, çıkıp,
Topuz parça parça kırılıp
Kahkülü havaya dağılıp
Şiddetinden darbesinin
Bütün vücudu zonklayıp.
İki arslana ne olacak diye,
İki taraf bağırıp
Topuzu da fırlatıverip
Haykırıp geldiler.
Güçl bileklerini uzatıp
Arslanlar birbirini düşürmeye çalışıp.
Birbirlerine ateş püskürüp
Birbirine iki düşman
Bakışıp dururlar dikilip ,
Aç kaplan gibi güreşip,
At üzerinde çekişip.
Omuzlarından şiddetle tutup,
Kene gibi yapışıp,

Yakalayıp, silkelediler.
Elleri diğesinde
Akları hareket etmeyip,
Yörüklerin beli eğrilip,
Başından beri Zayırbek
Birbirlerini parçalayamadan
Elini tutup Erke'nin,
Kemerinden tutamadan.
Bu şekilde olduğu yok
Fırsatını bulmak üzere şimdi
Pehlivanlığını gösterip,
Yiğit Zayırbek amcanın,
Küçül çocuk gibi Erke'yi
Ata bindirdi şimdi
Vahşi hayvandan fazla bağırıp,
Kırk yiğidin huzuruna,
Koşturup alıp geldi şimdi.

Yiğit Börü koşturup Kılceyren'i yanına gelir. Zayırbek hiddetlenip Yiğit Erke'yi atın üzerine koyduğunda boğazını sertçe sıktığından, getirip yere bıraktığı anda can verir. Yiğit Torko o zaman askerlerine yüzünü çevirip şöyle der:

— Tek olarak gidersek, bizi sırayla öldürecekler, benim peşimden gelin! diye kırk yiğide karşı saldırırlar. Onların ardından yeri uğuldatıp, iki bin asker de saldırıverirler. Yiğit Seyitbek'in başında olduğu kırk yiğit de onlara doğru saldırırlar. Sel gibi kan dökülen savaş, şimdi başlar. Kırk bahadır askerin kırk tarafından saldırırlar.

Yiğit Torko ile yiğit Börü yüz yüze gelir. Yiğit Börü Torko' nun mızrağını kırıp göğsünün iki tarafına da bir anda mızrağı vurup geçer. Torko, birazdan kendine gelip, askerlerin yoğun olduğu tarafa karışıp kurtulur. Yiğitler, orduyu uçan keklikler gibi her yana dağıtırlar. Yiğitlerin baskısına dayanamadan kaçmaya başlarlar, bahadırlar peşlerinden kovalarlar.

Bayrağı yere yıkılıp,
Kalabalık askerler duramadan.
Kaçıverdi silknip
Altındaki atların.
Dizleri yere bükülüp,
Arkada kalanların
Canlarından bezip
Kırk yiğidin duruşu
Azrail gibi gözüdür.
Beraber kaçmadan tüm askerler,
Her yana dağıldı bölünüp
Bunları gören kırk yiğit,
Ata kamçı salmakta,
Arslan gibi gürleyip,
Ardından kovalamakta.
Yürüklerin ayakları dolanmadan,
Ulaşıp mızrak saplamakta.
Düşman kaçıp dağılır,
Düşman kovalayan kırk yiğit,

Arzularını yerine getirip.
Karınca sürüsü gibi Kalmuklara
İçleri rahatlayıp
Her biri memnun olup.
Amaçlarına ulaşp.
Bir hayli gitseler de
Birçoğunu yiğitler,
Vurup yere serseler de
Gayret eden olmadı
Başını çevirip yörüğün
Karşı çıkan olmadı
Atlarını yavaşlatıp,
Kırk yiğit durakladı.

Düşmanlarını kovduktan sonra kırk yiğit geri döner. Seyitbek ile Zayırbek eski yerlerinde kalmamışlardır, alaca kargaya saldıran doğan gibi düşmanları kovaladıktan sonra, geri dönüp gelmekte olan yiğitleri sevinçle seyredeler. Güneşin battığı taraftan savaş silahları parlayıp pek çok adam çıkar. Seyitbek dürbün ile baktığında, 60 kişi ile gelenin Akkan olduğunu anlar. Akkan Şot-Too'dan yiğitlerin yaptıklarına memnun olup, Kalmukların nasıl kaçtıklarını seyretmiştir. Seyitbek Akkan' ı karşılayıp, başını eğip hürmetle selam verir. O zaman Akkan Seyitbek'ini zaferini kutlayıp, 40 yiğidin kahramanlığına memnun olup şöyle der:

Ak kalpaklı Kırgızdan
Yavrum at sürüp geldin mi?
Hiddetli düşmanının,

Sıkıntısını giderdin mi?
Arslan gibi savaşıp durup,
Heybetini gösterip yendin mi?
Düşmana göstermişsin,
Nasıl kazanacağını.
Ecdatlarının şanını
Uzaktaki milletler bildi
Yiğit Seyitbek Kalmuk'a
Yola çıktı dediklerinde
Geniş Kaşkar' a sığmadım.
Allah'ın dediği olur diye,
Dölön Han'dan kuşkulanıp,
Hiçbir çare bulamadım
Kırk yiğidimle birlikte
Göz kulak olup, seni büyötmüşüm.
Biliyordum kendimi
Dölön'ü beklemekte olduğunu
Geldiğin anda Kalmuklar' ı
Yavrum paramparça ettiğini.
Babanın yolundan gittin,
Heryerde yayıldı şöhetin
Açıp yolu uğurlu olsun
Bundan sonraki seferinin
Çıkarmışsın içindekini

Açmıssın gönöl kapısını
İntikamı alınacak düşmanın
Yere düşüp başı kesilip
Yürekteki arzunun
Ateşini dindirip, söndürüp
Börü tilde uçup kana bulayıp
Engel olanı yere serip
Düşmanı yiyip, yok edip
Mutluluğu bulmuşsun
Düşündüğümüz gibi oldu,
Uyanırken gördüğüm rüya oldu.
İçindeki eksikliği giderip,
Oturmuştur işler rayına
Yiğit Kurmanbek ölmüş
Şu Dölön' ün elinden
Sıra gelip kendisine
Çıkmıştır canı ağzından
Allah bahtını açmıştır
Kızıışmış düşmanının
Yıkılmıştır çadırı.
Talih kuşu uçup başından
Ölmüş yiğit Erke baatırın.
Bayrağını açıp düşmana
Kutlu kardeşim Zayıbek' i

Ayırmamıştı yanından
Kıymetli yiğit Kurmanbek
Teltoru at ile yürüdüğü,
Allah yolumu açacak, diye
Yiğit Zayırbek, savaşa hazırlığın,
Bitti felaket ve ızdırabın
Bayrağını kaldıran sensin,
Yiğit Seyitbek bahadırın,
Dikkat edersem özellikle,
Heybetin gözüktü düşmana
Baş kesip, kızıl kan içip.
Bağlayıp kesmiş silahına
Bundan sonra ses etmez,
Keser Kalmuk sesini.
Kırk tane olsa da yardımcın,
Kırk bin kişi gibi göründü,
Kırgız'ın yiğidi,
Görünce içim bir hoş oldu.
Kurban olayım Zayırbek,
Hiçbir şeyden çekinmez,
Mızraktan korkup titremez,
En iyi yiğit sendeymiş.
Kulca, yapılı buğra cesaretli
Koca toynak, yorulmaz,

Yelesi kuyruğu süzölmüş

Cihada binilecek bir at

Atların en iyisi sende imiş.

Şimdi görüp kıvandım,

Büyük yiğit Kırgız ilindeymiş.

Akkan Seyitbek' e, kırk yiğide müteşekkir olduğunu belirttikten sonra, atından inip, Çan-Döbö' yö yerleşirler. Yiğitler yorulmuş yörüklerinin eğerlerini çıkarıp, terdiklerini beline bağlayıp, bir kazığa bağlayıp, dinlendirmeye bırakırlar. Yiğitler Kalmukların köyüne gitmeyi uygun bulmamıştır. Yeşil otlarla örtölmüş dağ yamacında ateşi alev alev yakıp, kadısıyla ufacık kısırağı kesip, yağlı etlerden pişirip, Esenbay'a “ayköl “ Manas Destanı'nından söyletip yıldızlı gökyüzünü, aylı geceyi yankılandırıp, ne olur ne olmaz diye her tarafa bekçi koyup uykuya dalarlar. Sonraki gün, yiğitler hazırlanıp Cazı'daki Kurmanbek'in ordosuna gelip girişine kızıl tuğ saplayıp, bilinen han ordosunu kurup, sağlam set yapıp, oraya yerleşirler. Yiğitler her gün atlarına binip her tarafı dolaşıp, kuşlara sungur salıp, düşmanlardan da haberdar oluverirler.

Yiğit Seyitbek Kalmuk' a boyun eğdirip, Dölön' ün başını kesip, yiğit Erke'yi öldürüp, Kurmanbek' in sarayında yatıyor diye haber alıp yiğit Körpö tüm Kazakları yanına alıp Seyitbek' e gelir. Dölön Han huzur içindeki Kızayları yağma edip, vergi, harç alıp, bu vergilerden kurtulan yiğit Körpö Seyitbek'e boyun eğip gelmiştir. Bu haraçtan azat olan yiğit Körpö Seyitbek'e boyun eğer. Seyitbek onu iyi karşılar Kıtay milleti Seyitbek' in etrafını çevreleyip mallarını yayıp yerleşirler. Böylece yiğit Seyitbek Kazak milletinın yiğidi Körpö'yü ayaş ata edinir.

Şimdiki söz Kalmuk milletnden olsun. Yiğit Torko hanından ayrılıp, kendiside ağır yaralanıp, Kara Şaar' daki tabipten şifa bulduktan sonra, Kalmuk milletinı toplayıp Dölön Han'ın oğlu Dege'yi han seçerler. O zaman Dege yedi yaşındadır. Bununla beraber yiğit Torko rahat etmez. “ Yiğit Seyitbek arkamızdan gelirse, kafamızı koparır. Bu yüzden söz ustası, tatlı dilli Kölbök' ü hediye sunup diye, Seyitbek' e gönderelim yoksa zor günler yaşarız. Seyitbek' e han, yiğit Erke hayattayken gücümüz yetmedi,

şimdi nasıl karşı geliriz? Dölön Han' ın yaptıkları yanına kar kaldı. Allahın yazdığını görelim, halkın içinde kargaşa çıkarmadan isteklerini yerine getirelim. Babası Kurmanbek gibi alçak gönüllü, basiretli ise o da halkın huzurunu sevmeyecek değildir.” diye, Dege, milleti ile konuşup, söz ustası Kölbök eline ak bayrağı alıp, Seyitbek'in ordosuna gelip, yiğit Torko'nun sözlerini tatlı dille söyle ifade eder:

Yavrum Seyitbek iyi?
Babasına çekmiş kaplan.
Ben Köbök isimli bir elçiyim.
Söylediklerimi kabul et.
Yüreğinde ateş var,
Başında talih bahtın var.
Korkup geldi düşmanın,
Hayatından ümidini kesip,
Haber edivereyim
Kötü değil, iyi niyetlimle,
Senin elinden ölüp,
Dölön Han düşmüş tahtından.
Eceli gelip günü bitip,
Ayrılıp talihinden bahtından.
Zamanı gelse durmadan,
Meyveler düşer dallarından.
İntikamını aldın Seyitbek,
Kin beslediğin düşmanından
Dölön Han hunhar idi.

Zorlamış seni çocukluğunda.
Çocukta olsan hayli azap,
Geçip gitti başından.
Çekişip durdun derdinden.
Sürüklenmeyip çıktı cana can
Su gibi aktı kana kan.
Günahsız can verdiler
Bu dünyadan gitti pek çok adam.
Fayda yok ki Seyitbek,
Çıkardığın kılıctan, mızraktan
Kırgız, Kalmuk birleşip,
Bir millet olsak yeniden.
Geçidi yok kuşatıldık.
Geçir bahadır nehirden.
Bu sefer affediniz,
Sıkışıp kaldı milletimiz.
Zorluklardan nefesi daralıp,
Kalmadı hiç halimiz
Bele sarılan yılan gibi
Beş yerinden kırıldı belimizin.
Huzursuz yaşamı düzelterip,
Birlik oluşturunuz.
Yiğit Seyitbek, sizin tarafa,
Gidip gel diye gönderdi

Başımız Torko beyimiz
İllet olacak soyumuz var
Kinim yok dedi
Kana kan verip,
Öldü diyor Dölön Han'ımız
Tırpan kesmiş at gibi,
Zorla ayakta durmaktayız
Yüzümüzde damla kan kalmadı,
Güçsüz zamanımız
Yiğidim senin huzurana
Hediyedir yeri, su, malımız
Kurtulacak mı diyor
Şu değersiz canımız.

Söz ustası Kölbök Kalmuk milletin halinden haber verip, elçilik görevini yerine getirir. Seyitbek'in cevabını sabırla bekler. O zaman elçiye bir yana bırakıp, Seyitbek, Akkan, Zayırbek görüşüp elçiye şöyle cevap verirler:

“ – Halkın huzurunu, birleşmeyi biz de istemiyor değiliz. Yiğit Torko suçunu gerçekten itiraf ediyorsa, bizim söylediklerimizi yerine getirsin. Ata yurdum olan Cazı kırlarını boşaltıp, geri versin. İkincisi, on iki yıllık odun, ocak borçlarını ödesin, üçüncüsü Kıtayların üç yıllık harcadığı giderlerini versin! Bunları hazırlayıp yiğit Torko bizzat huzuruma gelsin, ondan sonra hatasını affedeceğim. “ diye elçiye Kalmuk'a gönderir.

Elçi kazı - kartaya doyup, Seyitbek'in sözüne memnun olup yiğit Torko'ya gelir. Bunu duyar duymaz yiğit Torko koşturup, elçinin söylediklerine sevinip, milletini toplayıp, Seyitbek'in talebini tam olarak yerine getirir, obayı sökerler, Cazı'dan göç

edip, davul-zurna çalıp, deveye altın-gümüş yükleyip, büyük kızı Sancırgal'ı Seyitbek'e vermek üzere, ak bayrağı tutupkendisi başta olmak üzere yola çıkar. Yiğit Torko genç han olan Dege'yi, milletin içinde tanınmış beyleri, danışmanı söz ustasını, pek çok şey görmüş rehberiyle birlikte ordunun önünde atlardan inerler. Bayrağını kaldırıp, başını eğip, hürmet ettiğini, yenilmiş olduğunu belirtir. O zaman söz ustası Kölbök şöyle söyler:

İyilik nişanesi Seyitbek,
Uygun bulup iki düşman,
Millet oldular beraber.
Kavga, itilaf bitti.
Sükunet halkın huzuru
Huzuruna gelip Torko'nun,
Eğildi hürmet etti.
Açılsa gönül ferahlar
Unutulup geçmiş.
Çekiştiğin düşmanın,
Kendisine döndü yaptıkları.
Yüzleştığınız yerde,
Düşmanın Dölön can verdi.
Kırgız Kalmuk arasındaki,
Anlaşmazlıklar son buldu.
Yiğisin almışsın.
Kuşatıp etrafını.
Eline yeniden geçti,

Ata yurdun sınırları
İşte budur Seyitbek,
Talih kuşunun başa konması
Düşman demeden millet yap,
Başçımız Dege'yi, Torko'yu,
İyi olmayan kamyş,
Göl içinde yanar.
Yanmaktan ötürü kül olur.
Niyeti yaman yiğidi,
Millet içinde düşman kapar.
Çekişilen dava alır,
Milletini geride bırakanı,
Başkasına boyun uzatanın,
Altın alır koyununu
Kısacası rahat kalmadan,
Kılıç keser boğazını.
Anlamını düşün Seyitbek,
Söylediğim fikirlerin.
Sınırına düşmanı yaklaştırmadan
Koru şimdi Kırgızı.
İyi karşıla, iyi değerlendir,
Başına konan talihini.
Küçümsersen gitmez mi,
Sunulan itibarı

Aklını kullanıp alasın,
Gökyüzündeki yıldızı,
Öğrenip de Akkan'dan,
Görmüş, bilmiş çocuksun,
İlerisini gerisini hayatın
Esaslı yiğit imişsin,
Şöhretin var bir hayli
Tanrısına inanmayıp
Baş eğdirip Kalmuk'u
Suçumuz var affet.
Yiğidim, gelmişiz
Hediye edip malımızı-canımızı
Huzuruna gelen Kalmuklar,
Başı hediye Seyitbek.
Binip gelmiş önüne
Atı hediye, Seyitbek
Tepe doluşu kaynaşan
Malı hediye Seyitbek
Gerekirse Kölbök'ün
Canı hediye, Seyitbek
İsterim dersin Kalmuk'un,
Şehri hediye Seyitbek
Altın gümüş bir arada
Mücevher hediye, Seyitbek

Kara Kalmuk hediye Seyitbek
Millet hediye Seyitbek
Hepsinden en iyisi değil mi?,
Birliği oluştursak,
Cesur yiğit kendine,
İyi bir hediye hazırladık.
Bekar diye kendine,
Güzellerden güzeli seçtik.
Büyük kızı Torko'nun
Sancırgal isimli güzelini
Seyitbek sana armağan ettik.
Dört ayaklı hayvanlardan dört bini
Toplayıp durup getirdik
Cazı'dan göç ettik.
İçi rahatlayıversin diye,
Endamlı seçkin yorga attan
“ Kemre”ye yüzünü bağladık.
İpini ipekten yaptırdık
Seksen katır, kırk deveye
Türlü servet yükledik
Milletin mallarını yığdık,
Yaşamı devam ettirmek için,
Azıcık maldan bıraktık.
Mallarımız kalsın sizde,

Yiğit, verdiklerimizi alınız.

Malsız kalırsız iki yıl,

Yıl geçerse zenginleşiriz,

Sağlam olursa gerçekleşir,

Ölmeyip değersiz canımız.

Diye söz ustası Kölbök sözlerini tamamlar. Konuşmadan önce Akkan’la birlikte “ İki milletin birleşmesi, bu herkesi memnun edecektir” diye bahadırları barıştırıp, bu bağlılık için el sıkışırlar. Kırgız, Kalmuk arasındaki çatışmanın sonu, misafirlere ikramdan sonra olsun diye, daire şeklinde otururlar, kımız döküp, sırayla uzatıp, kaynaşıp sohbete dalarlar. Kıtay köyünde konuklara mahsus uzunca bir kemege kazılır, yağlı kısırak, koca kuyruklu koyun kesip, et pişirirler. Yiğitler birleşip, savaştıklarını unutup, her türlü konuda konuşurlar. Misafirliliğe ve Kıtayların adetine göre, epey misafir olurlar.

Yiğit Seyitbek Sancırgal hakkında haber aldığıında, hatırlardan çıkmış olan, aşkıyla tutuştuğu Möl güzelini hatırlar. Hayalini görüp uyuyamaz. Düşmanlara boyun eğdirip kaygısı diner, maksadına ulaşır, bundan sonraki en büyük isteği oradadır. Kızla ilgili danışmak için, kırk yiğidine gelir. O zaman Seyitbek başında Zayırbek’in olduğu kırk yiğide şöyle der:

Kurban olayım Zayırbek,

Babam gibi saydığım kardeşimsin,

Kurmanbek ile büyümüş

Sırlarını paylaşmış.

Ben de sana danışayım

Düşüncelerimi söyleyeceğim,

Onlar yanlışdır demezen,

Canım, amca, bir baksana,
Kalmuklar boyun eğdip,
Serveti malları mülkleri ile
Bizlere teslim oldup.
Canları kurtulsun diye,
Yalvarıp yakarıp
İyilik alametidir bu
Birlik olup sonunda
Kırgız Kalmuk kavgası,
Kolay başarı değildir.
Düşmanın boyun eğmesi
Kalmuk'tan gelen ganimeti,
İyiysek paylaşıyoruz.
Allah nasip ederse
Yardım edince görürüz.
Söyleyeyim amca gerçeği,
Kavga durumları da böyle
Seyitbek bekârmış diye
Takdim ettiği kızın da
Düşüncelere dalsam,
Geçenler geliyor aklıma.
Dilbere evlenmem deyip almam edersem,
Başıma, amca felaket gelir
Dinle beni kırk yiğit,

Söyleyensim geldi bir şeyi
Söyleyip hatırlatayım
Kaşkar'dan geçen bir anı,
Babam Akkan'ın elinde,
On iki yıl yaşadım.
Kelebekle yarışıp
İyisini kötüsünü bilmeden Dünyanın
Yiğit olup ben dahi,
Genç oğlanlarla dolaşıp,
Güzellerle gülmüşüp
Biz güzel içi ayrılıp,
Derdim bitti günden güne.
Âşıklık zor bir işmiş
Alevsiz ateşte yanmışım.
Ceylan gözlü güzellerden,
Beğenip birini sevdim.
Hatırladıkça içim yanar,
Hastalanmış gibi bir yerim.
Düşündükçe o güzel
Ağzıma gelecek yüreğim
Gönlüm başkasına kalmayıp
Onda kaldı hevesim
Ayıracak diye düşünürüm
Barçın tüneği yuvamdan

Hoşuma gitmişti onun,
Tabiatı ile hareketleri
Kıyaslayamaman istemem bir kızla,
Süzülüp duran bir taneyi
Mavi tilki gibi ihtişamlı,
Uzaktan bakar dururum
Gölgeni görüp sevinip
Bu durum ne olacak diye
Kan kaçır yüzüden
Yengesine para verip
Alacaktım güzeli yanıma,
Penceresinden çıkıp,
Sırlarımızı paylaşıp,
Gül bahçesinde basıp dolaşıp,
Aşıklık ateşi büyüyüp
Günden güne yürek yaralayıp,
Doya doya sevmedim,
Defalarca teşebbüs edip
Birisi tesadüfen şüphelense,
Rezil olmayayım millete.
Güzele kötüdür söz gelmesi
Dikkat etmezsem yaptıklarına
Kaşkar'dan yola çıkıp
Geriye birkaç kez bakıp

Güzellerin güzeli
Zardava gibi sıvazlanmış
Fırlayacakmış gibi atılıp,
Vakur kalbim sevinçle dolmuş.
Su samuru gibi okşayıp saçından,
Ayrılamadan dursam yanından,
Uğrarsın yine yarın diye,
Buruk bir ses çıkarmış
Güzelden uzak kalmış,
Çıkamadım aşğın hayalinden
Gece karanlığında saklanıp,
Gül bahçesine sezdirmeden gelip,
Gülemedim kahkaha atıp,
Kuvvetlenirken vücudu,
Sıkıntısı çok gençliğin
Düşünsem o günleri,
Vücudum gevşer, ezilip,
Uçuşur gökyüzüne,
Rüzgârla hayallerim çırpınıp,
Hatırlayıversem güzeli
Gülüşü gitmiyor gözümden
Ay gibi cemali, sevgilim,
Tesiri başka sezilen
İnci gibi parlayan gözünden,

Beş belik saçı örülen
Vücudu ateş, kırmızı kor,
Yüzünden nuru akan
Barçın gibi endamı
Meral gibi süzülüp yürüyen
Başkasına olmaz muhabbet,
Buyun eğip kalp verilen.
Dua edip duran biri gibi,
Ona bağlanıp kaldım,
Eğer Allah kavuşturmazsa,
Kalmam ondan ayrılıp
İstediğimi yerine getiririm,
Eğer toprak olmazsam
Bir tanemi göremeden
Gitmektedir güzel uçarak
Ben giderken kaldı idi
Gözünün yaşı dökülüp,
Güzele yakışır gibi,
Aklı fikri yerinde idi,
Aslını şimdi söyleyeyim,
O güzelin ismi Möl idi.
Elinden her iş gelirdi.
Kervanbaşı Vazılkan,
Onun küçük kızı idi.

Ayrılırken Kaşkar'dan,
“ Sana hediyem olsun “ diye
Ak sungur asıl kuş diye,
Zili altından, bağı gümüşten
Sungura takmış çingirak.
Kuş silkinse şingırdayıp,
Kulağım duyup sevinir
Gönlüm sevmiş güzel Möl'ü,
Başkasına nasıl veririm,
Gözyaşı dökmüş benim için,
Vebalini katlanamam.
Bunun için arkadaşlar,
Sıncırgal ile evlenmeyi,
Uygun görmüyorum.
Kanatlının uçanı
Karcıga kolay kuş değildir.
Bahadır yiğide uygun
Sıncırgal sıradan kız değildir.
Altından kuşak bağlasa, diyorum
Uygundur yiğit Börü'ye
İzin verirsiniz evlense,
Kurban olayım kardeşler,
Böyle sonuca gelem diyorum.
Sıncırgal gibi güzeli

Börü'ye nikâhlasak diyorum
Pek çok hayvan keselim, diyorum
Toy ziyafet yapsak diyorum
Kalmuk'tan gelmiş kalıñ mal
Altın, gümüş, nice mücevher,
Tam ikiye ölsek diyorum.
Kalıñ olsun kızın diye,
Yarısını geri verelim, diyorum
Kalmuklar kayını sağıvermesin,
Buna da unutmasak diyorum.
Dünyaya gözün doyar mı?
Aç çıplak bırakmadan,
Düşünelim kadını-çocukları
Kalan mal Kaşkar'a
Kalıñ olarak götürelim.
Oraya gidip bir güzeli,
Buyuran olursa alalım.
Vatanımıza dönüp selamete,
Huzur içinde yaşayalım.
Akkan'a söylenecek söz bul,
Bu işin çıkar yolunu,
Kırk yiğitle kendin bul

.

Seyitbek sırrının hepsini ortaya döker. Yiğitler: “ Söylediklerin ciddi, böyle bir durum söz konusuysa, biz razıyız “ diye “ Allah nasip ederse olurur, nikâhın hayırlı olsun Yiğit Börü! “ diye kahkahayla gülüp can sıkıntısını giderip, eğlenceye dalarlar. Yiğit Körpö’nün bununla. Kazı – kartaya doyup, susuzluklarını kımızla giderip, zevkli sohbet ederler. Şimdi Kalmuk’tan gelen ganimeti paylaşmaya geçerler. Akkan, Zayırbek başkalarından ayrı olarak görüşüp karar verirler. O zaman Zayırbek Akkan’a Seyitbek’in fikrini ve kendi düşünceleri şöyle söyler:

Kıymetlim Akkan, kulak ver,
Söylenecek sözlerim var.
Seyitbek ile bizim taraftan,
Birazcık haber al
Kalmuk’tan geldi dürülüp,
Pek çok eşya, pek çok hayvan
İnsanın gözü doyar mı?
Ölmeyince kıymetli can,
Haber al benim hayatımdan
Sevinip dururum bugün ben
Akkan senin elinden,
Ölmüş canım dirilmiş.
Böyle bahta ulaşmaktan
Zavallı canım bıkmış.
Söyleyeyim şimdi hakikati.
Ne sebepten klbim sevinmiş
Başlayayım söze sizin hakkınızda

Benzersiz güzel hakkında
İşin özü bu olduktan sonra,
Konuşayım sözü çevirmeden.
Eğri oturup doğru düşünüp,
Bitirirsek bir baştan,
Aklımızla çözelim,
Önü de büyük destan var.
Seyitbek'ten söz duyup,
Yeni oldum haberdar.
Âşık olmuş gençler var,
Köyünde başlayacak büyük toy var
Hikâyenin başı bu imiş
Doğrusu Hânım söyleyeyim.
Göz koy Seyit'in,
Göçüp duran bir güzel imiş
Dilberin ismi şöhretli,
Vazilkan'ın kızı Möl imiş.
Hoşlandığı Möl'ün,
Yiğit Seyit yaşıtı imiş
Anlattıklarına göre güzel
Aklı derin, şefkatli,
Möl değil de göl imiş.
Gelin olarak almaya,
Uygun biri imiş,

Güzelin ismini duyduğunda,
Sevinçle doldu kalbim,
Yerine getireyim diye düşünürüm,
İki gencin dileklerini,
Söylediklerine göre güzel Möl,
Guguk kuşu gibi ötüyor olmalı,
Değerli sırrını Seyitbek,
İçinde saklamış olmalı
Dayanamayıp aşkın alevine,
içindeki sırrını açmış olmalı.
Bu duruma sebep olmuş.
Değişik ve kararsız olmuş,
Bu dünya yalan olmalı,
Kalın alıp geleneğe göre
Geniş Kaşkar'a gelsem diyor.
İzin verirse, babacığım,
Güzel Möl ile evlensem diyor.
O güzelden başkasını,
Beğenmiyormuş gönlü
Torko'nun kızı Sancırgal,
Uygun imiş Börü'ye,
Kamuk'tan gelmiş ganimeti,
Sizin bölmenizi istedi.
Canı acıyor Seyit'in,

Hala Kalmuk milletine,
Uygun olur mu diyor,
Ganimetin yarısını Kalmuk'a
Kalın olarak geri vermek,
Bizim şartımız olsun diyor,
Kızın geleneği olsun diyor,
Böyle düşünür, dururuz.
Aklı temiz kardeşim,
Söyle biz ne yaparız?

O zaman Zayırbek'i dinleyip, derin düşüncelerinden sıyrılıp, durumu baştan sona gözden geçirip bazı fikirlerine katılıp, bazılarına karşı çıkıp, Akkan şöyle söyler:

Adil Akkan söze başlayıp
Sonunu söyleyip
—Söylediklerin gerçek, Zayırbek,
Arslanım, - diye başladı. —
Güvenin var ise,
İstediğin muradına ereceksin.
Aklı ile çıkmaz yoldan,
Yiğit geçer çaresini bulup,
Sözlerinin hepsi akıllıca,
Sözlerin akla yatar makulce,
Sırrını açıklarsa Seyitbek,

Sancırgal gibi güzeli,
Uygun görürse Börü'ye,
Bu kötü bir iş değil,
Benimde yatar aklıma,
Bahadır yiğide layık kız,
Yaratılmış Kalmuk memleketinde
Başından geçmiş Zayırbek
Âşıklık zor değil mi?
Yaşamın gençlik çağında,
Izdırabını çekmiş gençliğin,
Onun hepsi hatırında.
Güzeller çeker insanı,
Gerçekten gönlün bağlansa,
Hoşlandığı Möl ise,
Elimizden gelmez mi?
O zaman çok gecikmeden biz
Çeki-düzen verelim.
Fark ettin mi Zayırbek
Doğru söyle küçücük
Hatalı taraf yok mu?
Aklında olmalı Seyit'in,
Kalmuk'tan aldığı ganimeti,
Kaşkar'a götürmüş olmalı.
Kalın olarak verip,

İstediği kızı alayım diye,
Bu fikrine Seyit'in,
Katılmıyorum Zayırbek.
Düşmanın malı mal olmaz,
Yoldaşı düşünen horlanmaz.
Düşmanın parası para olmaz.
Düşmanın elinde ölse iyi olmaz.
Kurt yavrusu baksan köpek olmaz.
Bedava malın kıymeti olmaz.
Ucuz etin suyu yavan olur.
Servete insan doyar mı?
Zenginlik arttıkça, korku artar,
Güzel Möl'ü Seyitbek'e,
Nasıl alıp vereyim,
Düşmandan alınmış mal ile.
Dünyayı yığsan değeri yok,
Birlikte gider yok olur,
Can bedenden ayrılınca
İtibarım var memleketimde,
Hazinem dolu altın ile
Gerek olsa Seyit'e,
Hazinem açık, veririm,
Kadın alıvermeye,
Malımı saçıp dökeyim

Gönlüyle beğenip,
Seçsin kendi eşini
Kimseden para almadan
Kendim veririm kalıñını
Bekâr bırakıp bugüne kadar
Ayıbımı unuttururum
Nasipse düzeltirim,
Yaptığım hatalarımı
Kaşkar'dan kadın aldı diye,
Kalmuk'un kızını küçümsedi diye,
Kaşkarlıların Akkan'ı
Seyitbek'i döndürüp
Kendi ne çevirdi diye,
Kızlara doydu mu diye,
Kırgız'da güzel yok mu diye,
Kendin ayıp görmezsen,
Gururlanıp övündüğün
Yiğitlerin yanlış anlamazsa
Tüm Kırgızlar Ak kalpaklı,
Milletin kusur bulmazsa,
Birbirlerini seven gençlerin
Nasıl engel olurum.
Güzel Möl ile Seyit'i,
Hayattaysam birleştiririm.

Yiğit Zayırbek, dinleyiver,
Kalmuk'tan gelen ganimetin,
Onda birini alalım.
Dünür edip Torko'yu
Sevinip yola çıkaralım
Gerçekten düşünürsem
Yavrusunu Kırgız'a verenin,
Kesinlikle zararı olmaz
Düşmanlığın faydası ne?
İyilik işareti değil mi?
Bir olup huzurlu yaşamak,
Boş gitmeden biraz ganimet alıp,
Doğduğu toprağına
Sevinç içinde varalım.

Zayırbek ile Akkan bir sonuca vardıktan sonra, bundan sonraki işlere dikkatlerini toparlarlar. “ – Şimdi Zayırbek, -“ der Akkan, “ – Bizim Yiğit Torko'nun iyice gönlünü alıp gitmemiz lazım, yoksa Kırgız ve Kalmuklar birbirleriyle ömür boyu düşman haline gelecek, iflah olmazlarsa ya da kafaları kızarsa hesabını dikkatle izleyip soracaklar, fenalık tasarlarsa, Kalmuk milleti yine bir belayı başımıza getirir, yine fırsatını bulursa köküne kadar milletini kurt gibi dalarlar. Bunun çaresini ben kendim bulayım, Kazak, Kırgız, Kaşkarlı, Kalmuk bir araya toplanmışız hesap edip bir düşünüp söyleyeyim

Hakikaten bu kalabalığın danışmanı da, söz ustası da Akkan'dı. Yiğitlerle görüşüp ileride yine savaşlar vardır, bir köşesinden düzeltelim diye, Cazı kırlarında

toplantı başlar. İlk olarak Seyitbek'in önünde ellerine kavuşturup hürmetle gelen Yiğit Torko'ya cevap vermek gereklidir. Akkan böylece söze başlar:

“ – Yiğit Torko, hürmet edip, Yiğit Seyitbek bahadıra gelmişsin, bu Allah'ın emri imiş. Epey zamandır çekişip, milletin rahatı kaçıp, yiğitler ölür, milletin huzuru bozulur. Bunların zararı olarak Kurmanbek, Dölön Han hayatını kaybeder. Şimdi Yiğit Torko, hep çekişirse, millet savaşmaya devam edecektir. Ondan sonra, yiğit, geçmişini unutup, bundan sonra bütün kinleri unutup, birbirimize zararımız dokunmadan dünür olup yaşayalım diye düşünüyorum! “ O zaman Yiğit Torko'nun keyfi yerine gelip, ağzından altın gibi sözler dökülüp Akkan'a şöyle der:

Ahbabım, Akkan, dinle,
Torko'nun söyleyeceği var:
İyi niyetli gelmişim.
İnanmazsan yemin ederim.
Son bulması iyidir kavganın.
Böyledir herkesin fikri
Söylediklerin içimi rahatlatır.
İçi temiz Akkan'ım.
Bahadır, savaşta yiğitler öldü,
İki taraftan da öldü,
Karşılaşmada kan içinde,
Günahsız insanlar öldü.
Hürmet edip ben geldim,
Kabahatimi affet diye.
Kırgızdan gelmiş yiğiti,
Kini unutuversin gitsin diye,

Alıp gelip yükleyip,
Altın, gümüş mücevherlerim var,
Getirdiğim malım var,
Alırız dersin kız hazır,
Her işine pir hazır
Dökerim dersin kan hazır,
Ses çıkarmadan Kalmuk buyun eğer
Her işine her an hazır
Çekişmenin sonu iyi değil,
Kırgız ile Kalmuk'a,
Milletten çıkmış serserinin,
Dokunmaz değildir zararı,
Birleşip barışıp,
Adetlerimizi yerine getirelim.
Yarınları düşünmeden,
Huzur içinde yaşayalım.
Dünür olursan Akkan'ım,
Akraba oluvereyim.
Dost olursan Akkan'ım,
Dost oluverelim.
Benim fikrim böyledir,
Söylemedim sözün tamamını

Akkan Yiğit Torko'nun sözlerini dinleyip, onun amacının barışmak olduğuna inanır. Başka konuda konuşmadan, davanın uzlaşmasına geçerler. İlk olarak Akkan'a karşı Yiğit Körpö'nün şikâyeti vardır. Torko ile yüzleştirilip günahlarını kabul edip, barıştırıp, saldırmayıp, tahrip etmeyecek, alacak-vereceği kalmayacak şekilde tartışmalarına son verirler. Ondan sonra ganimeti hesaplayıp onda birini ayrı koyup, geri kalanını Kalmuk'a geri verirler. Oldukça fazla malın sahibi olup Kalmuk'a geri götürürler, Yiğit Seyitbek'e hayırlı dua ederler. Torko'nun altını-gümüşünün bağları çözülmeden kendisine geri verilir. Ondan sonra Yiğit Torko'nun bir dileği vardı: “ – Seyitbek ile Dölön Han'ın oğlu dost olsunlar, - “ der. Akkan bu isteğini kabul edip, göğüs göğse değdirip, kılıcı yalatıp, çubuğu parça parça ettirip, ant içip, iyi yiğidi dostlaştırır. Gelecek tek yiğit Dege dokuz yaşında olsa da, babasının yerine han seçilmiştir. Önce Seyitbek'i büyük düşmanı sayıp, çaresiz olduğundan yiğit Torko'nun zorlamasıyla gelmiştir. Yiğit Seyitbek'i gördükten sonra heybetine hayret edip, kılığına memnun olup, kırk yiğit hoşuna gidip, çocukluk hayalleri değişip, önceki öfkesi gidip geçmiş i unutup, kinini unutup, Zu'ya sığınıp, dost diyen Seyitbek'le el sıkışıp yemin eder.

Söylenmiş söze, sıkışan ellere göre, yiğit Torko, Sancırgal'ı da vermek ister. Herkes görüşüp, Yiğit Börü'ye uygun bulur. Oradaki insanların hepsine çok uygun gelir. Renkli çeyiz hazırlayıp, kıza layık düğün obası kurulur.

Sancırgal'ı hanımlar kuşatıp, yiğit Börü'ye beş yiğit sağdıç olup, kaval çalıp, şarkı söyleyip, dans edip, kızlar, yiğitler bir araya toplanıp Kıtayların köyünde yapılır.

Kalmuk Kırgız iki düşman,

Birlik olup içleri ferahlayıp,

Kız oyununu başlatıp,

Kızı, yiğidi toplanıp,

Çöğürcüsü çöğürünü öttürüp

Domburasını hazırlayıp

Durmadan ırçı ırdayıp,
İkişer ikişer ayrılıp,
Kazaklar ağıt söyleyip,
Kaşkarlı ile Kalmuk'un,
Dansçılar oynayıp koşup,
Otuz yaşına gelene kadar,
Evlenmeden nazlı büyümüş,
Kimseye aldırmadan
Başına buyruk büyümüş
Milletin âdeti değil mi?
Kocaman Kıtay kızları,
Katılıp ağır ağır oynayıp
Kahkaha ile eğlence,
Köyün keyfi yerinde.
Ay ışığını saçıp, gülüp
Gökte yıldız sevinir.
Kız, yiğit oynayıp eğlenip
Eğlenceyle uğultu yükselip
İhtiyarlar kendi aralarında,
Geçmişten sohbet edip,
Zevkine daldıklarında,
Kahkahalar atıp,
Kocakarılar oturuyorlar,
Çene çalışıyorlar rahatça oturup.

Bitmek bilmiyor sözleri,
Ne kadar konuşsalar da.
Kaynaşsalar konuşup,
Sıkıntıları gider, dağılır.
Arada kaldı orta yaştakiler,
İsteklerine ulaşamadan.
Ne yaşlılarla, ne gençlerle,
Cesaret edip aralarına giremeden
Zevir oldu oyunları
Altı gün boyunca toy olup
Yemek eğlence bol olup
Düğünün sonu geldiğinde,
Çıkmaları gereken yol olup.

Kırgız, Kalmuk, Kazakların davası bitip, toy sona erip, vedalaşma zaman gelir. Yiğit Torko, Yiğit Börü ile Sancırgal'ı yanağından öpüp dokuz deveye çeyiz yükleyip, “ – Her yerde hürmet görün, hayatınızın sonuna kadar birlikte olun, - “ diye dua edip uğurlar. Sancırgal yiğidi gördüğü anda beğenmiştir. Gideceği sırada önce, ana-babası ile, milletiyle vedalaşıp, yiğidin hatırı kırılmasın diye ağlamadan, neşeyle gülüp, sakince süzülüp yola çıkarlar.

Seyitbek düşmanını susturup, vatan toprağı Cazı'yı geri alıp, düşmanın malı bela getirir diye kendilerine geri verip, boş gitmeden bir parça ganimet alıp, bir güzeli alıp, düşmanından intikam alıp, keyfi yerine gelip, orada kalanlarla vedalaşıp, Teltoru'ya binip, Zayırbek'e bayrağı tutturup, Akkan rehberlik edip Geniş – Kaşkar'a doğru sefere çıkarlar. Akkan kısa yoldan yiğitleri Kaşkar'a getirir. Seyitbek büyüyen toprağı, milleti selamette görüp milletiyle selamlaşıp özlemini giderir. Canı sıkıldığında yırtıcı kuşlardan sunguru salıp, kırk yiğitle Kaşkar'ı dolaşıp, doyana kadar oyun oynayıp, pek

çok zaman geçirir. Akkan milletiyle selamlaşır, halini - hatırını sorduktan sonra, Vazilkan'a gelip hürmetle güzel Möl'ü Seyitbek'e ver diye söz alıp, gizlice işi bitirmeye devam eder. Yiğit Seyitbek'in gönlü rahat olmaz, ak sarayına sığmaz, güzel Möl'e doğrudan gidemez, hiç çaresini bulamaz, gündüz hazırlanıp, gece karanlığında, Möl'ün Gülbak'ını dolaşır, önceden hep buluştukları yere gelir. Etrafa kulak verince hiçbir ses duyulmaz. Vazil Han'ın sarayının sokak kapısına gelince, hiç kimse geçemeyecek şekilde kilitlenmiştir. Yiğit, kuvvetine dayanamadan başına mızrak demir koydurup, pişmiş tuğladan yapılmış, altı arşınlık duvardan arslan gibi atlayıp geçer, güzel Möl'ün yattığı ak eve gelip, benceresinin kenarından bakar. Mumu söndürmeden, giysilerini çıkarmadan, beyaz kuş tüyü yatakta ay gibi yüzü ısıltılı parlayıp cemalinden nur dökülüp, su samuru gibi saçını sürükleyip, mavi tilkisi gibi gerilip güzel uyumaktadır. O zaman Seyitbek'in söylemekte olduğu anı:

Kırlangıç kanat, kalem kaş,
Derdi aynı, sevgili,
Âşıklıktan tutuşup,
Ateş olup yanmış genç.
Çehreni görüp daha fazla,
Tutuştı vücudum ateşlenip,
Bir parça rahat edeyim,
Uyan güzelim, kendine gel,
Âşıklıktan oldum sarhoş,
Izdırıp çeken pespembe güzel
Ay gibi yüzüne baktığımda,
Her an kalbim tutuşup
Özellikle geldim görmeye,
Işıltılı güzel gözünü aç

Sevgini ateşi tutuşup,
Susuz hastalanıp odum sarhoş.
Zardava gibi bedenini gördüğümde,
Koparılır kalbim, gençliğim.
Vaşak gibi gerilmiş,
Szlmeden güzel gzl a
Cemali parlak güzeller güzeli
Yazın çıkan gl güzel.
Huzur bulamıyorum,
Uyan artık uykudan.
Hasretini çekiyorum senin.
Arzum ite şiddetlendi.
Mutluluk yüzüme yayılıp
Kaldır güzelim başını.

Rüya görüp, tatlı uykuda olan güzel, Seyitbek'in sesinden irkilip uyanır, kalbi kt kt atıp, vücudu ateş gibi yanıp, bütün vücudu gerinir. O zaman yine Seyitbek'in yine şöyle der:

Gece huzurunu kaçırıp
Seni uykusuz bırakıp
Karanlık gecede ben geldim,
Baksana canım Ml güzelim.
Kedere salmadan beni
Ayak basıp gel güzel

Kırlara çıkan söğüt müsün?
Sabah güneşim iyi misin?
Sözlerimi dinleyecek olan,
Aklıma yazılan mısın?
Bahçede yetişen söğüt müsün?
Baht güneşim iyi misin?
İçimi açıp, sevindirecek
Bahtıma doğmuş musun?
Uyku mahmurluğunu atıp
Fal taşı gibi gözlerini aç.
Guguk kuşu gibi öttürmeden,
Dinlesene söylediğim sözü
Gece uyuklayıp rahat etmeden
Görmeye geldim seni.

Güzel Möl, yatağından başını kaldırır, Seyitbek olduğunu anlar. Ne yapacağını bilemez. O zaman güzel Möl tanımamış gibi gözükep bilmezlikten gelip bunları der:

Aylı gece karanlığında, gizlenip
Ak sungur gibi hazırlanıp,
Yolunu şaşıran kimdir,
Kimden saklanıp
Yıldızlı gece karanlığında gizlenip,
Doğan kuş gibi hazırlanıp,

Özlemle bakan kim?
Sevgilim diye yalvarıp?
Ay yıldızlı gecede
Adımı anan kim idi
Hoş bir ses ile?
Gizlenip gelen gecede
Uykumu kaçırın kim idi
Hasretli bir ses ile?

Güzel Möl pencereye yaklaşır, devam eder:

Pencereye yüzünü çeviren kim,
Gizlice takip eden kim,
Ant içmiş yarı varmış gibi,
Bilerek elini uzatan kim?
Arzuyla yüzünü çeviren kim?
Ebedi eşi varmış gibi
Rica edip elini uzatan kim?
Aşk alevi tutuştuğunda,
Aylı gecede bekleyen kim?
Birisini bekliyormuş gibi,
Pencereden boynunu uzatan kim?
İhtirası başından aşkın kim?
Karanlık geceyi bekleyen kim

Horoz gibi boynunu uzatan kim?
Dengini beklermiş gibi
Bu evde kız olduğundan,
Yanılıp habersiz olan kim?
Karanlıkta etrafına bakınıp,
Beni öfkeliendiren kim?
Gelin olan evi bu sanıp
Dolaşmaya alışmış yaman kim?
Rahatımı kaçırap,
Gece uykumu bozan kim?
Söyle yiğit, doğrusunu,
Çek dedim burdan elini,
Bekçiyi çağırıp,
Bozarım senin keyfini,
Senin gibi yiğit olur mu?
Kızı takip edenin işi rast gider mi?
Eğlenip durma benimle,
Bulmuş gibi kolayı,
Koyar seni zindana,
Farkına varırsa bekçi.
Kim olsan da, sen yiğit,
Söylediklerime inan yiğit.
Sözümün sonu bu, yiğit,
Geri bakmadan git, yiğit,

Yüzümüz karaya çıkar,
Millet duyarsa fısıltıyı,
Haksız yerden yiğit suçlanıp,
Boğazında darağacına
Asılıp kalma, sen yiğit,
Bekçinin keskin gözlerine
Görünüverme sen yiğit
Karanlık çukurun dibine
Düşüverme sen yiğit
Tadını çıkarmadan dünyanın
Eziyet içinde ölme sen, yiğit.
Sert olduğunu bilirsin,
Ayıca milletin kurallarının.
Ölümden daha ayıptır,
Geceleyin yabancı erkekle kızın,
Yüz yüze karşılaşması.
Bilip de gelen biri misin?
Günahsız halimden beni,
Kepaze etmeye.

Diye güzel Möl pencereden kendisini saklayıp, Seyitbek ile göz göze gelmeden pencerenin arkasına gizlenip, kızın tabiatında olduğu gibi nazlanıp durur. Seyitbek, güzel Möl'ün cilve yapmakta olduğunu fark edip, açıkça güler ve şöyle der:

Aylı geceyi rahatsız eden benim,

Pencereden elini uzatan benim
Ay yüzlüm seni görünce,
Gözetleyiverip duran benim.
Yıldızlı geceyi bozan benim
İntizarla elini uzatan benim
Sevgilim seni görmeye
Arzuyla geliveren benim.
Aylı gecede uyku görmemiş benim,
Pencereden boynunu uzatan benim,
Altınım seni özleyip,
Acele edip arzu eden benim
Karanlık gecede uykusuz kalan benim
Horoz gibi boynunu uzatan benim
Kara gözlüm seni özleyip,
İhtirası başından aşkın benim
Hasretini çekip, sabretmiş ben
Gelip uykunu kaçırmış ben
Tanımamış gibi gözüküp
Hayret etme, nazlım benim.
Durmadan çırpınır oynar
Tutuşup kalbim sen dersem.
Denedin hep beni,
Sızlatıp benim içimi
Düşünsene canım, güzel Möl.

Senin yapacağın şey mi bu?
Ak sungur gibi göklere yükselip,
Uçup geldim uzaktan.
Söylemeden anla sırrımı,
Aklı fazla danışman,
Bilmezlikten gelirsen her an
Takatten düşer zavallı can
Boz sungur gibi göklere yükselip
Görmeye geldim uzaktan
Kalbimdeki sırrımdı.
Açmadan öğren, danışman
Izdırabı artırıyor
Nazlandıkça bu zavallı can.

Güzel Möl biraz daha konuşmasını ister, fakat tesadüfen bekçinin gözüne ilişmesin, Seyitbek rezil olmasın, gücenmesin diye aceleyle pencereyi açıp, Seyit'i içeri alır. İki âşık kucaklaşıp selamlaşır, ay yüzlü çehrelerinden öpüşüp, vücutları eriyip birleşirler, içeri sevinçle dolup hasret giderip, muhabbet alevinden keyif alırlar. Seyitbek'e nazlanıp halini sağlığını sorar, düşmana boyun eğdirip geldiği için kutlayıp, güzel Möl şunları der:

Arslanım Seyitbek,
Sağ-salim buldun mu memleketini?
Ak kalpaklı Kırgız'ın yerleştiği
Atalarının yaşadığı yeri

Hasretini giderip,
Sağ - salim mi?
İftihar ederim, Seyitbek,
Başına konan talihini,
Babanın yerine basıp,
Önündeki altın tahtını
İtibarlı yiğitsin,
Genç yüreğin alevlendi
Sevgilim, çeviğim,
Kırk yiğidi birleştirdin mi?
Karşılaşıp Kalmuk ile
Saldırıp mızrak sapladın mı?
Öcünü alıp babanın,
Düşmanından kurtuldun mu?
Kılıcın ucunu çevirip
Başını kaldırmaz hale getirdin mi?
Kalmuk'a gitti diye duyup,
Çok endişelendim senden.
Gösterir diye düşündüm
Yüzünü yine Allah'ım.
Sen gittiğinde Seyitbek
Yediğim yemeklerim ağı oldu.
Bal yediysem tadı su oldu.
Düşünceye dalıp genç başım,

Sararıp yüzüm soldu.
Aklımdan çıkaramadan seni
Uyumadan sabahı ettim.
Sonsuz düşüncelere dalıp
Uykularını kaçırdım
Sıkıntı sadece ben çektim
Uçan kuş gibi belirsiz
Uzağa gittin kıymetlim.
Düşünceli olmak büyük dert imiş
Sarı pas tutmuş bakır gibi
Neşem kaçıp, başıboş gezdim.
Aklını kaybetmiş deli gibi,
Neşem sevincim kayboldu.
Düşünsem çıkmıyor aklımdan
Uzaktan takip ettim,
Altın bağlı ak sungur
Elimden uçmuş gibi,
Umutlarım bir bir gidip
İsteyip duran kişiyim
Yolunu şaşırmış gibi
Uzaklara sefere çıkman
Dermansız bıraktı beni
At binip uzağa gitmen de
Düşünsemle ulaşısam da,

Çabalayıp ulaşamadım
Hatırladığım zaman gülbahçemde
Geçirdiğim yaz akşamlarını
Yengem Fatima yanımda
El ele dolaşıp
Elini sunduğun anı hatırladım
Kulağıma işitilip
Vedalaşırken söylediklerin,
Unutmayayım desem de
Gece gündüz aklımdaydın
Gündüzü görürüm yüzünden
Niye bu kadar kapıldığımı
Geceleyin gitmiyor düşümden
Belli etmedim hiç kimseye
Zahmetini çekip içimden
İçime işleyen bir bakışla
Bir defa söylenmiş emir sözlerle
Sihirlemiş gibi oldun
Gidemedim peşinden
Kız halimle takip edip
Kafeste yaşadım sararıp
Güneş görmeden büyüyen ot olup
Bir damla kanım kalmadı
Kaygım gittikçe arttı

Neşelenip gülmüyor diye
Arkadaşlarım arkamdan konuştular
Altı gün öncesinden
Yengemden aldım müjdeyi
Zafer kazanmış Seyitbek
Geri gelmiş diye duyup
Talih yüzüne gülmüş idi
O zaman beslediğim dileğimin
Yerine gelip rahatladı,
Sıkıntı içinde olan yüreğim
Seynek gibi sesim kesildi
Bulmuş gibi eşimi.

O zaman Seyitbek söyle der:

Bahadır yiğidin göreviymiş,
Silahımı astım omuzuma.
Ulaşıp geldim güzelim Möl
Arzu ettiğim muradıma.
Ganimet alıp ben geldim,
Şerefimle kazanıp,
Yola çıkarken Kaşkar'dan,
Arkaya baktım kaç defa,
Çaresiz gittim bildirmeden,

Bulamadan derdime deva.
Düşmandan öç alıp,
Bilirsin ata adedi.
Düşmana boyun eğdirirse yiğit,
Vicdanıyla, şerefi.
Ateş yürekli yiğit,
Tabidir biricik milletine
Meşgul olup düşmanlarla
Döndüm sağ salim yerime
Karşılaşıp geldim düşman ile
Geri döndüm sağ salim yerime.
Akıp giden bir sürü askere,
Bahadır kırk yiğit denk olup.
Silahını asıp yanına,
Yanına alıp kuvvet alıp,
Yok, ettim düşman,
Talih yolum açılıp,
İleri geri kızışıp,
Barışıp yeniden birleşip,
Geri geldim Kaşkar'a
Arzu ettiğim insan sen olup.
Ak ipekten bağ takayım
Her şeye çare bulayım,
Sözleştiğim yarım sen olsan,

Açılır bahtım, talihim.
Ak Sungur gibi çırpınıp,
Alıp köyüme gideyim
Mavi ipekten bağ takayım
Pek çok çare bulayım
Kıyamete kadar eşim isen,
Açılır benim talihim.
Boz sungur gibi çırpınıp
Milletime seni götüreyim.
Gönlündeki sırrımı uygun buldu,
Danışırsam agayına
Araya koydum adamı
Anlayışlı Akkan babamı,
Seninle evlenirsem
Kaderimden kurtulurum.
Yetim olup anılmadan,
Olacağım iki babalı
Şefkatlim Mölmöl'üm
İki - üç gün içinde
Şanla - şerefle gelirim.
Nasip olursa seni,
Tam buradan görürüm.
İstediğim insan sensin.
Kaşkar'dan dünür seçtim.

Geleneği imiş milletin,
Kalını çokça hazırladım.
Allah nasip ederse
Niyeti bozuklar çıkmazsa,
Sevgilim muradımıza ereriz.
Kayın taraf hakir görmezse,
Altınım benim güzel Ml,
Arzuyla çarpar kalbim.
Buna dikkat edersem,
Değişmez benim dileğim.
Sensin diye hisederim,
Ahirete kadar eşim.
Gmşm benim, güzel Ml,
şiddetle çarpar kalbim
Sesine kulak assam,
Gerçekleşecek gibi dileğim.
Sadece sen diye hissederim,
Kıyamete kadar eşim.

Güzel Ml, yengesi Fatima'dan aldığı müjdeyi anlatıp yiğidi inandırmak için şunları söyler:

Yiğit Seyitbek, kıymetlim,
Cesur yürekli oğlan, yiğidim

Temizdi ayna gibi,
Değişmediyse saf fikrin,
Dürüst düşüncelerinden cayma,
Gizlemden hiçbir şeyi,
Yiğit, müjde vereyim.
Dikkat et söylediklerime.
Yiğit sevincimi söyleyeyim,
Dikkat et sevindiğime
Geçen gün akşam vakti,
Fatima yengem ile ikimiz
Çıkmıştık gezintiye.
Mis kokan Gülbak'a
Ay, ışığını saçtığı anda,
Bendeki umut istek
Karşılaşmaktı seninle.
Gölgeler bana hatırlattı
Görünmüş gibiydi gözün
Kulağıma fısıldayıp,
Yengem Fatima konuşur.
Başta Akkan, pek çok adamı
Dünürlüğe geldiler, dedi.
Onların dünürücü olduklarını,
Yengem gerçekte görmemiş
Danışıp babacığım,

Babacığım söylediklerine razı olmuştur
Sözleştığımız gün gelir diye
Sözü kesmiştir
Toy başlayacak güne benziyor,
Şehrin içi neşelenip olup
Ana-babam gizlice
Hazırlanıp durmuşa benziyor
İsteğimize kavuşuruz.
Çevik Seyit mutlu olup,
Kahkahayla gülüp, tasasız
Yanında olsam savrulup,
Haberin yayılıp uzaklara
Gidersen Kaşkar'dan kız alıp
Düşündüğümüze kavuşuruz,
Arslanım, Seyit mutlu olup
Kedersizce birleşiriz,
Köyünde dolaşsam süzülüp
Namım duyulur heryere
Akkan'dan gitsen kız alıp
Düşündüğü tek şey
Beraber büyüdüğü dengi
Şahin doğmuş yiğit
Milletin değerini bilmiş
Kaybolmuş pek çok talih

bakmadan mert olduğunu belli edip, daha önce görülmemiş büyük toy başlar. Yakın – uzak, hısım - akrabaları hepsini toya çağırır. Pehlivan güreştirip cambı külük bindirdi.

Kararlaştırdıkları gün gelir
Toy bittiği sırada
Eğlence ile kırk bir gün,
Kuş gibi uçup gitti
Seyitbek'in köyüne Mömöl'ü
Gönderme zamanının geldiği sırada
Toy adetleri bittikten sonra
Vazil Han rahat oturmadı,
Külüklerini toplatıp
Yorganlardan yorga seçti.
Güzel Möl'ün binip gitmesi için
Kök-Şalkı adındaki yorgayı
Uygun bulup armağan etti.
Güzele verip Vazilkan
Dokuz nara yükletti
Kızın eşyasıdır diye
Dünya kadar mal yükledi
Yola çıkma anı geldiğinde
Giyindirip kızı – gelini
Yanından çıktılar Mölmöl'ün.
Atmaca uzuvlu, ince bel

Kızıl ipekten gömleği
Yürüyor herkesin dikkatini çekip
Bulgun kürk giyindi
Kız halini kaydedip
Başını örttü,
Boynunda sıra sıra incisi
Hoş ve güzel
Güzel Möl'ün endamı (çehresi)
Zühre yıldızı gibi parlıyor,
Ateş parlıyor gözünden
Elma gibi iki memesi
Dayanmış göğsüne
Güzel yüzü benzersiz
Nur saçılıyor bedeninden
Ağzı küçük, ince kaşlı
Omzundan uzanmış,
Su samuru gibi kara saçı.
Tabiatı açık, ayrı bir özelliğe sahip
Münasip imiş olmaya
Bahadır yiğide can yoldaşı.

Teçhizatları pek çok olup, yola çıkma zamanı gelip, Kök-Şalkı'nın güzel Möl'e süsleyip eğerleyip, tüm millet sokağa çıkarlar. Kızın ana-babası, kızlar-gelinler vedalaşıp, ellerini tutuşurlar. Seyitbek'in sağdıçları güzel Möl'ü kaldırıp ata bindirirler, Kök-Şalkı'nı yulalarından tutarlar. Yiğit Seyitbek'in kayınanası, kayınpederi yüzünden

öpüp, nasihatlerini söyleyip uğurlarlar. Vedalaşıp yola çıktıktan sonra Seyitbek güzel Möl'ü, babamın gönlü incinmesin diye, Akkan'ın sarayına getirir. Akkan Yiğit Seyitbek ile Yiğit Börü'ye iki yere ev yaptırıp, epey gün ziyafet verir. Bir gün Akkan: “ – Yiğitler, evde fazla boşuna yatmak da olmaz, sizini keyfinizin yerinde olmadığını hissediyorum, büyük-küçük hepinize söyleyecek sözüm var. Yiğitler, ilk önce düşmanlara boyun eğdirdik diye rahat- rahat yatmayın, gidip kendi topraklarınızı işgal edin, oralara yerleşin. Her zaman düşmanlara karşı hazırlıklı olun. İkincisi, ikinizde yabancı milletten eş aldınız, Kaşkarlı , Kalmuk diye öfkelendiğimiz zaman azarlamadan, kusursuz halde sırtına kamçı vurmadan, iyice himayenize alırsanız, sizin barış içinde yaşamanız budur, eş olarak alıp kendinle denk görmezsen,kucağındaki düşmanın o olur. Kalanını siz idrak edersiniz. “ diye Akkan sözlerini bitirir. Yiğitler vedalaşıp yola koyulurlar. “- Biz yavaş yavaş yürüelim, ona kadar halka haber verin, Emilbek amcadan müjdeye karşılık hediye alın.” diye altı yiğidi önden gönderir. Yiğit Emilbek Seyitbek'in yiğitliğini, düşmanı yendiğini duyup, neşelenip gülüp, sevincinden çırpınıp, sakalı dağılıp, yiğitlere büyük bir müjde verir. Sarayın yanında duran herkes toplanıp, Emilbek “ aksarı başlı “ söyleyip, yiğitleri bekliyordur. Seyitbek'in yiğitliğime memnun kalıp ihtiyar Emilbek mırıldanıp şöyle der:

Kudretli yaradan,
Pek iyi baht imiş,
Babadan oğul kalması
Şeref kazanıp,
Yükseldi ruhu
Şöhreti her yerde duyuldu.
Son bulup milletin çatışası
İyi yiğidi birleştirir,
Yiğitlerden buna yeten olmadı.
Hiddetli düşmanlarını,

Ayağının ltında ezdi.
Sağolsun, amir Akkan
Dostluk andını yerine getirdi.
Seyitbek'i evlad edinip,
Ak Sungur gibi hazırladı.
Kurmanbek'in Seyitbek'i,
Seçmiş güzelden
Eş aldı o da,
Kökü yabancıdan
Atalar adetine uyup,
Kaşkarlı ile evlendi.
Bilecek mi değerini?
Dedikodu – laf olup
Konuşacak mı ardından?
Denk gelecek güzel yok muydu?
Yoksa ak kalpaklı Kırgız milletinde?
Söylenenleri neden inkâr etti,
Kırgızlar niye hakir gördü?
Kaşkar'ın güzelini,
Hangi amaçla aldı acaba?
Kurmanbek, teyit kavgası,
Kız almadan başlamıştı.
O Teyitbek kahrolası,
Başkaca gazaplı, değişikti.

Sonunda fenalıkla karşılaşp,
Acı hayata kendisi son verdi,
Baştan tahta gelmiş,
Han soyu aksamıştı.
Ölmeden evvel Seyitbek'i
Kaçırıp, yiğit olarak yetiştirdi.
Kökü ayrı, başka insan,
O, kudretli yaradan
Soyu olsun hayırlı.
Kaşkarlıların güzelini,
Alma diye nasıl söyleriz,
Gönlü almış, beğenmişse,

İhtiyar Emilbek şafakla beraber Seyitbek'i karşılaşmanın hazırlığını yapıyordu. Derken atın ayak patırtısı yeri inletip, iki güzeli yanlarına alıp, düşmanlarına boyun eğdirip, arslan gibi şekilden şekile girip “ Yiğit Seyitbek “ diye bağırıp gelirler. Kalabalık millet ordoyu kuşatıp, yiğitlerler selamlaşıyorlardı. Milletiyle salimen karşılaşp, sene sonuna kadar çatmak için dağ bulamayp, savaşmak için düşan bulamayp, milletinden memnun olup Yiğit Seyitbek refah içinde yaşamını devam ettirir. Sonraki sonbaharda danışmanlarını toplayıp fikirleri ortaya atar. Kurmanbek, Teyit vefat ettiğı zaman millet öndersiz, Kurmanbek kimsesiz kalmıştır. – Yedi har milletini toplayıp, Kurmanbek'in ruhuna dua okuyacağım- diye, Seyitbek fikrini ortaya koymuştur, -herkes doğru kabul eder. Aşı meşhur Arpa'da yapma kararı alınıp, ak kalpaklı Kırgız Kıpçaklar aş a hazırlık yapmaya başlarlar, göç edip, tanınmış toprağa gelirler. Yiğit Seyitbek dikkat edince, Teyişkan'dan haber gelmez. Seyitbek gitmez, Teyişkan'dan da gelip hal-hatır sormaz. “ – Ne de olsa, bu fena fikirliyle yakın akraba olduklarından, özellikle birini gönderip aş a davet edeyim, gelirse kardeş oluruz,

gelmezse yine çaresine bakarız.” Diye mektup yazıp yiğit gönderir. Teyişkan’a yazılmış olan mektup şöyledir:

Elime alıp kamış kalemi,
Babam gibi değer vermiş amca,
Veriyorum sana selamı.
Milletin, toprağın, malın,
Hepsi güvende mi?
Sultan amca, sizin tarafın,
Almak istedim haberini.
Eskisi gibi sıhhatli mi?
Anneciğim Acar’ın hali?
Milletime sözün geçiyor,
Heybetli, kuvvetli misiniz?
Hepsi rahat yaşıyor mu?
Akraba, kardeş milletiniz?
Büyüyüp olgunlaştılar mı?
Öz kardeşlerim, bebeğim,
Ak koçum, Kangı desteğim?
Halini sordum sizin tarafın,
Haber al, amca, bizim taraftan:
Destek olup himaye etti,
Kurban olayım, ruhu,
Şöhret kazanıp tamamen,

Geri geldik Kalmuk'tan.
Fazla kayıp vermeden,
Sağlam döndük hepimiz.
Milleti yönetmiş biz yokken,
Emilbek bizim büyüğümüz
Kahramanlığımızı milletlere tanıttık,
Vatanımı bulup, amca,
Yetim adından kurtuldum.
Eşimi bulup, amca,
Bekar adından kurtuldum,
İtibar et benim tarafa,
Fikrimi söylemekteyim:
Aklı derin amca,
Söyleyeceklerim çoktur,
Sen yokken sıkıntıdayım,
İçim yanar, ateşlenir,
Gerçekte benim babamsın
Sağ tarafıma bakınca,
Sağ böbreğimi bulamadım.
Baştan işi yolunda gitmemiş,
Benim gibi kederli, bedbaht yoktur.
Vcdansız oldum babam olmadığından,
Fikrimi paylaşacak kardeşim yok.
Çare bulmadan dolaşırım,

Söylemeye bende kuvvet yok.
Düşmanlarım çok, dostum az,
İşin sırrını gece-gündüz,
Düşüp yüzüm sarardı.
Kurban olayım amca,
Geldiğimde, senden,
Taht almak için mücadele etmedim
Hürmet edip “baba” diye,
Bahtına itiraz etmedim.
Daha gelmeden kavga edip,
Milletine itiraz etmedim.
Ayırıp sınır koyup
Toprağa itiraz etmedim
Ahlaksız olup amca,
Sözüne itiraz etmedim.
Kaşkar’dan gelmiştim milletimi aramaya
Kıymetlim, amcam, seni aramaya
Babadan kalmış aziz baş,
Kalkan olur milletini arayıp.
Yiğit hürriyetine kavuştu,
Uzakta halkını arzu edip.
Milletime geldiğimde amca,
Ayrıldın, yabancı gibi.
Unutulmaz iftiraya uğradın,

Soyu düşman, yabancı gibi,
Kederli kardeşin Seyitbek,
Kaygısını nereye sığdıracak?
Ulaşamadığı muradı çok,
İçinde nasıl saklayacak?
Hasretini çekiyorum,
Yüzünü, amca, görmenin.
Ayna gibi gözüm parçalanıp,
Vücudumdan nasıl kan gitmez,
Hısım, akraba, kardeşimden,
Ölmeden kalırsam ayrılıp?
Sizin gibi amcama danışıp,
Dua okutayım diye düşündüm,
Kurmanbek kıymetli babama,
Yedi hanın milletini toplayıp,
Yapsam derim çeşitli eğlence.
Kurmanbek babamın aşına,
Tüm milletinle gel, amca,
Yedi anın milleti yığılmış,
Debdebesini gör, amca.
Aşı yönetip, insanlarla kaynaşıp,
Başında dur, amca.
Çeşitli eğlence, oyunların,
Hediyelerini kendin ayır, amca.

Bu mektubu Teyişkan'a Seyitbek'in gönderdiği yiğit ulaştırır. Teyişkan mektubu okuyup, danışmanlarını toplayıp, iyicece mülahaza edip, sonunda söyle bir karara varırlar: “ Seyitbek ikimizin aramızda hakikaten paylaşamadığımız hiçbir şey yoktur. Gerçekte han nesili o değil midir, ben ise “ koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler” (ördek olmayan yerde çulluk hüküm sürer) gibi ortaya çıkmış biriyim, hanlığını haklı olarak vermeden, bunun üzerine Seyitbek'e zulmetmem hakikaten ayıp bir iştir. O anda Seyiybek'i han seçip, onların büyüğü olarak milletine rehberlik etsem, Seyitbek cihada gittiği zaman yerinde ben kalmaz mıyım, Emilbek almış olduğu Kalmuk'tan gelmiş ganimeti ben almaz mıydım, muradıma kavuşmaz mıydım, şimdi bile geç değildir, bu kadar iken, aklımı başıma toplayayım, yedi hanın milletine verilecek olan aşın başını yönetip, Seyitbek'in babası olarak, bir defa tanıyıvereyim. Ben bu tarafa Seyitbek'ten ayrılıp göç ettiğimde geldim, ama bana hürmet etmiş kimse yok. Bu benim milletimden vaz geçtiğimin işaretidir. O halde şerefimi koruyayım” diye, Teyişkan Seyitbek'e doğru yola koyulup, hediyelerini hazırlayıp, tamamen milleti ile birlikte göç ederler. Seyitbek de atası Teyişkan'ı büyük bir hürmetle, zarif bir zevkle karşılar. Mallarını malı, canlarını canı, milletini milleti ile birleştirir. Teyişkan danışacak, nasihat verecek ata olarak, huzurlu olarak yaşamını devam ettirir. Teyişkan:

- Oğlum, asa yaşlanmaz demişler, duaları kabul olsun, bu senin ana-babanın ruhlarına saygı duyduğunu ifade eder, ne kadar zaman geçse de dua okutman doğru bir iştir. O zamanları millet yağma edilip, yer yankılanıp, millet kargaşa içinde kalıp, kendine gelmeden perişan halde olduğunda yıllardan yıllar geçerek Kurmanbek önceki gibi dua adetiyle okunması unutulmuştu. Şimdi de geç değildir, duaların kabul olsun!-der.

Aşa, uzakta Kızaydan, Kara Kalmuk'tan , Kaşkar, Kokon'dan, Sayak, Bugu, Sargibaş, Kuşçu, Saruu, Munduz'dan sayısız millet gelir. Aş azami ziyafetle, zevklergeçer.güreşçi güreşmeleri, yiğitlerin mızraklar ile savaş oyunu, gümüş sebikesi atmak ve diğer pek çok eğlence oyunlar yapılır. Gelmiş olan Millet: “ Çocuk olsa böyle

olsun, babasını ruhunu hatırlamış, duası kabul olup, ömrü uzun olsun!” –diye kendi evlerine dağılırlar.

Yiğit Seyitbek düşmandan geri aldığı Cazı topraklarını Teyişkan’a -Büyük Bağışların hissesine verir. Kendisi ise Koşay- Korgon’dan Çolok-Kıyındı’ya göç edip, saray kundurup, yiğit Börü’yü kırk yiğide önder yapıp, sarayından yer verip daimi olarak kalırlar. Aradan iki yıl geçtikten sonra içi sevinçle dolar. Yiğit Seyitbek’in Şırdakbek adında oğlu olur. Güzel Möl endamlı eş olup, Seyitbek Kıpçak milletine han olup, huzur içinde yaşamına devam ettirmiştir.

SÖZLÜK

-A-

Aç bilek : Güçlü bilek.

Agayın : Kendi tarafından olan,akraba.

Ak boz : Ak beneklilere verilen hayvan ismi.

Ak boz bee : Ak benekli yavrulamış kısraklara verilen isim olup Kırgızlar tarafından misafirlere verilen değeri açıklamaktadır.

Ak kalpak : Beyaz külah ,kalpak ; mecazen Kırgızları ifade eder.

Ak olupog : İpek savaş gömleği.

Arbak : Ruh,ölü ruhu.

Abrañız : Kalmukça “Ve Aleyküm selam”.

Arkar : Dişi dağ koyunu.

At cabdığı :Atın techizatı,malzemeleri.

Aurenti : “Keyfin yerinde mi ?” anlamında kullanılan bir kelime.

Ayaş ata : Baba dostu.

Ay balta : Savaş baltası.

Aydar : Başın tepesine koyulan kalın sağ.

Ayköl : Başlıca Manas olmak üzere destan kahramanlarının müsbet sıfatlarından biri.

-B-

Barçın : Altıncı tüy dökmeden sonraki karkuş.

Bökön : Atın kuyruğundaki kalın kıl.

Börü : Kurt,yırtıcı hayvan.

Börü til : Destanda silah anlamında kullanılmıştır.

Burhun : (burkan) Kalmukların taptığı Tanrının resmi (idol).

Burut : Kalmukların Kırgızlara verdiği isim.

Buura : Buğra.

-C-

Calgız :Yalnız,bir,tek,biricik.

Cılıkı :Seyis.

-Ç-

Çen : omuzluk, apolet.

Çoorçu : Kaval çalan.

Çoyun baş : Topuz.

-D-

Dubana : Derviş, divane.

-İ-

İr : Şarkı, şiir.

-K-

Kak baş : Hilekâr.

Kaltar : parlak, siyah tüylü tilki.

Karçıga : Atmaca.

Kaskak : Mızrağın günderi.

Kazanat : Savaşta binilecek at.

Kazı-karta : Karın yağı-atın kalın barsağı.

Keçil : Kalmuk rahibi.

Kemege : Toprak kazılarak yapılan uzunca ocak.

Kerme : Atları bağlamak için iki çadır arasına gerilen urgan.

Kerney : Davul.

Kız oyunu : Düğün eğlenceleri içinde önemli yer tutan ve genç kızlarla delikanlıların kendi aralarında eğlendikleri, genellikle de birbirlerini görüp beğenerek eş seçtikleri “tura” eşleme oyunu.

Kuday : Tanrı,Huda.

Kulan : Yabani eşek, Prjevalskiy'nin atı.

Kulun : Süt emen tay.

Külük : Yörük at.

-M-

Mal : Hayvan,emlak.

Malan : Çaput.

Mamı : Obanın önünde at bağlanacak direk

Mülüşkör : (münüşkör,münüşker) Doğancıbaşı.

-N-

Nar : Tek hörgüçlü deve

-O-

Ok cılaanday : Ok yılanı.

On eki müçö : Destanda “her bir yan” anlamında kullanılmıştır.

Oñ-sol : Sağ-sol.

Ordo : Karargâh.

Oroy . Öte yan.

Orun : 1.yer,mahal , 2. ordu.

Ölön : Ağıt.

-S-

Sınçı : İnsanların savaşlık hassalarını,atların yürüklük sıfatlarını anlayan kişi.

Sooru : Sağrı.

Suusar : Zardava ; kediye benzeyen,ormanlarda yaşayan bir hayvan.

-Ş-

Şıgır : Koro ; destanda “beraber,birlikte” anlamında kullanılmıştır.

-T-

Talpak : Yün veya pamuk atarken sergi vazifesi gören kurutulmuş tay derisi.

Topşur : Kopuz.

Torko : İpekten kumaş.

Tör : Obanın baş köşesi.

Tört tülük mal : Evcil hayvanlar (yani onların bütün çeşitleri :atlar,sığır hayvanları,develer,koyunlar ve keçiler).

Tuz : 1. tuz , 2. ant;yemin.

-U-

Uuran : (uraan) 1.savaşa davet nidası ; uraan çakırmak :savaşa çağırarak, 2. şiar,parola.

Urug : Uyruk,soy.

Ükü : (uki,uku) 1. puhu kuşu , 2.puhu yahut baykuş tüylerinden süs ; ükü sayınıp (kalpağına) ükü takarak.

Üzöngü : Üzengi.

-Z-

Zaluu . Yiğit,bahadır.

Zuu-zu : biner biner.

BİBLİYOGRAFYA

ACI, üsöyün; “Kırgız Sancırası – Kurmanbek” Kırgızlar 2 Sancıra – Tarih – Muras – Salt 1993, Bişkek – Kırgızistan.

AÇA, Mehmet; “Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin sofrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)”, Millî Folklor Dergisi, C.6, Y.11, S.43, Ankara, 1999.

ADIGÜZEL, Sedat; “Başkurt Destanı Akbuzat’ın Epik Kurallara Göre İncelenmesi”, Millî Folklor Dergisi, C.6, Y.11, S.44, Ankara,1999.

AKDOĞAN, A. , “Takirnamelerde At” Türk Kültüründe At ve Atçılık, İstanbul; TJK Yayınları, Resim matbaacılık; 1995

AKMATALİYEV, Abıldacan-MUSAYEV, S.; “El Baylığı Elge”Kocacaş,1996, Bişkek; Kırgız Respublikasının Uluttuk İlimder Akademiyası, Manastaanu cana Körköm Madaniyattın Uluttuk Borboru, El Aralık “Meyerim” Kayrımdıuluk Fondusu, “El Adabiyatı”Seriyaşının I.Tomu,Şam Basması.

ARAT, Reşit Rahmeti ; “Kırgızistan” mad. İslam Ansiklopedisi, C.VI.

ARTUN,Erman ; “Adana Halk Hekimliğinde Atalar Kültü” ve “Türk Halk Kültüründe Nevruz”, www.turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/26.php-36k

BANARLI, Nihat Sami; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Millî Eğitim Basımevi, C.1, İstanbul, 1971.

BARTHOLD, W. W. ; Tiyaşandık Kırgızdar XVI. cana XVII. Kılımdarda “Kırgızlar 2 Sanara – Tarih – Muras – Salt” 1993. Bişkek: Kırgızistan ss: 166 – 177

BAYHOCYEV, S. ; “Söz Başı” Kurmanbek 1957.Frunze: Kırgız SSR İlimler Akademiyası, Til cana Adabiyat İnstitutu, Kırgızistan Mamlekettik Basması.

BAYTOK,Aysel ; “Kırgızcadan Türkçeye Çeviri Meseleleri”, Yüksek Lisans Tezi,Ankara Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları A.B.D., Ankara,2003.

BEKTENOV, Z – T BAYCİYEV Kırgız Adebıyatı 9. 1993: Bişkek: Mektap Basması (1943)

BUDAK, Ogün Atilla; Manas 1000 Bişkek Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları; Ankara,1997.

CARGIŞTAY – VASİLYEV, Yuriy, “Saha (Yakut) Kültüründe At – Atçılık”
Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık, İstanbul; TJK Yayınları, Resim matbaacılık;
1995

ÇERKEZOV, Bayramgeldi – Yazcuma Ağageldiyev, Giratın Ovazı, Aşkabat;
Türkmenistan Neşriyatı, 1995

ÇINAR, Ali Abbas; (I) “ Türk Dünyası Destanlarında At - Yiğit veya At-İnsan
Birlikteliği”, www.akmb.gov.tr/turkce/boks/turkkong4-4/tk4-416-cinar.htm.

ÇINAR, Ali Abbas; (II) Türklerde At ve Atçılık, 1993. Ankara: Kültür Bakanlığı
HAGEM Yayınları: 192, Gelenek Görenek ve İnançlar Dizisi:18.

ÇOBANOĞLU, Özkul; Türk Dünyası Epik Destan Geleneği, Akçağ Yayınları,
Ankara, 2003, s. 17 – 25

DENİZ, Özlem; “Manas ve Seytek Destanlarında Ant İçme Şekilleri”,
NASKALİ; Bozkırdan Bağımsızlığa Manas, Ankara 1995

DEVLET, Nadir; Çağdaş Türk Dünyası, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi Yayınları No: 475/12, İstanbul, 1989.

DEVELLİOĞLU, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi
Yayınları, Ankara, 1999.

DORSON, R. M; Günümüz Folklor Kuramları (Çev: Okutman Nermin UŞUTAŞ) 1984, İzmir, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 33

ELÇİN, Şükrü ; “Türk Kültüründe Destan Kelimesi ve Mefhumu”, Türk Kültürü, S.63, Ocak,1968.

ERGİN, Muharrem; Dede Korkut Kitabı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2000.

E.KIÇANOV – T. BEYŞENALİYEV; “Huang – min Doorundagı Kırgızdar (XIII – XV Kılımdar)” , Kırgızlar I, Kırgızistan, Bişkek, 1993

EKİCİ, Metin; (I), “Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında I”, Milli Folklor Dergisi, C.7, S.53, Ankara, 2002, s. 28 – 29

EKİCİ, Metin; (I), “Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında I”, Milli Folklor Dergisi, C.7, S.54, Ankara, 2002, s. 18

EVLYAOĞLU, Sait; BOZKURT, Şerif; Türk Halk Bilimi, Ankara, 1988.

GÖKALP, Ziya; “Türk Medeniyeti Tarihi (I) Cilt: I (İslamiyetten Evvel Türk Medeniyeti) 1974. İstanbul: Türk Kültür Yayını: 5 (Haz. Fikret ŞAHOĞLU)

GÖKDEMİR, Gönül; “Türk Mitolojisinde ‘Yemin-Ant’ Müessesesi”, Millî Folklor Dergisi, C.8, Y.15, S.59, Ankara, 2003.

GÖKYAY, Orhan Şaik; Dedem Korkut'un Kitabı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973

GÜNAY, Umay; Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi A.K.M Yayını, S. 16, Ankara, 1986

GÜRSOY - NASKALİ, Emine; Bozkırdan Bağımsızlığa Manas, Türk Dil Kurumu Yayınları: 625, Ankara, 1995.

GÜRÜN, Kamuran; Türkler ve Türk Devletleri Tarihi 1984 (1981) Ankara, Bilgi Yayınları Özel Dizi: 20.

İBRAYEV, Şakir; Destanın Yapısı, Ankara Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1998.

İBRAYEV, Şakir; "Kazakların Eski İnançlarında At" Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atıcılık, İstanbul; TJK Yayınları, Resim matbaacılık; 1995

İNAN, Abdülkadir; (I) Makaleler ve İncelemeler 2.Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

İNAN, Abdülkadir; (II) Tarihte ve Bugün Şamanizim, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1954.

KAFESOĞLU, İbrahim; Türk Millî Kültürü, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1986.

KAPLAN, Mehmet; Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 (Tip Tahlilleri), Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985

KASAPOĞLU - ÇENGEL, Hülya; Türk Dünyası El Kitabı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:158,Seri 1 S:A.31/11, C:4, Ankara,1998.

KAYIPOV, Süleyman; “Yüzyıllardır Devam eden Söz Sanatı”, www.kultur.gov.tr/TR/dosyagoster.aspx?DIL=1&

KEBEKOVA, Batıma; “Canış, Bayış” Canış, Bayış,1998. Bişkek: Kırgız Respublikasının Uluttuk İlimder Akademiyası, Manastaanu Cana Körköm Madaniyattın Uluttuk Bolboru. El Aralık “Meyerim”Kayırmduuluk Fondusu, Şam Basması.

KIÇANOV, E. – T. BEYŞENALİYEV KIRBAŞEV, Keneş; Manas Eposının Stili, 1983. Frunze.

KÖPRÜLÜ, Fuat; Edebiyat Araştırmaları, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII.D., S :47, Makaleler Külliyyatı-1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.

KÖSE, Nerin ; (I) Kurmanbek Destanı, İzmir, 2006

KÖSE, Nerin; (II) “ Kurmanbek ve Seyitbek Destanları”, Millî Folklor Dergisi, C.6, Y.12, S.48, Ankara, 2000.

KÖSE, Nerin; (III) Ak Möör Destanı, Semih Ofset Basımevi, Ankara, 2004.

KÖSE, Nerin ; (IV) Araştırmalar III, Millî Folklor Yayınları :11,Halk Edebiyatı Dizisi :7,Ankara,1998.

KÖSE, Nerin; (V) Kazakların Gelenek – Görenekleri ile İnanç ve Pratikleri (Ata – Mirasın – Gerçek Hazinesi), Milli Folklor Yayınları: 14, Folklor Dizisi: 4, Ankara

KÖSE, Nerin ; (VI) Kazak Düğünü; Millî Folklor Yayınları:13,Folklor Dizisi:3, Ankara, 2000

KÖSE, Nerin; (VII) Kococaş Destanı, Millî Folklor Yayınları:16, Halk Edebiyatı Dizisi: 9, Ankara, 2002.

KÖSE, Nerin, (VIII) “Seyitbek Destanındaki Müstakil Türler ve İnkilemeler, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları S.473, XL, Eylül, Ankara, 2002.

KÖSE, Nerin; (IX) “Seyitbek Destanı Üzerine” , Millî Folklor Dergisi, C.7, Y.13, S.28, Ankara,2001.

LİPETS, R. S. , Obrazı Batıra: Ego Konya / Tyurko – Mongolskom Epose, Moskova: Navka, 1984

OLRIK, Axel; “Epic Laws of Folk Narrative” The Study of Folklore, Englewood Cliffs; Prentice Hall Inc. , 1965, s. 129 – 141

ÖĞÜZ, Öcal, "Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları", Millî Folklor Dergisi, C.8, Y.16, S.62, Ankara, 2004.

ÖGEL, Bahaeddin; (I) Türk Mitolojisi C.1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

ÖGEL, Bahaeddin; (II) Türk Kültür Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

ÖGEL, Bahaeddin; (III) "İlk Töles Boyları" Belleten, S.48, 1948.

ÖNER, Mustafa; Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 703, Ankara, 1998.

RADLOF, Wilhem; Manas Destanı; Türksoy Yayınları, Ankara, 1995

RAYMAN, Hayrettin; "Yozgat ve Yöresinde Bazı Şamanik ve Kozmogonik İnançlar", Millî Folklor Dergisi, C.8, Y.15, S.60, Ankara, 2003.

REICHL, Karl (I); Turkic Oral Epic Poetry: Traditions, Forms, Poetic Structure, New York: Garland Publishing Inc. 1992, s. 120 – 122

REICHL, Karl (II); Türk Boylarının Destanları, Çev. : Metin EKİCİ, Sunum Yazısı: Fikret TÜRKMEN, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2002

ROUX, Jean Paul; Orta Asya, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2001.

SARAY, Mehmet; Yeni Türk Cumhuriyeti Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996.

SEVER, Mustafa; “Şamanlık Geleneği”, Millî Folklor Dergisi, C.9, Y.18, S.70, Ankara, 2006.

SEYİDOĞLU, Bilge; Mitoloji Üzerine Araştırmalar, Dergâh Yayınları :251, Halk Edebiyatı Dizisi: 1, İstanbul, 2002.

TEKİN, Mehmet; Roman Sanatı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2001.

TOGAN, Zeki; “Türk Destanlarının Tasnifi IV”, Atsız Mecmuası, S.1, 1931.

TÜRKMEN, Fikret; Manas Destanı Üzerinde İncelemeler (Çeviriler) I, Türk Dil Kurumu Yayınları: 623, Ankara, 1995.

URUSTANBEKOV, B. U. – T. K. ÇOROYEV “Kurmanbek” Kırgız Tarih, Kısaça Ençiklopediyalık Sözlük 1990: Frunze

YARDIMCI, Mehmet; “Aşık Edebiyatında Rüya Sonrası Aşık Olma (Bade İçme)” <http://turkoloji.cu.edu.tr/Halk%20EDEBIYATI/26.php>

YILDIZ, Naciye; “Manas Destanı’nda Sosyal ilişkiler ve Dede Korkut Hikâyeleri ile Mukayesesi”, NASKALİ; Bozkırdan Bağımsızlığa Manas, Ankara 1995

YÖNTEM, Ali Canip; Epope (epoée) ve Edebi Nevilerle Mesleklere Dair Malumat, İstanbul, 1930; s. 1 – 2

YUDAHİN, K. K; TAYMAS, Abdullah; Kırgız Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları:121, Ankara, 1998.

YUSUPOV, Keneş; Manas Destanı, Türkiye Türkçesine Aktaran: Fikret TÜRKMEN - Alimcan İNAYET, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1995.

YÜCE, Nuri; “Manas Destanı’nda İslami Unsurlar”, NASKALİ; Bozkırdan Bağımsızlığa Manas, Ankara 1995

ZAKİROV, Saparbay; “Kiriş Söz” Coodarbeşim - Seyitbek 1971.Frunze: Kırgız SSR İlimder Akademiyası Til Adabiyat İnstitutu - Kırgızistan Basması.

ÖZGEÇMİŞ

İzmir ili Bornova ilçesinde 1981 yılında doğdum. İlkokulu Çorum Bahçelievler İlkokulu'nda, Ortaokul ve liseyi Bornova Anadolu Lisesi'nde okudum. 1999 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdim. Adı geçen fakülteden 2004 yılında mezun oldum. Aynı yıl Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü'nde Yüksek Lisansa başladım. 2004 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi'nin Tezsiz Yüksek Lisans (Pedagojik Formasyon) bölümüne girdim ve 2006 yılının Şubat ayında buradan mezun oldum.

Yasemin KARADEMİRLİDAĞ